

A IX. NEMZETKÖZI HUNGAROLÓGIAI KONGRESSZUS REZÜMÉKÖTETE

2026. augusztus 24–29.
Nemzetközi Magyarorságtudományi Társaság
Miskolci Egyetem
Tokaj-Hegyalja Egyetem

MISKOLCI
EGYETEM
UNIVERSITY OF MISKOLC

TOKAJ-HEGYALJA
EGYETEM

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete

Miskolc – Sárospatak, 2026. augusztus 24–29.

Szervezők:

Nemzetközi Magyarstudományi Társaság
Miskolci Egyetem
Tokaj-Hegyalja Egyetem

Szerkesztette:

Rada János

ISBN: 978-963-358-448-4

Kiadja: Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Miskolc
2026

Tartalomjegyzék (szimpóziumok)

1. szimpózium. <i>Korszakváltások öröksége – Társadalom és mindennapi élet a változás dinamikájában</i>	5
2. szimpózium. <i>Transzkulturális szempontok külföldieknek szánt magyar irodalomtörténetekben</i>	13
3. szimpózium. <i>Diaszpóra és identitáskonstrukciók. Diaszpóra, identitás és hovatartozás</i>	21
7. szimpózium. <i>Szóbeliség és írásbeliség, magyar és latin nyelvűség az ómagyar és a középmagyar korban</i>	23
8. szimpózium. <i>Pusztá, ugar, zóna, tér. Tájszimbolika és térpoétika a modern magyar irodalomban</i>	33
9. szimpózium. <i>Humanizmus és irodalmi nyelvhasználat Kelet-Közép-Európában (15–17. század)</i>	42
10. szimpózium. <i>Magyarságkép a nyelvkönyvekben régen és ma</i>	46
11. szimpózium. <i>Hungarológia a Távol-Kelet szemszögéből. Térátlépés, megértés, újraértelmezés a nyelvi és szociokulturális különbségeken túl</i>	57
15. szimpózium. <i>„Minden Egész eltörött” A Monarchia öröksége. (Magyar–osztrák kapcsolatok a 20. században)</i>	64
16. szimpózium. <i>Kint és bent. A térségi változások kulturális vonatkozásai a közép-európai térben</i>	72
17. szimpózium. <i>Regionális és kulturális horizontok a magyar nyelv történetében</i>	81
18. szimpózium. <i>A bor szerepe a magyarságkép alakításában a filoxérajárványt megelőzően</i>	86
19. szimpózium. <i>A külhoni magyarságkép formálódása és alakítási lehetőségei a közép-európai külföldi hungarológiai műhelyek szemszögéből</i>	92
21. szimpózium. <i>Nyelv és identitás</i>	99
22. szimpózium. <i>Protestáns identitás és magyarságkép 1517 és 1860 között</i>	105
23. szimpózium. <i>Társadalom és írásbeliség a középkori és kora újkori Erdélyben</i>	110

25. szimpózium. <i>A tulajdonnevek mint az identitástudat és a magyarságkép alakítói és tükrözői</i>	114
26. szimpózium. Nemzeti filozófiák kelet-közép-európai kontextusban	125
28. szimpózium. <i>Dráma- és színháztudományi szimpózium</i>	135
29. szimpózium. <i>Karrierlehetőségek a 18. századi Magyarországon. Társadalmi, nemzeti, felekezeti átlépések és határaik</i>	142
30. szimpózium. <i>Hálózatok, karrier- és professzionalizációs modellek, értelmiségkutatás</i>	147
31. szimpózium. <i>Difficile est historiam non scribere – Magyarok és külföldiek a hosszú háború („tizenötéves” háború) történetíróinál</i>	152
32. szimpózium. <i>Magyarságkép, nemzeti identitás a 16–18. századi lelkiségtörténet tükrében</i>	157
33. szimpózium. <i>Magyarságkép és magyarságtudat a XX–XXI. századi magyar irodalomban</i>	162
34. szimpózium. <i>Köztér és közösség. Városantropológiai megközelítések a szocialista városok vizsgálatában</i>	166
35. szimpózium. <i>Magyarország-kép változó nemzetközi koordinátái a 16–18. századi európai nyomtatott sajtóműfajok tükrében</i>	171
36. szimpózium. A magyar nemzet- és honismeret földrajzi vonatkozásai	176
37. szimpózium. <i>Stílus- és diskurzustípusok a mai magyar nyelvi gyakorlatban</i>	179
38. szimpózium. <i>Nálunk és szomszéd nemzeteknél. Szimpózium Kiss Gy. Csaba emlékére</i>	184
40. szimpózium. <i>Digitális technológiák a humán tudományokban a 21. században másolata</i>	192

*A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4*

1. szimpózium

Korszakváltások öröksége – Társadalom és mindennapi élet a változás dinamikájában

Szervezés: Balogh Balázs

Tudományterület: néprajz, kulturális antropológia

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS VISSZASZERZÉSE: MEZŐGAZDASÁGI SZÖVETKEZETEK EGY POLARIZÁLT VIDÉKI GAZDASÁGBAN. HATALOM, EGYÜTTMŰKÖDÉS ÉS AGRÁRÁTALKULÁS A ROMÁNIAI VIDÉKEN

Szilágyi Levente

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

Az előadás több éve zajló, a poszt szocialista román vidéken működő mezőgazdasági szövetkezetek körében végzett terepmunkára alapozva az együttműködés különböző formáit vizsgálja, úgy, hogy az együttműködést nem normatív ideálként, hanem olyan történetileg beágyazott, hatalmi viszonyokkal átszőtt stratégiaként vizsgálja, amely egyszerre enyhíti és újratermeli a társadalmi és gazdasági polarizációt.

ALKALMAZKODÁS, ÖNSZERVEZŐDÉS, TÚLÉLÉS? HORTIKULTURÁLIS ÉRTÉKEK ERDÉLY HELYI FEJLESZTÉSI STRATÉGIÁIBAN A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN

Nagy Zsolt

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

Amikor egy közösség tagjai krízishelyzetekben találják magukat, ösztönösen és tudatosan is igyekez(het)nek innovatív válaszok keresésével megoldást találni problémáikra. A válságos időszakokban megnő(het) az együttműködési hajlam, s az alulról való építkezés elve lép(het) érvénybe, a közösség tagjainak aktív részvételével. A rendszerváltás után Erdélyben a civil szervezetek, gazdasági egyletek stb. is többnyire azért alakultak meg egy adott közösség közegében, hogy a környezetükben érzett hiányok és problémák orvoslására mielőbb és lehetőség szerint a helyi sajátosságoknak megfelelően válaszoljanak, helyi és regionális értékek felkutatását, szakszerű dokumentálását, értéktárakba történő rendezését, és ezeknek az értékeknek a helyi

közösségek mindennapjaiba történő beépítését célozták meg. E folyamat eredményeként látszik felértékelődni a jelzett terület hagyományos hortikulturális értékeinek (tájjellegű gyümölcs-, zöldség- és dísznövényfajtáknak) a nagy része is, amelyek helyi fejlesztési stratégiák részeként ma már szakszerű felmérések, génbankok, oktató jellegű bemutatókertek és tematikus túrautak, lokális és regionális ünnepek, valamint fesztiválok, brandek, illetve hagyományos, immár nagyrészt védjeggyel is ellátott agrártermékek és -termékcsaládok „főszereplőivé” váltak. Az előadás ezeket a rendszerváltás után született eredményeket, helyi kezdeményezéseket kívánja az alkalmazkodás, önszerveződés, túlélés és reziliencia terminusok segítségével vázlatosan bemutatni.

INFORMÁLIS KAPITALIZMUS. VIDÉKI CSEMPÉSZTÁRSADALMAK AZ UKRÁN-MAGYAR, UKRÁN-SZLOVÁK ÉS MAGYAR-SZLOVÁK HATÁRVIDÉKEN

Borbély Sándor

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

A csempészet – vagyis az emberek, áruk és a tőke országhatárokon átnyúló, illegális áramlása – politikailag definiált és társadalmilag mélyen beágyazott gazdasági gyakorlatok összessége. Olyan komplex, többretegű jelenség, amely egymástól látszólag elkülönülő jelenségek – az állam és a helyi társadalmak szabályrendszerei, a jogi és morális kategóriák, valamint a formális és informális intézmények – egyidejű vizsgálatát teszi lehetővé.

Az előadás egy hosszabb távra tervezett, a magyar–ukrán–szlovák hármashatár térségében kialakult transznacionális csempészeti és informális kereskedelmi gyakorlatokat vizsgáló kutatás első eredményeit mutatja be. A vizsgálat ezúttal az ukrán–magyar határvidékre összpontosít, és a határon átnyúló illegális árucseré különböző formáit, valamint az ezekhez kapcsolódó gazdasági, politikai és morális viszonyrendszereket elemzi a nyilvános társadalmi diskurzusok és médiareprezentációk példáin keresztül. A kutatás központi kérdése, hogy a rendszerváltást követő időszak nyilvános diskurzusai – különösen a sajtó és más médiumok – miként konstruálták meg az adott térséghez kötődő informális és illegális erőforrás-transzfereket (ember- és árucsempészet, határ menti feketekereskedelem, informális piaci cserekapcsolatok), illetve e reprezentációk milyen morális normákat, értékrendeket és kulturális rezsimeket közvetítettek, valamint milyen társadalmi tapasztalatok kialakulásához járultak hozzá.

Az elemzés kvalitatív tartalomelemzésre és diskurzuselemzésre épül, elméleti keretét pedig a kortárs antropológiai szakirodalom azon kritikai irányzatai képezik, amelyek a gazdasági cselekvéseket – legyen szó reciprocitáson, redisztribúción vagy modern piaci árucserén alapuló tevékenységekről – nem csupán racionális kalkulációk és piaci mechanizmusok függvényeként értelmezik, hanem társadalmilag és

politikailag többszörösen beágyazott jelenséggént közelítik meg. Az előadás mellett érvel, hogy a csempészet médiareprezentációi nem csupán a határ menti informális gazdaság működéséről, hanem a rendszerváltást követően átalakuló állam–piac–társadalom viszonyrendszeréről is fontos ismereteket nyújtanak. E megközelítés új szempontokkal járulhat hozzá az ukrán–magyar határtérség gazdasági átalakulásának, tágabb értelemben pedig a kelet-európai informális kapitalizmus kialakulásának és történeti változásainak értelmezéséhez.

DECENTRALIZÁCIÓ MINT KORSZAKVÁLTÁS: TÁRSADALMI ÉS KÖZIGAZGATÁSI ÁTALAKULÁSOK UKRAJNÁBAN AZ EUROINTEGRÁCIÓ MENTÉN

Lőrinc Ingrid

Debreceni Egyetem – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem

Az ukrain decentralizációs reform szorosan kapcsolódik az ország európai integrációs törekvéseihez, és 2014-től az államigazgatási rendszer átfogó modernizációját, valamint a helyi önkormányzatiság megerősítését célozza. A több mint egy évtizede zajló reform – amelyet a pandémia és a háború is jelentősen befolyásolt – mélyreható közigazgatási és társadalmi változásokat indított el. Ennek egyik legfontosabb eredménye az egyesített területi közösségek (OTГ) rendszerének kialakulása, amely új alapokra helyezte a helyi döntéshozatalt és a közigazgatási struktúrát. A reform regionális és kisebbségi szinten is jelentős hatással járt, különösen Kárpátalján, ahol az új közigazgatási keretek a magyar közösség érdekérvényesítési lehetőségeit is átalakították.

A BUDAPESTRE MENEKÜLT ERDÉLYI MAGYARSÁG EGYES SZERVEZETEINEK KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI TÖRTÉNETE

Nagy Szabolcs

Széchenyi István Egyetem

A román megszállás elől menekülő erdélyi magyarság tagjai Budapesten hamar létrehoztak szervezeteket, melyek a két világháború közötti, a területi integritás visszaállításáért küzdő közélet érdekes színtestjei voltak. Előadásomban ezek egy részét szeretném bemutatni, tevékenységükön, kapcsolódási pontjaikon keresztül.

GYERMEKÉLMÉNYEK A HOLOKAUSZT ÁRNYÉKÁBAN

Sziszkoszné Halász Dorottya

Miskolci Egyetem

Az előadás fókuszában a világháborúk közötti Miskolc társas és társadalmi viszonyai állnak. Elsődleges cél sajátos nézőpontból, tizenéves gyermekek élményein és benyomásain keresztül ábrázolni a vidéki Magyarország legnépesebb zsidó közösségének történetét és közben árnyalni a korabeli Miskolc zsidó–keresztény kapcsolatainak jellemzőit és dinamikáját.

A releváns szekunder irodalmak mellett a forrásbázis alapját a USC Shoah Foundation Visual History Archive-ban fellelhető túlélő-interjúk képezik. A Miskolcon nevelkedett emlékezők életinterjúiból származó válogatás végigköveti a nyilatkozók családi és iskolai élményeit a kérdéses periódusban a kisgyermekkortól a vészkorszakig, bepillantást engedve a helyi neológia és ortodoxia mindennapjaiba. Eközben az előadás vizsgálja a gyermekek társas viszonyait, zsidó és keresztény kortársaikkal való kapcsolatát, a korszakban tapasztalt zsidóellenesség és antiszemitizmus mértékét és minőségét, továbbá keresi a választ olyan kérdésekre, hogy mit értett meg a gyermeki elme a körülötte zajló változásokból, a növekvő (élet)veszélyből, hogyan dolgozta fel mindezt, és befolyásolhatták-e a tapasztalatokat olyan körülmények, mint családi háttér, szociális vagy vallási különbségek.

POSZTMEMÓRIA SZEREPE A NEMZETI IDENTITÁS MEGÉRTÉSÉBEN: AZ 1956-OS MAGYAR FORRADALOM MINTÁJA

Nicolosi, Simona

Szegedi Tudományegyetem

A posztmemória lehetővé teszi a nemzeti identitás mélyebb megértését, hiszen egyrészt azon generációk emlékezete, akik a történelmi eseményt nem élték át, mégis örökölték annak traumatikus terhét, másrészt ez nem egyszerű felidézés (recollection), hanem imaginatív befektetés (investment), projekció (projection) és alkotás (creation), amellyel az utókor újraalkotja a hiányos emléket, Marianne Hirsch fogalma alapján.

A posztmemóriának elvben fel kellene dolgoznia a kollektív traumát, hogy az utókor túlléphessen rajta. Amikor ez nem történik meg, a történelmi seb szándékosan, tudatosan nyitva marad, befolyásolva a nemzeti identitás percepcióját.

Magyarországon a traumatikus történelmi események között kiemelkedik az 1956-os forradalom. László János szociálpszichológus szerint a magyar történelem elbeszélése bizonyos történelmi klaszterekre bontható; az 1956-os forradalom a „vesztettünk, de végül mégis győztünk” klaszterhez tartozik. Az utóbbi évek ’56-os megemlékező beszédei magyarázzák a „végül” kifejezést, és bevezetik a heroikus

viktimizmus fogalmát, amely az emlékezetpopulizmus egyik kulcseleme napjainkban. A heroikus viktimizmus a történelmi eseményt hősi ellenállásként állítja be, és egyszerre az ártatlan, ám bátor áldozat szerepét kínálja fel kollektív önazonosításra annak kockázatával, hogy a nemzet nem néz szembe kritikusan a múlttal.

MAGYAR EMLÉKEZETPOLITIKAI KONSTRUKCIÓK HUNGAROLÓGIAI VONATKOZÁSAI

Árvay Anett

Szegedi Tudományegyetem

A magyar emlékezetpolitika, történelmi emlékezet vizsgálata számunkra, magyaroknak is egy izgalmas, saját kultúránk megismerésére irányuló, interdiszciplináris kutatási téma. Azonban még összetettebbé válik mindez a hungarológia kontextusában, amikor külföldieknek beszélünk erről. Nem mindegy, mit és hogyan emelünk ki, magyarázunk el a sokszor ellentmondásos és társadalmi vitáktól kísért folyamatokból. Az előadás először az emlékezetpolitika, a közemlékezet kutatásának irányait, elméleti megközelítéseit vázolja fel, majd néhány esettanulmány segítségével bemutatja a 20–21. századi magyar emlékezetpolitika dinamikus változásait a 2025-ben megjelent átfogó kötet alapján (Foote – Árvay: *Contested Places, Contested Past. Sites of Memory and Comemoration in the Hungarian Landscape*). Kameránkat a birtokba vett terekre irányítjuk, és archív fotók segítségével követjük a ledöntések, áthelyezések, újrafelállítások néha krimibe illő történetét. Kik, mikor miért és miért pont azon a helyen akarnak emlékezni? Végül a harmadik részben az elmélettől a gyakorlat irányába fordulunk, megnézzük, hogy a kutatás és a tudományos eredmények hogyan építhetők be az oktatásban. Részletesen elemzem a kanadai Manitoba Egyetem diákjai számára kidolgozott köztéri emlékezet fókuszú háromhetes intenzív kurzusom tapasztalatait, kihívásait. A forradalmak, az első és második világháború, Trianon és a holokauszt öröksége itt él velünk, a köztereinken pedig tapinthatóvá válik. De vajon mennyire érthető ez egy külföldinek?

NÉPI ÉPÍTETT ÖRÖKSÉG VÁLTOZÁSA A VAJDASÁGBAN A KORSZAKVÁLTOZÁSOK DINAMIKÁJÁBAN

Silling Léda

Községközi Műemlékvédelmi Intézet, Szabadka

A Vajdaság népi építészeti öröksége olyan összetett kulturális jelenség, amelynek értelmezése túlmutat az egyes települések vagy épülettípusok leírásán. A tanulmány célja, hogy hozzájáruljon a vajdasági magyar épített örökség regionális szemléletű megközelítéséhez, feltárva azokat a történeti, társadalmi és gazdasági össze-

függéseket, amelyek az épített környezet formálódását meghatározták. A vizsgálat a szegedi nagytáj, a Duna mente, a Tisza mente, valamint a bácskai és bánáti települések építészeti kapcsolatainak elemzésére épül, különös tekintettel a lakóházak alaprajzi rendszerére, homlokzatképzésére, oromzati kialakítására és díszítőelemeire. A kutatás arra keresi a választ, hogy a telepítések, a népességmozgások, a mezővárosi vonzaskörzetek, a piacozás, a közlekedési hálózatok fejlődése és a kulturális kölcsönhatások miként járultak hozzá a vajdasági magyar népi építészet regionális sajátosságainak kialakulásához. Épületfelmérések, történeti források, levéltári dokumentumok és térképi anyagok összehasonlító elemzésével a tanulmány a vajdasági magyar népi építészet térbeli kapcsolatrendszerének és fejlődési sajátosságainak árnyaltabb értelmezéséhez kíván hozzájárulni.

JOHAN BÉLA ÉS A MAGYAR FALU: FALUISMERET AZ EGÉSZSÉGPOLITIKA TÜKRÉBEN A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Szabó Katalin

Magyar Nemzeti Múzeum Semmelweis Orvostörténeti Múzeuma

A két világháború között három egészségpolitikus irányította a magyar egészségügyet. Fáy Aladár 1919 és 1925, Scholtz Kornél 1925 és 1932 között, Johan Béla pedig 1935-től látta el az államtitkári feladatokat. Fáy feladata a háború után az egészségügy konszolidálása volt, Scholtz a városi egészségügyi hálózat kialakítását kezdte meg, Johan pedig a falu egészségének helyreállítását, a falusi egészségügyi hálózat felépítését tűzte ki célul.

Johan meggyőződése volt, hogy a falu egészségügyi hálózatának kiépítésekor nem elég a külföldi mintákat másolni és vallotta, hogy falun az egészségügyi munka csak az emberek bizalmának megszerzése után lehet eredményes. Éppen ezért, mielőtt belekezdtek volna a teljes hálózat kialakításába, úgynevezett mintajárásokat hoztak létre, melyek létrehozását adatfelvétel előzte meg. Az előtanulmány tartalmazott földrajzi-, néprajzi-, építészeti előtanulmányokat és kutatásokat, valamint a lakosság összetételére vonatkozó statisztikai adatokat. A családi viszonyokat, korcsoportonként a halálozási adatokat, betegségek adatai tanulmányozták. Gazdasági és környezethigiénés tanulmányokat készítettek. Felmérték a kutak, a lakhatás, az élelmezés állapotát, az egészségügyi személyzet számára és minőségére is kitértek. A kutatások és a mintajárásokban szerzett tapasztalatok alapján épült ki a falusi ellátóhálózat, ez alapján határozták meg az egészségügyi személyzet munkáját, feladatait.

Előadásomban arra szeretnék választ kapni, milyen volt a faluról szerzett ismeretanyag, illetve a falu lakosságának önazonosságára vonatkozó kép egészségügyi szempontok alapján a két világháború között

FALU A VÁROSBAN. A MISKOLCHOZ CSATOLT FALVAK TÁRSADALMI ÉS KULTURÁLIS VÁLTOZÁSAI A 20. SZÁZADBAN

Tóth Arnold

Herman Ottó Múzeum

Miskolc mezőváros és a közvetlen szomszédságában fekvő községek kapcsolatrendszere a 19. századi iparosítás hatására jelentősen átalakult. A közlekedés, a munkavállalás, a mezőgazdasági termékek értékesítése terén bekövetkezett változások alapjaiban formálták át a falvak és a város viszonyát. Nagy-Miskolc koncepciója a 20. század folyamán több lépésben vált valóra: a környező falvakat négy különböző korszakban csatolták a városhoz. A megvalósult települési átrendeződés a társadalom és a kultúra terén is lenyomatot hagyott, az átalakuló falvak elővárosi és kertvárosi városrészekké váltak. Ugyanakkor megerősödött, és egyben átrendeződött a lokális identitás, ami a vizsgált települések szimbolikus térhasználatában is tetten érhető. Az előadás az egykor önálló Görömböly község 20. századi korszakváltásain keresztül világítja meg az urbanizáció hatására átalakuló hagyományos paraszti kultúra változásait.

A MAGYAR NÉPDAL MINT PROJEKCIÓS FELÜLET

Hajnács Indira Anna

GWZO Leipzig

Előadásomban a magyar népdalok újrainterpretálásainak történelmi, gazdasági és társadalompolitikai hátterével foglalkozom.

A MIGRÁCIÓBAN ÉLŐ MAGYAROK INTEGRÁCIÓS ÉS MUNKAERŐPIACI KIHÍVÁSAI NAPJAINKBAN

Balogh Eszter

Károli Gáspár Református Egyetem

Az előadásban a Németországban és Auszriában élő magyarokról készült reprezentatív kérdőíves felmérés eredményeit mutatom be. Az előadás rávilágít, hogy a magyarok munkaerőpiaci helyzete komoly mértékben megváltozik a hazai helyzetükhöz képest. A magyar munkavállalók a két vizsgált országban nem tudnak a végzettségüknek megfelelő munkát végezni, jelentős mértékben kényszerülnek pályaelhagyásra, helyzetüket elsősorban a német nyelvtudás és nem az egyéb kompetenciáik

határozzák meg. Az előadás továbbá rávilágít, hogy a nők még nagyon magas nyelvtudás mellett is hátrányokat szenvednek el.

BÉCSBEN ÉLŐ ANYÁK PSZICHÉS KIHÍVÁSAI

Szvetelszky Zsuzsanna

Károli Gáspár Református Egyetem

Az előadás egy kvalitatív interjúkutatás eredményeiből ad ízelítőt. Bemutatja, hogy az anyák a munkaerőpiaci nehézségeiket, az úgynevezett dequalifikációs stigmát hogyan, milyen elhárító mechanizmusokkal, kognitív disszonanciákkal oldják fel.

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

2. szimpózium

Transzkulturális szempontok külföldieknek szánt magyar irodalomtörténetekben

Szervezés: Bányai Éva

Tudományterület: irodalomtudomány

EGY BARÁTKOZÁS LEHETŐSÉGEI – TRANSZKULTURÁLIS SZEMPONTOK KÜLFÖLDIEKNEK SZÁNT MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETEK BEN

Bányai Éva

Bukaresti Egyetem

A magyar irodalomtörténetírás az utóbbi húsz-harminc évben jelentős eredményeket mutathat fel, több irodalomtörténet is született, és a magyarul megjelent munkák mellett idegen nyelvű összefoglalások is megjelentek. Azonban közép-kelet-európai viszonylatban kevés olyan értelmező szöveg látott napvilágot, mely közelebb vinné és megismertetné a magyar irodalom tendenciáit és jelentős teljesítményeit a régió térben közeli, de mégis gyakorta távolinak tűnő irodalmaihoz. Előadásomban a Transzkulturális szempontok külföldieknek szánt magyar irodalomtörténetekben című nemzetközi kutatási projekt több éves munkáját és eredményeit mutatom be: hogyan, milyen módszerekkel íródtak az elmúlt években a román/szlovák/szerb/lengyel nyelvű magyar irodalomtörténetek.

A TRANSZKULTURALIZMUS ÉS A MAGYAR IRODALOM: KONCEPCIÓK, KÉRDÉSEK, LEHETŐSÉGEK

Németh Zoltán

Varsói Egyetem

Az előadás a transzkulturalizmus fogalmának irodalomtudományi alkalmazhatóságát vizsgálja a magyar irodalom kontextusában, különös tekintettel arra, hogy a transzkulturális megközelítés miként képes újrendezni a nemzeti irodalom hagyományos kereteit. Kiindulópontja, hogy a kortárs magyar irodalom egyre jelentősebb része olyan szerzők és szövegek révén jön létre, amelyek kulturális, nyelvi és földrajzi határhelyzetekben formálódnak, ezért értelmezésük meghaladja az egy-

nyelvű és nemzetállami irodalomfelfogás kereteit. A tanulmány a transzkulturális irodalom négy alapvető típusát különíti el. Egyrészt a transznacionális és migráns szerzők műveit vizsgálja, amelyek az identitás, az emlékezet és a mobilitás tapasztalatát állítják középpontba. Másrészt az autochtón kisebbségi magyar irodalmak sajátos transzkulturális pozícióját elemzi, amelyek egyszerre kapcsolódnak a magyar és a többségi nemzeti kultúrához. Harmadrészt a nyelvváltó szerzők életművét tárgyalja, akik alkotói nyelvük megváltoztatásával új irodalmi és kulturális térbe lépnek. Végül azokat a műveket vizsgálja, amelyekben poétikai eljárásként jelennek meg idegen nyelvű mondatok, szövegrészletek, szereplői beszédmodok vagy lexikai elemek, létrehozva a többnyelvűség esztétikáját. A tanulmány amellett érvel, hogy e négy jelenség nem elszigetelt kategóriákat alkot, hanem a transzkulturális irodalom egymásba kapcsolódó megnyilvánulási formái, amelyek új szempontokat kínálnak a kortárs magyar irodalom leírásához, valamint a nemzeti, nyelvi és kulturális identitás újragondolásához. Előadásom éppen ezért dinamikus, többnyelvű, többkulturális kiterjesztésként értelmezi a kortárs magyar irodalom egy jelentős részét.

KÉT IRODALMI KÁNONBAN: GRENDDEL LAJOS

Görözdí Judit

Szlovák Tudományos Akadémia Világirodalmi Intézet

Az előadás a Transzkulturális szempontok külföldieknek szánt magyar irodalomtörténetekben című szekció keretében Grendel Lajos példáján keresztül egy konkrét fejezetjavaslatot mutat be. Kiindulásképpen végigveszi azokat a transzkulturális megközelítéseket és támpontokat, amelyek mozgásba hozhatók Grendel munkásságának a szlovák olvasók számára történő ismertetésében (pl. kulturális heterogenitás, közép-európai horizont mint a szlovákiai magyar / magyar / szlovák perspektívákat összegző távlat), majd példaanyagként felvázolja a szerző pályáját, irodalomtörténeti jelentőségét. A Grendel-életmű poétikai hangsúlyai, jellegzetes témái mellett foglalkozik a szövegek közép-európai (transzkulturális) beágyazottságával, Grendel írásművészetének a szlovákiai magyar irodalomtörténeti kontextuson túllepő, magyar és szlovák irodalmi kánonban betöltött pozíciójával, amely mindkét esetben a posztmodern térnyerésével függ össze. Ugyanakkor kitér szerepvállalására a szlovákiai társadalmi és irodalmi életben (rendszer-váltás, írói szervezetek, publicisztika), a művek szlovák jelenlétét és hatását megalapozó műfordítási recepcióra és Grendel szlovák befogadásának legfontosabb tényeire.

KONT IGNÁC ÉS A KORTÁRS MAGYAR IRODALOM, FRANCIÁUL**Kányádi András**

INALCO, Párizs

A századfordulón a magyar irodalom legfontosabb francia nyelvű terjesztője a Sorbonne oktatója, a klasszika-filológiát végzett Kont Ignác (1856–1912). Széles körű munkásságának jelentős állomása a *La littérature hongroise d'aujourd'hui* című, 1908-ban megjelent, pozitívizmus szellemében fogant rövid irodalomtörténet, mely a célközönség számára francia támpontok mentén vázolja fel a kiegyezés utáni Magyarország gazdag irodalmát. Az Éditions Sansot kiadó igényes ismeretterjesztő sorozatába illeszkedő, négy fejezetből álló „esszé” részben a szerző korábbi, francia és német nyelven írott műveit hasznosítja újra, ugyanakkor figyelemre méltó kanonizációs kísérlet is, mely érzékenyen reagál a modern irodalom útkeresésére.

ROMÁN–MAGYAR IRODALMI KAPCSOLATOK ÉS BIBLIOGRÁFIAI KUTATÁS**Berki Tímea**

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

A külföldieknek szánt magyar irodalomtörténeteket kidolgozó munkacsoport transzkulturális szempontok alapján kívánja közelebb hozni és megismertetni azt az évszázadokon át hagyományozódó tudást, amely kanonikus vagy a kánonból kiszorult szerzők, életművek, mozgalmak és eszmék köré épül, és amely széles merítésben nyújt fogódzót a hungarológiai képzésben részt vevő idegen nyelvű egyetemi hallgatók számára, de nemcsak. A kutató- és munkacsoport tagjaként főként a román nyelvű kultúrában szocializálódott közönségnek szánt irodalomtörténet kapcsán kívánok néhány fontos szempontot felvetni előadásomban. Korábbi kapcsolat-történeti és bibliográfiai kutatásaim tapasztalatai felől közelítek a román–magyar irodalmi kapcsolatok kérdésköréhez, és 19–20. századi példák segítségével mutatok rá azok sajátosságaira. Továbbá, a román olvasóknak szánt irodalomtörténeti kézikönyv számára általam összeállítandó, tájékoztató jellegű bibliográfiai tételek kapcsán világítok rá a kutató számára kihívást jelentő dilemmákra, valamint a kulturális közvetítés dinamikájára és a fordítások politikájára.

IMAGOLÓGIAI SZEMPONTOK A KÜLFÖLDIEKNEK SZÁNT MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETKÉBEN

Tapodi Zsuzsanna

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem

A Másokról, az idegen közösségről alkotott, és az irodalmi művekben is megjelenített heteroimázs szoros kapcsolatban áll a saját közösségről alkotott kollektív mentális képpel. Az imagológiai szempontú vizsgálat a kölcsönösen kialakított másságképek összevetését ajánlja az időbeli változásokat követve nyomon.

Az autoimázs pozitív elemei is összevethetők, például a kelet-európai népek mindegyike magát vendégszeretőnek és befogadónak tartja. A székelység irodalmi hagyományban forgalmazott önképének jellemzői: harciasság, hagyományőrzés, helytállás, sajátos nyelv- és észjárás, furfang, költői lelkület. Más, külső nézőpontból ugyanez lehet maradiság, erőszakosság, bunkóság, nagyotmondás.

Ugyancsak termékeny, gondolkodásra ösztönző kérdésfelvetés lehet a másságképek időbeli változási dinamikájának és történelmi- antropológiai kontextusának a vizsgálata. Az előadásban a román-magyar viszonyt tükröző irodalmi szövegek imagológiai vizsgálatára történik kísérlet.

MILOSEVITS PÉTER/PETAR MILOŠEVIĆ: EGY KÉTNYELVŰSÉGBEN ÉS ÖNFORDÍTÁSBAN LÉTREJÖTT ÉLETMŰRŐL

Čudić, Marko

Belgrádi Egyetem

Előadásomban a kettős identitású és kétkultúrájú magyarországi szerb író és irodalomtörténész, egyetemi tanár, Milosevits Péter (1952–2021) gazdag, szerb és magyar nyelven szinkronban létrejött szépírói munkásságának egy részét fogom elemezni. Megfelelő példatár segítségével elemzésemet a kisebbségi létforma, a kettős kulturális beágyazottság, valamint az ún. önfordítás (self-translation) elméleteivel próbálom majd alátámasztani.

TRANSZKULTURÁLIS POÉTIKÁK A KORTÁRS MAGYAR IRODALOMBAN

Roguska-Németh Magdalena

Varsói Egyetem

A tanulmány a magyar háttérű kortárs író(nő)k transzkulturális narratívátípusait és elbeszélői stratégiáit vizsgálja. A 21. századi irodalomtudomány egyik meghatározó fordulata a nemzeti irodalmak zárt, monolitikus koncepciójának meghaladása,

amely különösen releváns a történelmileg is policentrikus magyar irodalmi tér esetében. A fejezet teoretikus keretét Wolfgang Ivers transzkulturalizmus-fogalma, Arianna Dagnino „kreatív transzpatriáció” koncepciója, valamint a magyar irodalomtudományi diskurzus eredményei adják.

A tanulmány négy fő poétikai dimenzió mentén térképezi fel a transzkulturális szöveg univerzumot: Mobilitás: A mozgásban lévő, nomád és migráns szubjektum térhasználatát és identitásformálódását elemzi; Emlékezet: A történelem, a trauma és a posztmemória transzkulturális fénytöréseit tárja fel; Nyelv: A nyelvváltás, a transzlingvizmus és a többnyelvű szövegalakzatok poétikai funkcióit vizsgálja; Tányéron: A testiség és a gasztronómia identitásképző és emlékeztető szerepét mutatja be.

A kutatás rámutat arra, hogy a transzkulturális poétikák vizsgálata nemcsak a határon túli és diaszpóra-irodalmak újratérképezését teszi lehetővé, hanem a kortárs magyar irodalom transzkulturális és transznacionális hálózatokba való bekapcsolását is elősegíti.

HASONLÓSÁGOK ÉS KÜLÖNBΣÉGEK HÁROM SVÉDORSZÁGI MAGYAR ÍRÓ IDENTITÁSÁBRÁZOLÁSBAN

Blomqvist Tünde

Uppsalai Egyetem

Élőadásom a Svédországban élő, magyar származású írók műveire összpontosít: milyen esetleges hasonlóságok és különbségek vannak Márky Ildikó, Lipcsey Emőke és Szeles Judit szépirodalmi műveiben.

TRANSZKULTURALITÁS ÉS TÖBBNYELVŰSÉG TOMPA ANDREA HAZA CÍMŰ REGÉNYÉNEK ANGOL FORDÍTÁSÁBAN

Pieldner Judit

Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem

Tompa Andrea Haza című regényének angol fordítása (Home, ford. Komporaly Jozefina, Istros Books, 2024) izgalmas kérdésekkel egészíti ki az eredeti mű kulturális, tematikai, nyelvi és stilisztikai rétegzettségét. Az önéletrajzi ihletésű regény az emigráció különböző mintázatait mutatja be, körüljárva az elmozdulás etikai, ismeretelméleti és pszichológiai vonatkozásait. Miközben a magyar olvasó könnyedén megfigyesheti a rejtett lokális utalásokat, a regény egyszerre teremti meg és függeszti fel a referenciális olvasatot, időben és térben kiterjesztve az elvándorlás élményét. Műfaji hibriditás jellemzi, ötvözi a diegézist és a metadiegézist, az útleírást és az esszé-

regényt, az önéletrajzi jelleget és a szocio-narratívát. Az alkalmazott narratív és retorikai stratégiák révén a regényben gazdag reflexív tér jön létre, amelyben az önke-resés transzkulturális és többnyelvű tapasztalattá válik. Ennek megfelelően Tompa Andrea regénye a transzkulturalitás (Welsh 2009), az irodalmi többnyelvűség (Vincze 2025), az irodalmi kódváltás (Domokos & Deganutti 2023), a transzlingválás (Collischonn 2024), valamint a többnyelvű regény mint transznacionális irodalom (Sabo 2014) fogalmai felől is megközelíthető. A Haza többnyelvű regény, amely nemcsak tematizálja, hanem nyelvileg is színre viszi az emigrációt, az elmozdulást mint alapvető emberi tapasztalatot. A nyelvi és kulturális „köztes létet” a szöveg más nyelvekből – főként angolból és oroszból – származó szavak, kifejezések, mondatok beemelésével jeleníti meg. Ez az eljárás megtöri a szöveg nyelvi homogenitását, nyelvi hibridizációt eredményez, feloldja a nyelvi határokat. Vincze Ferenc (2025) az explicit irodalmi többnyelvűséget a transzkulturalitás „olvashatóságaként” értelmezi: nem csupán más nyelvek idegenségének materializációjaként, hanem azok másságának ismerőssé tételére szolgáló eszközként is, amely az olvasás aktusában kognitív és érzékszervi tapasztalattá válik. Mennyiben változik a Haza olvasási élménye az angol fordítás révén, azon a nyelven, amely a metatextuális, többnyelvű esszéregény egyik „főszereplője”? Hogyan őrizhető meg az idegen nyelv „idegenségének” érzete, amennyiben a fordítás éppen az adott nyelvre történik? Hogyan értelmeződik újra a transzkulturalitás és többnyelvűség a fordításban? Az előadás arra keresi a választ, hogy milyen fordítói stratégiákat alkalmaz a fordító a szöveg kihívásainak nyelvi és kulturális közvetítése során, a nevek és nemek fordításában, a metanyelvi reflexiók, idegen nyelvű zárványok megoldásában, a magyarországi és erdélyi magyar nyelvhasználat különbségeinek érzékeltetésében, a többnyelvűség, a nyílt és rejtett intertextuális utalások, idiomatikus kifejezések, szójátékok, képleírások átültetésében. A fordítói megoldások elemzését a fordítóval készült interjú tanulságai, valamint az Omerta. Hallgatások könyve fordítására való reflexiók (Omertà. The Book of Silences, ford. Bernard Adams, Seagull Books, 2025) egészítik ki.

MAGYAR ÍRÓK A KÖZÉP-EURÓPAI IRODALOM OKTATÁSBAN CSEHORSZÁGBAN

Pató Márta

Univerzita Pardubice

A tanulmány a közép-európai irodalmi kánon kérdéseivel, valamint a világirodalom oktatásának ezen kontextusban megjelenő sajátosságaival foglalkozik.

REGÉNYES KÖZÉP-EURÓPA? TRANSZKULTURÁLIS HORIZONTOK A REGÉNYSZÓTÁRBAN

Száz Pál

Comenius Egyetem

Az előadás a hagyományos komparatiztika és a transzkulturalizmus elméleti keretében vizsgálja a regionális – elsősorban kelet-közép-európai – összehasonlító irodalomtörténetírás sajátosságait, valamint annak legújabb próbálkozásait. Figyelemre méltó vállalkozás e téren Adriana Babeți, Oana Fotache, Karádi Éva és Csordás Gábor Regényszótár. A 20. századi közép-európai irodalomból című kötete, amely 2022-ben román, majd 2025-ben magyar nyelven is megjelent. Az előadás a könyv központi kérdésfelvetését – létezik-e egyáltalán közép-európai regény? – elemzi a transzkulturalizmus, a fantomhatárok, a képlékeny identitások, a többnyelvűség és a kisebbségi irodalmak szempontjából. Mindezek tükrében az alábbi kulcskérdések kerülnek előtérbe: hogyan írható meg egy közép-európai irodalomtörténet? Mennyiben rendezhetők át a kánonok, és olvashatók-e a kis nemzeti irodalmak világirodalmakként? Megírható-e a regény műfajtörténete a régió sajátos kontextusában, és milyen aspektusok mentén rajzolódna ki a közép-európaiság jegyei?

HUNOK, SZÉKELYEK, VÁMPÍROK. A MAGYAROK ÉS KELET-EURÓPA KÉPE BRAM STOKER *DRACULA* CÍMŰ REGÉNYÉBEN**Nagy Levente**

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

A közkeletű vélekedés szerint Bram Stoker hatlamos karriert befutó regényének (*Dracula*, 1897) főhősét a 15. században élt havasalföldi vajdáról, III. Vladról (uralk. 1448, 1456–1462, 1476) mintázta. A valóság azonban az, hogy Stoker a havasalföldi vajda nevét William Wilkinson útleírásából vette (*An account of the principalities of Wallachia and Moldavia*, London, 1820). Így később a havasalföldi vajda a legnagyobb román kulturális exportcikké vált, annak ellenére, hogy Stoker mit sem tudott a vajdáról szóló 15. századi rémtörténetekről, és *Dracula* ősének nem mást tett meg, mint a hun Attilát. Miért lett Stoker regényében hun-székely származásúvá egy román vajda? Miért helyezte a regény cselekményének egy részét Stoker Erdélybe? Milyen Kelet-Európa- és magyarság-kép rajzolódik ki ezáltal a regényben? Előadásomban ezekre a kérdésekre keresem a választ, bemutatva Stoker regényének magyar recepciótörténetét is. Ebben különösen hangsúlyos helyet kap Kolnai Aurél (1900–1973) olvasata, aki a *Draculában* megjelenített vámpírizmust a náciizmus metaforájaként értelmezte.

TRANSLATION AS A TOOL FOR transculturalitY

Dumitru, Elena

Università degli studi di Cassino e del Lazio Meridionale

Translation is not just a mere transposition of words from one language to another. It represents a bridge between different cultures, uniting people of different nationalities and facilitating mutual understanding. In this context, the role of the translator is essential, and can be imagined as an element of connection between two cultures. Literary translation has played a fundamental role in facilitating cultural dialogue between Hungarian and Romanian literature for centuries. Beyond the linguistic transfer of texts, translators have functioned as cultural mediators who have shaped literary canons, introduced new aesthetic movements, and contributed to mutual understanding between two neighboring cultures with a long and complex shared history. Literary translators working between Hungarian and Romanian have occupied a unique position. They have not merely rendered texts from one language into another but have interpreted cultural references, historical experiences, and literary traditions for new readerships. This article aims to offer a general image of the work of different translators who have carried out literary translations, with a particular focus on translations from Hungarian to Romanian, and on the situation of the 20th and 21st century.

3. szimpózium

Diaszpóra és identitáskonstrukciók / Diaszpóra, identitás és hovatartozás

Szervezés: Csire Márta, Andrea Seidler
Tudományterület: interdiszciplináris

A DIASZPÓRÁBAN MŰKÖDŐ HÉTVÉGI MAGYAR ISKOLÁK SZEREPE A KULTURÁLIS TŐKE ÁTADÁSÁBAN

Pereszlényi Erika

Széchenyi István Egyetem

A 21. századi társadalmi, gazdasági, valamint migrációs folyamatok következtében a diaszpórában élő magyar közösségek számára kiemelt jelentőségűvé vált a nemzeti identitás, az anyanyelv és a kulturális örökség generációk közötti átadásának kérdése. Az előadás azt vizsgálja, hogy a hétvégi magyar iskolák milyen szerepet töltenek be a kulturális tőke közvetítésében, valamint miként járulnak hozzá a magyarságkép formálásához és a közösségi önismeret erősítéséhez a diaszpórában. A kutatás Pierre Bourdieu kulturális tőkeelméletére, a transznacionális társadalmi terek megközelítésére és a diaszpórakutatás eredményeire épül.

A doktori kutatás középpontjában a német nyelvterületen – elsősorban Németországban, Ausztriában és Svájcban – működő hétvégi magyar iskolák állnak. A vizsgálat célja feltárni, hogy ezek az intézmények milyen módon járulnak hozzá a magyar nyelv, a kulturális értékek és a közösségi normák átadásához, továbbá hogyan befolyásolják a diaszpórában élő gyermekek és családjaik identitásának alakulását. Az előadás kitér arra is, hogy a hétvégi magyar iskolák miként értelmezhetők a kulturális tőke újratermelésének, a közösségi kohézió erősítésének és a transznacionális kapcsolati hálók fenntartásának intézményi színtereiként. A kutatás egyik kérdése annak vizsgálata, hogy a kulturális tőke milyen indikátorok mentén mérhető, illetve milyen feltételek mellett válhat értékelhető és más tőkeformákkal összevethető erőforrássá. A kutatás várható eredményei hozzájárulhatnak a diaszpóraoktatás társadalmi jelentőségének mélyebb megértéséhez, valamint a magyarságkép változó dimenzióinak tudományos értelmezéséhez.

A MAGYAR DIASZPÓRA AUSZTRÁLIÁBAN

Constantinovits Kinga

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Előadásomban az ausztráliai magyar diaszpóra történetével és az ottani magyar közösség identitástudatával foglalkozom. A magyar diaszpóra Ausztráliában a II. világháború után alakult ki, a ma is élő összetartó közösséggé pedig az 1956-os ma-

gyarok formálták. Kutatásomban arra keresem a választ, hogyan és milyen módon tudták megőrizni magyarságukat egy távoli kontinensen? Milyen hungarikumokat, értékeket hoztak magukkal a menekültek Ausztráliába? Milyen a mai magyarság identitástudata?

Kutatásom primer levéltári forrásokra és interjúkra épül.

AZ „ÓHAZA”, A MAGYARSÁG ÉS A MAGYAR IDENTITÁS NARRATÍV ALAKZATAI KANADAI MAGYAROKKAL KÉSZÜLT INTERJÚKBAN

Kulcsár Beáta

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Előadásomban 1960–1970-es években készült interjúkat szeretnék elemezni arra fókuszálva, hogy az interjúalanyok (Kanadába döntően 1945 előtt kivándorolt, földműves hátterű, Magyarországról és az utódállamokból származó magyarok) hogyan beszéltek az „Óhazáról”, magyar származásukról, valamint a magyar identitás és közösség megőrzésének lehetőségeiről és kihívásairól.

AZ AUSZTRIAI MAGYAROK: DIASZPÓRA VS. KISEBBSÉG

Csire Márta – Andrea Seidler

Universität Wien

Az előadás az ausztriai magyar közösségek helyzetét vizsgálja a történelmi kisebbségvédelem és a 21. századi migráció metszéspontjában. Bemutatja a burgenlandi őshonos magyar népcsoport és a bécsi, döntően migráció révén kialakult magyar közösség eltérő társadalmi és kulturális sajátosságait. Rámutat arra, hogy míg Burgenlandban az intézményes kisebbségvédelem és az identitásőrzés áll a középpontban, addig Bécsben a magyar nyelv elsősorban a mindennapi kommunikáció és a transznacionális kapcsolatok eszköze.

Az előadás elemzi az osztrák népcsoport-politika támogatási rendszerét, amely elsősorban a történelmi kisebbségekre épül, miközben a gyorsan növekvő migráns közösségek kívül maradnak ezen a kereten. Külön figyelmet fordít a nyelvmegőrzés, az asszimiláció és az identitás kérdéseire, valamint a kulturális tevékenységek eltérő funkcióira Burgenlandban és Bécsben.

Az összehasonlítás rámutat arra, hogy a hagyományos kisebbségpolitikai eszközök egyre kevésbé tükrözik a mai társadalmi valóságot. Az előadás kitér arra, milyen lehetőségek kínálóznak a történelmi kisebbségvédelem és a modern migrációs folyamatok összehangolására. Amellett érvel, hogy a jövő kisebbségpolitikájának egyszerre kell figyelembe vennie a történelmi közösségek védelmét, a többnyelvűséget és a mobilitásból fakadó új identitásformákat. Az ausztriai magyar közösségek példája jól szemlélteti, hogy a nyelv, az identitás és a hovatartozás fogalma a 21. századi Európában új értelmezési kereteket igényel.

*A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötetete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4*

7. szimpózium

Szóbeliség és írásbeliség, magyar és latin nyelvűség az ómagyar és a középmagyar korban

Szervezés: Korompay Klára, Terbe Erika, C. Vladár Zsuzsa

Tudományterület: nyelvtudomány

SZÓBELISÉG ÉS ÍRÁSBELISÉG ÖSSZEFÜGGÉSEI ANONYMUS GESTA HUNGARORUMÁBAN – AVAGY MIRŐL VALLANAK A GESZTA VARIÁNSOKBAN MEGJELENŐ SZÓRVÁNYAI

Tóth Valéria

Debreceni Egyetem

Anonymus Gesta Hungarorum c. munkája közel 1500 magyar nyelvű szórványt tartalmaz. Ezek között olyanok is vannak, amelyek ugyanazt a személyt, helyet stb. eltérő formában említik. A variánsok némelyike pusztán helyesírási természetű, de ezek is sokféle jelenségre világítanak rá (pl. Szovárd nevéként a zuardu ~ zvardu, Ősbő nevében usubu ~ usubuu), míg mások hangzásbeli ingadozást sejtetnek (pl. a Morva névben moroua ~ morua, Bors nevében bors ~ borsu), de akadnak morfológiai eltéréseket mutatók is (pl. Előd említésében eleud ~ eleudunec) csakúgy, mint nyilvánvaló tévesztések, íráshibák (pl. Szabolcs nevében zobolsu ~ zolsu). Előadásomban ezek tanulságait mutatom be kitérve arra is, hogy az írás mögött milyen korabeli beszélt nyelvi valóság húzódnak meg.

AZ ANONYMUS GESZTÁJÁBAN SZEREPLŐ SZÓRVÁNYOK NYELVI ALKATA ÉS SZÖVEGBELI HELYZETE

Szőke Melinda

Debreceni Egyetem

A 20. század végén merült fel annak az igénye, hogy nyelvemlékeink elemzése során nagyobb figyelmet kellene fordítani a neveket körbeölelő latin szövegre is, nem szerencsés ugyanis a latin szövegből kiragadva vizsgálni a magyar neveket. Az utóbbi években megjelent nyelvemlék-monográfiák már szinte kivétel nélkül így közelítenek az oklevelek neveihez. Ezek a munkák kiválóan mutatják, hogy az oklevelek megszövegezői által alkalmazott eljárások feltárása számos ponton segítheti a név-

elemzést. Ilyen például a szórványok morfológiai alkatának a megítélése, vagyis a korabeli élőnyelvbeli alakok felderítése. A nyelvészeti szempontból bizonytalan kronológiai státuszú oklevelek ilyen szempontú elemzése továbbá a kronológiai rétegek elkülönítésében is nagy segítségünkre lehet. Az eddigi vizsgálatok alapján az látszik körvonalazódni ugyanis, hogy az egyes szövegezési eljárások aránya időben változatos képet mutat.

Ez a kiterjesztett, a szórványok közvetlen latin szövegkörnyezetére is tekintettel levő nyelvemlékelemző módszer Benkő Loránd Anonymus gesztájával foglalkozó munkáiban jelent meg elsőként. Ő azonban ezt a módszert nem vezette végig a gesztá teljes szövegen. Előadásomban ennek a kutatási iránynak a bevezető előadására vállalkozom.

A KORAI ÍRÁSBELISÉG JELLEGÉRŐL – A NYELVTÖRTÉNET SZEMSZÖGÉBŐL

Haader Lea

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

A kései ómagyar szövegek kritikai kiadásai ráirányították a figyelmet e kéziratok számos aspektusára: forrásaikra, keletkezésük módjára, az őket létrehozó személyek nyelviségére, a szöveg létrehozásának folyamán keletkezett hibákra, javításukra, valamint a korrekciók létrejöttének hátterére. Ezen kéziratok esetében eddig konszenzus volt arra nézve, hogy e szövegek igen kevés kivétellel másolás útján jöttek létre. Benkő Loránd és többek kutatásai a másolati mivoltot a korai ómagyar szövegemlékek vonatkozásában is feltételezik. Ezt kérdőjelezte meg bő egy évtizede az ún. abszolút olvasáshatár megállapítása, egy olyan időbeli határ meghúzása, amelynek hívei kategorikusan állítják, hogy az 1410-es évek előtt másolt magyar szöveggel nem lehet számolni.

Az előadás – anélkül, hogy a korai idők anyanyelvű szövegeivel kapcsolatban megkérdőjelezné azok szóbeli terjedésének elsőbbségét és döntő voltát – javasolni szeretne egy árnyaltabb megközelítést. Nyelvi tényekre alapozva állítja, hogy e merev, kivételtelen időbeli határ meghúzása nem tűnik jogosnak. Az érvek a kései ómagyar kódexekből származnak, főként olyan kanonikus szövegekből, amelyekre az egyháznak hivatali működéssel kapcsolatban volt szüksége. Az előadás javasolja a kizárólag irodalomtörténeti szempontú érvelés (az olvasóközönség hiánya) mellett – az univerzalitás elvét sem figyelmen kívül hagyva – a szövegkeletkezések szempontjából megkerülhetetlen bizonyítékokkal szolgáló nyelvtörténeti tények figyelembevételét is.

*LATIN NYELVŰ MARGINÁLISOK ÓMAGYAR KÓDEXEKBEN***Pappné Kocsis Réka**

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

Az ómagyar korból fennmaradt kódexeinkre ritkábban gondolunk úgy, mint használati tárgyakra, pedig a margókon és a szövegközben található későbbi bejegyzések aktív 16–18. századi használatról tanúskodnak. A marginálisok kutatása során az egyik fő kérdésünk, hogy milyen viszony van a bejegyzést kiváltó szöveg és a marginális között, különösen, hogy azonos nyelven íródtak-e. Bár a magyar nyelvű írásbeliség kezdtének fontos nyelvtörténeti forrásai a latin nyelvű szövegek mellé bejegyzett magyar nyelvű glosszák – szavak, mondattöredékek, pár soros szövegek –, az írásbeliség jellegének átalakulásával a hosszabb magyar szövegek mellett is a magyar nyelvű marginálisok jelenléte válik meghatározóvá; ahogyan ez az ómagyar kódexek bejegyzéseinek rendszerezett vizsgálata alapján körvonalazódott. Előfordul azonban, hogy a 16–18. századi használók az ómagyar kódexek lapjain latinul tesznek megjegyzéseket. A latin nyelvű marginálisok száma töredéke a magyar nyelven keletkezettnek, mégis megragadható négy olyan funkció (liturgikus, műveltségi, jogi, presztízsnyelvi), amelyek hatását feltételezhetjük a nyelvválasztás mögött. Az előadásban rövid történeti és elméleti bevezető után bemutatom ezeket a latin nyelvű szövegeket, és áttekintjük, hogy a latin nyelv mely korabeli használati funkcióit tükrözhetik vissza.

*NYELVHASZNÁLATI MINTÁK 16. SZÁZADI LITERÁTOROK LEVELEZÉSÉBEN***Terbe Erika**

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

A fennmaradt iratok arról tanúskodnak, hogy a 15. század végén válik gyakoribbá a magánlevelezés, és ezzel párhuzamosan fokozatosan megjelennek magyar nyelvű részek is a misszilisekben. Először utóiratként, majd a 16. század első harmadától kezdve egyre gyakrabban az egész levél magyarul készül. A magyar nyelvű misszilisek történetével foglalkozó szakmunkák szerint a latinul nem tudó címzett számára szóló figyelmességként, főként házastársi levelezésben jelenik meg először a magyar nyelvű utóirat. A 16. század első harmadában azonban nemcsak házastársi levelezésben láthatunk példát magyar nyelvű részekre a latin nyelvű levelekben, és az is látszik, hogy az anyanyelvi soroknak különböző funkciója lehet.

A misszilisek másik csoportjában, a hivatalos levelekben szórványosan előfordul magyar közszavak, mondatok megjelenése a korabeli magyar szóbeliség és latin írásbeliség változó viszonyára utal. Az anyanyelvű részek többletfunkciója ezekben az iratokban is megfigyelhető.

Előadásomban a legkorábbi magyar nyelvű iratokat összegyűjtő Középkori leveleink 1541-ig című kötet iratai alapján igyekszem bemutatni az anyanyelvi írásbeliség térhódításának mozzanatait.

Hivatkozott irodalom:

Középkori leveleink 1541-ig. Hegedűs Attila–Papp Lajos szerk., Budapest, Tankönyvkiadó. 1991.

NÁDASDY TAMÁS ÉS KANIZSAI ORSOLYA SZÁZÖTVEN LEVELÉNEK HELYESÍRÁS-TÖRTÉNETI ELEMZÉSE

Surányi Anna

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

Előadásomban Nádasdy Tamás (1498–1562) és Kanizsai Orsolya (1521–1571) százötven levelét jellemzem hangjelölési és helyesírás-történeti szempontból. Bemutatom a hangjelölési rendszerüket, valamint annak lehetséges mintáit és forrásait, különös tekintettel Dévai Bíró ortográfiájára és Sylvester grammatikájára. Kitérek arra, hogy feltűnnek-e rendszerszerű különbségek a saját kézzel írt, illetve a diktált levelek hangjelölési-helyesírási gyakorlata között. Bemutatom a szóelemző elv érvényesülését a misszilisekben. Feltárom a levelek szövegtagolási és egyéb helyesírási sajátosságait – így például, hogy észrevehető-e rendszerre törekvés a kis- és nagybetűk használatát, valamint az egybeírás-különírási szokásokat illetően.

EGY ÚJ KUTATÁSI TERÜLET: MELANCHTHON 1526-OS KRAKKÓI NYELVTANÁNAK MAGYAR ANYAGA

Korompay Klára

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

2016-ban egy váratlan felfedezésről értesülhettünk: Kiss Farkas Gábor Lendület kutatócsoportja munkájának eredményeként az Uppsalai Egyetem könyvtárában előkerült egy 1526-os nyomtatvány, Philipp Melanchthon *Elementa Latinae grammatices* című munkája (Krakkó, Vietor), melynek latin szövegében három nyelvű – német, lengyel és magyar – értelmezések is vannak. Így az eddig ismert két legkorábbi, részben magyar nyelvű nyomtatványhoz képest (Hegendorff 1527; Heyden, 1527) már egy évvel korábban ismerünk egy ugyancsak Krakkóban, ugyancsak Vietornál megjelent művet, mely a latin és az említett nyelvek viszonyát tekintve is rokon az előbbiekkal.

Kitől származhat az ebben szereplő magyar példaanyag? Mivel az 1527-es két nyomtatványban a magyar megfelelőket Sylvester János írta, önként adódik a kér-

dés: kereshetjük-e benne az 1526-os Melanchthon-nyelvtan magyar elemeinek a szerzőjét? Sylvester mellett ugyancsak felmerülhet krakkói barátja és grammatikus társa, Dévai Bíró Mátyás, sőt az ottani diákok tágabb köre is.

A kérdést célszerű több oldalról megközelíteni. Fontos fogódzót jelenthet hozzá az összevetés Sylvester nyelvének egy-egy kulcsjelenségével (így a latin múltidő-rendszer magyar megfelelőivel). További ígéretes irány a helyesírás-történet, a nyelvjárástörténet, valamint az egyetem- és peregrinációtörténet. Az előadás – elsősorban a nyelvtörténet felől közelítve – néhány olyan mozzanat megvilágítására törekszik, amelyek közelebb vihetnek a szerzőség kérdéséhez.

ELSŐ MAGYAR NYELVŰ RABBINIKUS BIBLIAÉRTELMEZÉSEK: PÉCHI SIMON TÓRA-KOMMENTÁRJA 1634-BŐL

Koltai Kornélia

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

Az erdélyi szombatos Péchi Simon a 17. sz. első felében nekiállt lefordítani a Tórát, de nem jutott a végére (ha egyáltalán tervbe vette a teljes könyv fordítását, amelyre egyelőre nincs bizonyíték). A ránk maradt szöveg tanúsága szerint a fordítás Mózes 2. könyve, az Exodus 12. fejezeténél abbamaradt. A tórafordításhoz magyarázatokat is fűzött, amelyek jelentős része a rabbinikus zsidó szöveghagyomány elbeszélő szövegeiből származik (keletkezésük ideje: i. sz. I. évezred). Péchi Simon tehát magyar nyelvre fordított olyan, a zsidó hagyományban elevenen élő és nagy becsben tartott történeteket, tradicionális értelmezéseket, amelyek eredeti nyelve a héber és arámi volt. Bár használt közvetett forrásokat, nyelvtudása és irodalom-, liturgia- és vallástörténeti ismeretei alapján bizvást állíthatjuk, hogy az eredeti forrásokat használta (Dán Róbert konkrét szövegkiadásokat is megnevezett). Előadásomban erről a világviszonylatban is szenzációnak számító, a szélesebb közönség előtt alig ismert munkáról fogok beszélni – különös tekintettel a rabbinikus forrásokra (targumok, mindrások, Rasi-magyarázatok stb.)

A VESZPRÉMI PÜSPÖKSÉG ADOMÁNYLEVELÉNEK FORRÁSÉRTÉKÉHEZ

Póczos Rita

Debreceni Egyetem

A Szent István korára datált írott források közül a történeti stúdiumok irodalmában talán a leggyakrabban hivatkozott irat a veszprémi püspökség határait megállapító oklevél. Az oklevél tartalmának valódiságát a mintegy 150 éves kutatástörténete során nemigen kérdőjelezte meg a diplomatika, mégis számos oklevéltani és törté-

nettudományi kétely merült fel a vizsgálatok alkalmával, amelyek a nyelvtörténeti értékelésre is hatással voltak. Koraisága miatt a megválaszolatlan kérdések ellenére is a magyar történeti tudományok egyik legfontosabb forrásává vált, szövegének néhány sorára pedig nagyívű elméleteket alapoztak a történészek. A nyelvtörténeti vizsgálatokban a veszprémi oklevél helynévanyaga ritkán kapott szerepet, ennek oka részben a csekély adatszámban, részben az oklevél másolati jellegében keresendő.

Az előadás célja egyrészt, hogy vázlatos betekintést nyújtson Szent István veszprémi oklevelének kutatástörténetébe, kiemelve azokat a pontokat, amelyek az elmúlt másfél évszázadban vitákat generáltak a dokumentum elemzői között. Másrészt az adománylevél helynévi szórványainak nyelvtörténeti forrásként való hasznosíthatóságra mutat be példákat, összefoglalva az oklevélben szereplő nevek denotatív jelentésével kapcsolatos vizsgálatoknak az eredményeit és az etimológiai magyarázatok tanulságait.

KORAI ROVÁSEMLÉKEINK NYELVTÖRTÉNETI ÉS MŰVELŐDÉSTÖRTÉNTI TANULSÁGAI (A MAGYAR NYELVET RÓNI KEZDIK)

Zelliger Erzsébet

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

A székely rovás legkorábbi ismert emléke a Bodrog-alsóbúí fúvóka a 10. század elejéből. A közelmúltban két újabb rovásemlék került elő. Korukat régészeti vizsgálatok alapján lehet megállapítani. A dombói (Rakovac, Szerbia) feliratot Székesfehérváron az Árpád-kori kincseket bemutató kiállításon lehetett látni, keletkezési ideje a 11–12. sz. fordulójára tehető. A másik leletről 2023-ban horvátországi régészeknek köszönhetően szereztünk tudomást: a szerémségi Újlak (Ilok) határában talált fém-tükör és rovásírásos felirata a 9–10. sz.-ban keletkezhetett. Ezek az emlékek eredeti magyar nyelvű szövegek, a korabeli élő magyar nyelvhasználatot idézik. Az eddigi ismerteknél korábbi adatokkal szolgálnak a szókincs, morfológia és helyesírás-történet számára. A dombói felirat a székely rovás betűivel készült. A szöveg a dombói templom építkezésén dolgozó két ember évődését örökíti meg. Olyan helyzetet jelenít meg, amelyet írott volta ellenére is a korabeli beszélt nyelv emlékeként tarthatunk számon.

Az újlaki tükör felirata Kárpát-medencei rovással készült. Ez a tény írástörténeti és hangjelölési kérdésekre is ráirányítja a figyelmet. A tükör a hátoldalán található nagymacska (barsz) ábrázolással, az azzal összhangban levő felirattal és értelmezési lehetőségekkel a nyelvészetén túl a régészet, a néprajz és az irodalomtörténet kutatóinak az érdeklődésére is számot tarthat.

*A POR ÉS HAMU FRAZÉMA A HALOTTI BESZÉDTŐL NAPJAINKIG***Horváth Katalin**

Eötvös Lóránd Tudományegyetem – Miskolci Egyetem – Pannon Egyetem

A por és hamu mellérendelő, kapcsolatos állandósult szószerkezet legrégebb összefüggő szövegméltékünkben, az 1195 körül keletkezett és a Pray-kódexben fennmaradt Halotti beszédben már szerepel. Évszázadokon át folyamatosan élt és él ma is: szállóigévé vált. A frazéma az örökkévaló és mindenható Istennel szemben az ember halandó és kicsiny voltának hangsúlyos, állandó kifejezésévé vált. Eredendően az egyházi életben használták, főként a 15. és 16. század egyházi eredetű és célú, latinból fordított műveiben: kódexeink bibliai vagy egyéb vallási tárgyú szövegeiben. Ezekben a kiemelkedő fontosságú nyelvtörténeti szövegekben a por és a hamu főnevek gyakran együtt vagy azonos kontextusokban egymást felváltva jelennek meg, így a két szó egymást értelmezi. Az eredeti latin szöveg különböző magyar szövegvariánsaiban előfordul az is, hogy a latin pulvis 'por' megfelelőjeként hol a hamu, hol pedig a por főneveink jelennek meg, segítve ezzel a szójelentések helyes értelmezését. Szótáraink a frazéma különböző példáit gyakran idézik, az irodalmi nyelvben is gyakran éltek és élnek vele, ám frazeológiai kutatásunk tüzetesebben nem vizsgálta, s hosszú élete ellenére a benne szereplő két főnév jelentését mai jelentésükkel egyezően értelmezték és értelmezik, nem számolva az esetleges jelentésváltozással. Így a szószerkezet mélyebb bibliai értelme is rejtve maradt. Előadásomban azt szeretném nyelvi adatokkal és érvekkel alátámasztva igazolni, hogy a por és hamu-t csak akkor értelmezhetjük helyesen, ha a benne második elemként szereplő hamu főnevünknek nem a szó mai, 'elégetett szerves anyag szürke, porszerű maradványa' jelentést tulajdonítjuk! Éppen a por és hamu szintagma gyakori bibliai használata mutatja, hogy a hamu itt nem lehet 'égéstermék' jelentésű!

Az értelmezésben segített egy nehezen megfejthető, a kutatókat is megosztó Zrínyi-verssor korábban általam már vizsgált, tüzetes elemzése: a Syrena-kötet (1651) záróverse, a Peroratio utolsó sorának az értelmezése is.

Vizsgálataim azt mutatják, hogy a „Vigan burittatom hazám hamujával” verssorban, akárcsak a por és hamu frazémában, a hamu régi, ma már nem létező, 'por, föld' jelentésében szerepel. Azaz a por és hamu szintagma eredendően szinonim elemekből jött létre. Az előadás célja az is, hogy e fölismerés nyomán a szószerkezet tautologikus egység voltát is bizonyítsam.

*EXEMPLIS APPARET. A KORAI MAGYAR GRAMMATIKÁK PÉLDAANYAGÁNAK ELEMZÉSE***Vladár Zsuzsa**

Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Az előadás a Corpus Grammaticorumban összegyűjtött korai (XVI–XVII. századi) magyar grammatikák és ortográfiák nyelvi példaanyagát vizsgálja témájuk és nyelvi megformáltságuk szempontjából.

1. A bibliai idézetek beépítése és átalakítása megmutatja a nyelvi változásokat, a műfaji és pedagógiai célú adaptálást; rávilágít a grammatikusok idézéstechnikájára (fejből vagy könyvből másolva).

2. A világi példamondatok témája, növekvő arányuk a kor felfogását, az ismétlődő, és különféle alakokban vándorló példák a lappangó iskolai kánonról adnak képet. Közülük a kifejezetten normaadó céllal tárgyalt nyelvhelyességi kérdések és a vándor-példák a mai napig tartó folyamatos nyelvművelői hagyomány kezdetét tárják fel.

A grammatikák példaanyagának összevetése a Történeti Magánéleti Korpusszal feltárja a normaadó grammatikák és a tényleges nyelvi gyakorlat közti azonosságokat és eltéréseket a szövegek gyakoriságát és alakját illetően.

*EGY KÉSEI KÖZÉPMAGYAR EMLÉKIRATRÓL AZ ÖSSZETETT MÚLT IDŐK TÜKRÉBEN***Mohay Zsuzsanna**

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

Előadásomban az összetett múlt idők funkcionális és alaki sajátosságaival foglalkozom egy kései középmagyar kori emlékirat, Székely László önéletírása alapján, amely az igeidők kutatásában eddig még nem kapott hangsúlyos szerepet. A vizsgált forráskiadvány a múlt idők vonatkozásában – mind formai szempontból, mind pedig azok közlésbeli szerepeit tekintve – kiemelkedően változatos: a korszak négy alapvető múlt idője (a -t, az -á/-é jeles, a Ø + vala/volt, illetve a -t + vala/volt összetett múltak) dinamikus variációt mutatnak, az egyes típusok alakilag is többféle változatban fordulnak elő. Mi teszi ilyen sokszínűvé Székely önéletírásának múltidő-használatát? Mi áll a változatosság hátterében abban az időszakban, amely egyébiránt éppen hogy a gazdag igeidőrendszer fokozatos egyszerűsödése irányába mozdul? A kutatással többek között e kérdésekre keresek válaszokat ezúttal az összetett múlt idők elemzésére, különös tekintettel a -t + vala/volt változatra összpontosítva. A Székely-emlékiratban kiváltképp változatosnak mutatkozó variációs jelenségek magyarázatát a regiszter sajátosságaiban keresem, figyelembe véve az önéletírás létrejöttében érvényesülő aktuális szerzői szándék mibenlétét is.

*TETTEN ÉRHEŐ-E A ZÁRT Ę A SZEGEDI BOSZORKÁNYPEREKBEŒ?***Berente Anikó**

Szegedi Tudományegyetem

A zárt Ę a magyar nyelv történetének kezdete óta a fonémaállomány részét képezi, ugyanakkor nem minden nyelvváltozatnak a tagja, és az írott köznyelv sem jelöli önálló grafémával. Az ómagyar korszak rövid palatális illabiális magánhangzó-rendszerében az i mellett az e és az Ę is megtalálható volt, de a rendelkezésre álló betűkészlet korlátokat mutatott: az Ę jelölésére az e és i volt használatos (Korompay 2003: 288). A középmagyar kor (1526–1772) végén a hangrendszer nyelvjárásonként már eltéréseket mutatott, ugyanis egyes változatokból a zárt Ę eltűnt (E. Abaffy 2003: 605), s ahogy Benkő (1957: 91) megfogalmazta, a hang írott forrásokban való vizsgálatában a hangjelölés helyett lényegében a mai nyelvjárási állapot vallomására vagyunk utalva. A mai nyelvjárásokban a zárt Ę visszaszorulást mutat, de még mindig jelen van. A dél-alföldi nyelvjárási régióban ma is ismeretes az e : Ę fonémaellen-tét, de a független ö-zés miatt az Ę megterhelése igen kismértékűnek tekinthető, csupán néhány lexémát érint: lē, nē, sē, -ē, ēgy, dēsza, tēa stb. (Juhász 2001: 280–1). A szegedi boszorkánypercek iratanyagában (1726–1744) is fölmerül a zárt Ę jelölésé-nek eddig tisztázatlan kérdésköre. Szinte az összes lejegyző kéz esetében előfordul ugyanis az e’ jelölés, amelynek az olvasata azonban nem tekinthető egységesnek. Sok esetben a szegedi nyelvjárással nem összeegyeztethető helyen mutatkozik a használata (pl. ke’zētt, Fe’leséghe), és latin kifejezésekben is rendre előfordul (pl. Te’stis, mulie’r), sőt egyes rövidítések esetében is tetten érhető (ne’ = nem). Ezzel szemben számos olyan példa is adatható, ahol a zárt Ę lehet a helyes olvasat (pl. le’ ült, se’mmi). Ugyanakkor az is feltűnő, hogy a zárt Ę jelölésében nemcsak ez lehet az egyetlen megoldás. Néhány írnok esetében az é is utalhat rá, ahogy az Anyaszentégyháznak vagy tagattadé példáiban látható, sőt a lattaē, napalē adatai-ban is értelmezhető.

Előadásomban a jelölésbeli eltéréseket megvizsgálva azt kívánom bemutatni, hogy a szegedi boszorkánypercek írott anyagában igazolható-e a zárt Ę hang megléte, s ha igen, milyen arányban fordulhat elő az iratokban.

*A MAGYAR NYELVŰ HIVATALI ÍRÁSBELISÉG KEZDETE NAGYSZOMBATBAN***Bakonyi Zsuzsanna**

Országos Széchényi Könyvtár

A Pozsonyi Állami Levéltár Nagyszombati Fióklevéltára páratlanul gazdag 16. századi magyar nyelvű forrásanyagot őriz. A közel másfél ezer magyar nyelvű misszilisen túl a városi hivatali írásbeliség egyéb irataiban, a tanácsülési és tanúkihallgatási jegyző-

könyvekben, végrendeletekben, céhes iratokban is megjelenik a század folyamán a magyar nyelv. Előadásomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy a nagyszombati bírákhoz vagy tanácshoz intézett levelekben, illetve a városi hivatali írásbeliség egyéb dokumentumaiban a nemzeti nyelv milyen jellegű ügyekben jelenik meg először.

A magyar nyelvű nagyszombati misszilisek száma a 16. század közepétől gyarapodik számottevően, ekkortól a levelek mintegy felét magyar nyelvű, negyedét latin nyelvű, másik negyedét pedig német és szláv nyelvű levelek alkotják. A város egyéb irataiban a magyar nyelv a misszilisekhez képest több évtizedes késéssel jelentkezik, és használata csak a 16. század utolsó évtizedeiben válik általánossá. Az iratok tárgyát leggyakrabban néhány forint összegű adósság, kezességvállalás, fogva tartással való fenyegetés, kisebb értékű vagy rövid ideig fennálló kölcsönök és szóváltások képzik. A magyar, a szláv valamint a német nyelvű dokumentumok tanulmányozása után körvonalazódik, hogy a nemzeti nyelvet – így a magyart is – minden esetben először a magánjellegű, a város egésze szempontjából kisebb jelentőségű ügyekben használták következetesen.

*A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötetete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4*

8. szimpózium

Pusztá, ugar, zóna, tér: Tájszimbolika és térpoétika a modern magyar irodalomban

Szervezés: Radnai Dániel Szabolcs, Mekis D. János

Tudományterület: irodalomtudomány

AZ ÉPÍTETT KÖRNYEZET MINT ARCHÍVUM A MAGYAR KÖLTÉSZETBEN

Nagy Csilla

KKM Vendégoktatói Hálózat – Pavol Jozef Šafárik Egyetem, Kassa

Az előadás arra a kérdésre keresi a választ, hogy a 20. századi és a kortárs magyar költészet egyes alkotásaiban megjelenített épületek, városképek, az ember által kialakított térbeli szerveződések milyen módon adnak hírt a kultúra és a történelem változásáról, valamint hogy a térben strukturálódó és időbeli rétegzettséget feltételező környezet milyen poétikai és retorikai megoldások révén létesül a nyelv közegeiben. Az elemzések Nemes Nagy Ágnes, Kollár Árpád, Németh Zoltán, Lanczkor Gábor és Korpa Tamás verseit érintik.

A TÁJ- ÉS TERMÉSZETSZEMLELET TÜKRÖZŐDÉSE A NYUGAT NEMZEDÉKEINEK KÖLTÉSZETBEN

Konkoly-Gyuró Éva

Soproni Egyetem

Természet és ember együttélésének láttelepe a táj. A táj életterünk, létközeünk és folyamatosan formálódó valóság. A tájhoz fűződő individuális és közösségi viszonyunk materiális, szellemi és érzelmi rétegei a költészetben különös erővel mutatkoznak meg. Az előadás alap gondolataként egy megfontolásra érdemes táj-, és táj-eszme értelmezést idéznék: „Adott táj lényege a vidék lakóinak és a természet létfeltételeinek kapcsolata. Amit tájként megragadunk, az egy szellemi alakzat. Mindenütt, ahol ember és természet összefüggése létrejön, valami individuális alakul ki. Ez az, amit egy táj eszméjeként ismerünk.” (J. Boeckemühl) A tájak idézik a múltat, viselik annak lenyomatait, táplálják a jelent, életfeltételeket nyújtanak és lehetőséget hordoznak a jövő számára. Formálódásuk során, amelyben jellegük és individua-

litásuk kialakul, nem pusztán az ember hat a tájra a természet hasznosítása és építmények létrehozása által, de a táj is alakítja lakóit, befolyásolja karakterüket és kultúrájukat. A művészetek és különösen a költészet minden másnál érzékletesebben és sűrítetten fejezi ki azt, hogy mit jelent az ember számára a táj és a természet. Példa erre a következő idézet: „Sajdít az ősztön homálya / Valami ősi világra, / melyben ember állat és fa / közös atya ivadéka” (Illyés Gyula: Az Örök berek). Az előadásban a 20. század első felében alkotó költők verseiben megfogalmazott gondolatok alapján mutatom be a kor természethez, tájhoz, szülőhelyhez, hazához és a magyarsághoz fűződő kapcsolatát.

„TE MEG FOGSZ HALNI. ŐK MEG ÁLLNI FOGNAK...”: TÁJ ÉS TÖRTÉNELEM A HELIKONI TRIÁSZ KÖLTÉSZETÉBEN

Karádi Zsolt

Nyíregyházi Egyetem

Áprily Lajos, Reményik Sándor, valamint Tompa László Trianon utáni verseiben számottevő módon jelentkezik a megmaradás imperatívuszát a tájba vetítő attitűd. A transzilvanizmus eszmeiségének jegyében „az erdélyi végzet alatt” vívódó alkotók kötetekben sajátos szimbólumok formálódnak meg (hegy, szikla, völgy, fent, lent, vihar, gát, karszt). Az elemzés olyan alkotásokban keresi a művészi transzpozíciót, mint Áprily Lajostól a Nyár, a Tetőn, A hegyek, A hegylakók, A tűz az ormon, A völgybe vissza, a Vihar után I., Reményik Sándortól a Tér és idő, az Erdély határán, a Magyarok mindenütt, a Sziklák, a Vizek, ha találkoznak, a Gát, a Benéz a havas, az Atlantisz harangoz, A völgy felett, a Karszt, A parti sziklák, illetve Tompa Lászlótól a Tél jöttével, az Erdélyi magaslaton, a Vihar, a Fiatal fa a hegyen, a Kiáltás, a Beszéd varjakhoz.

A művek fókuszba emelésének célja az, hogy láttassa: az 1920-as évek kiemelkedő költőinek textusaiban a táj és természet nem marad meg a maga konkrétságában, hanem súlyos történelmi-társadalmi tapasztalatok többletjelentésével gazdagodik.

ABLAKNÉGYSZÖG – A LÁTVÁNY JELENE, TÁJ- ÉS LÉTMETSZETEK BABITS LÍRÁJÁBAN AZ 1920-AS ÉVEKBEN

Visy Beatrix

MTA Könyvtár és Információs Központ

Babits költészetében az 1920-as évek első felében új költői pályaszakasz kezdődik. E poétikai átalakulás vonásaiból kiemelhető, hogy a költő korábbi korszakaihoz viszonyítva a Babits-művek jóval közvetlenebbekké válnak, a költemények időhöz – itt és

most – kötődnek, a versekben tetten érhető a megszólaló jelenléte, nézőpontja, fizikai pozíciója. Az érzékszervi benyomások rögzítése nem egyszer hangsúlyos, a versek megszólalói a pillanatnyi benyomásokból, látványok rögzítéséből bontják ki gondolataikat, a mű elvontabb jelentéseit.

Az életrajzi változásokkal összefüggésben a táj, a természet, a panoráma versnyelvet, poétikát formáló erőként hat az alkotó versvilágára ezekben az években. Az újfajta térélmény hatására egy olyan verscsoport rajzolódik ki, amelyek elsősorban a távolságot, a távlati látványt, a panorámát ragadják meg, s amelyekben a tér ellentétpárokba szerveződik, a közel-távol, a fenn és a lenn oppozícióit használja ki a megszólaló gondolatainak, érzéseinek közvetítésére (Dal az esztergomi bazilikáról, Szent király városa, A sziget nem elég magas).

Ezzel a verstípussal szemben a látvány leírásának egy másik válfaja is kirajzolódik, amikor egy keretezett látvány, képszerű metszet tárul fel a lírai alany látóterében, s az így kimetszett kép az érzékelés esetlegességét, pillanatnyiságát s egyben mulandóságát érzékelteti, a tapasztalaton kívül eső dolgok az ismeretlenség érzetét keltik. (A harmadik emeleten, Ablaknégyyszög, Pesti éj). Előadásom ez utóbbi verstípus alkotásait vizsgálja.

UGAROLÓGIA. MEGNEVEZÉS, JELKÉP ÉS PERFORMATÍVUM ADY TÁJKÖLTÉSZETÉBEN

Mekis D. János

Pécsi Tudományegyetem

Előadásomban Ady Endre költészetének tájszimbolikus és térpoétikai vonatkozásait tekintem át: átfogóan, bár a teljesség igénye nélkül. Az első két – a gyűjteményes kiadásokban a zsengek közé sorolt – Ady-könyvben még nem jellemző a tájversek jelenléte, az Új versek kötettől kezdve azonban váratlan erővel robban be az életműbe ez a műforma, melynek a recepció kezdettől fogva – mindmáig – kiemelt jelentőséget tulajdonít. A romantika által létesített képi és jelképi keretek modern átírásában éppolyan fontos az intertextuális párbeszéd, mint az alapítás gesztusa. Ady a konvenciók radikális átrendezését hajtja végre, az allegorézis inverziójával. Ugyanakkor azonban megváltoztatja a megnevezés rendjét, és performatív megnyilatkozásokban hozza működésbe a toponímiát. Az életmű utolsó szakaszában azután a tájszimbolika ismét kevésbé fontos szerepet tölt be. Vajon ez a váltás feledteti, netán eltörli Ady térpoétikáját? Amellett érvelek majd, hogy semmiképp sem. Áttekintésemben, egyebek mellett, kitérek majd allegória és szimbólum viszonyára, a táj-figuráció materiális vonatkozásaira, a lélek-táj problematikájára és Ady mítoszteremtő tárgyszemléletére is.

PANNONIÁBAN, A TÁBORI ÜSTBEN – MAGYARSÁGKÉP BERTÓK LÁSZLÓ MAGYAR EPIGRAMMÁK CÍMŰ CIKLUSÁBAN

Bedecs László

KKM Vendégoktatói Hálózat – Szófiai Egyetem

Bertók László verseiben gyakori téma a Pécs és a pannon táj felől látható Magyarország. Az ide sorolható versei egy-egy összesűrűsödtek, így az 1985-ös Kettészakadt villamos kötet Magyar epigrammák ciklusában, illetve az erre rímelő, a költő utolsó évtizedében, vagyis a 2010-es években írt verseiben is. A költő magyarságképének változását, hangnemének árnyalódását vizsgálom majd az előadásomban.

FEJEZETEK A PUSZTA ROMANTIKUS TOPOSZÁNAK LEBONTÁSÁBÓL. TÖMÖRKÉNY ISTVÁN

Papp Ágnes Klára

Károli Gáspár Református Egyetem

Az előadásban kifejtett gondolatmenet egy nagyobb kutatási tervbe illeszkedik, amelyben a pusztá – a magyar irodalomban és eszmetörténetben a romantikától fogva kiemelkedő jelentőségű – toposzána alakulástörténetét vizsgálom. Elsősorban nem a 19. század első felében született, a századfordulóra már közhelyessé váló képzettársításokat, hanem ezek lebontását a 20. század első felének irodalmában. A kérdés azért érdekes, mert olyan művekről van szó, amelyekben a cselekményt meghatározó helyszínként szerepel az Alföld valamely része, ugyanakkor a tér ábrázolása (már maga a helyszín kiválasztása is) több értelemben is metaforikus jelentést hordoz. Ezek a jelentések pedig a romantikától kialakuló, a táj reprezentációjához kapcsolódó összefüggésekbe illeszkednek, ezekkel a képzettársításokkal vitáznak: lényegében egy eszmetörténeti polémia részévé válik a pusztá reprezentációjának módja. Az eddigi, a 20. század első felének szerzőire (elsősorban Móricz és Illyés prózájára) vonatkozó gondolatmenet viszont felveti az előzmények kérdését: mennyiben készíti elő a századvég magyar irodalma azt a szemléletváltást, ami a nyugatosok generációjában végbemegy. Ezt a kérdést fogom vizsgálni Tömörkény István novellisztikájában.

A NEMZETI ESZME KIVIRÁGZÁSA ÉS ROMLÁSA: BUDAPEST JELENTÉSE A SZÁZADFORDULÓ MŰVÉSZREGÉNYEIBEN

Németh Sámson Győző

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

A 19. században megfogalmazódott nemzeti művelődés programjának szerves részét képezte egy olyan főváros kiépülése, amely a kulturális intézményeknek méltó helyet biztosít. Jókai Mór *És mégis mozog a föld* (1872) című regényében, *A költő álma* című fejezetben a reformkori vágyak válnak valóra a kiegyezés után felépülő főváros sziluettjében. Budapest képe azonban megváltozik a fiatalabb írógenerációk prózájában. A főváros a karrierlehetőségek helyszínévé válik, ahol mindent el lehet érni és ugyanígy el is veszíteni. Justh Zsigmond *Művészszerelem* (1888) című regényének íróhőse modern, fővárosi történetként fogalmazza meg a művészlét lényegét. Az első magyar művészregényként elkönyvelt alkotást sorra követik a művészi életforma fővárosi megfogalmazásai. Ambrus Zoltán *Midas királyában* (1891) a művészet képtelen megélhetést nyújtani az erkölcsi elvek feladása nélkül, Bródy Sándor több regényében (*Don Quijote kisasszony*, 1886; *Színészvér*, 1891; *Az ezüst kecske*, 1898) szintén a kapitalista főváros korrupcióját állítja szembe a valós művészi teljesítménnyel. Ez a karrierregényeket idéző séma – amelynek világirodalmi mintája Balzac *Elveszett illúziók* (*Illusions perdues*, 1837–1843) című regényében keresendő – a századforduló után a korrajz felé tolódik át (ennek tipikus példája Kaffka Margit: *Állomások*, 1917). A korrajz dokumentarista jellegét oldja lírai módon, az emlékezés esztétizáló funkcióját kihasználva Krúdy Gyula, aki ezzel a műfajt – mint ahogy azt Bodnár György megállapította – a művészregény Novalistól eredeztethető típusát hozta létre *A vörös postakocsi* (1913), *Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban* (1921) és *a Hét bagoly* (1922) című regényeiben. Krúdy említett műveiben nem magát a művészlétet ábrázolja a fővárosban, hanem magát a budapesti életet esztétizálja át. Budapestre mint a művészet autentikus terére Harsányi Kálmán *A kristálynézők* (1914) című regénykísérletében kérdez rá. A kristálynézők zárlata szintén a főváros képe, de míg Jókainál az álom valósággá vált, úgy Harsányi főhőse elborult tudatállapotban látja nagyszerűnek azt, ami dekadenciájában pusztulásra van ítélve. Harsányi megelőlegezi azt, amelyet majd Szabó Dezső ír meg *Az elsodort faluban* (1919): a nemzet elvesztette fővárosát és az igazi magyar művészlét vidéken lehetséges.

A MAGYAR KULTÚRA KÉPEI PATRICK LEIGH FERMOR (1915–2011) ÚTI BESZÁMOLÓ-IBAN

Di Francesco, Amedeo

Università degli studi di Cassino e del Lazio Meridionale

Jelen tanulmány célja, hogy érzékeltesse, illusztrálja és értelmezze a történelmi-földrajzi, antropológiai és irodalmi megfontolásokat ebben az érdekes útikönyvben: *Between the Woods and the Water: On Foot to Constantinople from the Hook of Holland: The Middle Danube to the Iron Gates* (1986, magyarul: *Erdők s vizek közt. Esztergomtól Brassóig gyalogszerrel 1934-ben*; ford., utószó Vajda Miklós; Európa, Budapest, 2000). Szerzője Patrick Leigh Fermor (London, 1915. február 11. – Worcestershire, 2011. június 10.), egy különös brit író és utazó, aki tizennyolc évesen elhatározta, hogy gyalogosan átszeli Európát Hollandiától Konstantinápolyig. Megjegyzései és reflexiói egy egészen sajátos utazásból, egy különös turizmusból, egy más típusú Grand Tourból fakadnak egy olyan Közép-Kelet-Európán belüli - különös tekintettel Magyarországra és Erdélyre, amelyet a trianoni békeszerződéssel bekövetkezett változások tudatában nagy figyelemmel figyelt és tanulmányozott - még mindig felfedezésre és megismerésre váró egzotikus vidéknek tekintett, különösen az ott élők mindennapi életében. Patrick Leigh Fermor útját tehát a felfedezés és a tudás folyamatos kölcsönhatása jellemzi. Ebben a tanulmányban tehát - egy emberileg őszinte és kulturálisan tudós riport keretén belül - egy konkrét és valóságos odeporikus élményt kívánunk értelmezni, amely egyúttal utazás a meglátogatott helyek természetébe és egy nem is annyira virtuális könyvtár könyveibe: olyan könyvekbe, amelyeket azért használt és tanulmányozta a szerzőnk, hogy az olvasóknak jobban megmutathassa a meglátogatott régiók különböző aspektusait. Mondhatjuk, hogy az övé egy olyan utazás a populáris kultúrába és az erudita kultúrába, ez utóbbit az ókori és modern szerzőkre való érdekes utalásokon keresztül is kifejezve. Összefoglalva, ez az előadás négy téma és fogalom köré épül, amelyek a brit író Magyarországgal és Erdéllyel való találkozását jellemzik: 1. a történelmi Magyarországról alkotott elképzelés a trianoni békeszerződésben hozott döntések után; 2. a változó táj részletes leírásai, amelyeket ugyanakkor egy, Krúdy Gyula Szindbád-típusú vándorlására emlékeztető irodalmi földrajz fog össze; 3. a bejárt területek különböző etnikumainak szentelt nyelvi és történelmi megfigyelések mennyisége és minősége; 4. Leigh Fermor szövegének eredeti szerkezete és kompozíciója a nemzetközi utazási irodalomban.

„MI GONDOLATBAN UTAZUNK” – VÁROSIMAGOLÓGIA SZERB ANTAL BUDAPESTI KALAUZÁBAN**Locker Dávid**

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

Az előadás Szerb Antal Budapesti kalauz marslakók számára című szövegét a városimanológia szempontjából vizsgálja. Szerb egykor cikksorozatként napvilágot látó írása ebből a megközelítésből azért is mutatkozik termékenynek, mert a várost nem mint kész jelentést, hanem mint megalkotásra váró, irodalmi asszociációkból, projekciókból és reminiscenciákból szerveződő kulturális konstrukciót mutatja fel. Nem a „valós” Budapesten vezeti végig tehát a turista ideálképét, a „marslakót” – aki értelemszerűen semmilyen előzetes ismerettel nem rendelkezhet a városról, s akinek így minden újdonságnak tűnik –, hanem egy olyan látványból látomássá váló mentális térben, amelyet a kulturális képzelet konvenciói, a történelem rétegei, valamint az egyéni és kollektív emlékezhelyek (lieux de mémoire) alakítanak. A „marslakó” figurája azért is jelentős, mert ő ad lehetőséget a szerzőnek a város romantizálására a novalisi értelemben: a marslakó megalkotott tabula rasa-tekintete egy olyan magatartást hív életre, amely a behatóan ismert városban képes újra felfedezni az ismeretlent, a titokzatost, a csodaszerűt. A német romantika látásmódjának (sok helyütt explicit) megidézése Szerb epikai műveiben is állandóan visszaköszön, így a Budapesti kalauz imanológiájának vizsgálata a szépprózai életmű (szintén kulturális asszociációkból szerveződő) térpoétikai megoldásaira is rá képes világítani. Az előadás emellett igyekszik elhelyezni a szöveget a korszak Budapest-irodalmában is, legfőbb előképként Krúdy Gyula epikáját jelölve meg.

AZ ANEKDOTIKUS HAGYOMÁNY ÉRTELMEZÉSÉNEK IRODALOMTÖRTÉNETI TÉTJE**Gintli Tibor**

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

Az anekdotikus elbeszélésmód leértékelése már modernség időszakában megkezdődött. Ekkor alakult ki az az álláspont, amelynek értelmében az anekdotizmus olyan anakronisztikus jelenség, amely felett végleg eljárt az idő. Ezt a korabeli modernista irodalomkritikában kialakult vélekedést a hazai irodalomtudomány érdemi vizsgálat nélkül, nyilvánvaló tényként fogadta el. Az anekdotikus elbeszélést e megközelítés szerint szükségszerűen bornírt módon leegyszerűsített világkép, felszínes kedélyesség és sematikus alakformálás jellemzi. Sem az egykorú irodalomkritika, sem a későbbi irodalomtudomány nem mutatott hajlandóságot arra, hogy differenciáltabb nézőpontot vegyen fel. A magyar irodalomtudomány egészen a legutóbbi évekig nem látszott tudomást venni arról, hogy az anekdotizmusnak olyan változatai

is létrejöttek, amelyek korántsem tekinthetők anakronisztikus jelenségeknek. Ez az egyoldalú beállítódás vakká tette a hazai irodalomtörténészek többségét arra a tényre, hogy az anekdotikus beszédmód új, korszerű változatai meghatározó szerepet játszottak olyan korszakos jelentőségű alkotások megszületésében, mint például az Esti Kornél vagy a Termelési regény, s hogy ez a beszédmód napjainkban is termékenynek mutatkozik. Ha a hazai irodalomtudomány továbbra is fenntartja azt az egyneműen elutasító értékítéletét, amely mindeddig jellemezte, azzal a magyar elbeszélőhagyomány egyik termékeny alkotóelemét indokolatlanul iktatja ki a modern és a kortárs magyar irodalom történetéből.

A ZÁRT TEREK POÉTIKÁJA KRASZNAHORKAI LÁSZLÓ APRÓMUNKA EGY PALOTÁÉRT CÍMŰ MŰVÉBEN

Giba Roxana

Inalco – CREE, Paris

Előadásomban azt vizsgálom, hogy Krasznahorkai László Aprómunka egy palotáért című művében miként fonódik össze a zárt terek világa a főhős képzetében kibontakozó elszigetelés fantáziájával és későbbi intézményi bezártságával. A regényben a New York Public Library, a Thomas Street 33-on álló, szinte ablaktalan AT&T épülete és a Bellevue pszichiátriai osztálya nem egymástól független helyszínek, hanem ugyanannak a zártságra épülő elvnek a különböző megjelenési formái. A főszereplő a könyvtárat eleve olyan térként képzei el, amelyet meg kellene fosztani nyilvános funkciójától, hogy a könyvek és a tudásra vonatkozó anyagok érintetlenek, és ezáltal védettek maradhassanak. Ennek építészeti megvalósulását ismeri fel a Thomas Street 33 tömbszerű épületében, „az örökké zárva tartó könyvtár” tökéletes formájaként. Azonban a bezártságra épülő működésmód éppen a novella könyvtáros főhőset ejti foglyul, aki végül a Bellevue-ben találja magát. Az előadás annak bizonyítására tesz kísérletet, hogy a tudás megőrzésének és elszigetelésének fantáziája miként válik az önbezárás, az intézményi kontroll és a pszichiátriai semlegesítés terévé. A Thomas Street 33 és a Bellevue így nem két külön motívum, hanem ugyanannak a zártságra épülő térképzetnek a két pólusa: a vágyott és a rákényszerített bezártságé.

A LÁTÁS POÉTIKÁJA ÉS A TÉR RELÁCIÓI VONNÁK DIÁNA LÁTLAK CÍMŰ KÖTETÉBEN

Garbacik-Balakowicz, Magdalena

Universität Wien

Az előadás Vonnák Diána Látlak című kötetének térpoétikai és identitáspoétikai összefüggéseire fókuszál. Kiindulópontom, hogy a kötet szövegeiben a látás és a

láthatóság motívuma nem pusztán perceptuális kategória, hanem a térbeli beágyazottság, a társadalmi pozicionáltság és a kulturális különbségek közvetítője. A „lát-lak” aktusa olyan relációs műveletként írható le, amely egyszerre konstruál szimbolikus tereket és identitásformákat. A kötet elbeszéléseiben a tér a migrációs tapasztalatokat, az ideiglenességet és a társadalmi és térbeli peremhelyzetek tapasztalatait szervezi. Ezek a téralakzatok a határság különböző formáit hozzák létre: a földrajzi, nyelvi és kulturális határok metszéspontjait. Az elemzés rámutat arra, hogy Vonnák prózája miként működtet interkulturális térképzeteket, és hogyan jeleníti meg a kulturális elkülönülő és csere dinamikáit. Az előadás mellett érvel, hogy a *Látlak* a kortárs magyar próza egyik markáns példája a térpoétikák és identitáspolitikák összefonódására: a szimbolikus térhasználat és a narratív jelformák komplex együttműködése révén a kötet új módon artikulálja az identitás, a mobilitás és a láthatóság kérdéseit a mai irodalmi diskurzusban.

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

9. szimpózium

Humanizmus és irodalmi nyelvhasználat Kelet-Közép-Európában (15–17. század)

Szervezés: Kiss Farkas Gábor

Tudományterület: irodalomtudomány és művelődéstörténet

HONTERUS GÖRÖG SZÖVEGKIADÁSAI ÉS A GÖRÖG OKTATÁS ERDÉLYBEN A 16. SZÁZADBAN

Kiss Farkas Gábor

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Előadásomban eddig nem tanulmányozott dokumentumok alapján ismertetem, mit lehet tudni Johann Honter és Valentin Wagner brassói görög oktatásának folyamatáról és céljairól.

„ÉLTEM, AMENNYIT ISTEN RENDELT SZÁMOMRA...” – KÖZÖSSÉGI ÉS SZEMÉLYES
GYÁSZ ZSÁMBOKY JÁNOS GÖRÖG NYELVŰ VERSEIBEN

Horváth Janka Júlia

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Zsámboky János, a közép-európai humanizmus kiemelkedő alakja sok más írása mellett görög nyelven is hátrahagyott számos költeményt. Ezek között témájukat tekintve elkülöníthető egy sírversekből, gyászversekből álló csoport, melyek jó részét a Demegoriae c. munkájában maradtak fenn. Előadásomban egyrészt azt mutatom be, hogy milyen irodalmi előzményekből merített Zsámboky ezen szövegek megalkotásában az epigramma hosszú hagyományán túlmutatóan. Másrészt arra világítok rá, hogy e sírversek további alcsoportokra oszthatóak aszerint, hogy kiről, kihez szólnak, és ennek megfelelően hangvételük is sokféle. Jól elkülöníthető ugyanis közöttük az a csoport, amely valós, beazonosítható, ismert személyek halálának kapcsán íródott a 16. század alkalmi költészetének konvenciói szerint: Ludovicus Brassicanus és Gabriel de Marillac emlékének szentelt Zsámboky görög nyelvű epigrammákat. Ám emellett figyelemreméltó számban maradtak fenn olyan sírversek is, amelyek Zsámboky személyes kötődéseiről, a halál természeté-

ről való elmélkedéséről tanúskodnak, illetve olyanok, amelyek nem beazonosítható, esetleg fiktív személyekhez szólnak, vagy akár antik mitológiai vonatkozású témát, Niobé halálát dolgozzák fel. Hét epigramma példáján mutatom be tehát Zsámboky János gyászverseinek stiláris, formai, nyelvi sajátosságait, valamint az ezek kapcsán esetlegesen felmerülő szövegkritikai problémákra is kitérek.

A HÁROM „NŐVÉR”, UNGARIA, DACIA ÉS AUSTRIA ALAKJA HUNYADI FERENCNÉL

Molnár Dávid

Tokaj-Hegyalja Egyetem

Hunyadi Ferenc életművében három szimbolikus nőalak, Ungaria, Dacia és Austria viharos kapcsolatának az elemzésén keresztül bepillantathatunk a 16. század második felének magyarságképébe, amelynek egységét – legalábbis Hunyadi epikus művei szerint – a németek elleni engesztelhetetlen gyűlölet központi szervező ereje tartja össze.

FELEKEZETISÉG ÉS ÍRÁSBELISÉG: A KÖZHELYGYŰJTÉS ESETE

Förköli Gábor

Ötvös Loránd Tudományegyetem – IFIS PAN

Az előadás a kora újkori íráshasználat felekezeti vonatkozásait vizsgálja a közhelygyűjtés és excerpálás szempontjából. A kivonatok és más jegyzetek közhelyek (*loci communes*) segítségével való rendszerezése a humanizmus korától kezdve olyan gyakorlat volt, amely sokaknak nemcsak a tanulást, hanem a felnőttkori olvasást is meghatározta. Ennek megfelelően a közhelygyűjtés szabályai szerint készült jegyzetfüzetekben a konvencionális és iskolai tartalmak mellett egyéni érdeklődésről, személyes intellektuális ambíciókról árulkodó vagy éppen vallásos és lelkiismereti kérdésekkel kapcsolatos bejegyzések is előfordulhatnak. Így bizonyos értelemben a közhelygyűjteményeknek az ego-dokumentumok között van a helyük. Az előadás elsősorban két példát tárgyal. Az első Szenci Molnár Albert közhelygyűjteménye, amely naplójának kéziratában maradt fenn. Bár a gyűjtemény alapja evangélikus környezetben, a strasbourgi gimnáziumban keletkezett Molnár tanárának, Johann Benznek az útmutatása alapján, a költő Strasbourgból való, vallásos okokkal magyarázható eltávolítása után a református Úrvacsora-tannal és a vallásos üldöztetéssel kapcsolatos jegyzetek is kerültek belé. Második példám Lorántffy Zsuzsanna erdélyi fejedelemasszony *Mózes és az próféták* című könyve, amely bibliai idézetek tematikus, a protestáns teológiai kézikönyvek mintájára elkészített gyűjteménye. Bár a műről fontos meglátások olvashatók a szakirodalomban, azt

eddig nem hangsúlyozták kellőképpen, hogy milyen szorosan kapcsolódik a kompi-láció a fejedelemasszonyt személyesen is foglalkoztató hitvitákhoz. A közhelygyűj-tés így mindkét esetben – ellentétben a szó negatív modern konnotációjával – legalább annyira az egyéni identitáskeresés és önreprezentáció terepe, mint a közmegegyezésen alapuló irányított munkáé.

SHIFTING CONFESSIONAL IDENTITIES IN EARLY MODERN HUNGARIAN LATIN FUNERAL POETRY

Móré Tünde

Eötvös Loránd Tudományegyetem

A 16. századi *respublica litteraria* nemzetközi hálózatában az alkalmi költészet a társadalmi reprezentáció és az intellektuális kapcsolattartás elsődleges médiumá-vá vált. Az antik toposzokra épülő, az epideiktikus retorika szabályrendszerét kö-vetű műfajok lehetővé tették, hogy a kora újkori értelmiség bármilyen eseményt megörökítsen verses formában. Míg bizonyos témák – például a hazatérő diákok búcsúztatása – szorosan kötődtek a protestáns egyetemjáráshoz, addig mások, így a gyász kifejezése, felekezeti hovatartozástól függetlenül, a katolikus és protestáns szerzőknél egyaránt meghatározóak maradtak.

A tervezett előadás a 16. század végének latin nyelvű epicédium-korpuszát tár-gyalja. Arra a kérdésre keresem a választ, hogy a különböző kulturális kontextusok mentén kimutathatók-e poétikai különbségek. Az elemzés a wittenbergi egyetem-hez kapcsolódó kiadványok mellett a bécsi és a prágai Habsburg-udvarhoz kötődő munkákat is bevonja a vizsgálatba, elsősorban arra koncentrálva, miként hogyan jelenik meg a szövegekben a felekezeti identitás, valamint az antikvitás recepciója.

TÖRÖK VERSEK MAGYARUL A 16–17. SZÁZADBAN

Szilágyi Szilárd

Bukaresti Egyetem

Az előadásom azt elemzi, hogy milyen hatással voltak a 16–17. századi magyar költészetre az oszmán-törökök. A közép-magyarországi török uralom miatt a ka-tonai érintkezések, az egyszerű emberek közötti, illetve a kulturális kapcsolatok a legintenzívebbek közé sorolhatók. Mindez természetesen rávetült a magyar költé-szetre is. Ezeket a hatásokat a következő kérdések fényében tanulmányozom:

1. Volt-e közvetlen török–magyar irodalmi érintkezés? a) Fordítottak-e magyar költők török verseket? b) Voltak-e olyan magyar versek, amelyeken a török költé-szet hatása érződik?

2. Milyen imagológiai megállapításokat tehetünk ezen költemények tanulmányozásából kiindulva? Tehát mit tudunk meg a magyar költők által többé-kevésbé pontosan ábrázolt törökökről: a) katonai szempontból, b) társadalmi felépítésükről, kultúrájukról és vallásukról?

Az előadásomban ezekre a kérdésekre keresem a választ. Ami a kérdésekre adott válaszokat illeti:

- A hét valószínű vagy valódi török versfordításból három bizonyítottan, kettő pedig valószínűleg Balassi Bálinthoz kapcsolódik.
- A kilenc olyan törökös magyar vers közül, amely török befolyást mutat (versforma, „törökös stílus”, dallam vagy az érdekes „makarónivers”), négy bizonyítottan, egy pedig valószínűleg Balassi Bálinthoz kapcsolódik.
- Természetesen a legtöbb költemény a törökök katonai „oldaláról” szól, és nem meglepő, hogy a legpontosabb megfigyeléseket is ezek tartalmazzák, mivel a költők közül többen – maga Balassi és Zrínyi Miklós is – tisztek, illetve hadvezérek voltak.
- Ami a társadalmi, kulturális és vallási tapasztalatokat illeti, ezek legnagyobb részt vallási jellegűek, és többségükben nem tárgyilagos, pártatlan megállapításokat tartalmaznak, hanem inkább valláspolemikus ítéleteket. Ezek között is van azonban néhány figyelemre méltó megállapítás, például az egyik vers azon állítása, hogy a muszlimok is tisztelik Máriát. A társadalom és a kultúra bemutatása szempontjából a tárgyilagosságra való törekvést azokban a költeményekben figyelhetjük meg, amelyek történeti jellegűek.

10. szimpózium

Magyarságkép a nyelvkönyvekben régen és ma

Szervezés: Nádor Orsolya

MAGYARSÁGKÉP A TANKÖNYVEKBEN

Nádor Orsolya

Comenius Egyetem, Pozsony

Ha abból a feltevésből indulunk ki, hogy a nyelvtanuló nemcsak a választott idegen nyelv grammatikai rendszerével, szókincsével akar megismerkedni, hanem szeretne valamit megtudni a kultúrájáról is, erre két lehetősége van: a nyelvtanárát használja elsődleges forrásként, vagy ha önállóan tanul, akkor mindenekelőtt a nyelvkönyvből tájékozódik, és ha ennél többre vágyik, akkor olvasnivalót, néznivalót, hallgatnivalót keres magának. Ma már ezt megteheti, azonban a kevésbé ismert nyelvek csak korlátozottan képesek megfelelni az igényes nyelvtanulónak, így a nyelvkönyvek szerzőire e téren is nagy felelősség hárul.

A célnyelv kultúrája sok összetevőt tartalmaz, ezek mindegyike alkalmas lehet a nemzetkép közvetítésére – a kommunikációs elemek (tegezés, magázás, megszólítás stb.) éppúgy, mint a „magas kultúrát” képviselő építészet, festészet, szobrászat, filmművészet, irodalom, történelem, néphagyományok. Ezek az elemek a magyar nyelvkönyvek történetében kezdetektől jelen vannak, akár úgy, hogy beszédminta-mellékleteket tesz a szerző a könyv végére – ez leginkább a német nyelvterületen megjelent grammatikákat érinti, akár úgy, hogy a kortárs irodalmi művekből álló szemelvényt csatol a kötethez, amint ezt pl. Márton József vagy Csink János teszi, vagy éppen a fordítási gyakorlatok töltik be a közvetítő szerepet. Tehát a nyelvtanifordító módszer sem nélkülözi a magyarságkép közvetítését. A mai nyelvkönyvek a kommunikatív kompetencia kialakítására törekcsenek, ami azt jelenti, hogy a szövegeken túl képekkel, feladatokkal, interaktív kiegészítőkkel járulnak hozzá a célnyelvi kultúra megismertetéséhez, ezeken keresztül pedig a magyarságkép alakításához.

Az előadás célja, hogy keretbe foglalja a Magyarságkép a magyar nyelvkönyvekben címmel a IX. Hungarológiai Kongresszuson megrendezésre kerülő szimpóziumot.

MAGYARSÁGKÉP A CSEHORSZÁGI MAGYAR NYELVKÖNYVEKBEN RÉGEN ÉS MA**Jiří Januška**

Károly Egyetem, Prága

Ugyanúgy, ahogyan egy etnikumnak lehet nyelvi képe egy idegen nyelvben (pl. a frazeológiájában), lehet egy nyelvnek fonológiai képe egy idegen nyelvben. A cseh nyelvi viccekben, irodalomban, színművészetben stb. előfordulnak bizonyos magyar vagy parodizált magyar elemek, amelyek nagy valószínűséggel elég koherens képet képeznek arról, hogy a csehnyelvű beszélőközösség számára mik a magyar nyelv szembeötlő fonológiai tulajdonságai. Ezeknek az elemeknek az elemzése, a fonológiai tulajdonságok kimutatása, a magyar nyelv fonológiai képének az összeállítása lesznek az előadás témája.

KINEK, MIT ÉS HOGYAN – EGY TANKÖNYVSZERZŐ KULTÚRAKÖZVETÍTÉSSEL KAPCSOLATOS DILEMMÁI**Durst Péter**

Szegedi Tudományegyetem, Idegennyelvi Kommunikációs Intézet (IKI)

A kultúraközvetítés a nyelvkönyvek egyik alapvető feladata, ugyanakkor a magyar mint idegen nyelv tankönyveinek szerzői számára ma sem egyértelmű, milyen magyarságképet, milyen mélységben és milyen pedagógiai céllal érdemes közvetíteni. A nemzetközi szakirodalom – elsősorban az angol mint idegen nyelv oktatásának kutatásai – számos elméleti keretet kínál a kulturális tartalmak értelmezésére és elemzésére, ezek azonban csak részben alkalmazhatók a magyar mint idegen nyelv sajátos oktatási környezetében.

Az előadás röviden áttekinti a kultúraközvetítés nemzetközi szakirodalmának néhány, a tankönyvfejlesztés szempontjából releváns megállapítását, majd tizenegy, magyar mint idegen nyelvet oktató tanárral készített félig strukturált interjú alapján vizsgálja, hogy a gyakorló oktatók milyen kulturális tartalmakat tartanak fontosnak, milyen szerepet tulajdonítanak a tankönyvnek a magyarságkép alakításában, illetve milyen feladatot szánnak a tanárnak a kulturális közvetítés folyamatában.

Az interjúk tanulságait a szerző saját tankönyvírói tapasztalataival összevetve az előadás olyan szempontrendszer felvázolására tesz kísérletet, amely hozzájárulhat a magyar mint idegen nyelv tankönyveinek tudatosabb kulturális koncepciójához. A cél nem egyetlen követendő modell megfogalmazása, hanem olyan tervezési szempontok azonosítása, amelyek a jövőbeni tankönyvfejlesztés során is hasznos kiindulópontként szolgálhatnak.

MESTERNARRATÍVÁK A MAGYART TANÍTÓ NYELVKÖNYVEKBEN 1992-TŐL MÁIG

Dóla Mónika

Pécsi Tudományegyetem BTK

Mint általában a tankönyvek, a nyelvkönyvek is egyszerűsített képet közvetítenek a célnyelvi kultúráról és társadalomról a tanulóknak, amelyeket a mindenkori gazdasági és ideológiai környezet alakít (Apple 2004, Gray 2010, Bori 2018). Az előadás a kritikai alkalmazott nyelvészet szemszögéből tekint a nyelvkönyvekre, és azt vizsgálja, hogy a magyart nem-magyar beszélőknek tanító (MID) könyvek milyen ábrázolásokat nyújtanak a kultúráról, a társadalomról, a szociális interakciókról, illetve az ezekben értelmezendő „normativitásról”, és ezek által milyen „láthatatlan” ideológiai kereteket közvetítenek, valamint arra keresi a választ, hogy milyen változások mutathatók ki ezen a téren az elmúlt három évtized viszonylatában.

Az előadás hét, 1992 és 2025 között kiadott MID tankönyv narratíváit elemzi (Tannen 2008). Ezek a Halló, itt Magyarország! I. (Erdős – Prileszky 1992), az Itt magyarul beszélnek I. (Kovácsi 1993), a Hungarolingua I, (Hlavacska – Hoffmann – Laczkó – Maticsák 1996), a Lépésenként magyarul – Első lépés (Durst 2004), a Jó napot kívánok! (Gyöngyösi – Hetesy 2021), a MagyarOK A1–A2 (Szita – Pelcz 2013) és a Magyar Felfedező (Vermeki – Kasikci 2025). Az előadás három tematikus területen belül (lakhatás, utazás, munkanapok) figyeli meg a tankönyvekben azokat az ismétlődő kis-n narratívákat (speciális helyzeteket és történeteket, konkrét beszélgetéseket), amelyeket a leckék gyakran elbeszélnek, rendre megjelenítenek, és ezeken keresztül igyekszik felismerni a nagy-N narratívákat, vagyis azokat a témákat, forgatókönyveket, elvárásokat stb., amelyeket a kis-n narratívák alátámasztanak. A végső cél azoknak a Mester Narratíváknak (kulturális ideológiáknak) az azonosítása, amelyek a nagy-N narratívákat alakítják.

Az eddigi eredmények alapján elmondható, hogy noha mindegyik nyelvkönyv (óhatatlanul) közvetít Mester Narratívákat, egyre nagyobb sokszínűség és egyre több globális tartalom jellemzi őket, illetve elmozdulás tapasztalható a hegemon, rögzített és implicit narratíváktól a pluralisztikusabb, reflexívebb és pedagógiaileg jobban közvetített narratívák felé. Ugyanakkor a sokszínűség sokszor felületes marad, a pluralizált narratívák továbbra is szabályozottak, illetve megfigyelhető a neoliberális eszmék fokozatos erősödése (pl. piac, fogyasztói társadalom, középosztálybeli életmód, kozmopolita szemlélet, individualizmus). Az előadás zárásként gyakorlati javaslatokat fogalmaz meg a nyelvtanárok számára (pl. Kinek a története? Hiányzó hangok! stb.).

Apple, M. (2004). *Ideology and curriculum*. New York: Routledge.

Bori, P. (2018). *Language textbooks in the era of neoliberalism*. New York: Routledge.

Gray, J. (2010). *The construction of English: Culture, consumerism and promotion in the ELT global course book*. New York: Palgrave Macmillan.

Tannen, D. (2008). „We've never been close, we're very different" Three narrative types in sister discourse. *Narrative Inquiry* 18(2):206–229.

AZ INTERKULTURALITÁS A MAGYAROK TANKÖNYVCSALÁDBAN

Schmidt Ildikó

Károli Gáspár Református Egyetem

Az előadás azt mutatja be, hogy a MagyarOK tankönyvcsalád miként építi be az interkulturális szemléletet a nyelvtanításba, túllépve azon a felfogáson, amely a kultúrát külön tananyagegységként kezeli. Kiindulópontja, hogy a nyelv és a kultúra nem választható el egymástól, így a nyelvi kompetencia fejlesztése egyben interkulturális kompetenciafejlesztés is.

Az előadás rávilágít arra is, hogy a dialógusok, a személyes tapasztalatokra építő és az internetes kutatási feladatok kulturálisan beágyazott kommunikációs helyzeteket teremtenek. Ezek nemcsak információt közvetítenek, hanem a saját és más kultúrák összehasonlítását is ösztönzik, miközben fejlesztik az alkalmazkodó nyelvhasználatot.

Bemutatjuk az interkulturális kompetencia szemantikai, pragmatikai és szociális dimenzióját, valamint a tanár kiemelt szerepét a kultúrák közvetítésében. Az előadás következtetése szerint a MagyarOK adaptálható, modellalapú eszköztára egyszerre támogatja a nyelvi fejlődést és a kulturális érzékenység kialakulását.

AZ UTAZÁS TÉMÁJÁNAK MEGJELENÉSE A 18–19. SZÁZADI TANANYAGOKBAN

Pelcz Katalin

Pécsi Tudományegyetem

Az előadás azt mutatja be, hogyan jelenik meg az utazás témája a 18–19. századi magyar nyelvmesterekben, és miként változik a társadalmi-kulturális kontextus átalakulásával. A nyelvkönyvek elemzése nemcsak nyelvi, hanem művelődés- és társadalomtörténeti tanulságokkal is szolgál, mivel feltárja a korszak tipikus élethelyezeteit és mobilitási mintáit.

A tartalomelemzés alapján az utazás állandó téma, de funkciója jelentősen módosul. A 18. században főként gyakorlati és státushoz kötött tevékenységként jelenik meg (pl. vásárlás, hivatalos utak), hangsúlyosan Bécs és Pest-Buda között, az utazás körülményeire fókuszálva. A 19. század második felében viszont a vasút, a gőzhajó és a városi nevezetességek révén az utazás a modern mobilitás és az országmegismerés közegévé válik, megjelennek a külföldi utazók is.

Az előadás arra mutat rá, hogy az utazás témája érzékenyen tükrözi a társadalmi változásokat, és hozzájárul ahhoz, hogy az ország- és kultúraismeret a nyelvtanítás szerves részévé váljon.

A VÉRSZOMJAS MAGYAROKTÓL A GENDERIG. KÜLFÖLDI SZERZŐK MAGYARSÁGKÉPE A MID-TANKÖNYVEKBEN

Hegedűs Rita

Eötvös Lóránd Tudományegyetem – Humboldt-Universität zu Berlin

Igaz-e az az állítás, hogy az idegennyelv-tankönyvek/tananyagok sikerét a tanítandó nyelvi anyag módszertani feldolgozása határozza meg? A szakember – esetünkben a nyelvtanár – számára a legfontosabb kérdések a nyelvi szint pontos meghatározása; a grammatikai haladás sorrendje; a szerző által alkalmazott módszer; a tanulócsoporthoz sajátos igényei: pl. életkor, általános vagy szakmai irányultság stb. A célnyelv nyelvi közösségének megismertetése, a földrajzi, történelmi háttér tényszerű bemutatása, a forrás- és célnyelv beszélői közötti kapcsolat feltárására leginkább az intézményesített oktatásban, külön tantárgyként kerül sor pl. országismeret, civilizáció néven. A kezdő nyelvtanfolyamokon ezekre a kérdésekre nem jut idő, így a tankönyvszerzőre és a nyelvtanárra vár a feladat, hogy a nyelven keresztül megszerettesse diákjaival a célnyelv beszélőit s magát az országot. A „nemzeti karakter” kutatása interdiszciplináris: a múlt század első évtizedeiben kezdődő antropológiai kutatások mára kiegészültek a szociológiai kutatásokkal, az állandó változás újabb és újabb kérdéseket vet fel.

Előadásomban a szűkre szabott időkeret okán csak felütként foglalkozom a korai nyelvkönyvek magyarságképével. A hangsúly az újabb nyelvi anyagokra kerül, közben néhány példával illusztrálom a háború utáni tananyagok fejlődését.

Hogy miért korlátoztam vizsgálódásomat a külföldi szerzőkre? A válaszhoz Bartucz Lajos gondolata vitt közelebb „A nagy görög bölcs mondását tehát embertani alapon oda bővíthetjük, hogy: „ember ismerd meg magadat, hogy másokat is megismerhess”. Ennek parafrázisát használok mottóként: Ismerd meg mások véleményét, hogy tisztább képet kapj önmagadról.

MAGYARSÁGKÉP A FRANCIÁK SZÁMÁRA KÉSZÜLT MAGYAR NYELVKÖNYVEKBEN A 19–20. SZÁZAD FORDULÓJÁN

Tóth Ágnes

INALCO, Párizs

A 19–20. század fordulóján készült tankönyvek a fordító–grammatizáló módszerre épültek, amely a tanulók anyanyelvére támaszkodva a nyelvtan elsajátítását helyezte a középpontba. A francia közönség számára készült korabeli magyar nyelvkönyvek ezt a módszert követve főleg a „művelt közönséget” szólították meg (Ujfalvy 1876), és arra törekedtek, hogy hozzájáruljanak új politikai, vallási és tudományos kapcsolatok kiépítéséhez. Ezek a kiadványok rendszerint részletes, rendszerezett nyelvtani összefoglalókat, olvasmányokat és fordítási gyakorlatokra szánt szövege-

ket tartalmaztak. A téma- és verziófordítási gyakorlatok, amelyek az oda–vissza fordítás, valamint az olvasás és írás készségének fejlesztését szolgálták, különböző témaköröket érintő példamondatokra és olvasmányrészletekre épültek. A magyar kultúra különböző aspektusainak bemutatása elsősorban az olvasmányokon keresztül valósult meg: híres magyar szerzők szövegrészletei jelentették a nyelvvel és a kultúrával való hiteles találkozást. Emellett a nyelvtani szabályok ismertetése és a példamondatok is gyakran közvetítettek kulturális tartalmakat.

Előadásomban a nyelvkönyvek mellett a hozzájuk kapcsolódó egyéb kiadványokat is vizsgálom, amelyek a századfordulón a magyar kultúra franciaországi közvetítésében szerepet játszottak.

A MAGYAR NYELV MINT HÍD KÉT TESTVÉRI NÉP KÖZÖTT: ORSZÁGIMÁZS AZ ELSŐ BULGÁRIAI MAGYAR NYELVKÖNYVEKBEN

Lesznickova Liljana

Szófiai Egyetem

Az előadás Sípos István és Szűcs József bolgárok számára írt magyar nyelvkönyvét vizsgálja hungarológiai szempontból. A tankönyv két kiadása (1959, 1980) gazdag forrásanyagot nyújt a korszak magyarságképének elemzéséhez. A két változat közötti leglényegesebb különbség a kötetek rendeltetése: míg az 1959-es kiadás egy általánosabb nyelvkönyv volt, az 1980-as átdolgozást kifejezetten a szófiai Magyar Kulturális Intézet igényeihez szabták. Az ideológiai célkitűzés itt már konkrétabb: a nyelvtanulás nem öncélú, hanem a két „testvéri szocialista nép” közötti „hagyományos baráti kapcsolatok elmélyítésének” eszköze. Az elemzés rávilágít, hogy a nyelvkönyvek tudatosan felépített, pozitív országimázst közvetítettek, amelyben a diplomáciai törekvések és a nyelvpedagógia szorosan összefonódtak. A narratíva szerint a magyar nép egyszerre hagyományőrző, modernizálódó és kulturálisan fejlett. A nemzeti szimbólumok több szinten is fontos szerepet kaptak az oktatóanyagban, összekapcsolva a nyelvtanulást, a kulturális identitást és a korszak ideológiai kereteit. Az 1980-as kiadás szakított a korábbi módszertani hagyományokkal, és az akkori legkorszerűbb elveket követte. A kötet szakmai gerincét a magyar mint idegen nyelv oktatásában bekövetkezett változások, különösen a Hegyi Endre-féle aktív, kommunikatív módszer alkotta. Ez a megközelítés a folyamatos kérdés–felelet rendszerére, a vonzatok tanítására, valamint a mondatok és szövegek transzformációjára helyezi a hangsúlyt. Az előadás bemutatja, miként tette lehetővé ez a módszertan a bolgár tanulók számára, hogy a magyar nyelvet valódi interakciós hídként használják a kulturális intézeti közegben és a mindennapi életben. Az elemzés konklúziója, hogy a Sípos–Szűcs-féle nyelvkönyv nem csupán nyelvtani ismereteket közölt, hanem a hungarológia eszköztárával egy modern, kulturálisan gazdag és politikailag megbízható szövetséges képét rögzítette a bolgár nyelvtanulóknak.

A HÍD-SZEREP MÁSIK IRÁNYA: MARKO ČUDIĆ ÉS BOGÁR EDIT MUNDUS HUNGARICUS
CÍMŰ, SZERB NYELVŰ KÖTETÉNEK MAGYARSÁGKÉPE

Pap Tibor – Trickovska Jelena

Belgrádi Egyetem

Munkánk első részében vázoljuk a könyv tartalmát és jelentőségét. Kitérünk az oktatásban játszott szerepére: a monográfia jelentőségét annak az olvasónak a személyes befogadói perspektívájából is vizsgáljuk, aki a magyar nyelvhez nem anyanyelvként vagy származásnyelvként kötődik, aki nem olyan környezetben nőtt fel, ahol a magyar kultúra a mindennapi tapasztalat részét képezi, hanem azzal a nyelv akadémiai tanulásának folyamatán keresztül kerül kapcsolatba. Ismertetjük a kötetnek a hungarológia területén elért eredményeit. Bemutatjuk a szerzők sajátos helyzetéből adódó kihívásokat. A második részben rátérünk a kötet akadémiai diskurzusban tett állításainak és a magyarságképpel kapcsolatos sztereotípiáknak a viszonyára. Érdeklődésünk középpontjába azt a folyamatot állítjuk, minek során a tudományos eredmények a leegyszerűsített megállapításokat keretezni képesek. Itt a fő kérdés, hogy mennyiben tudják a magyarsággal kapcsolatos vélekedést és a megalapozott tudást összehámozni. Azt is kutatjuk, hogy a legújabb tudományos eredmények mennyiben képesek értelmezni az önmagunkról való képet és az milyen veszteséggel, leegyszerűsítési kényszerrel jeleníthető meg egy ilyen speciális, külföldieknek szánt kötetben.

MAGYARSÁGKÉP ÉS KULTÚRAKÖZVETÍTÉS A MAGYAR FELFEDEZŐ CÍMŰ GYERMEKEK-
NEK SZÓLÓ NYELVKÖNYVBEN

Vermeki Boglárka

Zágrábi Tudományegyetem

Az előadás a Magyar felfedező című, 10–14 éves gyermekek számára készült magyar nyelvkönyv kultúraközvetítő gyakorlatát és a benne megjelenő magyarságkép sajátosságait vizsgálja. A kötet a Közös Európai Referenciakeret A1–B1 szintjeire épül, és pedagógiai koncepciójában tudatosan igazodik a vizsgált korosztály fejlődéslélektani jellemzőihez, valamint igényeihez.

A tankönyv kultúraközvetítő szemlélete abból a didaktikai megfontolásból indul ki, hogy a kulturális tartalmak akkor támogathatják hatékonyan a nyelvtanulást, ha tematikusan strukturált, élményszerű és életkorhoz jól illeszkedő módon, expliciten és implicit módon egyaránt beágyazódnak a nyelvkönyv feladataiba. Az előadás bemutatja, hogy a könyv milyen tematikus, vizuális és lexikai eszközökkel, valamint milyen kommunikációs és pragmatikai helyzeteken keresztül közvetít kulturális ismereteket, és miként járul hozzá a magyar nyelvhez és kultúrához kapcsolódó koherens ország- és magyarságkép kialakításához.

Az előadás kiterjed a tankönyv tíz tematikus fejezetére, különös tekintettel a „Szelvények a magyar kultúrából” című, minden fejezetben megjelenő egységre, amely a mindennapi és a tárgyi kultúra elemein keresztül biztosít rendszeres kulturális találkozási lehetőséget. Az előadás rámutat arra is, hogy a tantárgyközi tartalmak, az iskolai és szabadidős élethelyzetek, valamint az implicit módon megjelenő értékek és viselkedésminták hogyan erősítik a kulturális beágyazottság élményét, valamint egyúttal az interkulturális érzékenység fejlődését.

Az előadás példáin keresztül láthatjuk, hogy a Magyar felfedező miként hoz létre olyan integrált tanulási környezetet, amely a nyelvi és kulturális kompetenciák párhuzamos fejlesztését támogatja, és hogyan járul hozzá egy sokrétegű, a 10–14 éveseknek megfelelő magyarsággép kialakításához.

MAGYARSÁGKÉP A BALASSI-FÜZETEK BEN

Walkó Ádám

Josip Juraj Strossmayer Egyetem BTK, Eszék

Az előadás célja bemutatni a magyarsággép tartalmi-formai megjelenítését a Balassi-füzetekben a Balassi Intézet kiadásában. Az öt kiadványt (Miénk a vár!; Ünnepeljünk együtt!; Kalandra fel!; Mesélj nekem!; Játssz velünk!) a Magyarország határain kívül élő magyar származású gyerekek számára tervezték, szánták a szerzők (Gordos Katalin, Varga Virág, Maróti Orsolya, Sipos Linda és Bándli Judit). Elsősorban a hétvégi magyar iskolákban ajánlják a modulszerűen variálható füzetek használatát, de tapasztalataim szerint a magyar mint idegen nyelv oktatásban és a magyar anyanyelvű hallgatókkal is hasznosítható a füzetek differenciált felhasználása. Az eszéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéken két program és tanterv szerint folyik a magyar nyelv és irodalom szakos képzés: horvát anyanyelvű hallgatóknak és az elsősorban drávaszögi magyar nemzeti kisebbségi magyar anyanyelvű hallgatóknak külön kifejlesztve. A Balassi-füzetek sokoldalú tartalmi-módszertani kereteinek köszönhetően a szükséges és megfelelő differenciációt követően az eredetileg megfogalmazott célközönségtől eltérő tanulási környezetben is sikeresen alkalmazható.

HÍRES MAGYAROK ÉS HÉTKÖZNAPI SZEREPLŐK A NYELVKÖNYVEKBEN

Árvay Anett

Szegedi Tudományegyetem, Hungarológia Program

Az előadás azt vizsgálja, hogy a magyar mint idegen nyelv tankönyvekben milyen szerepet kapnak a híres magyarok és a hétköznapi szereplők, valamint ezek miként járulnak hozzá a magyar kultúra közvetítéséhez. Az elemzés alapját a nyelvpedagó-

giai szakirodalom gyakran használt kis- és nagybetűs kultúra (Brooks 1968; Chastain 1988; Byram 1997) megkülönböztetése adja: míg a nagybetűs kultúra a történelmi személyiségekhez, művészetekhez és nemzeti teljesítményekhez kapcsolódik, addig a kisbetűs kultúra a mindennapi élet, a társas normák és a hétköznapi kommunikáció világát jeleníti meg. Az előadás bemutatja, hogy a MID tankönyvek milyen arányban és milyen didaktikai funkcióval alkalmazzák a híres magyarok alakját, illetve hogyan konstruálják meg a hétköznapi szereplőkön keresztül a magyar társadalom képét. Külön figyelmet kap az országimázs alakításának kérdése: milyen Magyarország-képet közvetítenek a tananyagok, milyen kulturális értékeket emelnek ki, és mennyiben támaszkodnak vagy éppen próbálják lebontani a Magyarországgal kapcsolatos sztereotípiákat. Az előadás arra is rámutat, hogy a kulturális reprezentáció tudatos egyensúlya hozzájárulhat az interkulturális kompetencia fejlesztéséhez, és árnyaltabb képet kínálhat a magyar nyelvet tanulók számára a magyar kultúráról és társadalomról.

A MAGYARSÁGKÉP VIZSGÁLATA A SEMMELWEIS EGYETEM TANANYAGAIBAN

Marthy Annamária

Semmelweis Egyetem Szaknyelvi Intézet

A nemzeti önismeret és az identitás szilárdsága feltételezi a közösségről alkotott külső és belső képek közötti folyamatos párbeszédet. A IX. Nemzetközi Magyarságtudományi Kongresszus felhívásával összhangban jelen kutatás a magyarságkép egy speciális metszetét vizsgálja: a Magyarországon tanuló külföldi orvostanhallgatók nézőpontját. Ebben a folyamatban nemcsak a személyes interakciók, hanem az intézményesített tudásátadás eszközei – a tankönyvek és az egyetemi tananyagok – is meghatározó, identitásformáló szerepet játszanak.

A kutatás célja annak feltárása, hogy van-e összhang vagy feszültség a tananyagok által közvetített kép és a hallgatók által a mindennapokban, illetve a klinikai gyakorlatok során megélt valóság között. Kiemelt figyelmet fordítunk arra, hogy a hallgatók mennyiben érzik a társadalmi szolidaritás és a pozitív viszonyulás megnyilvánulásait, valamint miként értékelik az oktatási folyamat interkulturális szenzitivitását.

„A MAGYAR NÉP A VIETNÁMI NÉP BARÁTJA”. MAGYARSÁGKÉP TRẦN ĐÌNH KIÊM VIETNÁMIÁKNAK KÉSZÜLT MAGYAR NYELVKÖNYVÉBEN

Király Dávid

Szent Cirill és Metód Egyetem, Veliko Tarnovo

A magyarországi vietnámi közösség ma az egyik legnagyobb külföldi állampolgárságú kisebbség Magyarországon. E közösség számára készítette Trần Đình Kiêm 2020-ban Budapesten megjelent, magánkiadású nyelvkönyvét (Tiếng Hung cơ sở cho

người Việt / Alapvető magyar nyelvkönyv vietnámiak számára). Előadásomban azt vizsgálom, milyen magyarságképet közvetít ez a sajátos pozícióból íródott tankönyv: szerzője a szocialista korszak ösztöndíjas nemzedékéhez tartozik, Magyarországot tehát részben „belülről”, ugyanakkor vietnámi nézőpontból láttatja, s művét már nem elsősorban diákoknak, hanem Magyarországon élő vagy dolgozó vietnámi felnőtteknek szánja.

Az olvasmányokra, példamondatokra és dialógusokra kiterjedő tartalomelemzés azt mutatja, hogy a könyvben elsősorban a mindennapi élethez kötődő, „kisbetűs” kultúra dominál. A vietnámi szereplők éttermekben, albérletekben, piacokon, munkahelyeken és hivatalokban mozognak; a magyar társadalom képe így praktikus élethelyzeteken keresztül rajzolódik ki. Az országgép következetesen kontrasztív szerkezetű: Magyarország bemutatása gyakran Vietnámmal való összehasonlításban történik, ami egyszerre segíti a nyelvtanulást és a kulturális tájékozódást.

A tankönyvben ugyanakkor kimutatható a szocialista korszak „testvéri népek” diskurzusának továbbélése is. Ezt jelzik például Ho Si Minh születésnapja és augusztus 20. mint nyelvtani példadátumok, valamint a címben idézett mondat: „A magyar nép a vietnámi nép barátja”. A kötet emellett kétnyelvű történelmi kronológiát is közöl, amely 1956-ot és 1989-et már a demokratikus magyar történelmi kánon szerint értelmezi. A „nagybetűs” kultúra csak néhány, de annál hangsúlyosabb gesztusban jelenik meg: a függelékét Vörösmarty Mihály Szózatának vietnámi fordítása zárja, amely a magyar nemzeti verset a vietnámi hazafias hịch műfaji hagyományába illeszti.

DERÉK POLGÁROK? A MAGYAROK KÉPE A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI ROMÁN FÖLD-RAJZ TANKÖNYVEKBEN

Floutier, Jérémy

Szegedi Tudományegyetem

A tankönyv – távol attól, hogy történelmi értelemben magától értetődő jelenség lenne – a kutató számára nemcsak a benne tárgyalt témáról nyújt információt, hanem arról a korszakról is, amelyben készült. Valójában minden politikai hatalom emlékezetpolitikájának középpontjában áll, és kézzelfogható hatást gyakorol a tartalmára. E tekintetben a két világháború közötti Románia sem kivétel.

A Nagy Háborút követően a román politikai elit nemzeti programja megvalósulását látta Besszarábia, a kibővített Erdély és Bukovina integrációjában. Az így létrejött Nagy-Románia lakosságának azonban közel egyharmada nem volt román. Közülük a magyarok alkották az ország legnagyobb kisebbségét, és az erdélyi népesség mintegy egyharmadát tették ki. A városi térben gyakran többséget alkottak, és a német kisebbségek mellett, örökösei voltak a regionális gazdasági és politikai elitben korábban betöltött meghatározó pozícióknak. A román hatóságok pedig gyakran po-

tenciálisan centrifugális erőként, bizonytalan lojalitású csoportként tekintettek rájuk.

A 20. század első felében használt földrajztankönyvek gyakran tartalmaznak olyan leírásokat, amelyek a különböző nemzeti csoportokat jellemzik, ezért az ilyen művek különösen gazdag forrásnak számítanak a történész számára. Jelen tanulmány célja a magyarok ábrázolásának elemzése a két világháború közötti Romániában használt földrajztankönyvekben. A vizsgálat kiterjed az alkalmazott sztereotípiákra, az e kisebbségről közvetített kép jellegére, valamint tágabb értelemben a magyarokkal szemben az iskolai diskurzusban megjelenő hivatalos viszonyulásra. Külön figyelmet kapnak továbbá azok az esetleges változások is, amelyek e reprezentációban a vizsgált két évtized során megfigyelhetők.

A MAGYARSÁGKÉP A HAZAI ESZPERANTÓ NYELVKÖNYVEKBEN 1898–1989 KÖZÖTT

Horváth Krisztián György

BGE – PKKE – MCC

Előadásomban a magyarságkép ábrázolását és változását mutatom be három nagyobb történelmi korszak hazai eszperantó tankönyvein keresztül: az első korszak az 1898–1918 közötti időszak tankönyveit jelenti, a második a két világháború közötti korszakot, végül a harmadik nagyobb történelmi korszak a második világháború után megjelent eszperantó tankönyvek magyarságképét árnyalja tovább.

Zamenhof semleges, nemzetközi segédnyelvének hazai tankönyvei e történelmi koroknak megfelelően híven mutatják be a magyarságkép állandó változását.

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

11. szimpózium

***Hungarológia a Távol-Kelet szemszögéből: Térátlépés,
megértés, újraértelmezés a nyelvi és szociokulturális kü-
lönbségeken túl / Hungarian studies from the Far Eastern
point of view: Crossing boundaries, understanding and rein-
terpretation beyond linguistic and sociocultural differences***

Szervezés: Okamoto Mari

Tudományterület: hungarológiai és interdiszciplináris

KELET-ÁZSIAI MAGYAR NYELVI OKTATÁSI, KUTATÁSI ÉS KULTÚRAKÖZVETÍTŐ TEVÉ-
KENYSÉGEK FEJLŐDÉSE AZ ELMÚLT ÉVTIZEDBEN

Okamoto Mari

Oszakai Egyetem

Kelet-ázsiai országokban már évtizedek óta működnek magyarságkutatással, illetve a magyar nyelv és kultúra oktatásával foglalkozó központok a felsőoktatási intézmények keretében. Ezekben az országokban azonban eltérő történelmi és társadalmi háttérrel, valamint különböző jelenlegi körülmények között zajlik a hungarológia fejlődése. Előadásomban az oszakai példával indítva szeretném kezdeményezni a kelet-ázsiai országok hungarológiai központjainak összehasonlítását és az információcserét.

A HUNGAROLÓGIA ÚTJA KÍNÁBAN: A MAGYAR NYELVOKTATÁS KIALAKULÁSA ÉS FEJ-
LŐDÉSE

GÁRDIÁN NIKOLETT

Szegedi Tudományegyetem – Sanghaji Nemzetközi Tanulmányok Egyeteme

A magyar nyelv és kultúra tanítása az 1960-as évektől kezdődött el Kínában. Jelen kutatás a kínai hungarológia történetét, strukturális átalakulásait, első intézményes központját, a Pekingi Idegennyelvi Egyetemet, valamint az utóbbi években létrejött, országsszerte működő műhelyeket mutatja be. Intézményi dokumentumokra, szóbeli

visszaemlékezésekre, oktatói memoárokra és a jelenleg Kínában tevékenykedő szakemberekkel folytatott személyes interjúkra támaszkodva az előadás feltárja, hogyan indult el a kezdeti pionír oktatói munka tankönyvek és modern infrastruktúra nélkül; milyen változásokat indukáltak a nyelvoktatásban az ideológiai irányváltások, és hogyan alakult ki a mára mintegy tizenegy egyetem képzését és Kína szinte valamennyi régióját magába foglaló modern oktatási hálózat. A kutatás – eddig egyedülálló módon – a kezdetektől dokumentálja a kínai hungarológia létrejöttének és fejlődésének fontos állomásait, meghatározó szereplőit, képzőhelyeit és képzési sajátosságait. Mivel eddig nem állt rendelkezésre a kínai magyar nyelvoktatás múltját és a jelenlegi helyzetét is empirikus adatokkal alátámasztó, átfogó elemzés, a kutatás célja a magyar sinológia, illetve a kínai hungarológia tudományos diskurzusának gazdagítása, miközben interdiszciplináris kapcsolódási pontokat kínál az alkalmazott nyelvészet, az oktatáskutatás és az interkulturális kommunikáció kutatási területei számára is.

MAGYARSÁGKÉP A KÍNAI TIENCSINI EGYETEM MAGYAR TANSZÉKÉN

Brandt Györgyi

Semmelweis Egyetem

2017-ben új magyar tanszék jött létre Tiencsinben a jó kínai-magyar kapcsolatoknak köszönhetően, ahol 2018-tól két tanévet töltöttem lektorként. Előadásomban bemutatom a Magyar Tanszék alapításának előzményeit, a tanszék célkitűzéseit, működését, valamint a rólunk élő magyarságkép mibenlétét. Kitérek arra is, hogy ehhez a meglévő magyarságképhez mit tudtam az ottani működésem alatt hozzátenni, illetve, hogyan alakul a tanszék működése manapság.

A MAGYAR KULTÚRA ÉS TÖRTÉNELEM OKTATÁSÁNAK ESÉLYEI ÉS NEHÉZSÉGEI A VIETNÁMI NEMZETI EGYETEMEN, HANOIBAN

Heltai Gyöngyi

Vietnámi Nemzeti Egyetem, Hanoi

Ötödik éve vagyok vendégtanár a Vietnámi Nemzeti Egyetem Társadalomtudományi- és Bölcsész Egyetem történelem tanszékén. Angolul tanítok magyar és európai történelemmel, kultúrtörténettel és filmtörténettel kapcsolatos tárgyakat. Előadásomban nem nyelvtanítással kapcsolatos témákat taglalnék, hisz Vietnámban magyar nyelvoktatás nem folyik, magyar tanszék nincs. Ehelyett, a vietnámi magyar kapcsolatok történeti kontextusába ágyazva, a következő témákat kívánom érinteni: kapcsolattörténeti előzmények, felsőoktatási együttműködés. (Magyarország több mint 70 éve fogad egyetemi tanulmányokra ösztöndíjasokat Vietnámból. 2013-tól

pedig a Stipendium Hungaricum ösztöndíjpályázat biztosít évente maximum 200 ösztöndíjat vietnámi hallgatók számára.) Mivel az ösztöndíjasok korábban csak magyar nyelven végezhatték tanulmányaikat, Vietnamban sokan tudnak magas szinten magyarul, sok magyar irodalmi alkotásnak van vietnámi fordítása. A vietnámi magyarságkép vonatkozásában érdemes érinteni ezek jellegzetességeit és esetleges hatását. Ebben a vonatkozásban érdekes lehet az első magyar–vietnámi filmes koprodukció, az *Az almafa virága* (2023) üzenete is.

A továbbiakban a hungarológia vietnámi perspektíváiról saját oktatói és kultúráközvetítői tapasztalataim alapján beszélnék (Hungary Corner és Magyar Klub az egyetemen, az egyetem film tanszékével való együttműködés).

A szekció munkájában való részvétellel az is célom, hogy az ebben a régióban működő, hungarológiai képzésben részt vevő vendégtanárokat megismerjem, és esetleges együttműködésről (előadás, konferencia) beszélhessünk.

KULTÚRA ÉS KOMMUNIKÁCIÓ: ESETTANULMÁNY JAPÁN ANYANYELVŰ MAGYARTANULÓK KOMMUNIKATÍV KOMPETENCIÁJÁNAK FEJLESZTÉSÉRŐL JAPÁNBAN ÉS MAGYARORSZÁGON

Kruzslicz Tamás

Eötvös Loránd Tudományegyetem

A nyelvoktatás kiemelt területe a kommunikatív kompetencia fejlesztése, ugyanakkor a japán nyelvtanulók esetében különösen fontos, hogy még a kommunikatív kompetencia megléte sem jelent feltétlen biztosítékot a nyelvi interakció létrejöttére (Apple et al. 2013; Borsos – Kruzslicz 2019; Loveday 1996; Yashima 2002; Yashima et al. 2004). A japán idegennyelv-tanulás tantermi gyakorlatában egyrészt az írott szövegek túlsúlya ma is meghatározó és a kultúraspecifikus nyelvi és interakciós normák sem támogatják a szóbeli kommunikációt (vö. Loveday 1996), ráadásul az idegen nyelvi kommunikáció elsajátításának eredménytelenségéhez az a tényező is hozzájárulhat, hogy a japán mindennapokban nincs szükség idegen nyelvek ismeretére (Horiguchi et al. 2015). A kommunikációs hajlandóságot (Macintyre et al. 1998) több tényező (társas és egyéni kontextus, affektív-kognitív kontextus, motivációs hajlandóságok, szituációs előzmények) egymásra épülő összjátéka határozza meg: az egyéni tényezők mellett nagyban befolyásolja a nyelvtanuló mint egy kulturális közösség tagja és a célnyelv beszélőinek közössége, valamint az egyén ahhoz való viszonya is (Macintyre 1994).

Az esettanulmány négy, minden esetben egy egész egyetemi féléven át tartó, japán anyanyelvű, magyarul tanuló diákokkal megvalósított projektet ismertet, és elemzi azok szakmódszertani eredményeit. Háromra az Oszakai Egyetem Idegen Nyelvi Karának magyar tanszékén került sor a 2024-25-ös tanévben, egyre pedig az ELTE BTK Magyar mint Idegen Nyelv- és Japán Tanszékével együttműködve a Magyar

Iskola keretei között Budapesten. A bemutatott „jó gyakorlatok” a kommunikatív kompetencia integrált fejlesztését, a nyelvi interakciók támogatását célozták meg különböző kulturális tematikákon keresztül. Kiemelt didaktikai feladatként jelent meg a produktív nyelvi készségek fejlesztése társas munkaformák (csoportmunka, páros munka stb.), illetve kooperatív technikák alkalmazásával. A kultúrákövetítés előtérbe helyezése használatalapú kommunikációs kontextust alkotott, amelyhez a kontrasztív szempontok figyelembevételének segítségével a nyelvtanulók saját tapasztalataikon keresztül is kapcsolódhattak.

A kommunikatív kompetencia fejlesztése kulturális kontextus bevonásával tantermi keretek között is növelte a kommunikációra való hajlandóságot, a nyelvtanulási motivációt funkciókat adva a beszélt nyelvi kommunikációnak, általánosan is elősegítve a kommunikatív kompetencia fejlődését.

AZ INTERKULTURÁLIS KOMPETENCIA FEJLESZTÉSÉNEK MÓDSZEREI: ESETTANULMÁNY KELET-ÁZSIAI MAGYAR SZAKOS EGYETEMISTÁKKAL

Borsos Levente

Hankuk Idegen Nyelvi Egyetem, Szöul

Az előadás az interkulturális kompetencia fejlesztésének egy lehetséges módszerét vizsgálja, esettanulmányként két – egy japán és egy koreai anyanyelvű magyarul tanuló egyetemisták részvételével zajló – projektet bemutatva. A projekt során a nyelvtanulók magyar diafilmeket adaptáltak anyanyelvükre, amelynek révén sokrétű viszonyba kerülhettek a célkultúrával, egyrészt maguk az adaptált alkotások, másrészt a diafilm mint a magyar kulturális örökséghez szorosan kapcsolódó egyedülálló multimodális médium révén. Az előadás a projektek bemutatása után arra keresi a választ, hogy milyen előnyökkel szolgálhat az audiovizuális fordítás speciális formájaként értelmezett diafilm-adaptáció az interkulturális kompetencia fejlesztésében, hogyan viszonyul ez a módszer a kelet-ázsiai nyelvtanulók oktatásának sajátosságaihoz és milyen különbségek mutatkoznak e tekintetben a vizsgált japán, illetve koreai résztvevők között.

TANULÁSKÖZPONTÚ SZÓTÁRKÉSZÍTÉS: A MAGYAR–JAPÁN ONLINE SZÓTÁR CÉLJAI ÉS MEGOLDÁSAI

Eguchi Kiyoko

Oszakai Egyetem

Bár korábban több magyar–japán „szótár” is megjelent, ezek többnyire nem lépték túl a szójegyzék szintjét, vagy példák nélküli jelentésmegadásokra szorítkoztak. Ezért

az Oszakai Egyetem hallgatóit nem segítették kellőképpen. Mintegy húsz éve merült fel egy új magyar–japán szótár terve. A kezdetben kizárólag nyomtatott kiadványnak szánt anyagot hosszú ideig szövegfájlokban építettük. A Lexicography Workbench fejlesztőivel kialakult együttműködésnek köszönhetően azonban 2023 óta online szerkesztőrendszerben dolgozunk. Jelenleg mintegy 6700 címszó bevitele készült el. Ellenőrzésük után a szótárt nyomtatásban és online is közzé kívánjuk tenni, miközben az online változat – a Sagrada Famíliához hasonlóan – tovább épül majd.

A szótárírás során nyilvánvalóvá vált, hogy az igekötős igék nem írhatók le kielégítően elszigetelt japán megfelelőikkel. E felismerésből nőtt ki az igekötők jelentését és funkcióit feldolgozó online tanulási eszköz fejlesztése. A magyar–japán közös projektben ezer igekötős igéhez gyűjtünk korpuszpéldákat, és az adatokat az igekötő, az alapige, a szintaktikai környezet és a jelentéskiterjesztés szerint annotáljuk. Elkülönítjük a kompozicionális és nem kompozicionális jelentéseket, vizsgáljuk az igekötő és az alapige kölcsönhatását, valamint a vonzatstruktúra változásait. A kereshető példatár és jelentéshálózat az igekötők poliszémiáját, gyakoriságát és jelentéskiterjesztési mintáit szemlélteti, összekapcsolva a kutatást a japán anyanyelvű tanulók igényeivel.

HAGYOMÁNYOS FORRÁSNyelvi IRODALMI MűFAJOK CÉLNYELV OKTATÁSÁBAN

Kovács Renáta

Madridi Complutense Egyetem

A magyar mint idegen nyelv oktatásához kapcsolódó előadásomban a japán zuihicu műfajának egy az idegennyelv-oktatásban lehetséges újraértelmezése kerül bemutatásra.

Az empirikus, metodológiai megközelítést alkalmazó kutatásban japán anyanyelvű, magyart mind idegen nyelvet egyetemi szak keretében tanuló, a KER szerinti B1 szinten álló hallgatókra koncentrálva arra keresem a választ, hogy a hagyományos japán zuihicu műfaját felhasználva és Márai Sándor Füveskönyvének egy-egy tematikailag megfelelő szövegének párhuzamba állításával hogyan fejleszthető a nyelvtanulók kommunikációs és íráskészsége. Az előadás nemcsak metodológiai, hanem szociokulturális következtetések levonására is lehetőséget ad.

A japán irodalomban a zuihicu egy rövid, az élet és a világ dolgaira reflektáló, a magyar újságírásban a tárcához legközelebb álló esszé jellegű műfaj, amely kiválóan alkalmas személyes történetek és szubjektív reflexiók megfogalmazására. A műfaj egyik klasszikus mestere Szei Sónagon, egy X. századi udvarhölgy, akinek naplója, a Párnakönyv (ford: Philipp Berta) egy anekdotákból, versekből és reflexiókból álló gyűjtemény. Ezek közül szociokulturális szempontból különösen érdekesek azok a

feljegyzések, amelyek a világ jelenségeit értékkategóriákba (furcsa, ijesztő, visszataszító, aranyos stb. dolgok) sorolják.

A kutatás folyamán első lépésként Szei Sónagon Párnakönyve néhány, a 21. században is releváns részletének magyar nyelvű változatát és Márai Sándor Füveskönyvének Boldogságról szóló rövid esszéjét alapul véve egy specifikus feladatlapot készítettem. A feladatlap összeállítása során számolok a nyelvtanulók saját irodalmukra vonatkozó ismereteikkel, tehát feltételezem, hogy a zuihicu műfaja nem lesz idegen számukra. A 90 perces tanóra keretében a Párnakönyv néhány specifikusan kiválasztott, szociokulturális információt is magában rejtő zuihicujára támaszkodva a nyelvtanulók egyrészt bővítik szókincsüket; másrészt elsajátítják az esszé jellegű reflexív önkifejezés nyelvtani és lexikai eszközeit; harmadrészt pedig reflektálnak önmaguk, illetve saját kultúrájuk és a célkultúra értékrendjére és annak változásaira.

A feladatlap befejezése után kérdőív kitöltésére kérem a nyelvtanulókat. A kérdőív egyaránt fókuszál a japán szöveg magyar verziójának nyelvórai használatával kapcsolatos nyelvtanulói attitűdökre, az esszéírás készségének elsajátítására és a nyelvtanulók saját kultúrájukra való reflektálásra.

Előadásomban gondolatindítóként egy magyar mint idegen nyelv órán CLIL-keretben feldolgozott, irodalomhoz kapcsolódó tananyagon keresztül a metodológiai, interkulturális és nyelvtanulói attitűdökkel kapcsolatos kérdéseket vetek fel.

JÓZSEF ATTILA KOREÁBAN: FOGADTATÁSA ÉS JELENTŐSÉGE A KOREAI IRODALOMBAN

Jin Kyoung Ae

Eötvös Loránd Tudományegyetem

A 20. század egyik legnagyobb magyar költőjének, József Attilának (1905–1937) koreai recepciótörténete sajátos és fokozatos utat járt be. Előadásomban azt vizsgálom, hogyan jutott el a költő életműve Koreába, és milyen irodalmi, kulturális jelentőséggel bír ma a koreai olvasók számára.

József Attila verseit Koreában először nem önálló verseskötet, hanem John Berger *A Seventh Man* (1975) című dokumentum-esszékötetének 1992-es koreai fordítása közvetítette, amelyben A hetedik vers jelent meg elsőként koreai nyelven. A recepció következő állomása 2014-ben érkezett el: az Artichoke kiadó gondozásában megjelent az első önálló koreai József Attila-verseskötet, a „일곱 번째 사람” (A hetedik ember), Gong Jin-ho fordításában – egyben az első önállóan kiadott kötet, amelyet bármely magyar szerző munkájából koreai nyelvre fordítottak. A recepció eddig legteljesebb állomása 2021-ben következett, amikor a „너무 아프다” (Nagyon fáj) című, 124 verset tartalmazó gyűjtemény jelent meg, immáron közvetlenül a magyar eredetiből fordítva, Jin Kyoung ae fordításában, Tverdota György előszavával és részletes irodalomtörténeti apparátussal ellátva.

A koreai fogadtatásban kulcsszerepet játszik a közvetítő kultúrák és a fordításlánc kérdése. Az első két kiadás angol közvetítőnyelvből készült, ami a névhasználatra is

hatással volt: a költőt sokáig megfordított névsorrendben, „Attila József” formában ismerték. A közvetlen magyar–koreai fordítás visszaállította a helyes sorrendet: „요제프 어틸러” (József Attila). Ez a látszólag apró mozzanat jól szemlélteti, hogyan mosódnak el a kis kultúrák sajátosságai, ha egy domináns közvetítőnyelven keresztül jutnak el egymáshoz.

A recepció ma is folytatódik. 2024-től a Szöuli Liszt Intézet különleges projektje keretében József Attila Nyár és Mama című versei Szöul két metróállomásán – a 2-es vonal Euljiro-bejáratnál és a 6-os vonal Itaewon állomásán – a peronkapukon olvashatók. Az eredetileg kétéves kiállítást egy évvel meghosszabbították, jelezve, milyen visszhangot keltett a kezdeményezés.

Ezt tágabb összefüggésben is érdemes szemlélni: 2024-ben Han Kang, 2025-ben Krasznahorkai László kapta az irodalmi Nobel-díjat – egymást követő években, két kis nyelv irodalmából. A világirodalom terjeszkedése ma éppen azon múlik, hogy a kis nyelvek sajátosságait hűen megőrző fordítások megszülethessenek. József Attila koreai fogadtatástörténete ezt az utat járja be: a közvetett ismerkedéstől a közvetlen találkozásig.

A MAGYAR NÉPMESÉK RECEPCIÓJA A JAPÁN IRODALOMBAN (MISIMA JUKIO: EGY MASZK VALLOMÁSAI)

Shiba Naho

Tokyo University of Foreign Studies – TUFS Open Academy

Az Egy maszk vallomása (1949) Misima Jukio (1925-1970) japán író első sikeres műve. A történet a gyermekkora óta létező saját nemi diszfóriájának elbeszélése alapján folytatódik. A mű első fele gyermekkori magyar népmeseolvasási élményeit meséli el különböző emlékeivel együtt, és a második fele pedig a húszas éveiben összetört szívvel megélt eseményekkel végződik. A regényt gyakran önéletrajzi jellegű alkotásként értelmezik, és érdemes megjegyezni, hogy különös figyelmet fordít arra, ahogyan a népmese főszereplője meghal. Ez az előadás a magyar népmesék japán irodalomban való fogadtatását vizsgálja, a főszereplő szemszögéből.

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

15. szimpózium

„Minden Egész eltörött”: A Monarchia öröksége
(Magyar–osztrák kapcsolatok a 20. században)

Szervezés: Ujváry Gábor

Tudományterület: történettudományi és interdiszciplináris

THE ISLAND OF HUNGARIANS IN THE SEA OF CROATS: HUNGARIANS IN SLAVONIA
DURING THE AUSTRO-HUNGARIAN MONARCHY

Njari, Denis

Eszéki Egyetem

This presentation will provide a brief overview of the history of Hungarians in Slavonia (south of the river Drava) during the Austro-Hungarian Monarchy, which can generally be divided into three main groups: 1. those who lived there since the time of the Árpáds, 2. those who immigrated in the first half of the 19th century, and 3. those who immigrated in the second half of the 19th century. The paper will briefly outline the characteristics of all three aforementioned groups, as well as the challenges they faced in coexistence with the majority population in the Slavonian region. The presentation will explore these challenges, including issues related to language rights, religious practices, and access to education. Furthermore, the attitudes and policies of different political factions towards the Hungarian minority will be explored, providing insights into the complex interplay of identity, politics, and power dynamics in the region. To provide a comprehensive analysis, this presentation will draw upon a rich array of primary sources from archival records, as well as secondary sources including periodicals and relevant literature in both Hungarian and Croatian languages. Through this multidimensional approach, we aim to offer a layered understanding of the history and experiences of the Hungarian community in Slavonia during the Austro-Hungarian era.

EGY SZÁMKIVETETT MAGYARORSZÁGI NÉMET KLOSTERNEUBURGBAN. STEINACKER
ÖDÖN ÉS A MAGYAR ÁLLAMI INTEGRITÁS**Orosz László**

VERITAS

A történeti irodalom egyetért abban, hogy a trianoni békét a magyarok mellett a németek is hatalmas traumaként élték meg. Míg a hazai nemzetiségek többsége a szeparatista törekvések valóra válását látta elérkezni 1918-ban, addig a németek számára az ország feldarabolása komoly bizonytalansági tényezőt jelentett. Belső politikai harcaik, egymással szemben álló politikai irányzataik nekik is voltak; mindez alapvetően a magyarsághoz való viszony, a lassú és feltartóztathatatlan asszimiláció elfogadása, vagy épp az ellene való fellépés mértéke és módozatai kapcsán, valamint a korszak bűvös erővel feltörő innovációja, az autonómia-gondolat igen eltérő megítélésében érhető tetten. Ám az bizonyosan kijelenthető, hogy sem a hungarus-tudatú patrióta táboruk, sem a pángermánnak bélyegzett „deutschnational” érzületű csoportosulásuk nem kérdőjelezte meg a területi integritást.

Ez utóbbi tábor szürke eminenciása volt Edmund Steinacker (1839–1929). Az előadás bemutatja a politikussá vált mérnök, gazdasági szakember, újságíró identitás-alakító ifjúságát, a nemzetiségi kérdés felé fordulását, a Pressburger Zeitungban (Sincerus álnéven) írott cikksorozatát, képviselői tevékenységét (négy ciklus, két erdélyi szász választókerületből), majd a magyarosítási politika ellen tartott parlamenti felszólalását követő botrány után lemondásra, illetve önkéntes emigrációra kényszerülését.

A Bécs közei Klosterneuburgban azonban nemhogy marginalizálódott volna, de egész kapcsolati hálót hozott létre a hazai német mozgalom érdekében, s a magyarországi németiséget a „politikai magyar nemzet” helyett össznémet keretek közé helyezte. Az öntudatos erdélyi szász és délvidéki sváb „deutschnational” köröket felkarolta, pártprogramot készített a Versecen 1906-ban alakult Magyarországi Német Néppárt számára, alapítványt és vagyongazdálkodó szervezetet hozott létre a tehetséges sváb parasztyerek taníttatására, felvilágosító röpiratokat finanszírozott és terjesztett (Deutschungarischer Katechismus, 1907), valamint tagjává vált Ferenc Ferdinánd trónörökös legszűkebb tanácsadói körének.

Dacára annak, hogy a birodalom modernizációját és átalakítási terveit kidolgozók közé, illetve a magyarországi német emancipációs mozgalom vezetői közé tartozott, a történeti magyar államkeret (s persze az összbirodalom) integritását sohasem kérdőjelezte meg. Elhatárolódott Schönerer osztrák pángermán mozgalmától: ő nem nagynémet, hanem nagyosztrák koncepciót vallott! Abból indult ki, hogy a szétagrozott és felmorzsolódásnak kitett Kárpát-medencei németiség számára csakis a dinasztia, illetve a közös állam német karaktere nyújthat védelmet, míg a magyar etnikum hazai politikai dominanciáját a birodalom tervezett átalakítása és ennek fontos elemeként Magyarország demokratizálása törhetné meg (pl. az általános

választójog révén), érvényesülni engedve ezzel a nemzetiségeket is – akik közt persze különleges szerep juthatna a németiségnek. Steinacker tehát meggyőződéses híve volt a Monarchia fennmaradása mellett Magyarország integritásának is, melynek németiségét belülről, alulról építkezve képzelte megvédeni. Direkt szeparatista törekvést nem támogatott, csupán jogkiterjesztést, a wilsoni pontok után pedig a Magyarország keretein belüli autonómiát.

Még 1918 őszén is kitartott a magyar állam integritása mellett: hagyatékából ismert egy 1918. novemberi „Programm des Deutschungartums”, melynek ő a szerzője és az integritás őrzését tűzi célul, s hogy a békekonferencián ebben segíteni kell majd a magyarokat. Fiától, Rolandtól tudni, hogy még barátját, Milan Hodžát is győzködté, ne tartsanak a csehekkkel, hanem a magyarországi autonómiát válasszák. S még a Károlyi-kormányral is kész volt együttműködni: ennek jeleként (80 évesen) képviselőjelöltséget akart vállalni a beharangozott, de a kommün miatt már elmaradt választásokon.

VITÁK CISZLAJTÁNIA ÉS MAGYARORSZÁG GAZDASÁGI KÖZÖSSÉGÉRŐL A 19–20. SZÁZAD FORDULÓJÁN

Schwarzwölder Ádám

VERITAS

A Habsburg Birodalmat alkotó tagállamok már jóval az 1867-es kiegyezést megelőzően is gazdasági közösséget képeztek. 1868-tól az immár Osztrák–Magyar Monarchiává keresztelt birodalom két része, Magyarország és Ciszlajtánia a korábbiaknál jóval részletesebb formában szabályozta a köztük fennálló, tízévente újraalkotandó vám- és kereskedelmi szövetséget. A számok és statisztikák egyértelművé teszik, hogy ez a gazdasági közösség inkább előnyös volt a felek számára. Ennek ellenére a 19–20. század fordulóját övező években a közgazdasági-pénzügyi érveket felülíró, a korszak liberális-nacionalista hangulatában hangzatos politikai szlogenek erős próbatétel elé állították a vám- és kereskedelmi szövetséget. Az előadás az 1897–1898-ban felmerülő nehézségeket, majd a megoldási kísérleteket: az ún. ischli klauzulát (1898), a Széll-formulát (1899), végül a Körber–Széll-paktumot (1902) kívánja bemutatni – mindezt azonban első sorban a két fő narratívába, egyrészt közgazdasági-pénzügyi szakpolitikusokéba, másrészt a közjogi ellenzék "sérelemi" érvrendszerébe ágyazva.

A MONARCHIA IPAROKTATÁSA VAGY OSZTRÁK ÉS MAGYAR IPAROKTATÁS?

Vörös Katalin

Pécsi Tudományegyetem

Az Osztrák–Magyar Monarchia iparoktatása egy külső szemlélőnek meglehetősen egységes képet mutathat, hiszen az intézménytípusok, a rendszer egészének a felépítése, a legfontosabb képzési elvek és metódusok közel azonosnak mondhatóak. A sajátos államjogi szerkezetnek köszönhetően az oktatásügy Ciszlajtániában és Magyarországon önálló hatáskörnek számított, sőt az is előfordult, hogy „a nemzeti és állampatrióta értékek” ütközésének színterévé vált. A szakoktatási rendszer egybemosódását markáns határvonalak meghúzásával igyekeztek elkerülni, azonban a magyar és az osztrák iparoktatás viszonyát a hivatalos oktatáspolitikai szintén túl az egyes intézmények és személyek közötti kapcsolatok is tovább erősítették, illetve befolyásolták. Akárcsak az ipari szakmunkások esetében, a magyar szaktanárok első generációja is főként a Monarchia nem magyar területeiről származott, vagy ha a Magyar Szent Korona Országainak szülöttje volt is, szakmai szocializációja révén erősen kötődött Ciszlajtániához. Különösen érzékeny pontnak számítottak a határmenti régiók intézményei, mint például Pozsony esete. Az előadás az osztrák és magyar iparoktatás „határátlépéseit” vizsgálva törekszik megrajzolni a Monarchia ipari szakoktatásának sajátos arculatát.

AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIA KÖZÖS ÉS MAGYARORSZÁG KÜLÖN CÍMEREINEK PROBLEMATIKÁJA

Albert Zoltán Máté

VERITAS

Az 1867-es kiegyezés alapján létrejött Osztrák–Magyar Monarchia fennállása alatt három alkalommal került sor a Magyar Királyság állami címereinek rendezésére (1874-ben, 1896-ban és 1915-ben). Magának – az addig Habsburg birodalmi jelvényeket használó – Monarchiának csak 1915/16-ra alkották meg a közjogi viszonyoknak megfelelő, a közös intézmények használatára rendelt címereit. A közös kiscímer 1916-os – horvát kifogás miatti – bővítésekor külön is közölték „a magyar szent korona országai kisebb egyesített címerét”. Bár kikötötték, hogy ez a címer önmagában nem, csupán a közös kiscímer részeként nyer majd alkalmazást, ez később felesleges félreértésekre adott okot.

A címerrendeletekhez közölt hivatalos rajzokon látható, hogy a közös címerek és a magyar állami címerek ábrázolásmódja eltér egymástól. Ennek fő magyarázata első sorban abban keresendő, hogy a közös címerek megalkotásánál esztétikailag is egymáshoz kellett igazítani az osztrák, illetve a magyar állami címereket. A Monar-

chia közös címereinek megalkotója Hugo Gerard Ströhl osztrák heraldikus, képzőművész, míg a magyar állami címerek megtervezője Köpeczi Sebestyén József erdélyi heraldikus, festőművész volt. Ströhl az általa készített címeralbumokban külön a magyar részek jelképeit is szerepeltette, hiszen ezt Ausztria külön címereivel is megtette. Így azonban a magyar állami közép- és kiscímernek létezik osztrák stílusú Ströhl-féle és magyar stílusú Köpeczi Sebestyén-féle változata is. Előbbit Magyarországon monarchiabeli birodalmi, utóbbit pedig külön magyar állami képi reprezentációjának tekinthetjük.

AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIA KÖZÖS VAGYONÁNAK MEGOSZTÁSA

Szávai Ferenc Tibor

Károli Gáspár Református Egyetem

A közös vagyon tárgyalások egészen a második világháborúig tartottak, az előadás a közös vagyon (állami- és közjavak, adósságállomány, szellemi vagyon, az uralkodó család magánvagyon) sorsának főbb csomópontjait kívánja bemutatni a releváns források segítségével. A formai megalakulás után a Magyar Királyság egy főkeresetet és két mellékkeresetet nyújtott be a lausanne-i osztrák-magyar döntőbíróshoz 1930. december 27-én az alábbi vagyonrészekre:

1. A katonai ingatlanok
2. a. A katonai ingók b. A tábori postabélyegek után
3. A közös adminisztráció nem katonai közös ingósága után
4. Részesedés a bécsi Konzulakadémia épületében.
5. Az egykori londoni követségi palotában a jogos kvótának megfelelő részesedés
6. Az udvari vagyonban 50%-os részesedés
7. Az egykori uralkodóház hitbizományi vagyonában is 50%-os részesedés
8. Az egykori uralkodóházi hitbizományi gyűjtemény felének átadása Magyarországon szellemi vagyonszövetségének megfelelően,
9. Kvóta szerinti részesedés a bosznia-hercegovinai aktívákban, az Ausztriában és az utódállamokban található katonai és kárpótlási alapítványok ingó és ingatlan javaiban.

A nemzetközi döntőbíróshoz tevékenységét, annak eredményeit, összefüggéseit kívánja bemutatni az előadás, abban a környezetben, amikor a gazdasági egység, a monarchia közös piaca is felbomlott.

SORSKÖZÖSSÉG VAGY ELVÁLÁS? A MAGYAR–HORVÁT KAPCSOLATOK MÉRLEGE AZ OMM FELBOMLÁSA ELŐTT

Andrási Dorottya

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Az 1868-évi XXX. törvénycikk a Monarchián belül szubdualista módon államközösségként rendezte a magyar horvát közjogi viszonyt. A létrejött közjogi status quo megfelelő alapot és garanciákat nyújtott Horvátország számára a további fejlődéshez a Monarchián belül egészen az világháború kitöréséig. Ez a törvény az ezt megelőző osztrák-magyar Kiegyezéssel együtt rögzítette a magyar nemzet integritásának megőrzését az alkotmányos dualista államberendezkedés keretein belül. Az ekkor szabályozott nemzetállam a nemzeti szuverenitás egy korlátozott, de meghatározott garanciákkal rendelkező szintjét jelentette. A horvát-magyar kiegyezési tárgyalásokkal párhuzamosan ugyanakkor megkezdődtek nemzetiségi viszonyok rendezésére vonatkozó egyeztetések, amely az 1868. évi XLIV. törvénycikkben, a Nemzetiségi törvény megalkotásában öltött testet. A Deák és Eötvös által ekkor képviselt magyar álláspont a Monarchián belül az egyes nemzetiségekkel, mint nemzeti kisebbségekkel szemben a nemzetiségi egyenjogúság elvét érvényesítette, kivételként pedig egyedül a horvátok élveztek és élvezhettek területi, nyelvi és viszonylagos politikai autonómiát. Látható, hogy ez a két törvény már létrejöttekor szoros és organikus kapcsolatban állt egymással, az egyes nemzetiségek vonatkozásában pedig a Nemzetiségi törvény értelemszerűen kiegészítette a magyar-horvát kiegyezésben rögzített szabályozást.

A századfordulóhoz közeledve azonban az egyes nemzetiségek politikai és jogi önállósodási igénye egyre inkább szétfeszítette a meglévő közjogi kereteket, nőttek a nemzetiségi feszültségek és a magyar kormányzati intézkedések is ellenszenvet keltettek. Mindez szükségszerűen hozzájárult az Monarchia válságához, amely elkerülhetetlenül haladt a végkifejlet felé. Előadásomban a korabeli felmerült állammodelleket és azok realitását vetem össze a valósággal.

A BADENI EGYEZMÉNY TÖRTÉNETE

Ligeti Dávid Ádám

VERITAS

Előadásom célja, hogy az Osztrák Köztársaság és a Magyar Királyság által aláírt 1926. évi badeni egyezményt bemutassam. Bevezetőmben az 1918 előtti osztrák levéltári rendszert mutatom be. Jóllehet a Házi, Udvari és Állami Levéltárban, az Udvari Kamarai Levéltárban, Hadi Levéltárban a kiegyezést követően egyre komolyabb magyar levéltárosi jelenlét volt, a rendszeres kutatások ekkor még nem indulhattak meg.

1918 őszére komoly „levéltári vagyon” összpontosult Bécsben. Világos volt Magyarországon, hogy a Bécsben őrzött iratok a nemzeti identitás fontos részét képezik. Elemezni fogom a provenienciá–pertinencia elvek ütközését, vagyis azt, hogy milyen elképzelések voltak az iratanyag elhelyezéséről, továbbá a többi utódállam törekvéseit. Bemutatom a saint-germaini, illetve trianoni békeszerződés vonatkozó rendelkezéseit, az osztrák–magyar egyeztetések kezdeteit. Ezek során nyilvánvalóvá vált, hogy az osztrákok ragaszkodnak az iratok Bécsben maradásához, ugyanakkor nyitottak voltak a magyar felhasználás biztosítására.

Hangsúlyosan foglalkozom az 1923 áprilisában lefolytatott bilaterális egyeztetésekkel. Az egyezmény bemutatása során vázolom annak főbb pontjait, a magyar levéltárosi küldöttség megalakítását és kezdeti eredményeit.

Magyarország megállapodása Ausztriával a magyar provenienciájú forrásanyag kiadásáról és a magyar vonatkozású iratok közös szellemi tulajdonként történt elismeréséről a tudományos együttműködést elősegítő jelentős eredménynek számít, amely a nemzetközi levéltári jogviták megoldásának egyik sikeres modelljének bizonyult.

Az egyezmény sok tekintetben megelőzte korát, amely ma is hatályban, így egyértelmű sikertörténetként értékelhető.

MAGYAR TÖRTÉNETI KUTATÁSOK BÉCSBEN A 20. SZÁZADBAN

Ujváry Gábor

VERITAS

Előadásomban azt a folyamatot kívánom bemutatni, amely a bécsi levéltárakban a 19. század utolsó harmada óta folyó hungarika-kutatásoktól a magyar vonatkozású iratok tervszerű feltárására irányuló – Klebelsberg Kuno kialakította – programig, majd a Bécsi Magyar Történeti Intézet 1920-as megalapításáig vezetett. Ennek következményeként a két világháború közötti időszakban – amely amúgy is a magyar történettudomány egyik aranykora volt – szinte nem volt olyan, az 1526 utáni magyar történelemmel foglalkozó historikus, aki ne töltött volna hosszabb-rövidebb időt állami ösztöndíjjal az Intézet otthonában, a Gárdapalotában.

1945 után erősen korlátozódott, 1948-ban meg is szűnt az Intézet tevékenysége, de a Collegium Hungaricum 1963-as, új otthonba költözése után ismét jeles ösztöndíjas történészek kutathattak állami stipendium segítségével a császárvárosban, főleg annak három, korábban az Osztrák–Magyar Monarchia közös minisztériumai alá tartozó levéltárban (Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Finanz- und Hofkammerarchiv és Kriegsarchiv). Az itt őrzött források a 16–20. század közötti magyar múlt feltárása szempontjából szinte ugyanolyan fontosak, mint a magyarországiak, így a továbbiakban is történész-nemzedékek sorának biztosítanak lehetőséget a bécsi hungarika-feltárásokra.

AUSZTRIA ÉS AZ 1956-OS MAGYAR MENEKÜLTVÁLSÁG

Tóth Imre

Soproni Múzeum

Az előadás Ausztria külpolitikai dilemmáit és humanitárius szerepvállalását elemzi az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc contextusában. A kétoldalú kapcsolatok terén ennek előzménye, hogy az osztrák-magyar kormányközi és határ menti kapcsolatokat a második világháború után a hidegháborús feszültség és a kiépülő vasfüggöny (aknazárak, drótkerítések) szinte teljesen ellehetetlenítette. Az 1955-ös osztrák államszerződés és az örökös semlegesség deklarálása komoly fordulatot hozott Ausztria nemzetközi helyzetében. Az 1956-os magyar forradalom októberi kitörésekor a bécsi kormány súlyos biztonságpolitikai kihívással szembesült. Miközben az osztrák társadalom és a politikai elit döntő többsége mély szimpátiával fordult a magyar szabadságharc felé, a diplomáciának szigorúan ügyelnie kellett a frissen megszerzett nemzetközi semlegesség megőrzésére. Bécs tartott attól, hogy a harcok áttérjednek osztrák területre, vagy a Szovjetunió ürügyként használja fel a helyzetet az osztrák függetlenség megsértésére és a katonai beavatkozásra. Ausztria így kettős stratégiát alkalmazott: katonailag szigorúan lezárta és védte keleti határait a fegyveres átszivárgások ellen, miközben példátlan humanitárius akciót indított. Az ország területére érkező, végül mintegy 200 ezer magyar menekült előtt megnyitotta a határokat, biztosította az elsődleges ellátást, és nemzetközi összefogást koordinált a menekültek továbbutaztatására. Az előadás konklúziója szerint az 1956-os krízis sikeres kezelése alapozta meg Ausztria modern kori, aktív semlegességen alapuló külpolitikai identitását és humanitárius tekintélyét.

16. szimpózium

Kint és bent: A térségi változások kulturális vonatkozásai a közép-európai térben

Szervezés: Vančo Ildikó

Tudományterület: nyelvtudományi és interdiszciplináris

A KÖZÉP-EURÓPAI ESZME A NYELV, A NEMZET ÉS AZ ÁLLAM HATÁRAIN: CSEH–
MAGYAR PÁRHUZAMOK ÉS KÜLÖNBSEGEK

Tóth Andrej

Prague University of Economics and Business – Charles University, Prague – Univer-
sity of South Bohemia in České Budějovice

Az előadás a multikulturális és többnyelvű Közép-Európa eszméjét vizsgálja a cseh és a magyar értelmiségi gondolkodásban. Kiindulópontja, hogy Közép-Európa nem pusztán földrajzi térség, hanem történetileg kialakult politikai, kulturális, nyelvi és szociokulturális konstrukció, amelyet a nyelvi, nemzeti, kulturális és állami határok tartós egybe nem esése határozott meg. Központi kérdése, miért maradt fenn Közép-Európa a magyar nyelvi és kulturális térben a cseh közeghez képest erőteljesebben élő történelmi és mindennapi tapasztalatként. A vizsgálat szerint ennek egyik oka a két társadalom eltérő huszadik századi fejlődése: míg a cseh közegben a háború utáni etnikai homogenizáció és a gyakorlati kétnyelvűség visszaszorulása gyengítette a nemzeteken átívelő tér megtapasztalását, addig a magyar nyelv államhatárokon átnyúló jelenléte és a határon túli magyar közösségek fennmaradása továbbra is fenntartotta annak tudatát, hogy a nyelvi, kulturális, nemzeti és politikai terek nem fedik egymást. Palacký, Eötvös, Masaryk, Jászi, Bibó, Németh, Kundera és részben Havel gondolkodása történeti támpontként szolgál a változás értelmezéséhez. Az előadás végső soron hungarológiai reflexió arra, miként vált a magyar nyelv a közép-európai történelmi tapasztalat egyik hordozójává, s hogyan tartja fenn és teremti újra ezt a teret államhatárokon átnyúló kapcsolataival, kulturális emlékezete és többnyelvű érintkezési helyzetei révén.

DVORTSÁK VIKTOR A KELET-SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG MEGALAPÍTÓJÁNAK ÉS SZLOVJÁK NYELV ELINDÍTÓJÁNAK KARRIERJE ÉS SZEREPE A POLITIKÁBAN**Janek István**

Veritas Történetkutató Intézet és Levéltár

Dvortsák Viktor a magyar–szlovák közös történelem egyik kényes és vitatott személyisége. Dvortsák kísérlete a szlovják mozgalom elterjesztésére és a szlovják identitás megteremtésére, amely mint politikai mozgalom, mint később kiderült elbukott, de meg kell jegyeznünk, hogy vizsgálata sokat elmondhat a közép-európai nemzetépítés lehetőségeiről és dinamikájáról, és a nemzetté válás folyamatáról. 1918 novemberében a Felvidéken a keleti és nyugati részekben élő szlovákok etnikai különbözőségének eszméje politikai és államjogi dimenziót kapott. Ezt a nyelvi és kulturális különállást, valamint a magyar kultúrához való kapcsolódási viszonyt sok korabeli magyar politikus támogatta, így többek között Bethlen István és Teleki Pál is, ami nemcsak az 1918-as összeomlás alatti kísérletekben, hanem később, a különféle revíziós elképzelésekben is megnyilvánult. Dvortsák 1918. december 11-én, Kassán kikiáltotta a Tót Népköztársaságot, vagy más néven Kelet-Szlovák Köztársaságot. Dvortsák Magyarországra menekült az utolsó vonattal, ahol 1920-ban egy ciklusra parlamenti képviselő lett Nyíregyháza képviselőjeként. A következő években Dvortsák széleskörű nemzetközi propaganda tevékenységet fejtett ki egy Magyarországon belüli „szlovák autonóm állam” létrehozása érdekében, illetve, hogy életben tarthassa a szlovják mozgalmat. Dvortsák saját életutat választott, hiszen arra törekedett, hogy saját népet hozzon létre, és azt identitással is elássa. Dvortsák irodalmi munkássága, ezért megkerülhetetlen a szlovják kérdés és a magyar revízió nélkül.

„KI BESZÉLT MELYIK NYELVEN KIVEL ÉS MIKOR?” ZSIDÓ NYELVI TÁJAK BURGENLAND-BAN ÉS HOZZÁJÁRULÁSUK A MAGYARSÁGKÉPHEZ**Christian Pischlöger**

Joshua Fishman kérdéséből kiindulva („Who speaks what language to whom and when?”) a tanulmány azt vizsgálja, miként járultak hozzá a (német) Nyugat-Magyarországon, illetve a mai Burgenlandban élő zsidó közösségek nyelvi gyakorlatai a magyarságkép formálódásához és átalakulásához. (Auto)biográfiai tanúságok, szépirodalmi és publicisztikai anyagok, valamint jiddis folklórkiadványok alapján a tanulmány a megélt többnyelvűséget rekonstruálja: magyar (sztenderd, nyelvjárás?), német (a sztenderd és a nyelvjárás pólusai között ingázva), héber/arámi (szakrális) és jiddis (mindennapi nyelv ortodox kontextusokban).

A gyakori azonosságtevés – „Ausztriához való közelség = német nyelvi lojalitás” – túl rövidre zár: a sztenderdhez közeli és nyelvjárási német nyelvhasználat mellett a

források egyértelmű ellenpéldákat dokumentálnak a magyar irányú lojalításokra (például budapesti karrierok, névmagyarosítások). Ugyanakkor markáns kontextus- és térbeli függések látszanak: a lojalítások a vallási berendezkedés (ortodoxia/neo-lógia) mentén és a burgenlandi részterületek között is változtak. A nyelvválasztás a hovatartozás, a távolságtartás és a státusz társadalmilag hatékony jelölőjeként működött – és olyan mechanizmusként, amelyen keresztül az önleírások és a külső észlelések átmeneti és válsághelyzetekben eltolódtak. Így válnak láthatóvá azok a források, amelyekben a kisebbségi nyelvi gyakorlatok nemcsak csoportthatárokat, hanem a magyarságkép történetileg változó kontúrjait is alakítják.

POLITIKA ÉS NYELVI BESOROLÁS: A KÁRPÁTALJAI SZLÁV NYELVVÁLTOZATOK STÁTUSZA A HATALMI VÁLTOZÁSOK TÜKRÉBEN (1867–2025)

Csernicskó István

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem

Kárpátalja a 20. század során öt-hat különböző államalakulathoz tartozott (Osztrák–Magyar Monarchia, Csehszlovákia, Magyar Királyság, Szovjetunió, független Ukrajna). Ezek a politikai fordulatok nemcsak az államhatárokat tolták odébb, és nem csupán a közigazgatás nyelvét változtatták meg, hanem alapvetően befolyásolták azt is, hogy a régióban beszélt helyi szláv dialektusokat miként kategorizálták: önálló nyelvként, az orosz nyelv egyik nyelvjárásaként vagy az ukrán standard alá tartozó dialektusként. Az előadás azt vizsgálja, miként vált a nyelvészeti besorolás a mindenkori politikai legitimizáció eszközévé.

Politikai narratívák és nyelvi taxonómia: A kutatás rávilágít, hogy a helyi szláv lakosság (ruszinok/ukránok) beszédmódjának tudományos és hivatalos megítélése szoros korrelációt mutat az aktuális államhatalom geopolitikai érdekeivel:

1. A dualizmus kora (1867–1918): A magyar államvezetés a helyi szlávokat az „orosz-ruszin” (rutén) megnevezés alá sorolta. A politika célja a „magyarbarát” görögkatolikus szláv identitás fenntartása volt, elhatárolva őket mind a pánszláv törekvésektől, mind az ukránofil mozgalmaktól. Ebben a korszakban a helyi változatot gyakran önálló, a birodalmi orosztól és az ukrántól is különböző entitásként kezelték.
2. Csehszlovák korszak (1919–1938): A „Podkarpatská Rus” időszakában a nyelvészeti vita politikai harctérre vált. Három irányzat küzdött: a ruszinofil (önálló nyelv), az ukránofil (az ukrán nyelvjárása) és a nagyorosz (az orosz nyelvjárása) irányzat. A csehszlovák közigazgatás pragmatikus okokból (oszd meg és uralkodj) gyakran fenntartotta a terminológiai bizonytalanságot.
3. Revíziók időszak (1939–1944): Amikor a régió rövid időre visszakerült a Magyar Királysághoz, Budapest az önálló ruszin nyelv és identitás megteremtésében és

megszilárdításában volt érdekelt, s ehhez mindennemű politika, kulturális és pénzügyi támogatást megadott.

4. Szovjet korszak (1944/45–1991): A terület Szovjetunióhoz csatolásával a „Milyen nyelven beszélnek a helyi szlávok Kárpátalján?” kérdés „adminisztratív” úton dőlt el. A sztálini nemzetiségpolitika jegyében a ruszin identitást és nyelvet eltörölték; a helyi változatokat az ukrán nyelv nyelvjárásaiként deklarálták. Minden ettől eltérő vélemény (pl. az önálló ruszin nyelv elmélete) politikai megbízhatatlanságnak minősült.

5. Független Ukrajna (1991–): Az ukrán államnyelvépítés stratégiája továbbra is az egységes ukrán nemzetállami keretbe illeszti a helyi szláv változatokat. Bár a nemzetközi jog (pl. az Európai Nyelvi Charta) hatására a ruszin mint regionális vagy kisebbségi nyelv elismerése felmerült, az ukrán tudományos és politikai elit jelentős része továbbra is nyelvjárási szinten kezeli azt, tartva a szeparatizmustól. Ugyanakkor egy rövid időszakban (2012–2019 között) a Kijev (politikai okokból) önálló nyelvként ismerte el a ruszin nyelvet.

Következtetések:

A kárpátaljai szláv nyelvváltozatok besorolása tehát soha nem tisztán nyelvészeti, hanem (nyelv)politikai döntés volt. Azt, hogy egy adott időszakban mit tekintettek „standardnak” és mi számított „nyelvjárásnak”, az határozta meg, hogy az adott államhatalom melyik nemzeti központhoz (Budapest, Prága, Moszkva vagy Kijev) kívánta kötni a régió lakosságát. Az előadás rámutat, hogy a nyelvi hierarchia felállítása a politikai hűség és az állami integritás megteremtésének alapvető eszköze volt Kárpátalja modernkori történelmében.

ÁLLAMHATÁROK ÉS MENTÁLIS TEREK A SZLOVÁKIAI MAGYAR KÖZÉPISKOLÁSOK IDENTITÁSÁBAN

Oros Bugár Anna

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

Az előadás a szlovákiai magyar középiskolások térbeli kötődéseit és hazafogalmát vizsgálja egy országos, 1104 fős kérdőíves kutatás eredményei alapján. A kutatás arra keresi a választ, hogy a kisebbségi helyzetben élő fiatalok identitásában miként rendeződnek egymáshoz az államhatárok által kijelölt politikai terek és a személyes, kulturális, illetve közösségi kötődések mentén kialakuló mentális terek. Az elemzés középpontjában a haza, a szülőföld, a régió, a Felvidék, Szlovákia és Magyarország fogalmainak jelentése és egymáshoz való viszonya áll. Az eredmények azt mutatják, hogy a diákok hazafogalma elsősorban nem az államhoz vagy az anyaországhoz kapcsolódik, hanem a közvetlen lakóhelyhez, a szülőföldhöz, a saját régióhoz, valamint a szlovákiai magyarok által lakott térségekhez. Magyarország fontos kulturális és történeti viszonyítási pontként jelenik meg, de a mindennapi otthonosság és a

közösségi hovatartozás szempontjából többnyire másodlagos szerepet kap. A vizsgálat rávilágít arra, hogy a száz évvel ezelőtti politikai-területi átrendeződés következményei a mai fiatalok identitásában nem egymást kizáró, hanem egymásra rétegződő térbeli kötődések formájában élnek tovább.

SZÁRMAZÁSNYELVŰ BESZÉLŐK ÉS NYELVI IDEOLÓGIÁK

Csire Márta

Universität Wien

A származásnyelvek kutatásának egy fontos szempontja, hogy hogyan befolyásolja a származásnyelv elsajátításának folyamatát a környezetnyelv, mely nyelvi szinteken (kiejtés, grammatika, lexikon) lehet innovációkat megfigyelni, amelyek a környezetnyelvre vezethetők vissza. A nyelvelsajátítás során lejátszódó folyamatokban fontos szerepe van a nyelven kívüli és nyelven belüli tényezők vizsgálatának, ehhez kapcsolódik az a kérdés, hogy mennyiben tér el a származásnyelvi beszélők által használt nyelvi variáns a monolingvális beszélők nyelvi formáitól. A származási országtól való térbeli távolság következtében specifikus nyelvi variánsok keletkezhetnek a származásnyelvűek beszédében, amelyekkel gyakran akkor konfrontálódnak, amikor származásnyelvük „anyanyelvi” beszélőivel kommunikálnak, akikből gyakran váltanak ki különböző reakciókat az általuk „furcsának” tartott nyelvi jelenségek. Ezek a reakciók nyelvi előítéleteket/ideológiákat hordoznak. Az előadás azt mutatja be, milyen nyelvi ideológiákkal szembesülhetnek a származásnyelvi beszélők egy ilyen beszéd-szituáció során.

A SZLOVÁKIAI MAGYAR NYELVVÁLTOZAT JELLEMZŐI

Vančo Ildikó

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

A tanulmány a szlovákiai magyar nyelvváltozat legfontosabb sajátosságait mutatja be, különös tekintettel a magyar és a szlovák nyelv tartós érintkezéséből kialakult jelenségekre. A szlovákiai magyar nyelvhasználat saját történeti, társadalmi és kommunikációs feltételek között formálódott regionális változat, amelyet a kétnyelvűség, a kisebbségi helyzet, az államnyelv intézményi jelenléte és a helyi közösségek nyelvhasználati gyakorlatai együttesen alakítanak. A tanulmány áttekinti a kontaktushatásokat a szókincs, a jelentés, a frazeológia, a mondatszerkesztés és a pragmatikai nyelvhasználat szintjén, kitérve a kölcsönszavakra, a tükörfordításokra és a jelentéskölcsönzésre is. Figyelembe veszi a nyelvváltozat belső területi és társadalmi tagolódását, valamint az egyes sajátosságok nemzedéki és beszédhelyzetek szerinti változatosságát. Kiemelt figyelmet kap az a szemléletváltás, amelynek során egyre

tudatosabbá vált, hogy ezek a sajátosságok a szlovákiai magyar közösség saját nyelvvaltozatának részei. A nyelvvaltozat így nemcsak a mindennapi kommunikáció eszköze, hanem a közösségi önazonosság és a helyi kulturális tapasztalat hordozója is. Használata ma már nem kizárólag a beszélt nyelvben figyelhető meg, hanem az írott nyelvhasználatban, az irodalmi művekben és a médiában is egyre határozottabban jelen van.

A MAGYAR NYELV FONOLÓGIAI KÉPE A CSEHBN

Januška, Jiří

Charles University, Prague

Ugyanúgy mint egy etnikumnak lehet nyelvi képe egy idegen nyelvben (pl. a frazeológiaiájában), lehet egy nyelvnek fonológiai képe egy idegen nyelvben. A cseh nyelvi viccekben, irodalomban, színművészetben stb. előfordulnak bizonyos magyar vagy parodizált magyar elemek, amelyek nagy valószínűséggel elég koherens képet képeznek arról, hogy a csehnyelvű beszélőközösség számára mik a magyar nyelv szembeötlő fonológiai tulajdonságai. Ezeknek az elemeknek az elemzése, a fonológiai tulajdonságok kimutatása, a magyar nyelv fonológiai képének az összeállítása lesznek az előadásnak a témája.

A SZLOVÁKIAI MAGYAR KISEBBSÉG POLITIKAI NYELVI REPREZENTÁCIÓJA A VÁLASZTÁSOK NYELVI TÁJKÉPÉN

Szűcs Natália

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

A politikai diskurzusvizsgálat kiemelt jelentőségű, kisebbségi kontextusban e vizsgálódás relevanciája azonban tovább növekszik. Ebben az esetben a nyelvi reprezentáció nem pusztán kommunikációs gyakorlat, hanem a társadalmi integrációnak, a kollektív identitásnak és a politikai részvételnek egyik mediáló jele is. Mindezek vizsgálatára a nyelvi tájképkutatás módszertana különösen alkalmas megközelítést kínál, hiszen a köztereken megjelenő vizuális nyelvhasználat nemcsak az adott nyelvi közösség jelenlétét tükrözi vissza, hanem az azokat létrehozók (esetünkben politikai szereplők) közösséghez való viszonyulásáról is tanúskodik.

Jelen kutatás a 2024-es európai parlamenti választásokat megelőző kampányidőszak politikai nyelvi tájképét vizsgálja. Célja dokumentálni és mélyebben értelmezhetővé tenni a kampányanyagok nyelvhasználati dinamikáját – különös tekintettel a kisebbségi (magyar) nyelv megjelenítésére és láthatóságára.

Az empirikus kutatás komparatív módszeren alapul: három választott településen dokumentált politikai tartalmú propagációs anyagok összehasonlításával tárja fel az alkalmazott nyelvhasználati stratégiákat és azok regionális különbségeit, hasonlóságait.

A kapott elmezés alapján megállapítható, hogy bár a magyar nyelv a politikai törekvések nyomán megjelenik a nyelvi tájképen, a kisebbség beszűkült politikai képviseletét jól mutatja, hogy mindez kizárólag a magyar nemzetiségi alapon szerveződött párt politikai szerepvállalásának révén történt.

A SZLOVÁKIAI MAGYARSÁG NYELVÉNEK INTERNETES MEGJELENÍTÉSE

Presinszky Károly

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

Az előadás a szlovákiai magyar nyelvhasználatot stilizáló internetes tartalmakat elemez, melyek helyi beszélőket jelenítenek meg. A lokális nyelvi jelenségek rendszeres megjelenítése az interneten lehetőséget teremt az adott közösség gyors és autentikus megismertetésére a világ bármely pontján, valamint a nyelvi jelenségekhez kapcsolódó attitűdök és sztereotípiák folyamatos megfigyelésére. A nyelvek és nyelvváltozatok felismerésével, szóbeli és írásbeli megjelenítésével, valamint értékelésével kapcsolatban az előadás megvizsgálja a nyelvhasználók és tartalomkészítők véleményének fontosságát a magyarságkép szempontjából.

AZ IGEKÖTŐK HATÁSA AZ IGE TRANZITIVITÁSÁRA

Pupp Réka

Bukaresti Egyetem (Universitatea din București)

Az igekötők és a tranzitivitás kapcsolata a magyar igei rendszer egyik meghatározó, ugyanakkor összetett kérdése, amely a morfológia, a szintaxis és a szemantika határterületén helyezkedik el. Az igekötők nem csupán az ige lexikai jelentését és aspektuális sajátosságait módosítják, hanem számos esetben a valenciaszerkezetre és az argumentumszervezésre is hatással vannak. Ennek következtében az igekötős szerkezetek vizsgálata szorosan összefügg azzal, hogy az adott ige tárgyias vagy tárgyatlan szerkezetben jelenik meg, illetve hogyan változik tranzitivitása.

A magyar mint idegen nyelv oktatásában az igekötők elsajátítása kiemelt nehézséget jelent, mivel használatuk egyszerre érinti a jelentést, az aspektust és a vonzatszerkezetet. A román anyanyelvű diákok számára külön nehézséget jelent, hogy az anyanyelvükben nem található a magyar igekötőrendszerrel funkcionálisan megfeleltethető nyelvtani kategória, ezért az igekötős szerkezetek használata gyakran okoz gondot a nyelvhasználatban.

Az előadás példákon keresztül is igyekszik megmutatni az alapige és az igekötős változat közötti szemantikai és mondattani különbségeket, különös tekintettel azokra az esetekre, amikor az igekötő a tranzitivitás és az argumentumszerkezet módosulását is előidézi. A nyelvészeti elemzést a magyar mint idegen nyelv oktatásának szempontjai vezérik, hangsúlyozva azokat a jelenségeket, amelyek a román anyanyelvű hallgatók számára a legnagyobb tanulási nehézséget okozzák.

KULTURÁLIS KÓDOK ÉS NYELVI TRANSZFER SZLOVÁKIAI MAGYAR TANULÓK SZLOVÁK NYELVŰ FOGALMAZÁSAIBAN

Kozmács István

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

Az előadás szlovákiai magyar tanulók szlovák nyelvi produktumait vizsgálja szociolingvisztikai és pragmatikai aspektusból. A kutatás empirikus bázisát egy 50 iskolai fogalmazáskorpusz adja, amely lehetőséget teremt annak elemzésére, hogy a kisebbségi kétnyelvű beszélők írásbeli megnyilatkozásaiban hogyan jelenik meg a szlovák kulturális környezet hatása, illetve a magyar anyanyelvi kultúra dominanciája. A vizsgálat a szociokulturális kompetenciát kutatja: az elemzés során arra keresem a választ, hogy a diákok mennyire magabiztosan alkalmazzák, egyáltalán alkalmazzák-e a szlovák nyelvspecifikus kulturális paneleket, idiomatikus kifejezéseket és reáliákat (ünnepek, hagyományok, társadalmi konvenciók). A fogalmazások elemzése rámutat, hogy a tanulók gyakran alkalmazzák un. kulturális transzfer: a szövegek logikai felépítése és a használt kifejezések sok esetben a magyar kulturális sémákat követik, miközben a szlovák nyelvi formák (lexika, morfológia) szintjén a célnyelvi megfelelésre törekszenek.

Az eredmények azt sugallják, hogy a szlovákiai magyar diákok számára a szlovák nyelvhasználat egyfajta "köztes kulturális térben" valósul meg. A kutatás rávilágít a kontextusfüggő nyelvtanulás fontosságára és a kulturális közvetítő készség fejlesztésének szükségességére a nemzetiségi oktatásban.

KINEK, MIT ÉS HOGYAN – EGY TANKÖNYVSZERZŐ KULTÚRAKÖZVETÍTÉSSEL KAPCSOLATOS DILEMMÁI

Durst Péter

Szegedi Tudományegyetem

A kultúraközvetítés a nyelvkönyvek egyik alapvető feladata, ugyanakkor a magyar mint idegen nyelv tankönyveinek szerzői számára ma sem egyértelmű, milyen magyarságképet, milyen mélységben és milyen pedagógiai céllal érdemes közvetíteni.

A nemzetközi szakirodalom – elsősorban az angol mint idegen nyelv oktatásának kutatásai – számos elméleti keretet kínál a kulturális tartalmak értelmezésére és elemzésére, ezek azonban csak részben alkalmazhatók a magyar mint idegen nyelv sajátos oktatási környezetében.

Az előadás röviden áttekinti a kultúrák közvetítés nemzetközi szakirodalmának néhány, a tankönyvfejlesztés szempontjából releváns megállapítását, majd tizenegy, magyar mint idegen nyelvet oktató tanárral készített félig strukturált interjú alapján vizsgálja, hogy a gyakorló oktatók milyen kulturális tartalmakat tartanak fontosnak, milyen szerepet tulajdonítanak a tankönyvnek a magyarságkép alakításában, illetve milyen feladatot szánnak a tanárnak a kulturális közvetítés folyamatában.

Az interjúk tanulságait a szerző saját tankönyvírói tapasztalataival összevetve az előadás olyan szempontrendszer felvázolására tesz kísérletet, amely hozzájárulhat a magyar mint idegen nyelv tankönyveinek tudatosabb kulturális koncepciójához. A cél nem egyetlen követendő modell megfogalmazása, hanem olyan tervezési szempontok azonosítása, amelyek a jövőbeni tankönyvfejlesztés során is hasznos kiindulópontként szolgálhatnak.

17. szimpózium

Regionális és kulturális horizontok a magyar nyelv történetében

Szervezés: Juhász Dezső, N. Fodor János

Tudományterület: nyelvtudomány

AZ ÉRDY-KÓDEX SZENT LÁSZLÓ-LEGENDÁJA MINT DIMENZIONÁLIS NYELVÉSZETI FORRÁS

Juhász Dezső

Eötvös József Tudományegyetem

Az Érdy-kódex a magyar nyelvű kódexirodalom egyik gyöngyszeme, amely több évi munka után 1527-ben készült el. Terjedelmében a legnagyobb, nyelvezete és irodalmi értékei alapján az egyik legszebb könyv méretű ómagyar alkotás. Szerzőjét nem ismerjük, a szakirodalomban a Karthausi Névtelen-ként szokás emlegetni, de kiváló műveltségéről sok minden kideríthető (erről külön kismonográfia is készült 1976-ban Bán Imre tollából). Tartalma szerint zömmel az egyházi esztendő alkalmához igazított beszédek és szentek legendáit tartalmazza. Fő forrása Temesvári Pelbárt latin nyelvű beszédgyűjteménye, de más latin összeállításokra is bőven támaszkodott a szerző a kompiláció és fordítás során. Az elemzésre kiválasztott kódexrészlet Szent László király legendáját tartalmazza, amely csak kisebb részben támaszkodik Temesvárira, sokkal inkább egy vagy több középkori krónikára. A kódex Szent László-legendája kedvező színtere a latin mintáktól egyre inkább elszakadó, az írói erényeket megcsillantó, az élőnyelvet is beengedő szerzői attitűdnek. A fejezetben előforduló nyelvi jelenségek alkalmasak a kor néhány jellemző nyelvtörténeti, sőt nyelvjárás-történeti sajátságának bemutatására is. Ehhez szükség volt a korabeli hangzást rekonstruáló olvasat elkészítésére, amely Madas Edit több helyen publikált népszerűsítő interpretációját fejleszti tovább a magyar nyelvtörténeti kutatások elvárásainak megfelelően. (A kódex modern kritikai kiadása még várat magára, addig is Volf György betűhűségre törekvő, de filológiai lábjegyzeteket még nem tartalmazó kiadására támaszkodunk, l. Nyelvelmléktár 5: 81–94.) Az előadás a rendelkezésre álló információkat a tér, idő, társadalom és kultúra dimenzióiban értelmezi.

LEHETŐSÉGEK ÉS MÓDSZEREK A NYELVJÁRÁS-TÖRTÉNETI MINTÁZATOK VIZSGÁLATA TERÜLETÉN

Bába Barbara

Debreceni Egyetem

Benkő Loránd Magyar nyelvjárástörténet című munkájában a nyelvjárás-történeti vizsgálatokon belül jelenség és típus- (vagy rendszer)vizsgálatokat különít el. Benkő Loránd terminológiájától némiképp eltérve ez utóbbi kutatási irányt mintázatvizsgálatnak nevezem. Döntésemet egyrészt az indokolja, hogy a nyelvjárástípus fogalmat a mai dialektológiában nem tekinthetjük problémamentesnek. Ehhez hasonlóan másrészt a rendszervizsgálat fogalmának használata is buktatókat rejt magában, mivel a másolói beavatkozás, a normahatások, a források időbeli rétegződése mind megtörhetik azt az egységet, amit a rendszer fogalma sugall.

Korábbi nyelvjárástörténeti kutatásaim elsősorban jelenségvizsgálatokként írhatók le: egy-egy, főként korai ómagyar kori hangtani jelenség történeti alakulását vizsgálták. E kutatási irány természetes továbbfejlesztéseként kínálkozik a mintázatvizsgálatok felé való elmozdulás. A korai ómagyar kori hangtani jelenségek feltárása szélesebb keretbe egyfelől azáltal illeszthető, hogy a kutatás egy jól lokalizálható nyelvemlék nyelvjárástörténeti sajátosságait dolgozza fel. A mintázatvizsgálatok másik formája egyfajta szükségmegoldás: egy többnyire nem vagy nem biztosan lokalizált nyelvemlék (például bizonyos kódexek) nyelvjárástörténeti jegyeit tárjuk fel ekkor azzal a reménnyel, hogy a nyelvjárástörténeti kutatások előrehaladtával az adott nyelvemlék belső nyelvi érvek alapján egy meghatározott nyelvjáráshoz lesz köthető. Előadásomban a mintázatvizsgálatok lehetőségeit a Festetics-kódex nyelvjárási sajátosságain keresztül mutatom be. Vizsgálatom alapjául a kódex Jakab László és Kiss Antal által készített feldolgozása szolgál.

A Jakab–Kiss-féle adatbázis kiváló lehetőséget biztosít a hangtani sajátosságok vizsgálatához, mivel az adatokat hangtani szempontból is rendszerezi. Az alkalmazott eljárás azonban nem a korszak hangtani rendszerén alapuló eltéréseket ragadja meg, hanem aszcendens módon a mai köznyelvi alakokhoz viszonyított különbségeket rögzíti. Ez az eljárás szükségszerű, ugyanakkor az így azonosított sajátosságok közvetlen nyelvjárástörténeti értelmezése félrevezető lehet, mivel nem minden, a mai köznyelvitől eltérő forma tekinthető az adott korszakban nyelvjárási sajátosságnak. A Festetics-kódexre irányuló korábbi vizsgálataim megerősítették azt a feltevést, hogy nyelvjárási sajátosságainak megbízható feltárása a korszak más nyelvemlékeinek széles körű bevonásával lehetséges. Csak egy ilyen összevetés alapján dönthető el, hogy egy adott nyelvi forma általánosan jellemző volt-e a korszak nyelvállapotára, vagy valóban nyelvjárási jelenséggént értelmezhető. Ennek megfelelően a Festetics-kódex nyelvjárási jegyeit 15–16. századi források adataival vetem össze. Az előadás azt mutatja be, miként tehető pontosabbá a kódex nyelvjárás-történeti sajátosságainak azonosítása e források felhasználásával, valamint milyen módszertani tanulságok adódnak a kései ómagyar kori kódexek mintázatvizsgálatához.

A PALÓC NYELVJÁRÁS TÖRTÉNETÉNEK ÚJABB MOZAIKJAI

Gréczi-Zsoldos Enikő

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Az eddig elvégzett kutatásaimban az ómagyar kori nyelvemlékek időszakától a 20–21. századi élőnyelvi gyűjtések korszakáig kísértem nyomon a palóc nyelvjárás történetét. Az ómagyar kor két kódexszövegéből és a középmagyar kor változatos műfajú nyelvemlékeiből (főként misszilisekből és perszövegekből) adatoltam a palóc nyelvjárás korabeli jellegzetességeit. Kutatásaimban a 17. század a leginkább feldolgozott időszak. A 18. és a 19. századból eddig leginkább nyomtatásban megjelent néprajzi tanulmányok nyelvjárásleírásainak adatait vettem számba, valamint nyelvjárás-történeti forrásként dolgoztam fel az 1864–65. évi Pesty Frigyes-féle helynévgyűjtés Nógrád és Gömör–Kis-Hont vármegyében lejegyzett településleírásainak többezer oldalas anyagát. Az újmagyar kor palócn nyelvjárás-történeti feldolgozása ennek ellenére hiányos, ezért újabban egy 19. század első feléből származó irategyüttes mikrolingvisztikai elemzését végeztem el. A Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Vármegyei Levéltárában őrzött, az 1831-ben működő nógrádi kolerabizottság változatos műfajú iratanyaga lehetőséget biztosít a korpusz nyelvjárástörténeti hasznosítására. Előadásomban ennek eredményét szeretném bemutatni.

NYELVJÁRÁS ÉS TELEPÜLÉSTÖRTÉNET. A SZLAVÓNIAI MAGYARSÁG EREDETE A NYELVJÁRÁSTÖRTÉNET SZEMSZÖGÉBŐL

N. Fodor János

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

Az előadás a szlavóniai magyarság eredetének kérdését vizsgálja a nyelvjárástörténet és a nyelvföldrajz módszereinek alkalmazásával. A korábbi kutatások eredményeit újabb gyűjtések adataival és új szempontokkal egészíti ki, pontosítva és árnyalva a szlavóniai magyar nyelvsziget kialakulásáról alkotott képet. A nyelvjárási sajátosságok elemzése alapján a szlavóniai magyar nyelvjárás szoros kapcsolatot mutat a dél-dunántúli, elsősorban ormánsági, valamint az északkeleti, abaúji-borsodi nyelvjárásokkal. Az adatok arra utalnak, hogy a szlavóniai magyar nyelvsziget két történeti nyelvi rétegből alakult ki: egy dél-dunántúli eredetű székely alaprétegből és egy később érkező, északkeleti nyelvjárási vonásokat hordozó rétegből. Az előadás kitér arra is, hogy a nyelvi jelenségek időbeli értékelése miként járulhat hozzá a betelepülések kronológiájának pontosításához, és rámutat arra, hogy a nyelvföldrajz a történeti forrásokat kiegészítve fontos szerepet tölthet be a középkori településtörténet kutatásában.

RÉGI ÉS MAI KIHALLGATÁSI KÉRDÉSEK – MEGKÖZELÍTÉSI LEHETŐSÉGEK ÉS NYELVHASZNÁLÓI ÍTÉLETEK

Havasi Zsuzsanna

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

A nyelvhasználat nemcsak a jelenben, de a régiségben is lehetőséget adott a hatalmi viszonyok tükrözésére és alakítására. Előadásomban arra vállalkozom, hogy középmagyar kori boszorkányperes kihallgatási kérdésekben tárjam fel a hatósági kontroll nyelvi eszközeit, illetve azt is bemutatom, ezen eszközök későbbi korokban is megjelenhetnek-e (az 50-es évek kihallgatásain vagy modern rendőrségi kihallgatásokon). A kontroll megnyilvánulását a diskurzusok kvalitatív elemzése mellett jogtörténeti leírásokon keresztül is vizsgálom, valamint bevonom egy kismintás kutatás eredményeit, amelyben bölcsész- és joghallgatókat kértem régi és mai kihallgatási kérdések megítélésére. Az előadás eredményei gazdagíthatják a jogi szintér diskurzusainak történetéről való ismereteinket, illetőleg interdiszciplináris párbeszédre is alkalmasak.

A NEOLOGIZMUSOK TÖBB SZEMPONTÚ JELLEMZÉSE

Minya Károly

Nyíregyházi Egyetem

A neologizmus viszonyfogalom az idő, az egyén, a nyelvi réteg és a stiláris hatás szempontjából. Az idő szerint neologizmus az, ami viszonylag nemrég jelent meg a nyelvhasználatban. Az egyén szempontjából a számára ismeretlen nyelvi kifejezés a neologizmus. A stiláris hatás szempontjából neologizmus az, ami egyszeri, alkalmi költői, írói, újságírói kifejezés. A szókészlet rétegződése szempontjából általában egy adott nyelvi rétegben jelenik meg. Ugyanakkor a neologizmusok korrelatív viszonyba állíthatók az archaizmusokkal, ily módon pedig a rendszerezésük, csoportosításuk is párhuzamos. Ennek a legfontosabb szempontjai az eredetük (idegen, belső keletkezésű), a létrejöttük módja (szóösszetétel, szóképzés, ritkább szóalkotási módok) és célja (szükségszerű, stilisztikai), a kommunikáció formája (szóbeli, írott, írott beszélt nyelvi), valamint a fogalmi tartalmuk.

NYELVI ÉS KULTURÁLIS HORIZONTOK VIZSGÁLATA A NYUGAT-EURÓPAI MAGYAR DI-
ASZPÓRA KÖRÉBEN**Szabó T. Annamária Ulla**

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

Az előadás egy folyamatban lévő kutatás, a Nyelv, kultúra, identitás című átfogó vizsgálat online kérdőíves eredményeit ismerteti, valamint kapcsolódó szociolingvisztikai interjúkra támaszkodva összegzi a családi nyelvpolitikák (Spolsky 2009) és a kulturális javakhoz való hozzáférés (Tseng 2020) feltárt összefüggéseit. A tizennégy nyugat-európai országban, százhuszonnyolc családdal végzett felmérés rávilágíthat arra, hogy milyen családi nyelvpolitikák, családi nyelvi menedzsment mentén valósul meg a magyar nyelv átadása és fenntartása; valamint arra is, hogy a családon kívül, milyen tágabb offline és online nyelvhasználati szinterek állnak rendelkezésre ehhez. Érdekes vizsgálni a származási identitás (Szabó T. 2025) formálása szempontjából fontos komponenseket, illetve azt, hogyan alakul, változott és változik a nyugati magyar diaszpóra dinamikája, nyelvi és kulturális horizontjai a kétezres évek során.

Spolsky, Bernard 2009. *Language Management*. Cambridge University Press, Cambridge, 10–30.

Szabó T. Annamária Ulla 2025. Nyelv, kultúra, identitás: két- és többnyelvű családok nyelvi szocializációs stratégiái. In: Parapatics Andrea (szerk.): *A múltban gyökerező identitás jelene és jövője*. Pannon Egyetem Humántudományi Kar Magyar és Alkalmazott Nyelvtudományi Intézet. Tinta Könyvkiadó, Veszprém–Budapest, 186–204.

Tseng, Amelia 2020. Identity in home language maintenance. In: Schalley, Andrea C. – Eisenclas, Susana A. (eds): *Handbook of Home Language Maintenance and Development*. Handbooks of Applied Linguistics Vol. 18. De Gruyter Mouton. Berlin–Boston, 109–130.

18. szimpózium

A bor szerepe a magyarságkép alakításában a filoxérajárványt megelőzően

Szervezés: N. Kis Tímea

A KORA ÚJKORI MAGYAR BOREXPORT MINT A GAZDASÁGI INTEGRÁCIÓ ÉS ÜZLETI HÁLÓZAT ELEMÉ

Tózsá-Rigó Attila

Debreceni Egyetem

Fontos hangsúlyoznunk, hogy a Magyar Királyság politikai dezintegrációjának (oszmán expanzió, a királyság három részre szakadása) a korában a Kárpát-medence számos téren (kulturális, gazdasági, stb.) továbbra is az európai rendszerek szerves része maradt. Ebben központi szerepe volt a kárpát-medencei régiók kiviteli árucsoportjainak, amelyeknek köszönhetően a magyar kereskedők aktív kapcsolati hálózatot tartottak fenn a közép-európai kereskedelmi partnerekkel. A magyar bornak emellett fontos regionális szerepe is volt, amely a korszak végén tőkeképző tényezőből fokozatosan identitásképző elemmé (is) vált.

A BOR ÉRTÉKELÉSÉNEK TÁRGYI-MEDIÁLIS FELTÉTELEI A KORA ÚJKORBAN

Sipos Eszter

Tokaj-Hegyalja Egyetem

A bor kultikus materiaként a szimbolikus és az episztemikus gyakorlatoknak kitüntetett szereplője, és a minőségével szemben támasztott kritériumok formálódása nem független az italt körülvevő tárgykultúrától. Jelen tanulmány azt vizsgálja, miként befolyásolja a bor minőségének megítélését a fogyasztás tárgyi-mediális közege a kora újkorban. Az anyag maga is megalapozza az ítéletet: az üvegművesség fejlődése – mindenekelőtt az áttetsző üveg elterjedése – új esztétikai és tudományos igényeket teremt. Fényáteresztő képessége, kémiai inertsége és hővezető sajátossága kiterjeszti a bor elemezhetőségének spektrumát. A vizsgálódás központi tétele szerint a pohár nem pusztán befogadja, hanem normarendszerben helyezi el az italt: formája, anyaga és használati módja a fogyasztás kulturális rendjét közvetíti. A for-

ma gesztusokat ír elő alakítva az ivás közösségi rítusát, amit a sárospataki Rákóczi Múzeum 17. századi menyegzői pohara példáz: a nőalakot idéző, talp nélküli architektúra kikényszeríti használatának módját. A pohár így nem illusztráció, hanem forrás, amelybe a bor értékelésének tárgyi és normatív feltételei sűrűsödnek, a bor megítélése ezért elválaszthatatlan a pohár közvetítette esztétikai dimenziótól.

TOKAJ WINE AND VITICULTURE IN ANTAL SZIRMAY'S NOTITIA MONTIUM, ET LOCORUM VINIFERORUM... (1798)

Orbán Áron

Tokaj-Hegyalja Egyetem

Antal Szirmay (1747–1812), nobleman of Zemplén county, composed a number of historical, geographical, political and other works in the late 18th and early 19th centuries. In 1798 he published the *Notitia montium, et locorum viniferorum...* (1798), in which he described Hegyalja and the wine region. Beyond the contemporary conditions of the region, he collected data about the history of the specific settlements. In spite of the significance of the whole work with regard to geography, history and economy of the wine region, it has barely been investigated by modern scholars. In this paper I focus on that part which describes the Tokaj Wine and the viticulture, with a special regard to Szirmay's sources. To what extent drew Szirmay on previous literature about the Tokaj wine? Can we say that this part of the *Notitia montium* is a relatively independent description?

KAZINCZY FERENC ÉS TOKAJ-HEGYALJA: REGIONÁLIS IDENTITÁS ÉS NEMZETI REPRESENTÁCIÓ

Blaskó Katalin

Universität Wien

Az előadás Kazinczy Ferenc Tokaj-Hegyaljához fűződő kapcsolatát vizsgálja abból a szempontból, miként válik a régió és a tokaji bor kulturális jelentéshordozóvá életművében. Kiindulópontja, hogy Kazinczy regionális identitása nem csupán életrajzi adottság, hanem tudatosan alakított önreprezentáció, amely szorosan kapcsolódik Tokaj-Hegyalja európai hírnevéhez. Az elemzés irodalmi műveire és leveleire támaszkodva mutatja be, hogy Kazinczy hogyan építi be a tokaji borhoz kapcsolódó, a kora újkorban már széles körben ismert pozitív képzeteket saját kulturális programjába. A tokaji így nem pusztán a régió termékeként jelenik meg, hanem a műveltség, a klasszikus hagyomány, a hazaszeretet és a magyar kultúra európai rangjának jelölőjeként is. Az előadás mellett érvel, hogy Kazinczynál a regionális identitás nem a

nemzeti identitás alternatívájaként, hanem annak egyik meghatározó összetevőjeként jelenik meg: Tokaj-Hegyalja kulturális reprezentációja éppen a magyarság pozitív önképének egyik alapját jelenti. A tokaji bor ennek megfelelően nem egyszerű irodalmi motívum, hanem olyan kulturális médium, amelyen keresztül a szerző a magyar nemzet helyét és értékeit fogalmazza meg az európai művelődés kontextusában.

GÖRÖG DEMETER MUNKÁSSÁGA A SZŐLŐFAJTÁKRÓL A 19. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

Simon András

Szegedi Tudományegyetem

A 18. század második felétől induló és a 19. század első felében zajló folyamat volt Magyarország gazdasági és társadalmi modernizálásának kérdése. A gazdálkodás megújításának sikerét leginkább – főképp francia és német eredményekre támaszkodva – a közgazdasági és természettudományos ismeretek alkalmazásától várták. A szőlő- és borgazdálkodás tekintetében a török hódoltság megszűnését követően a puszta területek benépesítése, illetve a gazdálkodás viszonyainak újjászervezése az ország szőlőterületének és bortermelésének mennyiségi növekedését is hozta. E folyamat egészen a 19. század utolsó negyedének kezdetéig, a filoxéra (szőlőgyökértetű) okozta pusztulásig tartott.

Görög Demeter (1760–1833) a reformkor sokoldalú egyénisége, munkásságának szőlészeti vonatkozásai teljes életműve tükrében talán nem a leghangsúlyosabbak, ám az ágazat megújítása érdekében kifejtett tevékenysége révén e téren is a 19. század első felének igen meghatározó személyiségeként kell őt számon tartanunk. Pályájának ezt a szegmensét vizsgáljuk, választ keresve arra, hogy szőlészeti munkája miképpen illeszkedik korának modernizációs törekvéseihez, hogyan merít nyugat-európai és hazai kortársai hasonló törekvéseinek eredményeiből, s mindezek alapján működésének milyen konkrét hatásai valósultak meg. Görög Demeter gyakorlati tevékenységét, fajtagyűjteményének kialakítását, folyamatos gyarapítását, majd későbbi sorsát nagyrészt a korabeli, többségében német nyelvű tudósítások alapján mutatjuk be. Nyomtatásban megjelent fajtajegyzékét fontos forrásként kezeljük gyakorlati munkája részleteinek megvilágítására.

A MAGYAR BOROK HÍRE ÉS ÉRTÉKELÉSE FRANCIAORSZÁGBAN A XVIII–XIX. SZÁZAD FORDULÓJÁN

Monok István

Tokaj-Hegyalja Egyetem

Annak ellenére, hogy már a középkortól jelentős bortermelésről tudunk országunkban, a Magyar Királyság bortermelő vidékei közül a XVIII. század végére vitán felül a tokaji emelkedett olyan szintre, hogy az európai borkedvelők számára legalább a neve a régiónak ismertnek mondható.

A Francia Királyságban, illetve a forradalmi és napóleoni időket élő Franciaországban kevés információ terjedt a magyar borokról, de megállapíthatjuk, hogy ezek az ismeretek is eljutottak a legendák ismételésétől a tudományos és tapasztalati leírásig. A szőlészet, a borászat mellett az olyan tudományok képviselői is, mint a geológia vagy a kémia kivették a részüket a hírek terjesztéséből, illetve az ismeretek megalapozásából. A nagy fordulatot mindenképpen Alexandre Pierre Odart gróf 1839-es helyszíni tapasztalatszerző útja, illetve a nyomában keletkezett írások jelentették. Ez a muníció elég volt ahhoz, hogy a filoxéra járványig, de valójában az első világháború végéig a francia borászati szakma képviselői – már, ha egyáltalán érdekelte őket más, mint a saját szőlőjük és boruk – tájékozódni tudjanak. A filoxéra járvány után azonban, ahogy a szőlők telepítését, úgy a szakirodalmat is újra kellett kezdeni.

A DREZDAI TOKAJI BORKINCS

Martin Kornek

A legenda, amely szerint a Tokaji a „királyok bora”, Szászországban a 18. században valósággá vált. A szász Ágost-i korszakban a Tokaji megtalálta azt a teret, amelyben teljes mértékben kibontakoztathatta egyedi erejét és tulajdonságait. Az arany volt a barokk kor színe. A látványos lakomákon az ételeket aranytányérokra szolgálták fel, az asztalt pedig meissenai porcelánnal díszítették, amelyet gyakran fehér aranyonak is neveztek. A Tokaji mint folyékony arany tökéletesen illeszkedett ebbe a harmonikus barokk környezetbe.

Erős Ágost király felismerte a tokaji borok erejét, és egy több száz anthalból álló borkincset épített fel a drezdai udvari pincében. Pompája ragyogott a szász választófejedelemségek és királyok számára, és hatalmi eszközként használták. Fia, III. Ágost király az udvari élvezeten túl egy több ezer palackból álló Tokaji-gyűjteményt is létrehozott, amelyek közül sok lengyel mágnessék és a papság tagjainak ajándéka volt. Egy olyan gyűjtemény, amelyet más nagyszerű drezdai gyűjteményekkel, mint például a Grünes Gewölbe kincstárral, a Régi Mesterek Képgalériájával, a Porcelán-gyűjteménnyel együtt, gondosan őriztek és adták tovább nemzedékről nemzedékre

a Wettin-ház uralkodói. Ez a kincs több ezer palack tokaji bort tartalmazott, amelyek közül néhány több százéves volt. Ezek tanúskodtak a tokaji borok egyedülállóan magas érlelési potenciáljáról, és lehetővé tették megtapasztalni ennek a varázsát, így téve a Tokajit a „borok királyává”. Ezt dokumentálja a Szász Állami Levéltár kiterjedt anyaga, amelyet kutatásunkban elemeztük. A Drezdai Tokaji Kincs ez egy olyan téma, amely régóta szundikál a tokaji kutatásban.

Készen állunk-e arra, hogy újra felélesszük ezt az örökséget, készen állunk-e arra, hogy nemzedékről nemzedékre ápoljuk a tokaji borok kincsét, mint egy növekvő fát, hogy érjen el teljes pompáját? Az útiterv Drezdában tanulmányozható; induljunk el ezen az úton!

VINUM BONUM LAETIFICAT COR MULIERIS: LENCSÉS GYÖRGY BOROS RECEPTJEIRŐL

Molnár Dávid

Tokaj-Hegyalja Egyetem

Mint az első ismert magyar nyelvű orvosi munka, Lencsés György *Ars medicája* kiemelkedő jelentőségű a magyar művelődéstörténetben. Nem csupán orvostörténeti forrás, hanem a magyar tudományos szaknyelv kialakulásának is fontos dokumentuma. Jelen előadás Lencsés orvosi könyvének azokat a receptjeit gyűjti össze és rendszerezi, amelyek a bort különféle egészségügyi panaszok enyhítésére és betegségek kezelésére alkalmazzák. Habár a mai olvasó számára a receptek némelyike meghökkentőnek vagy olykor kifejezetten abszurdnak hat, Lencsés munkája szervesen illeszkedett a kor orvosi gondolkodásába, és annak tudományos színvonalát hűen tükrözte. Ezek közül külön említést érdemel az aszúbor nőgyógyászati alkalmazása, amely új megvilágításba helyezi Bornemisza Péter Ördögi kísértetek című művének apácákról és hurkákról szóló, szarkasztikusnak tűnő hírhedt részletét is.

A TOKAJI FÖLD ÉS BOR GYÓGYHATÁSAINAK VIZSGÁLATA A KORA ÚJKORI NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS DISKURZUSBAN

N. Kis Tímea

Tokaj-Hegyalja Egyetem

A tokaji bor gyógyhatásának vizsgálata közkedvelt témának számított mind a hazai, mind a nemzetközi tudományos életben a 17–18. században. A korabeli orvostudományi disszertációk, értekezések, sőt az egyes társtudományok képviselői is kiemelt hangsúllyal vizsgálták elsősorban az aszú hatását az egészséges, illetve betegségekkel terhelt emberi szervezetre. Ennek közvetlen előzménye a tokaji bólusz gyógyhatásainak vizsgálata volt, e földtípus első ismert említése az 1553. évi bécsi pestisjárvány idején történt alkalmazásához köthető. A bólusz és a bor gyógyászatban történő

alkalmazásának módjai és lehetőségei között egyértelmű kapcsolódási pontok figyelhetők meg, az előadás ezek főbb csomópontjainak meghatározására tesz kísérletet.

A TOKAJI BOR KULTUSZA: FEJLŐDÉSTÖRTÉNET ÉS JELENKORI KIHÍVÁSOK VIZSGÁLATA KULTUSZKUTATÁSI MÓDSZERTANNAL

Pacsuta Szilvia

Tokaj-Hegyalja Egyetem

Az előadás a tokaji bor évszázados nemzetközi imázsépítő szerepét vizsgálja Dávidházi Péter kultuszkutatási módszertanának interdiszciplináris alkalmazásával. A kutatás bemutatja, hogyan emelkedett a tokaji aszú a diplomácia és a világirodalom által kánonba foglalt, vallási analógiákat mutató szimbólummá. A történelmi áttekintés során feltárásra kerülnek a kultuszt fenntartó tárgyi rítusok és az intézményesülés folyamata az 1737-es eredetvédelmi rendeletről egészen a Tokaji Borlovagrendig. Zárásként az elemzés a 21. századi kihívásokra fókuszál, különös tekintettel a mítoszokat védő kultikus, valamint a tudományos és piaci racionalitást képviselő kritikai beállítódás feszültségére.

19. szimpózium

A külhoni magyarságkép formálódása és alakítási lehetőségei a közép-európai külföldi hungarológiai műhelyek szemszögéből

Szervezés: Žagar Szentesi Orsolya

A MAGYAR NYELVOKTATÁSI HELYSZÍNEK JELENTŐSÉGE A HATÁRON TÚLI ÉS DIASZPÓRA-
KÖZÖSSÉGEKBEN

Pap Andrea – Maróti Orsolya

Nemzeti Közszolgálati Egyetem – Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

A külföldi magyar oktatóhelyek, valamint a határon túli és diaszpórák közösségek meghatározó szerepet töltenek be a magyar nyelvi környezet és a magyarságkép formálásában. A származásnyelv – amely a többségi nyelv dominanciája mellett gyakran a beszélő „gyengébb” nyelve (Benmamoun–Montrul–Polinsky 2013; Montrul–Polinsky 2021) – oktatása a nyelvi kompetenciák fejlesztésén túl közösség-szervező, identitásmegtartó és normaközvetítő funkciót is betölt, így a tágabb társadalmi közeg magyarságképét is alakítja (Anderson 1983). A tanulók nem tipikus L2-tanulók: írás-olvasási készségeikhez képest szóbeliségük gyakran erősebb, a cél pedig a nyelvmegtartás és az identitás támogatása (Valdés 2001; Maróti 2019).

Az előadás a magyar nyelvoktatási helyszínek funkcióit vizsgálja külhoni és diaszpórák közösségekben, a külföldi magyar oktatóhelyek tapasztalataival összevetve. A két, idegen nyelvi környezetben működő, ingyenes és alacsony óraszámú oktatási helyzet összehasonlítását az indokolja, hogy csak látszólag választja el őket az eltérő tanulói életkor (gimnazistákon és felsősökön kívül kisebbek is). Az egyetemi hallgatók idősebbek ugyan, de érettségükben és külső támogatást igénylő attitűdjükben gyakran a hétvégi iskolákban tanuló gyerekekhez hasonló tanári magatartást hívnak elő.

A tanárok körében végzett, kérdőíves adatfelvétellel épülő vizsgálat a tanulói nyelvhasználat, az oktatási kontextus, a módszertani jellemzők, valamint a motivációhoz, magyarságképhez és identitástámogatáshoz kapcsolódó tanári tapasztalatok feltárására irányul. Az előadás arra keresi a választ, (1) milyen módszertani feltételek támogatják a nyelvtanulást és a nyelvmegtartást, illetve (2) milyen különbségek mutatkoznak az egyes oktatási műhelyek céljai, feltételei és gyakorlatai között. Az eredmények hozzájárulhatnak a származásnyelvi oktatás módszertani megalapozásához, valamint a magyarságkép és a nyelvoktatás összefüggéseinek feltárásához.

A PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM VILÁGMAGYARSÁG NETWORK PROGRAMIRODA (VMNP) HÁLÓZATFEJLESZTÉSI TEVÉKENYSÉGE 2017–2026 KÖZÖTT

Jarjabka Ákos

Pécsi Tudományegyetem

A VMNP jogelődje 2017-ben alakult a Pécsi Tudományegyetemen, amely ma már több mint 150 taggal, 1800 partnerrel közel 100 országból rendelkezik magyar közösségi kapcsolatokkal. A PTE stratégiai célja, hogy 2030-ra Világmagyarság Központot hozzon létre, mely támogatja a világmagyarság oktatási, kutatási, nyelvtanulási és társadalmi–közösségi tevékenységeit.

A FIUMEI MAGYAR ÖRÖKSÉG A RIJEKAI EGYETEM MAGYAR NYELVI LEKTORÁTUSÁNAK OKTATÁSI GYAKORLATÁBAN

Tamaskó Eszter

Rijekai Egyetem

Az előadás azt mutatja be, miként válhat a helyi múlt feldolgozása a magyarságkép alakításának eszközévé a Rijekai Egyetem Magyar Nyelvi Lektorátusán. Fiume magyar vonatkozásait bemutató tartalmak kiemelten jelennek meg a horvát nyelvű kultúraszemináriumon és az ahhoz kapcsolódó, minden félévben megszervezett városi terepgyakorlaton is. Ez a komplex tanulási helyzet egyrészt erősíti a hallgatók kötődését a magyar nyelvhez és kultúrához, másrészt árnyaltabb képet ad számukra saját lakóhelyükről is, amelynek sokrétű múltját többnyire nem ismerik. A személyes tapasztalatszerzés hozzájárul a lokális és regionális identitás újrarátegződéséhez, valamint a horvát–magyar múltat övező sztereotípiák lebontásához.

A BRAZÍLIAI MAGYAR KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG SZEREPE A MAGYARSÁGKÉP ÉS A DIASZPÓRAIDENTITÁS ALAKÍTÁSÁBAN

Thomázy Tímea

University of São Paulo

Az előadás a brazíliai magyar kulturális örökséget mint a nemzetközi hungarológia kevésbé feltárt területét, valamint annak kulturális reprezentációban és identitásformálásban betöltött szerepét vizsgálja. A több mint kétszáz éves magyar jelenlét ellenére a brazíliai magyarok kulturális, nyelvi, építészeti és tudományos öröksége csak részben feltárt, és alig épült be a nemzetközi tudományos diskurzusba, holott a

magyar származású alkotók és tudósok jelentősen hozzájárultak a brazil kulturális és tudományos élet számos területének alakításához.

A kutatás interdiszciplináris megközelítésre épül, amely ötvözi az archív források kutatását, a terepkutatást és a meglévő kutatások másodelemzését. A vizsgálat kiterjed a köz- és magángyűjtemények anyagaira, valamint az oral history forrásokra, köztük a magyar bevándorlókkal és a második-harmadik generációs leszármazottakkal készített interjúkra.

Az előzetes eredmények arra utalnak, hogy a braziliai magyar kulturális örökség jelentős kutatási potenciállal rendelkezik, és fontos szerepet játszhat a diaszpóraidentitás erősítésében, valamint a magyarságkép nemzetközi újraértelmezésében. A szisztematikus feltárás, valamint oktatási és közösségi hasznosítás erősíti a magyar diaszpóra láthatóságát és presztízsét, hozzájárul a közösségek megerősödéséhez, erősíti társadalmi beágyazottságukat, intézményi elismertségüket és támogatottságukat. Mindez új lehetőségeket teremthet a braziliai magyar intézmények és szervezetek, valamint braziliai és anyaországi partnereik közötti kulturális és tudományos együttműködések bővítésére.

AZ ADDITÍV ANYANYELVOKTATÁSI MODELL HATÁSA A RÁKÓCZI EGYETEM MAGYARTANÁR SZAKOS HALLGATÓK NYELVI IDENTITÁSÁRA, ATTITÚDJEIRE

Beregszászi Anikó – Bacskai Dorina

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem

A kárpátaljai Rákóczi Egyetemen (korábban főiskolán) 2004 óta folyik magyar szakos tanárképzés. Az intézmény Filológia Tanszékén a 2000-es években kidolgozott hozzáadó szemléletű anyanyelv-oktatási modell meghatározza a magyartanár szakos képzés szemléleti alapjait. Az előadásban magyartanár szakos képzésben részt vevő hallgatókkal készített interjúk alapján azt mutatjuk be, hogyan alakul a leendő magyartanárok nyelvi identitása, nyelvről, nyelvi változatosságról, nyelvváltozatokról, anyanyelvi otthonosságérzetről alkotott véleménye a képzés során.

„A VILÁG LEGNEHEZEBB NYELVE”? A MAGYAR NYELV MÍTOSZA A LENGYEL INTERNETES DISKURZUSBAN

Grzeszak Anna

Varsói Egyetem

A lengyel internetes térben elterjedt nézet, hogy a magyar a világ egyik legnehezebb nyelve. Korábbi kutatásaim alapján a magyar a negyedik leggyakrabban megnevezett nyelv az ilyen listákon. Bár a magyar nyelv nehézségének képzete a szakiroda-

lomban is megjelenik (pl. Tótfalusi 2023; Žagar Szentesi 2023), e mítosz elemeit eddig nem vizsgálták részletesen.

Előadásomban 15 lengyel, valamint összehasonlításként 15–15 angol és magyar nyelvű online szöveg kvalitatív elemzésére támaszkodva vizsgálom a jelenséget, az eredményeket Anderson (1998) nyelvészeti megállapításaival összevetve. A kutatás négy fő kérdésre keresi a választ: 1) hogyan indokolják a magyar nyelv nehézségét; 2) mennyire egyetemesek a bemutatott indokok; 3) milyen mértékben fedik át egymást a lengyel, az angol és a magyar érvek; 4) mennyiben egyeznek a diskurzus állításai a nyelvészeti tényekkel.

Az eredmények azt mutatják, hogy a lengyel cikkek főként a nyelvtanra és a kiejtésre hivatkoznak, ám többnyire csak általánosságban. Ritkán esik szó a lengyel anyanyelvűek sajátos nehézségeiről; a szövegek inkább a magyar európai nyelvektől való eltérését hangsúlyozzák. A lengyel érvelés nagyrészt megegyezik az angol diskurzussal, ugyanakkor eltér a magyartól, amelyben a morfológia részletesebb tárgyalása dominál. Összegzésképpen megállapítható, hogy a lengyel internetes diskurzusban élő mítosz nagyrészt téves előfeltevéseken alapul.

Hivatkozások

- Anderson, L.-G. (1998). Some languages are harder than others. In L. Bauer & P. Trudgill (Szerk.), *Language Myths*. Penguin Books.
- Tótfalusi I. (2023.02.02). A magyar a legnehezebb nyelv? – TINTA blog. https://anyanyelvcsavar.blog.hu/2023/02/02/a_magyar_a_legbonyolultabb_nyelv
- Žagar Szentesi O. (2023). Podnošljiva Iakoća ovladavanja mađarskim – kroz jezične biografije studenata hungarologije. In: Katalinić K. és Žagar Szentesi O. (Szerk.), *Glazba cvrčaka: Zbornik radova o mađarskoj kulturi i jeziku u čast Franciski Ćurković-Major* (81–91). FF press.

NYELVJÁRÁSI ÉS SZTENDERD ELEMEL MEGFELELTETHETŐSÉGE MINT MŰFORDÍTÁSI KIHÍVÁS

Žagar Szentesi Orsolya – Kristina Katalinić

Zágrábi Egyetem

Irodalmi szövegek műfordítása során a nyelvjárási kifejezések, regionalizmusok célnyelvre való átültetése az egyik legnagyobb kihívást jelentő részfeladat, amely a fordítástudományban is széles körben vizsgált téma (pl. Newmark 1988; Sanchez 2007). A szépirodalmi forrásszövegben megjelenő nyelvjárási elemek ugyanis nem csupán jelentésbeli, esztétikai és stiláris hatással bírnak, hanem kulturális identitást, társadalmi hovatartozást hordozva fontos karakterizációs és lokalizációs eszközök is – közvetlen megfelelőik azonban gyakran hiányoznak a célnyelvben. A magyar és a horvát nyelv jó példája annak, mennyire eltérő mintázatú lehet két nyelv nyelvjárási tagolódása, az egyes nyelvi rendszerek alá tartozó területi változatok különbözősége.

gének mértéke. Ezenfelül különböző fokú maguknak a nyelvjárási / regionális nyelvi elemeknek a közismertsége, társadalmi „státusza”, illetve a hozzájuk fűződő kollektív reflexek, konnotációk és asszociációk a két nyelv sztenderd anyanyelvi beszélőinek körében.

Az említett típusú különbségek kézzelfoghatóan érzékelhetőek nyelvjárási elemekben különösen bővelkedő horvát forrásnyelvű szépirodalmi szövegek és magyar fordításaik összevető elemzésével, valamint az így feltárt fordítói stratégiák bemutatásával. Előadásunkban egy ilyen típusú elemzés főbb tanulságait szeretnénk számba venni: Kristian Novak kortárs horvát író Črna mati zemla (2013) című regényét vetettük össze annak magyar fordításával (Anyaföldnek nehéz sara, 2016, ford. Bognár András) abból a szempontból, hogy az eredeti szöveg tájnyelvi hálózatainak átültetésére milyen fordítói stratégiákat alkalmazott a műfordító, illetve hogy ezek milyen mennyiségi és minőségi viszonyban állnak az eredeti szöveg nyelvjárási mintázataival.

Az ilyen elemzések tanulságai a magyar nyelv területi–társadalmi tagolódásának egyetemi oktatásban történő bemutatásához is eredményesen felhasználhatók.

JÓ GYAKORLAT AZ ORSZÁGISMERET OKTATÁSÁBAN A HUNGAROLÓGIA ALAPSZAK KERETÉBEN

Sekso Milković Ana

Zágrábi Egyetem

A tanulmány célja annak bemutatása, milyen módszertani és didaktikai lehetőségek kínálóznak az országismeret oktatására a magyar mint idegen nyelv képzés keretében, a Magyarország Európa turisztikai térképén című tantárgy példáján keresztül. Az említett tantárgy a Zágrábi Egyetem Bölcsészettudományi Karának hungarológia alapszakán a 2024/2025-ös tanévtől került bevezetésre. A tantárgy kötelező az elsőéves hungarológia szakos hallgatók számára, ugyanakkor más szakos hallgatók is felvehetik választható kurzusként, valamint az élethosszig tartó képzésben részesülő érdeklődők is. A hallgatói populáció heterogenitása számos didaktikai és módszertani kihívást vet fel, különösen az oktatási megközelítés, a többnyelvű szakirodalom kiválasztása, a tanmenet és tematika kialakítása, a turisztikai földrajz tematikus egységeinek integrálása, valamint az értékelési és számonkérési módszerek megválasztása terén. Ebben az összefüggésben kiemelt jelentőséggel bír az oktató szerepe mint széleskörű, interdiszciplináris kompetenciákkal rendelkező szakember. A tanulmány rámutat arra, hogy az átgondoltan felépített, interdiszciplináris szemléletű országismereti oktatás képes egyszerre kezelni a hallgatói közösség heterogenitását, valamint hozzájárulni az interkulturális és szakmai kompetenciák fejlesztéséhez és felébreszteni a magyar nyelv- és kultúra iránti erősebb érdeklődést.

GENMI MINT KULTURÁLIS MEDIÁTOR: MAGYAR MITIKUS MOTÍVUMOKRA ÉPÜLŐ TÖRTÉNETEK ÍRÁSA B1–C1 SZINTŰ HORVÁTORSZÁGI MAGYAR TANULÓKKAL**Vermeki Boglárka**

Zágrábi Tudományegyetem

A tanulmány egy generatív mesterséges intelligenciával (GenMI) támogatott kreatív írási projektet mutat be, amelyben B1–C1 nyelvi szintű, horvátországi magyar szakos egyetemi hallgatók hoznak létre narratív szövegeket a magyar mitikus és népi hagyomány motívumkészletére támaszkodva. A projekt kettős célt szolgál: egyrészt elősegíti, hogy a résztvevők nyelvi és kulturális szempontból egyaránt közelebb kerüljenek a magyar kulturális örökség archaikus rétegeihez – többek között a hőstípusokhoz, a szimbolikus állatmotívumokhoz, a természetfeletti lényekhez és az eredetmagyarázó narratív elemekhez –, miközben fejlesztik magyar nyelvi kompetenciájukat. Másrészt hozzájárul a hallgatók mesterségesintelligencia-műveltségének (AI literacy) elmélyítéséhez. A mesterséges intelligencia a folyamatban kulturális mediátorként funkcionál: motívumvariációkat generál, nyelvi szerkezeteket ajánl, valamint támogatja a narratívák koherens felépítését. A létrejövő történetek a hallgatók és a GenMI közötti interakció eredményeként születnek meg.

A kutatás hét elkészült történet elemzésére támaszkodik. Az elemzés arra fókuszál, hogy a GenMI miként támogatja és milyen mértékben befolyásolja a hallgatók szövegértési és szövegalkotási folyamatait; hogyan és milyen variációkban jelennek meg a magyar mitikus hagyomány elemei a diákok narratíváiban; továbbá milyen pedagógiai előnyökkel – például a motiváció növelése, a kulturális tartalmak mélyebb feldolgozása – és milyen korlátokkal – mint a modellek magyar nyelvi alulreprezentáltsága vagy az automatizált tartalomkritika hiánya – jár az MI-alapú támogatás. Az eredmények azt mutatják, hogy bár a magyar nyelv valóban alulreprezentált a nagy nyelvi modellekben, megfelelő előkészítéssel, tanári irányítással és a hallgatók kritikus gondolkodásának tudatos fejlesztésével a GenMI-támogatott mítoszírás hatékony eszközként szolgálhat a magyarságkép alakításában, a kulturális tartalmak árnyaltabb megértésében, valamint új lehetőségeket nyithat a külhoni hungarológiai műhelyek oktatási gyakorlatában.

IRODALMUNK MAGYARSÁGKÉPÉNEK PROBLÉMÁS ASPEKTUSAI A KRAKKÓI HUNGAROLÓGIA TÜKRÉBEN**Nagy László Kálmán**

Jagelló Egyetem

A referátum betekintést nyújt több mint két évtized irodalom-oktatói tapasztalataiba, amelyekre a szerző a krakkói Jagelló Egyetem Magyar Filológiai Tanszékén tett

szert. Mint a legtöbb külföldi hungarológián, így Krakkóban is a magyar irodalom legfontosabb kanonikus művei képezik az irodalomtanítás gerincét. A művek olvasása, elemzése során a lengyel hallgatók szempontjából olyan nehézségek kerülhetnek felszínre, amelyek ismeretlenek az anyanyelvi filológiai képzés szempontjából. Ilyen például a nemzeti tragédiák racionalizálása Isten büntetéseként, a magyarság vétkeiért a „Szigeti veszedelem” vagy a „Himnusz” című művekben, vagy a dzsentri problematikája Mikszáth Kálmán, illetve Móricz Zsigmond életművében.

A KÖZÉPISKOLÁS KOROSZTÁLY OLVASÁSI SZOKÁSAINAK ÉS OLVASMÁNSZERKEZETÉNEK VÁLTOZÁSA ERDÉLYBEN ÉS MAGYARORSZÁGON

Kovács Péter Zoltán

Babeş–Bolyai Tudományegyetem

Előadásom szorosan kapcsolódik doktori kutatásomhoz, melynek keretében az erdélyi, magyar tanítási nyelvű osztályba járó középiskolás diákok olvasási szokásait és azoknak az oktatási kánonhoz való viszonyát elemeztem. A saját, reprezentativitásra törekvő, $n=1906$ mintaelemszámú, 2024-ban folytatott kérdőíves felmérésem eredményeit a romániai magyar nyelv- és irodalomtanítás gyakorlatának fényében elemzem, valamint igyekszem leírni az iskolai olvasmányok helyzetét, azok státuszának változását és egyéb olvasmányokkal való kapcsolatát a célcsoport körében, mindezt a rendelkezésre álló – elsősorban magyarországi – olvasásszociológiai szakirodalom tükrében. Töreksem arra, hogy felvázoljak bizonyos tendenciákat a középiskolás korosztály olvasmányszerkezetének és olvasási szokásainak változásában úgy Magyarországon, mint Erdélyben, kiemelt fókusszal az idegen nyelven való olvasásra, valamint tágabban érte az interkulturális kapcsolatoknak az olvasási szokások, olvasmányválasztás terén jelentkező aspektusaira. Előadásomban kísérletet teszek arra, hogy meghatározzak bizonyos ún. generációs hidakat is, azaz olyan olvasmányokat, amelyek képesek kapcsolatot teremteni a korábbi generációk és a jelen fiatalsága, illetve a korábbi felmérések alanyául szolgáló fiatalok illetve a saját magam által felmért középiskolás vizsgálati csoport olvasmányélményei között, így szolgálva alapul egyfajta transzgenerációs, a magyar olvasókat korokon keresztül összekötő proto-kánonnak.

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

21. szimpózium

Nyelv és identitás

Szervezés: Sándor Klára
Tudományterület: nyelvtudomány

TRANSLINGUAL TRAJECTORIES AND THE LITERARY FIELD: TOWARD A TRANSCULTURAL SOCIOLOGY OF HUNGARIAN DIASPORIC LITERATURE

Nicolò Dal Bello

Università per Stranieri di Perugia

The question of what it means to write in a language rather than from one has become a productive site of inquiry in contemporary literary studies. Translingualism, understood not only as the biographical fact of language shift but as a historically situated literary practice, unsettles the traditional alignment of language, nation, and literary tradition on which both comparative literature and area studies have long relied.

Drawing on translingual theory, linguistic-ideology criticism, and recent sociolinguistic work on the anthropological and sociological dimensions of language choice, this contribution develops a comparative framework for studying authors associated with Hungarian culture who write in other languages. It focuses in particular on Hungarian–Italian writers such as Giorgio Pressburger and Edith Bruck. Their trajectories suggest that a shift in literary language should be regarded not only as a biographical episode, but as a site of cultural, ideological, and aesthetic negotiation shaped by specific Central European conditions: displacement, minority experience, unequal distributions of linguistic capital, and the entanglement of linguistic and political borders.

Attending to Hungarian–Italian translingual writing enables Hungarian Studies to extend its field of inquiry beyond texts written in Hungarian, generating new comparative perspectives on multilingual, transnational, and socially differentiated literary formations.

IDENTITÁS, IRODALOM ÉS TÖRTÉNELEM (BALÁZS ATTILA ÉS FENYVESI OTTÓ SZÉPIRODALMI IRODALOMTÖRTÉNET-ÍRÁSAI)

Bencsik Orsolya

Szegedi Tudományegyetem

Balázs Attila és Fenyvesi Ottó vajdasági magyar írók, az 1992-ben létrejött, veszprémi Ex Symposion folyóirat alapító szerkesztői még a kilencvenes évek délszláv háborúinak az idején hagyták el szülőföldjüket. A Vajdasághoz, tágabban az egykori Jugoszláviához, a délszláv–magyar szellemi, multikulturális miliőhöz, társadalmi és történelmi-politikai térhez vagy a délszláv háborús traumához fűződő viszony (emlék és jelenvalóság) végig tematizálódik mindkét szerző életművében, mind irodalmi, mind képi világukban nyomot hagy az emigráció élménye. Ennek következtében a Magyarországra való áttelepülésük után született műveik folyamatosan visszanyúlnak a vajdasági gyökereikhez és újrakonstruálják az otthon, a haza képzetét. A távolság nyújtotta reflexió a világ és a szubjektum újraértelmezésének termékeny módozatait kínálja fel, lehetőséget teremt az énről, az identitásról, a történelemről, az irodalomról, sőt a kánonról való elmélkedésre, s intenzíven fejeződik ki az alkotásban.

Előadásunkban Fenyvesi Ottó és Balázs Attila olyan, a 2024-es évben megjelent köteteit (Balázs Attila: A déli végekről; Fenyvesi Ottó: Halott vajdaságiakat olvasva) vesszük górcső alá, melyek anyagának jelentős része az Ex Symposion hasábjain jelent meg először, s maguk a kötetek koncepciója a szerzőkben kb. harminc évvel ezelőtt, azaz már emigrációjuk, egyben a veszprémi folyóirat kezdeti időszakában fogalmazódott meg. Mindkét mű olyan szépirodalmi vállalkozás, mely architextusának Bori Imre újvidéki irodalomtörténész, egykori egyetemi tanáruk egyedülálló, egyfajta bibliaként, szakrális szöveggént is értelmezhető irodalomtörténeti munkája, A jugoszláviai magyar irodalom története tekinthető. Mind a Halott vajdaságiakat olvasva, mind A déli végekről alaptémája a Vajdaság, a vajdasági kultúra, irodalom és történelem, valamint az általa megképződő kulturális identitások és kisebbségi sorsok (sorsesemények), életművek, lehetőségek. Élet és irodalom – Fenyvesi esetében mindez a halál felől olvasva interpretálódik.

A művekben reprezentált irodalom és katalizmákkal terhes történelem, valamint tény és fikció viszonyának tárgyalása során elsődlegesen a posztmodern történetírás, valamint a posztkolonializmus teoretikusainak (pl. Hayden White, Frank Ankersmit, Homi K. Bhabha stb.) főbb meglátásaira hagyatkozunk. De kitekintünk Balázs Attila és Fenyvesi Ottó írói módszerének avantgárd és posztmodern sajátosságaira, a kötetek Amerika-motívumára mint az idegen, a más perspektívában történő önmegértés alakzatára és nem utolsósorban azokra a kánonalkotó, határátlépő, tabusértő gesztusokra, melyek során egy olyan imaginárius/virtuális könyvtárként vagy éppen a „holtak enciklopédiájaként” felfogott haza megteremtődésének lehetünk szemtanúi, mely hazában a hontalan emigráns végül – az irodalom által – otthonra lelhet.

AZ EMBERISÉG ŐSNYELVE**Sándor Klára**

Szegedi Tudományegyetem

Előadásomban azzal foglalkozom, milyen identitáskonstrukciók épülnek arra a nézetre, hogy a magyar nyelv az emberiség első nyelve; melyek az erről szóló legismertebb teóriák, s hogyan válik a nyelv története az ezoterikus magyarságtudat – vagy etnovallás – egyik alappillérvé.

A MAGYAR NYELV ROKONSÁGÁNAK KÉRDÉSE A 18. SZÁZADI GÖTTINGENBEN**Ecsegi Erik**

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

A történeti összehasonlító nyelvészet kialakulása három eszmetörténeti irányzat paradigmatisztikus vonásait viselheti magán: felvilágosodás, romantika és pozitivizmus. A bibliai alapú nyelvrokonítás után Sajnovics János 1770-es Demonstratio... című munkájában állapítja meg, hogy a magyar és a lapp nyelv „azonos”, amely inkább erős hasonlóságként értelmezhető. Göttingenben ekkor évtizedek óta folyt tudományos vita a magyar és a lapp-finn nyelvek rokonságáról. Hell Miksa ezért vitte magával Sajnovics Jánost Lappföldre, hogy megbizonyosodjon az Európa-szerte elterjedt vélemény helyességéről. Előadásomban a Göttingenben megjelenő 18. századi tudomány szemléletet, és a magyar nyelv eredetének kutatásában betöltött tudománytörténeti szerepét mutatom be. A magyar nyelv eredete témakör tudománytörténetének több alakja is kötődik az egyetemhez. Gyarmathi Sámuel például göttingeni tartózkodása alatt fordul a magyar nyelv rokonságának tudományos vizsgálata felé.

MIRŐL BESZÉLNEK A MAGYAROK?**Kónya Orsolya**

Szegedi Tudományegyetem

Az előadás a magyar identitás hétköznapi nyelvi megnyilvánulásairól szól. Egy nagyobb, átfogó kutatás részeként a digitális tér nyilvános tartalmainak elemzésére alapuló vizsgálat azt a kérdést járja körül, milyen gyakran említene a magyar nyelvű internet felhasználók egyes magyarsággal kapcsolatba hozható eseményeket, fogalmakat, személyiségeket, és megkísérli azt is feltárni, milyen érzelmek fűzik őket az említett tartalmakhoz. Az előadás kitér a korábbi kapcsolódó vizsgálatokra és a vizsgálat során alkalmazott módszer (Social Listening) bemutatására is.

MAGYAR MÍTOSZOK A VIDEÓJÁTÉKOK VILÁGÁBAN

Szabó Rózsa

Szegedi Tudományegyetem

A videójátékokban gyakran fordulnak elő magyar nevek, kifejezések, azonban sok esetben ennél nagyobb szerepet nem kapnak a magyar folklór elemei. Ebben az előadásban megvizsgálom néhány játékot és bemutatom, hogy a magyar mítoszok, népmesék és folklór elemei milyen mélységekben jelennek meg.

CULTURAL AND LANGUAGE STEREOTYPES IN THE ATTITUDES OF ADOLESCENTS TOWARDS HUNGARIANS AND THE HUNGARIAN LANGUAGE

Sandra Buljanović Simonović

Belgrade University

The presentation tends to show the attitudes of the young population in Serbia towards Hungarians and the Hungarian language and culture. Quantitative research is conducted on the basis of a questionnaire distributed among students of the Faculty of Philology in Belgrade, as well as among high school students

AZ INTERKULTURÁLIS ÉRZÉKENYSÉG VIZSGÁLATA: NYELV ÉS IDENTITÁS A MULTIKULTURÁLIS NEVELÉSBEN

Kovács Patrícia

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

Előadásom az inkluzív nevelés egyik fontos területével, a multikulturális neveléssel foglalkozik: célja a szlovákiai magyar alapiskolák tanulóinak interkulturális érzékenységének vizsgálata. Ennek eszközeként egy országos kérdőíves felmérést végeztem el, melynek célcsoportját a szlovákiai magyar tanítási nyelvű alapiskolák alsó tagozatos, harmadikos tanulói képzik, az adatgyűjtésben 431 tanuló vett részt. A felmérés célja a gyermekek kulturális sokszínűséghez való viszonyulásának, a környezetükben megjelenő kulturális különbségek érzékelésének, valamint interperszonális kompetenciáinak feltérképezése.

A vizsgálat a nyelv és identitás összefüggésében is értelmezi az interkulturális érzékenység kérdését – előadásomban ezeknek az eredményeknek az ismertetésére fókuszálok. A szlovákiai magyar tanulók többnyelvű, kulturálisan összetett környezetben szocializálódnak, amelyben az anyanyelv és a nyelvi közeg az identitásformálódás meghatározó tényezői. Az előadás arra keres választ, miként kapcsolódik ösz-

sze a kulturális identitás, nyelvi környezet és interkulturális érzékenység az alsó tagozatos tanulók esetében.

A HELYI, REGIONÁLIS ÉS NEMZETI IDENTITÁS NYELVI ESZKÖZEI ÉLETÚTINTERJÚKBAN

Szendi Tünde

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

A kilencvenes években megvalósuló szociológiai kutatások eredményei alapján a Kárpát-medencei magyarok nemzeti identitása főleg kulturális tényezőkre, emocionális és etikai elemekre épült, vagyis összességében kultúrnemzeti identitásnak volt mondható, amelynek legfontosabb meghatározója a nyelv; az utóbbi évek szociológiai és szociolingvisztikai kutatásai pedig ugyanezt az eredményt mutatják. A tanulmány a helyi, regionális és nemzeti identitás megnyilvánulását vizsgálja a magyar nemzetiségű lakosság körében a szlovákiai Vág és a Garam közti régióban készült két életútinterjú szövegében. A következő kérdésekre keresi a választ: 1. Kifejeződik-e a lokális, regionális és nemzeti identitás a biográfiai interjúk szövegeiben? 2. Ha igen, hogyan – milyen tartalmi elemek és milyen nyelvi eszközök által? 3. Mi a kapcsolat az interjúalanyok nyelvváltozata (nyelvjárása) és az identitás kifejeződése között? A fogalmak meghatározása, a korábbi kutatások eredményei és a kutatás módszerének ismertetése után az életútinterjúk szövegeit tartalomelemzéssel vizsgálom meg, az egyes identitáskategóriák kifejeződését, valamint a nyelv(járás) és identitás összefüggéseinek (nyelvi) megnyilvánulásait pedig példákkal illusztrálom.

ANYANYELVI (MAGYAR) SZÖVEGÉRTÉS A KÁRPÁTALJAI MAGYAR ISKOLÁSOK KÖRÉBEN: TÁRSAS NYELVI HATÁSOK EGY TÖBBNYELVŰ OKTATÁSI TÉRBEN

Csernicskó István – Hires-László Kornélia

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem

Az MTA Nemzeti Program keretében működő KOMP (Kompetencia – Oktatás – Mérleg – Perspektíva) alprogram részeként zajló Kárpátaljai Magyar Iskolák Kompetenciavizsgálata (KMIK) a kárpátaljai magyar tananyelvű iskolák tanulóinak kulcskompetenciáiról szolgáltat empirikus, összehasonlítható adatokat. A kutatás a magyarországi Oktatási Hivatal szakmai együttműködésével, az Országos Kompetenciamérés standardizált módszertana alapján valósul meg, így az eredmények a magyarországi adatokkal is összevethetők. A 2024-es mérésben 38 intézmény 1075 tanulója vett részt, 2025-ben pedig további 1019 diák kapcsolódott be. A vizsgálat a matematikai-logikai, az anyanyelvi szövegértési, valamint az ukrán és angol nyelvi kompetenciák mérésére terjedt ki.

Előadásunk középpontjában a magyar szövegértési eredmények állnak. Azt vizsgáljuk, hogyan alakul az anyanyelvi teljesítmény a kárpátaljai magyar iskolások körében, és ebben milyen szerepet játszik a többnyelvű társas nyelvi közeg. Külön figyelmet fordítunk a többségi nyelvi környezet hatására, valamint az angol mint világnyelv növekvő jelenlétére. Feltételezésünk szerint az anyanyelvi kompetencia alakulását nemcsak az iskola oktatási gyakorlata, hanem a mindennapi nyelvi tapasztalatok, a nyelvek eltérő társadalmi presztízse és a tanulók nyelvi környezete is jelentősen befolyásolja.

Az anyanyelvi eredményeket a többi mért terület teljesítményével összevetve értelmezzük, hogy láthatóvá váljon, milyen viszony áll fenn a magyar szövegértés, az ukrán és angol nyelvi kompetenciák, illetve a matematikai-logikai eredmények között. Ezzel nemcsak a tanulói teljesítmények belső összefüggéseire mutatunk rá, hanem arra is, hogy az anyanyelvi szövegértés milyen szerepet tölt be a kisebbségi oktatás egészében.

A kompetenciavizsgálatok ebben az összefüggésben túlmutatnak a pedagógiai mérés szűkebb keretein: egyszerre szolgálnak egyéni és közösségi érdekeket. Egyéni szinten a szövegértési és nyelvi kompetenciák meghatározzák a tanulók továbbtanulási lehetőségeit, társadalmi boldogulását és munkaerőpiaci érvényesülését. Községi szinten pedig azért bírnak kiemelt jelentőséggel, mert a kisebbségi közösség jövője, megmaradása és alkalmazkodóképessége nagymértékben a felnövekvő nemzedék tudásán, nyelvi biztonságán és iskolai eredményességén múlik.

A PROVERBIUMOK HELYE, TANÍTÁSUK CÉLJA A KÖZOKTATÁSBAN

H. Tóth István

Károly Egyetem, Prága

A proverbiumok definiálásának tudománytörténeti kérdésein túl elsősorban a közmondásoknak, szólásoknak és szóláshasonlatoknak a közoktatásban betöltött eddigi és a várható jövőbeni helyéről, a tanításuk céljukról szól példák elemzésével jelen előadás.

*A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4*

22. szimpózium

Protestáns identitás és magyarságkép 1517 és 1860 között

Szervezés: Hegyi Ádám és Ugrai János
Tudományterület: történettudomány

A VALLÁSI KULTÚRRÉGIÓK TÖRTÉNETI FÖLDRAJZA – ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉS

Horváth Csaba Péter

Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Alapítvány

A 16. századi magyarországi reformáció történeti földrajzának kutatása során elsődleges feladatomban tekintem a századok során felhalmozott egyház-, művelődés- és irodalomtörténeti ismeretanyag absztrakciós szintre emelését, amely a reformáció térmodelljének felállításában manifesztálódik. E kutatás során szembesültem Hegyi Ádámnak és Ugrai Jánosnak a vallási kultúrrégiók, kultúrvidékek és kultúrszigetek kialakulását és működésmódját szemléltető dolgozataival. Megállapításaikat oktatástörténeti szempontok alapján tették, jelenkori fogalmainkkal élve „iskolakörzete-
ket” határoztak meg központokkal és partikuláikkal, amelyek megalapozzák az adott terület értelmiségi bázisát, ezáltal vallási és kulturális identitását, és kitértek a „megtartó közösségek” jelentőségére is. Kutatásaik zömében 18–19. századi forrásanyagokon alapulnak.

Előadásom három egységből áll. Az elméleti bevezetésben röviden ismertetem a korológiai (elterjedéstani) vizsgálat lehetséges módozatait, definiálom a használt fogalmakat, és diskurzusba vonom a kultúrtájakat, valamint az azokat összekötő térpályák rendszerét, amelyeken keresztül – a különféle áruk, hadseregek, járványok stb. mellett – a különféle eszmeáramlatok is szabadon terjedhettek. A második részben a történeti földrajz régiófogalmain keresztül arra keresem a választ, hogy csupán egy – ugyanakkor igen markáns – szempont, jelesül az oktatási infrastruktúra képes-e önállóan a régióképzésre, és ha igen, akkor ezek a térbeli egységek hogyan tagozódnak a Kárpát-medence szakrális térszerkezetének hierarchiájába. Végül kísérletet teszek a protestantizmus 16. századi magyarországi elterjedése földrajzi ontogenezisének megragadására, különös tekintettel a régióképződés jelenségének bemutatására.

A CIPSZER IDENTITÁS VÁLTOZÓ ARCAI: SZEPESSÉGI BAROKK SZERZŐK A NEMZETI IRODALOMTÖRTÉNETEK KERESZTMETSZETÉBEN

Fajt Anita

Szegedi Tudományegyetem

Előadásom középpontjában egy 17. századi szepességi, főként Daniel Klesch körül csoportosuló írói kör irodalmi tevékenysége áll: a műveikben megjelenő, elsősorban nemzeti jellegű identitásformák kerülnek középpontba, különös tekintettel arra, hogy ezek miként viszonyulnak a Tarnai Andor kutatásai nyomán a szakirodalomban széles körben alkalmazott hungarus-tudat fogalmához.

A 17. század második felének magyarországi kötődésű, de német nyelven született irodalma viszonylag kevés figyelmet kap az irodalomtörténeti kutatásokban. A vizsgált szerzők pályájának kezdeti szakaszában műveik elsődleges irodalmi és társadalomtörténeti kontextusát a szepességi lelkészértelmiség világa adja, amelyet a hetvenes évektől a külföldi száműzetés élménye ír felül. Írásaikban többretegű és többféle identitások figyelhetők meg, ami magyarázatot kínál arra is, hogy ugyanazon szerzők életműve ma egyaránt része a magyar, a német és a szlovák irodalomtörténeti narratíváknak. Az előadás e többszörös irodalomtörténeti beágyazottság háttérét is vizsgálja: a cipszer szerzők műveinek példáján keresztül az identitás rétegzettségére és szituatív jellegére kívánom felhívni a figyelmet, és amellett érvelek, hogy a hungarus-tudat nem egységes, stabil identitásként, hanem más regionális, nyelvi és kulturális kötődésekkel együtt, az adott történeti és kommunikációs kontextustól függően aktiválódó önmeghatározási formaként ragadható meg.

REGIONÁLIS IDENTITÁS JELLEMZŐI A 18/19. SZÁZAD FORDULÓJÁN A BÉKÉS MEGYEI REFORMÁTUS FALVAKBAN

Hegy Ádám

Szegedi Tudományegyetem

A közösséghez való tartozást a népszokások, a tárgykultúra és az egodokumentumok segítségével lehet a legjobban vizsgálni. A modern nacionalizmus kialakulásának kezdetén a vallás és a földrajzi kistérség jelentősen befolyásolta a közösségek identitásának fejlődését. Békés megye többnemzetiségű és sokfelekezetű terület volt a 18. és 19. században. A reformátusok bizonyos településeken homogén környezetben éltek, másutt viszont vegyes lakosság élt együtt. Előadásunkban azt vizsgáljuk, hogy meg lehet-e különböztetni a vármegyén belül református régiókat. Továbbá arra keressük a választ, hogyan különböztették meg magukat a kálvinisták a többi felekezettől. Van-e eltérés a homogén és a heterogén települések identitásának jellemzőiben?

ETNIKAI ÉS FELEKEZETI EGYÜTTÉLÉS FELSŐ-ZEMPLÉN ÉS UNG RÉGIÓBAN A 18. SZÁZADBAN

Dienes Dénes

Sárospataki Református Hittudományi Egyetem

A 18. századi Felső-Magyarországon (a mai Kelet-Szlovákia) a nyelvi, etnikai és felekezeti együttélés egy rendkívül összetett, multikulturális környezetben valósult meg. A korszakot a török kiűzése utáni újjáépítés és belső migráció, valamint a pestisjárványok következtében kialakult vákuumhelyzet határozta meg. A multietnikus jellegét a régió peremén élő evangélikus németek, őshonos református magyarok és szlovákok és folyamatosan beköltöző ortodox, illetve görögkatolikus rutének (ruszinok) határozták meg. Itt a 18. században is jelentős népmozgás zajlott; a sűrűbben lakott zempléni vidékekről (nagyobb részben főleg szlovákok, de magyarok is) sokan vándoroltak az alföldi, elnéptelenedett területek felé, helyükre spontán betelepüléssel érkeztek a rutének. A migráció következtében délebbre tolódott a magyar nyelvhatár, és megváltozott a felekezeti jelleg. A ruszin lakosság körében a 17. századi unió révén megerősödött a görögkatolikus egyház, amely sajátos kulturális hidat képezett a keleti és nyugati kereszténység között. Ezekre az évtizedekre jellemző a katolikus–protestáns szembenállás, ezért fontos kérdés, hogy miként alakultak ki az együttélés szabályai a helyi társadalmakban. Összességében a 18. századi Felső-Magyarország vizsgált kis-régióját a párhuzamos társadalmak és a kulturális keveredés kettőssége jellemezte, ahol a vallási és társadalmi státusz gyakran fontosabb választóvonal volt, mint az etnikai származás.

A MAGYARORSZÁGI MULTIKONFESSZIONALIZMUS ÉS A KIÉPÜLŐ ÁLLAM A 19. SZÁZADBAN

Ugrai János

Miskolci Egyetem

Az előadás azt a jelenséget igyekszik bemutatni, amely az egyébként is nagyon egyedi magyarországi felekezeti sokszínűséget valóban európai szinten is kuriózzummá tette. A polgárosodás és a nemzetépítés hajnalán hazánkban ugyanis még egészen erőteljesen érvényesültek a felekezeti szempontok, törésvonalak. A 18. század utolsó negyedéig elhúzódó vallási csatározásokat II. József türelmi rendelete nem egyetlen egyház vagy felekezet győzelmének a kihirdetésével csillapította le, hanem az „élni és élni hagyni” elvének kiterjesztésével. Ezáltal párhuzamos életvilágok alakultak ki. Ezek az egymás mellett fejlődő struktúrák – a társadalom felekezeti megoszlásának és földrajzi tagolódásának – megfelelően sokszor egészen kis körzetekben vagy akár egy-egy településen belül is érvényesültek.

Az előadásban egyetlen szakpolitika, az állami (uralkodói) oktatáspolitikai kialakulásának a példáján keresztül igyekszem számba venni, hogy hányféle felekezeti jellegű

életvilág alakulhatott ki egymás mellett a dualizmust megelőző két emberöltőnyi időszakban. Ennek kapcsán módszeresen igyekszem áttekinteni a különböző európai társadalmak felekezeti viszonyait is annak reményében, hogy valahol a magyarországihoz hasonló helyzetre bukkanok. (Az előadás ezen része inkább a kísérlet kudarcának a magyarázatáról, s így a magyarországi helyzet unikális jellegének alátámasztásáról fog szólni – s nem pedig valóban létező hasonló konstellációról.)

Mindezek révén az előadás vitaindító ígérennyel azt hangsúlyozza, hogy a magyarországi szakpolitikák – esetünkben az oktatáspolitikák – más országokhoz képest igen jelentős hátrányból indultak a 19. századi egységesítés és központosítás szempontjából, amelynek hatásai minden bizonnyal máig felfedezhetők társadalmi együttélésünkben és identitásunkban.

A MAGYAR IDENTITÁS ÉS A KÁLVINIZMUS VISZONYA A REFORMKORI LEKÉSZTÁRSADALOM

Bíró Endre

Szegedi Tudományegyetem

Az 1821–1822-ben létrejövő Nagyszalontai Református Egyházmegye etnikai és felekezeti szempontból sokszínű területet képez, amely egyszerre tartalmaz református magyar tömböt és szórványt. Egy 1840-es évek elején kibontakozó egyháztörténet-írói mozgalom keretében a traktus valamennyi lelkipásztora azt a feladatot kapta esperesétől, hogy a rendelkezésre álló források és az idős emberek beszámolóinak alapján dolgozza ki egyházközsége történetét. Az esperes által megadott szempontok között első helyen szerepelt a közösség alapításának és a református hit felvételének ideje, amit több prédikátor is – forrásszűkében általában csak hipotetikusán – összekapcsolt a helyi magyarság egyidejű megtelepedésével vagy éppen történeti folytonosságával. A kálvinista közösség nemzeti-etnikai karaktere különösen azon eklézsiák esetében volt tárgyalt téma, amelyek az egyházmegye vegyesen lakott vidékein helyezkedtek el. Példának okáért Samarjai János belényesújlaki lelkipásztor azt írta gyülekezetéről, hogy az a 18–19. századfordulóra a magyar etnikum egyedüli hordozójává vált a szomszéd települések környezetében, míg Szilágyi József borossebesi lelkész arról számolt be, hogy a helyi reformátusok apránként elrománosodnak, aminek jeleként egymás között is románul beszélnek, illetve felveszik az ortodox román felekezeti és népszokásokat.

Előadásomban arra helyezem a hangsúlyt, hogy a választott egyházigazgatási egység református prédikátorai miként tekintettek felekezetük és a magyarság kapcsolatára, illetve a magyar reformátusok más felekezetekkel és etnikumokkal való kölcsönhatására, hogyan élték meg a szórványi létet a hétköznapiakban, valamint ezek alapján milyen kilátásokat fogalmaztak meg pasztorált közösségük jövőjére nézve.

FERJENCSIK SÁMUEL MAGYARSÁGKÉPE

V. Szabó László

Selye János Egyetem

Az előadás a felvidéki, szlovák nemzetiségű Ferjencsik Sámuel (1793-1855) evangélikus lelkész, teológus magyarságképét vizsgálja lefőbbképpen a nemrégiben Jolsván előkerült (és általam társszerzőként nemrég Pozsonyban kiadott) német nyelvű jegyzetei alapján. Mivel a jegyzetek 1840 körül keletkeztek, az elemzés keretét az 1848-as forradalom előtti évek magyar-szlovák viszonya, illetve a korabeli magyar felvidéki nemzetiségi politika adja. Az előadás egy olyan diskurzushoz kíván hozzájárulni, mely nem elsősorban a magyarságnak önmagáról alkotott képéről, hanem éppenséggel más nemzetek vagy nemzetiségek magyarságképéről szól.

Bár Ferjencsik feljegyzéseiről a kutatás során kiderült, hogy jobbára újságkivágásokból, (több nyelvű) idézetekből, aforizmákból, szubjektív megjegyzésekből állnak, mégis egy olyan időszak (1840-1842) tanúságtételei, amelyben a régió (Közép-Európa, pontosabban a Habsburg Monarchia területei az 1848-as forradalma megelőző években) népei körében a nemzeti identitás kérdése kiemelt aktualitást élveztek. Magyarságképünket, magyar identitásunkat az említett forradalom és szabadságharc a mai napig nagy mértékben meghatározza; mindig tanulságos azonban megvizsgálni azt is, hogy ez az identitás, melynek fontos része a történelmi tudatunk is, hogyan fest a külső szemlélő számára, vagyis egy másik nemzet(iség) perspektívájából, mely önértelmezésünket illetően hasznos korrekciókkal járhat együtt.

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötetete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

23. szimpózium

Társadalom és írásbeliség a középkori és kora újkori Erdélyben

Szervezés: Bogdándi Zsolt

Tudományterület: történettudomány

GYULAFEHÉRVÁR ÉS IZABELLA KIRÁLYNÉ MÁSODIK ERDÉLYI UDVARA

Gálfi Emőke

Erdélyi Múzeum-Egyesület

Izabella királyné visszatérése Lengyelországból Erdélybe 1556-ban új helyzetet teremtett mind az erdélyi állam alakulásának, mind az ország fővárosának születése szempontjából. Bár az 1541–1551 között létrejött „államképződmény” politikai központja Gyulafehérvár volt, Izabella királyné akaratából 1556-ban dőlt el, hogy a továbbiakban is innen kívánja kormányozni országát, és ez egy sor változáshoz vezetett az egykori püspöki székhely életében.

A FEJEDELMI KANCELLÁRIA SZEMÉLYZETE BÁTHORY KRISTÓF URALKODÁSA IDEJÉN

Fejér Tamás

Erdélyi Múzeum-Egyesület

A dolgozat a fejedelmi kancellária személyzetét vizsgálja Báthory Kristóf (1576–1581) uralkodása idején. Kiindulópontul a teljesség igényével összeállított archontológiai adatsorok szolgálnak, a vizsgálódás tehát a tisztviselők kancelláriai működésének idejére, ottani tevékenységük és hivatali előmenetelük számbavételére fókuszál.

MAGYAR NYELVŰ OKLEVÉL-KIÁLLÍTÁS AZ ERDÉLYI VÁRMEGYÉK MEZŐVÁROSAIBAN (1540–1600)

Szász Anikó

Erdélyi Múzeum-Egyesület

Az előadás az Erdély hét vármegyéjének mezővárosaiban a 16. század második felében kiállított magyar nyelvű oklevelek vizsgálatára irányul. A kutatás egyik legjelentősebb nehézségét az jelenti, hogy az erdélyi oppidumok levéltárainak nagymértékű pusztulása következtében a forrásanyag csupán töredékesen maradt fenn. Az erdélyi vármegyei mezővárosok vezető testületeinek alapvető feladatai közé tartozott az oklevelek és misszilisek kiállítása, valamint a jegyzőkönyvek vezetése. E dokumentumok az előjárók igazságszolgáltatási, igazgatási és gazdasági tevékenységéhez kapcsolódóan keletkeztek. Míg a jelentősebb oppidumok esetében nagyobb mennyiségű és sokrétűbb írott forrásanyag maradt fenn, addig a kisebb mezővárosok írásbelisége lényegesen kevésbé volt differenciált. Az 1540–1600 között keletkezett oklevelek vizsgálata a mezővárosok fejlettségére és írásbeliségének szervezettségére is következtetni enged. Közöttük egyezséglevelek, adásvételi szerződéseket megerősítő oklevelek, valamint tanúvallomásokot rögzítő iratok egyaránt megtalálhatók. A szövegek egyértelműen tanúsítják, hogy a mezővárosi tanács kizárólag helyi ügyekben rendelkezett oklevélkiállítási jogkörrel. Az okleveleket a tanács teljes testületének jelenlétében állították ki, és azok tartós jogi érvénnyel bírtak.

A KOLOZSMONOSTORI KONVENT FEJEDELEMSÉGKORI JEGYZŐKÖNYVEIRŐL

Bogdándi Zsolt

Erdélyi Múzeum-Egyesület

A kolozsmonostori konventi hiteleshely 1575-ben történt újjászervezése után a kinevezett requisitorok a jegyzőkönyv-vezetésben is a régi, megszokott módszerekhez tértek vissza. Ekkor viszont már inkább protocollum seu librum a többnyire utólag bekötött, vagy külön ívfüzetekből álló jegyzőkönyvek megnevezése. A jegyzőkönyveket valójában másolatkönyveknek is nevezhetnénk, hiszen többnyire szinte csonkítatlan szövegű okleveleket tartalmaznak, tehát a protocollumba való bemásolásra a kész tisztázatról a kézbesítés előtt, illetve utólag a teljes szövegű fogalmazványokról kerülhetett sor. Előadásomban ezeknek a jegyzőkönyveknek a forrásértékéről, a vezetésük módjáról, a bejegyzések nyelvéről és a requisitorok szerepéről lesz szó.

EGY 1613-AS KOLOZS VÁRMEGYEI GYALOGPUSKÁS MUSTRAJEGYZÉK TANULSÁGAI**Izsán Csaba**

Erdélyi Múzeum-Egyesület

Előadásomban egy olyan 17. század eleji gyalogpuskás mustrajegyzéket tervezek bemutatni, amely a Jósika család levéltárából került be a Kolozsvári Állami Levéltár gyűjteményébe. Egyrészt – az ismert adatok tükrében – szeretném áttekinteni mustrajegyzéken szereplő családokat és személyeket, továbbá egy jóval tágabb kontextusból (a korabeli erdélyi hadszervezet) kívánom értelmezni a forrásból ki-nyert információkat.

A FISKÁLIS JOBBÁGYSÁG HELYZETE AZ ERDÉLYI RÁKÓCZI-BIRTOKOKON (17. SZÁZAD ELSŐ FELE)**Mátyás-Rausch Petra**

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

Az erdélyi fejedelmi birtokokon élő jobbágyság (a fiskális jobbágyság) kutatása az erdélyi társadalomtörténet egyik kevésbé kutatott területe. A 17. század első felében Bethlen Gábor és I. Rákóczi György szigorú birtokpolitikájának köszönhetően egy nagy kiterjedésű fiskális uradalomhálózat jellemezte a fejedelemséget, ezeken a birtokokon számottevő jobbágyság lakott. A fennmaradt források segítségével (urbáriumok, számadások, ellenőri kifogások) elsőként annak járok utána előadásomban, hogy milyen szolgáltatási rendszerben éltek a korabeli fiskális jobbágyok, valamint azt vizsgálom meg, hogy a fiskális uradalmakban, különösen a bányauradalmakban, milyen társadalmi előrelépési lehetőségek voltak, milyen és mekkora mértékű lehetett a vertikális mobilizáció ebben a környezetben.

ALSÓSZINTŰ BÍRÁSKODÁSI FÓRUMOK AZ ERDÉLYI FEJEDELEMSÉGBEN**Rác Balázs Viktor**

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

Az Erdélyi Fejedelemség rendkívül összetett igazságszolgáltatási rendszerének kevésbé ismert intézményei a helyi szintű bíráskodás egyes fórumai. Ilyen különösen a cirkálás, a földesúri bíráskodás, illetve a falusi törvényszékek működése. Előadásomban e fórumok szervezetét, működését, egymáshoz való viszonyát és az egész igazságszolgáltatási rendszerben betöltött szerepüket kívánom bemutatni, elsősorban levéltári forrásokra támaszkodva.

PRÓKÁTOROK, ÍRÁSBELISÉG ÉS JOGI MŰVELTSÉG A KORA ÚJKORI ERDÉLYBEN**Pakó László**

Erdélyi Múzeum-Egyesület

Főként a Kolozsvár és Gyulafehérvár városok 16-17. századi bíraskodási gyakorlatában előforduló prókátorok tevékenységéről fennmaradt adatok alapján próbálunk rávilágítani arra, hogy a kora újkori erdélyi jogtudó értelmiségiek ezen képviselői milyen jogi műveltséggel rendelkeztek, mennyire voltak jártasak a jogszolgáltatáshoz kapcsolódó írásbeli feladatok elvégzésében, illetve, hogy milyen elméleti és gyakorlati ismeretekkel rendelkezhettek a jogszolgáltatás területéről.

ÖNREPREZENTÁCIÓ AZ APAFI-KORI ERDÉLYI EGODOKUMENTUMOKBAN**Balogh Judit**

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Apafi Mihály fejedelemségének mintegy 30 éve alatt jelentősen megsaporodtak az Erdélyi Fejedelemség területén keletkezett személyes források, magánlevelezések, valamint naplók, önéletírások. A tervezett előadásban egy több éve tartó kutatómunka egyik eredményét mutatom meg, mégpedig azt, hogy ezekben az egodokumentumokban hogyan látják a szerzők saját magukat és az Erdélyi Fejedelemség helyzetét, az erdélyi társadalmat magát.

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

25. szimpózium

A tulajdonnevek mint az identitástudat és a magyarságkép alakítói és tükrözői

Szervezés: Kecskés Judit, Slíz Mariann, Tóth Valéria
Tudományterület: nyelvtudomány, névtan

GLOBALIZÁCIÓ ÉS IDENTITÁSŐRZÉS AZ UTÓNEVEKBEN AZ ELMÚLT MÁSFÉL ÉVTIZEDBEN MAGYARORSZÁGON

Raátz Judit

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Az elmúlt évtizedek utónéavadását egyszerre jellemzi az új, nemzetközileg is ismert, gyakori nevek választása, illetve a feledésbe merült régi nevek, azok alakváltozatainak újjáélesztése. Így a globalizációra és az identitásőrzésre való igény egyidejű jelenléte az elmúlt másfél évtized hazai névadási gyakorlatában is kimutatható. Hasonlóan ez a kettős tendencia jellemzi ennek az időszaknak a hivatalosan kérelmezett és elfogadott új utóneveinek típusait is.

Az előadás egyik célja, hogy a fenti állítást bizonyítsa a hivatalos névstatistikák és az elfogadott, újonnan kérelmezett utónevek főbb típusainak bemutatásával, azok elemzésével. A másik cél, hogy egy 2013-as és annak kérdéseit részben megismételt friss 2026-os online kérdőíves felmérés eredményeit felhasználva bemutassa és összegezze a vizsgált időszak főbb névválasztási motivációit, illetve felvázolja a két időszak azonos, illetve eltérő jellemzőit.

A fenti adatokra is alapozva az előadás záró része kitér arra a kérdésre, hogy lehet-e, érdemes-e, illetve milyen mértékig törvényekkel, egyre szigorodó szabályozásokkal beavatkozni a hazai utónévválasztás, névhasználat folyamatába.

MAGYARSÁGKÉP AZ UTÓNEVEK TÜKRÉBEN. AZ UTÓNÉVISELÉS SZABÁLYOZÁSÁNAK KÖZELMÚLTBELI VÁLTOZÁSAI

Hauber Kitti – Kovács-Sipos Bíbor Klára – Kozma Judit

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Az ELTE Nyelvtudományi Kutatóközpont Nyelvhasználati és Nyelvi Tanácsadási Kutatócsoport névtani munkacsoportjának közös előadása. Célja bemutatni az utónévví-

selést szabályozó 2010. évi I. törvény 44. § (4a) bekezdésének 2025. augusztusi módosítását, annak társadalmi és szakmai, elsődlegesen alkalmazott névtani vonatkozásait, hatásait. Az előadásban ismertetjük, hogyan változott a törvénymódosításnak megfelelően az utónévkérelmezés folyamata és az ELTE NYTK-nak az e folyamatban betöltött szerepe. Kitérünk a KTM, a KIM és az ELTE NYTK együttműködésére, valamint bemutatjuk az ELTE NYTK újonnan felállt Névbizottságát és annak munkáját. Emellett felvázoljuk, milyen elvek és szakmai szempontok vezettek az utónév-kérelmek szakmai véleményezése során alkalmazott Alapelvek felülvizsgálatához, módosításához, illetve miképp alakult az anyakönyvezhető utónevek listája a 10/2025 (IX. 3) KIM-rendeletben a 2025. szeptember 3-án a Magyar Közlöny 101. számában közzétett állapothoz képest.

AZ ELMÚLT ÉVTIZEDBEN KÉRELMEZETT UNISZEX NEVEK ELEMZÉSE

Raátz Judit – Takács Judit

Eötvös Loránd Tudományegyetem – Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Magyarországon hivatalosan nem lehet olyan utónevet bejegyeztetni, amelyet mindkét nem viselhet. Ezt a 2010. évi I. törvény 44. §-ának (3) bekezdése jogilag is szabályozza, így a magyar utónevek közé nem kerülhetnek be olyan nevek, amelyek más országokban uniszexnek számítanak. Ennek ellenére a névkérelmek között minden évben egyre nagyobb számban fordulnak elő ilyen típusú nevek is.

Előadásunkban először áttekintjük az uniszex név fogalmát, a megnevezésére használt terminusokat, illetve a hozzá kapcsolódó legfontosabb külföldi, valamint magyar nyelvű kutatásokat, majd az Utónévbizottsághoz 2018–2025 között érkezett, más névanyagban uniszexnek számító nevek sajátosságait határozzuk meg. Kutatásunk korpuszát közel 350 utónév alkotja, amelyeket eredetük, szemantikai, hangtani és alaktani sajátásaik alapján elemzünk. Előadásunkat egy 2026 tavaszán 150 fő bevonásával végzett, uniszex nevekre vonatkozó online attitűdvizsgálat elemzésével zárjuk.

NYELVÉSZETI MEGJEGYZÉSEK A MAGYAR TÖRZSSZÖVETSÉG KIALAKULÁSÁHOZ

Aydemir Hakan

Istanbul Medeniyet University

Az előadás Berta Árpádnak (1988–2004) a magyar törzsszövetség kialakulására vonatkozó hipotézisét vizsgálja és új nyelvészeti adatok alapján kritikai módon újraértékeli. A magyar törzsnevek eredete régóta vita tárgya a magyar nyelvudományban és történetírásban. A korábbi kutatásokkal szemben az előadás amellet érvel, hogy

a törzsnevek nem alkotnak egységes, katonai jellegű rendszert, és nem vezethetők vissza egységes török eredetre. Az elemzés rámutat arra is, hogy a törzsnevek nem egy központi elnevezési folyamat eredményei, hanem eltérő eredetű és funkciójú megnevezések.

GYULÁK ÉS ETELKÁK: ADALÉKOK A 18–19. SZÁZADI NEMZETI KERESZTNÉVDIVATHOZ

Kovács-Sipos Bíbor Klára

Eötvös Loránd Tudományegyetem

A 18. század utolsó évtizedeitől kezdődően figyelhető meg a nemzeti keresztnévadás divatjának első hulláma Magyarországon, amelynek során idővel egyre többen – elsősorban a nemesi, illetve a műveltebb társadalmi rétegek – választottak a születendő gyermekeik számára a korszakban felújított, régi magyar (vagy annak tartott) keresztsneveket, illetve írói névalkotásokat a korabeli népszerű, honfoglalást tematizáló irodalmi művekből. Bár sokszor nehéz meghatározni a névdivatok kiváltó okait, a szóban forgó neveknel erőteljesen jelen van a nemzeti öntudat kialakulásával összekapcsolódó, kifejezetten nemzeti identitást és hovatartozást kifejezni kívánó névadási motiváció. Az előadás a nemzeti nevek divatjának hátterében meghúzódó társadalmi, művelődéstörténeti folyamatokat kívánja illusztrálni két egykori divatnév, a Gyula és az Etelka névadási történetén keresztül, megvizsgálva a divattossá válásuk kezdeteit, mintázatait, lehetséges motivációit, valamint az egyes nevekhez fűződő korabeli attitűdöket, narratívákat. Az előadás számba veszi a korabeli népszerű irodalmi művek névdivatra kifejtett hatását, illetve kitér a két név divatjának későbbi alakulására is.

A NEMZETI KERESZTNÉVKINCSTŐL ELTERJEDÉSE A 19. SZÁZADBAN: A FELÚJÍTOTT NEVEK PÉLDÁJA

Slíz Mariann

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Az előadás a középkor végére kihalt, majd a reformkor és a romantika idején a nemzeti névkincs megalkotása során felújított nevek 19. századi elterjedésének ütemét mutatja be, elsősorban a férfinevekre koncentrálva.

CSALÁDNEVEK KÖZÉP-EURÓPÁBAN. A VISEGRÁDI ORSZÁGOK CSALÁDNÉVSZÓTÁRÁNAK TANULSÁGAIBÓL

Farkas Tamás

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Az előadás a magyar családnevek, illetve a visegrádi országok családnévanyagának jellemzőit: egyes sajátosságait, illetve különbségeit állítja figyelmének középpontjába. Megállapításait elsősorban a visegrádi országok közelmúltban elkészült többnyelvű, online elérhető családnévszótárának tartalmára, a különböző névállományok összehasonlító vizsgálatára alapozza.

A „MAGYAR” CSALÁDNÉV KONCEPCIÓJA AZ ÁLLAM SZEMSZÖGÉBŐL

Hauber Kitti

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Az előadás célja bemutatni hogyan alakult az évszázadok során a családnév és főként a magyar családnév percepciója a jogalkotók és az anyakönyvi szervek szempontjából, hogyan zajlott és zajlik ma is a magyar családnév kodifikációja, és a szabályozás mely korszakaiban mennyiben támaszkodott a jogalkotó és az állami vezetés a nyelvtudományra, illetőleg mennyire engedett teret a névkutatók szakmai álláspontjának a jogszabályok megfogalmazásában és alkalmazásában.

Mivel az anyakönyvi eljárásról szóló 2010. évi I. törvény 49 § (6) bekezdésének alapján 2023 óta komoly szerep jut a névkutatóknak a családnév-változtatások elbírálásában, a jogszabályok értelmezésében és alakításában, szükséges lehet a mai szemszögből áttekinteni, milyen névmenedzselési stratégiákat lehet kimutatni az elmúlt közel 250 évből, és vajon változtak-e és mennyiben ennek kultúrpolitikai céljai.

Az előadás első felében bemutatom kronológiai rendben, hogyan értelmezte a magyar állam a családnév kategóriáját az első királyi rendeletektől az anyakönyvezésre vonatkozó I. törvény 2023. júliusi módosításáig. Konkrét példák alapján felvázolom, mit ért a magyarországi jogalkotó a magyar családi név kategóriáján, a magyar családnevek rendszerén és a magyar hagyományokhoz illő hangzáson. Majd ismertetem, hogyan került értelmezésre az ELTE NYTK Nyelvhasználati és nyelvi tanácsadási kutatócsoport névtani munkacsoportja, valamint az ELTE NYTK Névbizottság által az I. törvény 49.§ (4) bekezdésének a) pontja. A kutatás forrásai a BFKH Állampolgársági és Anyakönyvi Főosztály Névváltoztatási és Anyakönyvi Osztály által az ELTE Nyelvtudomány Kutatóközpont részére megküldött családnév-változtatási ügyek és névadatok, valamint az ELTE NYTK által kutatási célokra létrehozott Magyar családnév-változtatási adattár (MCsvA.).

A SELMECI DIÁKNEVEK MINT A KÖZÖSSÉGI IDENTITÁS KIFEJEZŐESZKÖZEI

Kecskés Judit

Miskolci Egyetem

Az előadás a selmeci diákhagyományokhoz kötődő sajátos ragadványnévrendszert mutatja be, a ragadványneveket az identitás szimbolikus jeleként tárgyalja empirikus (kérdőíves) kutatásra alapozva. A selmeci diákhagyományok az 1735-ben Selmecbányán alapított Bergscholából indultak, s a diákszervezetek 1820-as évekből fennmaradt dokumentumai szerint elsődleges céljuk az eltérő nemzetiségű, soknyelvű diákság összekovácsolása, a közösségi identitás kialakítása volt. Az akadémia 1919-ben Sopronba, 1949-ben Miskolcra költözött, terjeszkedett újabb karokkal s újabb városokba (Dunaújvárosba, Székesfehérvárra), de a hagyományait megőrizte a 21. századig. Az utódintézményekben működő diáktársaságok közös kezdeményezésére 2014-ben a Selmeci diákhagyományok felkerültek az UNESCO szellemi és kulturális örökség magyar nemzeti jegyzékére. Az előadás e nemzeti örökséghez kapcsolódó elsődlegesen a Miskolci Egyetemhez kötődő ragadványneveket vizsgálja. A tulajdonnevek egyéni és csoportidentitásjelölő funkciójáról számos tanulmány született (Tolcsvai 2008; Bauko 2014; Hoffmann 2014), amelyhez csatlakozni kíván a kutatás, így bemutatja a csoportidentitás kifejezésének nyelvi (szerkezeti szintű és lexikális) eszközeit, a nevek kulturális lehorgonyozottságának nyelvi elemeit, valamint kérdőívek alapján választ ad arra, hogyan a épülnek be ragadványnevek a hagyományörző hallgatók önazonosság-tudatába, s részévé válnak-e megkeresztelt oktatók identitásépítésének.

Bauko J. 2014. A tulajdonnév identitásjelölő funkciója. In: Bauko J., Benyovszky K. (szerk.) A nevek szemiotikája. Nyitra – Budapest : Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-Európai Tanulmányok Kara – Magyar Szemiotikai Társaság. 78–96.

Hoffmann I. 2014. Név és jelentés. In: Bauko J., Benyovszky K. (szerk.) A nevek szemiotikája. Nyitra – Budapest : Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-Európai Tanulmányok Kara – Magyar Szemiotikai Társaság. 5–21.

Tolcsvai Nagy G. 2008. A tulajdonnév jelentése. In: Bölcskei A., N. Császi I. (szerk.) Név és valóság. (A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai). Budapest : Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. 30–41.

A HATÁRJÁRÓ OKLEVÉL MINT A HELYNÉVTÖRTÉNET FORRÁSA

Pelczéder Katalin

Pannon Egyetem

A határjáró oklevelek több tudományterületnek szolgálnak értékes forrásul, többek között a történettudománynak, a régészetnek, a történeti földrajznak, a néprajznak és a nyelvészetnek. A tervezett előadásban azt vizsgálom több, részletesen feldolgo-

zott Árpád-kori határjárás szövegére támaszkodva, hogy a nyelvtörténetben, azon belül a helynévtörténeti kutatásokban hogyan használható fel ez a forrástípus.

A helynévtörténeti kutatások a határleírások kapcsán a magyar nyelvű szórványokkal, azok közül is elsősorban a helynevekkel foglalkoznak. De magának a határleírásnak mint sajátos szövegtípusnak a vizsgálata, a szöveg szerveződésének, a helymegjelölések logikájának az elemzése is járhat nyelv- és névtörténeti hozadékkal. Előadásomban megkísérlem meghatározni a határleírások főbb tartalmi elemeit és a hely(nev)ek azonosítása szempontjából fontos szövegtani jellemzőit. A történettudományi szakirodalomra támaszkodva bemutatom a határjelek egyes típusait és ezek nyelvi kifejezési formáit a korai ómagyar kori forrásokban. Ennek kapcsán a következő kérdésekre keresek választ: milyen nyelvi megoldásokkal történik a helyek egyértelmű, pontos azonosítása; a helynevek milyen funkciókban jelenhetnek meg a szövegben, milyen szerepet töltenek be az egyes határjelek megadásában; mely objektumokat jelöltek inkább helynévvel, melyeket inkább köznévvvel, illetve szintagmatikus szerkezettel vagy körülírással. Az elemzés anyagát a közelmúltban monografikus, nyelvészeti szempontú feldolgozásban részesült oklevelek határleírásai alkotják (Tihanyi alapítólevél, Százdi alapítólevél, Garamszentbenedeki alapítólevél, Bakonybéli összeírás, Tihanyi összeírás).

A vizsgálat nyelv- és névtörténeti szempontból azzal járulhat hozzá a kutatásokhoz, hogy ráirányítja a figyelmet a határleírás mint sajátos szövegtípus kontextusában végzett elemzés jelentőségére, amely az egyedi esetekben segítséget nyújthat a helyfajták meghatározásában, a tulajdonnév és a köznév elkülönítésében, a névszerkezet rekonstruálásában és a névadási motiváció feltárásában.

ONE KINDRED, A HUNDRED PLACES: A MULTILINGUAL WORKFLOW FOR LOCALIZING LATE MEDIEVAL HUNGARIAN TOPONYMIC SYSTEMS

Teleki Béla

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

The paper introduces a multilingual, reproducible workflow for localizing late medieval Hungarian place-names and interpreting their variation as evidence of social mobility and territorial expansion within the Kingdom of Hungary. As a case study, it reconstructs the spatial footprint of the Garazda kindred through approximately one hundred estate-related toponyms dispersed across the realm. The corpus draws on Latin charter practice and its vernacular interfaces, tracing Hungarian, Slavic, and Germanic name-forms alongside Latinized spellings. The workflow combines philological normalization and variant clustering, source-criticism of documentary contexts, cross-referencing with historical gazetteers, and GIS-based localization with explicit uncertainty ratings. On this basis, the paper proposes a hypothesis of toponymic correlation: recurring cross-language patterns can be mapped to iden-

tifiable historical processes (branching of kindreds, acquisition strategies, and regional integration). The aim is to provide both a transferable methodological template and a contribution to the congress theme by showing how multilingual names help reconstruct historical landscapes and the dynamics of the pre-modern Hungarian political community.

A TERMÉSZETI KÖRNYEZETRE UTALÓ TELEPÜLÉSNEVEK NÉVADÁSI HÁTTERE

Kovács Éva

Debreceni Egyetem

A természeti környezetre utaló településneveket – a sajátosságviszonyt kifejező településnevek másik két csoportja, a humán környezetre utaló (pl. személynévi, törzsnévi, népnévi, foglalkozásnévi stb.), valamint az épített környezetre, emberi tevékenységre utaló (pl. lakóépületre, bányákra, vásártartásra stb. utaló) településnevek mellett – a magyar településnév-rendszer fontos névtípusának tarthatjuk. E települések – a másik két említett kategóriától eltérően – az ember tevékenységétől függetlenül is létező helyekkel, entitásokkal állnak összefüggésben. A természeti környezetre utaló települések tehát az ember tevékenységétől függetlenül is létező helyekről kapták megnevezésüket, ennek alapján a hagyományosan természeti neveknek nevezett névfajttával mutatnak rokonságot, noha mint településnevek természetesen a műveltségi nevekhez tartoznak. A szakirodalom a két nagy névcsoport között a fő különbséget abban látja, hogy a természeti nevek létrejöttében és használatában elsősorban a nyelvi-kommunikációs szükségletek játszanak szerepet, a műveltségi nevek esetében viszont a társadalmi motívumok is jelentős súllyal vannak jelen a névadáskor.

Előadásomban funkcionális nyelvészeti megközelítés alapján e speciális helyzetű névtípus, a természeti környezetre utaló településnevek mögött meghúzódó névadói, illetve névhasználói háttér felderítésére teszek kísérletet. Kognitív szempontok alapján tekintem át a természeti nevek (pl. a víznevek, domborzati nevek, erdőnevek stb.) és a műveltségi nevek (köztük a településnevek) közti eltéréseket (pl. keletkezésük, nyelvi jellegük stb.), s igyekszem átfogó képet adni a természeti környezetre utaló településnevek nyelvhasználatáról, illetve térszemléletéről.

VÍZNEVEINK MINT NEMZETI ÉS KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGÜNK

Wendl Dávid

Debreceni Egyetem – Eötvös Loránd Tudományegyetem

A helynévhasználat az emberi civilizációk hajnalától minden kultúra sajátos jelensége. Különböző korokra, kultúrákra és társadalmi csoportokra különböző névhaszná-

lati minták jellemzőek. Egy közösség, egy nemzet kulturális örökségének kiemelt eleme annak helynévkincse. Az előadás témája a víznevek nemzeti és kulturális örökségként való értelmezhetősége a Kalocsai Sárköz víznévrendszerén keresztül. Az eredetileg álló- és folyóvizekkel sűrűn szabdalta táj a 19. században, a Duna medrének szabályozását követően, a mocsarak, vizek lecsapolásával változott meg gyökeresen. Ekkor kezdődött meg a táj máig tartó sivatagosodása. Az egykor itt létező vizek ezreinek fokozatos eltűnésével nem csupán a gazdálkodás jellege változott meg gyökeresen, hanem számos, korábban nagy jelentőségű néprajzi elem tűnt el nyomtalanul a nép életéből. A helynévkincs, s annak részeként a víznévrendszer egy olyan rétege e táj kulturális örökségének, amely fokozatosan válik élő organizmusból nyelvtörténeti fossziliává. A mi feladatunk ennek az örökségnek, a helyneveknek, így a vízneveknek az összegyűjtése, elemzése és közreadása a tudomány, a kultúra és a közigazgatás rendelkezésre álló eszközeivel.

A MAGYAR NEMZETI HELYNÉVTÁR MINT A NYELVTÖRTÉNETI KUTATÁSOK FORRÁSA

Tóth Valéria

Debreceni Egyetem

A Magyar Nemzeti Helynévtár azzal a céllal indult útjára, hogy a magyar nyelvterület élőnyelvi és történeti helyneveit többféle formában (adatbázisként és szótári könyvsorozatként) közreadja. Arról, hogy ez a munka milyen haszonnal járhat a közművelődés és a tudományos kutatás számára, már több helyen esett szó. A mostani előadásomban azt mutatom be, hogy miképpen szolgálja ez a hatalmas nyelvi állomány már most is a nyelvtörténeti kutatásokat. Azáltal ugyanis, hogy a Magyar Nemzeti Helynévtár a nyelvterület különböző részeiről tartalmaz összeállított helynévszótárakat, amelyek egy része már az adatbázisban is elérhető (nevekre kereshető formában is), jó néhány nyelvtörténeti (főként hangtörténeti, morfológiai, dialektológiai, lexikális) jelenség vizsgálatához nyújt gazdag és eddig jórészt kiaknázatlan nyelvi anyagot.

A CSÍKI HELYNEVEK GYŰJTÉSÉNEK 19–20. SZÁZADI TÖRTÉNETE

Csomortáni Magdolna

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

A tudománytörténeti előadás azokról a helynévgyűjtési törekvésekről tájékoztat, amelyek a korábbi századokban a csíki települések helynévállományainak a feltárására irányultak. Bemutatja Pesty Frigyes 19. századi országos helynévgyűjtésének és

Szabó T. Attila 20. századi erdélyi történeti helynévkutatásainak csíki eredményeit, kitérve azok jelentőségére is.

A HELYNÉVISMERET VÁLTOZÁSAI A 21. SZÁZADI ERDÉLYBEN (HELYNÉVISMERET ÉS HELYNÉVHASZNÁLAT SZUCSÁGBAN)

Tamás Csilla

Erdélyi Múzeum-Egyesület, Jakó Zsigmond Kutatóintézet, Kolozsvár

Szucság vegyes lakosságú település a Nádasmentén, Kolozs megyében, Romániában. A Magyar Nemzeti Helynévtár Program szakmai irányelveihez kapcsolódva készítettem itt helynévgyűjtést. Fontos, hogy egy adott településen az adatközlők minél szélesebb rétegével – mindkét nemből és minél több korosztályból – készítsünk interjút. Ebből következően lehetőség nyílik a szocionomasztikai vizsgálat elvégzésére is. Az előadás elsődleges célja tehát annak feltárása, hogy a helyi magyar lakosság, melyet egy névközösségnek tekintek, mennyire ismeri, és a mindennapi diskurzusban miként alkalmazza a mikrotoponimákat. A 2024–2025-ös élőnyelvi helynévgyűjtést megelőzően készült egy ellenőrző adatgyűjtés 2006–2007-ben, valamint egy az 1940-es években, amelyet Szabó T. Attila tett közzé. Ezeket a helynévgyűjtéseket összehasonlítva, a különböző korosztályokhoz tartozó adatközlőket kikérdezve vonhatunk le következtetést a szucsági helynevek ismeretének változását illetően.

A magyar lakosság mintegy hét százalékaival készítettem beszélgetést a félig strukturált interjú módszerét követve. A különböző korosztályokhoz – az idős, a középgenerációs és a fiatalabb korcsoportokhoz – tartozó adatközlők válaszait elemezve pontos kép rajzolódik ki a szucsági magyar lakosok ez irányú tudásáról. A helynévismeret mértékének általános csökkenése elsősorban az életmód megváltozásának köszönhető, de egyéb faktoroktól is függ, melyekre kitérek az előadásom során.

A HELYNÉVÁLLOMÁNY VIZSGÁLATA DÉL-DÉLKELET UGOCSA MEGYÉBEN

Kocán Béla

Vetési Albert Gimnázium, Veszprém

A Magyar Nemzeti Helynévtár Program (MNHP) kutatásában Szatmár és Ugocsa vármegye történeti és élőnyelvi helynévanyagával foglalkozom. A névanyag feltárása ezen a területen leletmentő jelentőségű. Ugocsa megye néhány településének (Batár, Nevetlenfalva, Akli, Aklihegy) a névállománya több szempontból is kiemelt kutatási terület: egyrészt máig tartó népi-nyelvi érintkezés figyelhető meg a térségben, másrészt az ukrainai területen folyó háború miatt a magyarlakta kutatópontok népessége napjainkban jelentős átalakuláson esik át, harmadrészt a trianoni határ-

megvonás következtében az ugoccai kutatópontok az ukrán–román határszélén húzódnak, valamint domborzatilag is igen változatos területről van szó, ugyanis a sík és az erdős hegyvidék egyaránt megtalálható itt. Ezen tényezők hatással lehetnek a történeti és az élőnyelvi helynévanyagra.

Előadásomban az Ugocsa megyei síkvidék (pl. Batár) és hegyvidék (pl. Aklihegy) névállományának összehasonlító vizsgálatát végzem el. Az élőnyelvi gyűjtés során is megtapasztaltam a történeti és az élőnyelvi névanyagban a hegyvidéki, elszigeteltebb település és a síkvidéki település névanyagában eltéréseket. A 19. század közepétől kezdődően a történeti anyag jelentős számú forrást biztosít a két település névanyagának összevető vizsgálatára. Hipotézisem, hogy a hegyvidéki terület sokkal inkább megőrző jellegű, míg a síkvidéki terület kevésbé. A kutatás célja, hogy a földrajzi adottságok és a történelmi–társadalmi változások milyen mértékben formálták a helynévanyagot.

A MAGYAR HELYNEVEK SZOMORÚ VILÁGA

Mikesy Gábor

Lechner Tudásközpont Nonprofit Kft.

A helynevek egy nemzeti kultúra integráns részét képezik, alapvető kapcsolatot tartanak fenn a fizikai valóság, a társadalom szervezett részei (állam, kisebb területi egységek, lokális identitásokat őrző szerveződések stb.), illetve a szűkebb és tágabb környezetet megragadni (belakni, művelni, bejárni, tanulni, térképen tájékozódni stb.) óhajtó egyének, közösségek között. A helynevek forrásait, használatuknak módját, irányelveit tekintve több ágazat, több hivatalos és tudományos műhely külön utakat jár, aminek egy vesztese van: a nemzeti kultúra.

HELYNÉV-SZEMIOTIKAI TÁJKÉP: FÜLEK MAGYAR–SZLOVÁK UTCANÉVPÁRJAINAK NÉVADÁSI ÉS FORDÍTÁSI SAJÁTOSSÁGAI

Angyal László

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

Az előadás Fülek jelenkori kétnyelvű (magyar–szlovák) utcanévállományának névadási és fordítási sajátosságait vizsgálja 76 utcanévpár elemzése alapján. Áttekinti a szlovákiai települések kétnyelvű utcanévrendszerére vonatkozó magyar és szlovák szakirodalmat, valamint az utcanévhasználatot és -szabályozást meghatározó szlovákiai jogi keretet. Az előadás kitér a füleki utcanévállomány 1989 utáni, társadalmi-politikai változásokkal összefüggő alakulására is. A kétnyelvű névpárok vizsgálata során az alábbi fordítási műveletek azonosíthatók: átvitel, átírás, névmegfeleltetés,

tükörfordítás (illetve részfordítás), valamint részleges modifikáció. Az utcanévreszek fordításában ezek az eljárások gyakran kombináltan jelennek meg.

A fordítási stratégia megválasztását jelentős mértékben befolyásolja az adott névrész eredete, különösen az, hogy tulajdonnévi vagy köznévi alapú lexikai elemről van-e szó. Az előadás az utcanévpárok funkcionális-szemantikai elemzésére is vállalkozik, feltárva a névadási motivációk és a fordítási megoldások közötti összefüggéseket. A közszavakból keletkezett utcanévek a hely valamely külső dologhoz vagy körülményhez való viszonyát, egyes tulajdonságait, illetve más helyekhez fűződő kapcsolatát fejezik ki. A kétnyelvű utcanév-szemiotikai tájképben a tulajdonnevek fordításának módjai figyelhetőek meg a vizsgált településen.

A TULAJDONNEVEK MINT MAGYARSÁGSZIMBÓLUMOK A KÉTNyelVŰ NÉVSZEMIOTIKAI TÁJKÉPben

Bauko János

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

Az előadás a szlovák–magyar kétnyelvű környezet névszemiotikai tájképében megjelenő magyar tulajdonnevek etnikai identitásjelölő szerepével foglalkozik, melyek magyarságszimbólumoknak tekinthetők. A névszemiotikai tájkép a névtáblákon, köztereken lévő feliratokon, különböző felületeken megjelenő tulajdonneveket, valamint a nevekre utaló, nevekhez kíséző extralingvális jeleket foglalja magába. Kétnyelvű környezetben a kisebbségi nyelven feltüntetett (magyar) tulajdonnevek növelik a kisebbségi nyelv presztízsét, az egyéni és kollektív identitás kifejezői, etnikai identitásjelölő funkciójuk van. A szerző a szlovákiai magyar településekről származó képanyag segítségével szemlélteti a tulajdonneveket mint magyarságszimbólumokat.

AZ UTCANÉV-VÁLTOZTATÁS IDENTITÁSFORMÁLÓ HATÁSA KÁRPÁTALJA MAGYARLAKTA TELEPÜLÉSEIN

Karmacs Zoltán

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem – Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

Előadásomban a kárpátaljai magyar lakta települések 1990-től bekövetkezett utcanévváltozásain keresztül szeretnék rávilágítani arra, hogy a települések utcanévei milyen hatást gyakoroltak a település nyelvi tájképén keresztül a magyar identitástudatra. Továbbá a névváltoztatás folyamatában hogyan jelent meg a kárpátaljai magyarság magyar identitástudata az új nevek kiválasztásában. Előadásomban az 1990–2021 közé eső időszakot tárom fel, külön elemmezve a 2014-es kelet-ukrajnai konfliktus időszakának hatásait.

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötetete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

26. szimpózium

Nemzeti filozófiák kelet-közép-európai kontextusban

Szervezés: Székely László, Mester Béla
Tudományterület: filozófiatörténet

EDMUND HUSSERL. NEMZET, TÖRTÉNETISÉG, TRADICIONALIZMUS

Ábrahám Zoltán

Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Jövőképesség Obszervatórium

Előadásomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy miért válik fontos témává, s milyen szerepet játszik a nemzet fogalma Husserl gondolkodásában. Mivel a fogalommal összekapcsolódik a történetiség dimenziója, ezért magától értetődőnek látszik, hogy Az európai tudományok válságához írott előmunkálatok között találkozunk vele. Az Emberi élet a történetiségben című előtanulmányában, miközben az embert az ész, s így az igazság megismerésének a képességével rendelkező lényként (Vernunftwesen, ill. animal rationale) ábrázolja Husserl, polisalkotó, vagyis olyan lénynek is tekinti, aki egy nagyobb közösség tagjaként értelmezhető. Ez a nagyobb magától értetődő közösség pedig mindenekelőtt a nemzet. Az egyén „nemzete személyfölötti totalitásának a tagja”, és nyilvánvalóan annak kell lennie, hiszen tudattartalmainak meghatározó része is személyfölötti (hagyományok, erkölcsök). Ám a nemzet, a „személyfölötti személy” (Überperson) is egyfajta „személyfölötti élet-térben”, azaz más nemzetekkel együtt létezik, s ez a koexistencia egy újfajta, politikai jellegű történetiséghez vezet. Ugyanakkor ezzel ellentétes folyamat is lejátszódhat: a nemzet különböző ágakra szakadhat, s megszűnhet az anyanemzettel folytatott kommunikáció, s így a nemzet egysége is. Előadásomban végül azt kívánom bemutatni, hogy az Ausztriához kötődése mennyiben játszott szerepet Husserl nemzetfelfogásának a kialakulásában, s hogyan függ össze nemzet, tradicionalitás és történetiség, európai kontextusban.

NEMZETI FILOZÓFIÁK KELET-KÖZÉP-EURÓPÁBAN A 19. SZÁZADBAN

Mészáros András

Szlovák Tudományos Akadémia

Az előadás két problémára próbál választ adni. Az első a nemzeti filozófia fogalmát illeti, azaz arra irányul, hogy elválassza egymástól a nemzeti filozófiát mint az adott nemzeti kulturális rendszer részét a nemzeti filozófiától mint a modern nemzetté válás ideológiai és társadalomfilozófiai megalapozásától. A második összehasonlítja a 19. századi magyar, a lengyel és a szlovák nemzeti filozófiát, keresve az identikus elméleti alapokat és az eltérő megoldásokat. A háttérben megjeleníti a korabeli osztrák és a cseh bölcselet eltérő irányultságát.

Mivel a magyar nemzeti filozófia, azaz az egyezményes filozófia nem igényli az alaposabb bemutatást, az előadás arra irányul, hogy a lengyel messianizmus és az azzal párhuzamosan formálódó lengyel nemzeti filozófiának a szlovák romantikára kifejtett hatását mutassa ki, miközben megjelenítse azt a szlovák bölcselet (Pavel Hečkot) is, akinek az első publikált tanulmánya magyarul jelent meg, és aki Trentowski filozófiáját próbálta népszerűsíteni. Trentowski a materializmus és az idealizmus, a lét és a tudat, az ész és a tapasztalat ellentéteit próbálta áthidalni, és ezzel hatott a szlovák bölcseletekre is, akik éppen Trentowski nyomán próbálták bizonyítani, hogy a szláv filozófia képes megteremteni ezeknek az ellentmondásoknak a szintézisét, és ezzel egy univerzális filozófiát hoz létre. Ezen a ponton érdemes összevetni a magyar nemzeti filozófiában megfogalmazódott „reál-ideál” felfogást Hečko interpretációjával, miszerint a szlávoknál a „realista-idealista” irányzat van túlsúlyban a germánok spiritualista és idealista elméletével szemben. A magyar és a szlovák nemzeti filozófia komparációjából fakadó egyik konklúzió az, hogy míg a magyar oldalon a gnoszeológiai szempont, a szlovák oldalon az ontológiai szemlélet érvényesül, amely összefüggésben van a két bölcselet eltérő társadalmi beágyazottságával is.

A FILOZÓFIA HELYE A 19. SZÁZADI MAGYAR NEMZETI KULTÚRÁBAN

Mester Béla

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

A magyar filozófiai gondolkodásban a hosszú 19. század a bölcseleti kommunikáció nyelve és szerkezete gyökeres átalakulásának a kora. A domináns publikációs nyelv a korszak kezdetén, ugyanannak a nemzedéknek az életén belül a latin helyett a magyar lesz, az intézményeken, leginkább az iskolákon belül folytatott disputák helyét pedig egyre inkább a potenciálisan mindenki számára hozzáférhető, az ekkoriban létrejött tudományos folyóiratokban lefolytatott viták váltják föl. Ugyanakkor ez a korszak a magyar filozófia kantiánus évszázada, amelynek határait a magyar

filozófiatörténet-írásban szimbolikusan a magyar Kant-vita kezdetétől (1792) a neokantiánus értékfilozófiai rendszert és iskolát létrehozó Böhm Károly haláláig (1911) számítjuk. A szakmai nyilvánosság nyelvének és szerkezetének radikális megváltozása azonban hamarosan kommunikációs csapdahelyzetbe vezette a magyar filozófusok közösségét, amelyet e szakmai közösség kanti fogalmak mentén igyekezett értelmezni és megoldani. A reformkori magyar gondolatmenet szerint a kanti iskolafilozófia és világpolgári értelemben vett filozófia dichotóm fogalmai között létezik két, egymásra épülő átmeneti fokozat. Az első a nyilvánosságban rendszeresen megnyilvánuló gondolkodó (public intellectual) írásainak műfajához szorosan kötődő egyéni filozófia. Ennek képviselője már nem a meglévő tudást pusztán karbantartó, tananyaggá formáló iskolamester; hiszen új gondolattal kíván hozzájárulni az emberi tudás építményéhez, hozzájárulása azonban nem alkot új filozófiai rendszert vagy irányzatot, ez nem is célja. Az egyéni és a világfilozófia fokozatai között elhelyezkedő nemzeti filozófia a törekvéseit tekintve azonos a világfilozófiával. Az iskolai filozófia intézményi kereteiből kilépve, az egyéni filozófia eseti kérdésfölvételénél rendszerszerűbben kifejtve nézeteit szélesebb hazai közönséghez szól magyar nyelven, ugyanezért viszont elveszíti azt a társadalmilag szűkösebb, viszont cserébe intézményesen a magasabb iskolák európai hálózatához kötött nemzetközi hallgatótságot, amely a latinul publikáló elődök számára még természetes módon rendelkezésre állt.

Ennek a sajátos helyzetnek az értelmezése összekapcsolódik a magyar filozófusközösség önértelmezésével. Az egyik oldalon az időközben létrejött és gyarapodó magyar nyelvű filozófiai irodalom értékelésének és értelmezésének a feladatáról van szó, a másik oldalon a magyar filozófusok szerepének a meghatározásáról maguk a filozófusok által. Ennek a jellegzetesen 19. századi önértelmezésnek Kelet-Közép-Európában három fő típusa alakult ki. Az első a jövőorientált kiáltványok, nemzeti filozófiai tervezetek műfaja, amelyre vannak ugyan meglehetősen visszafogott, mértéktartó magyar példák is, nálunk mégsem ez válik az önértelmezés domináns műfajává. A második a filozófia magyar nyelvének tudatos, reflektált vizsgálata, amely a Magyar Tudós Társaság Philosophiai Műszótárának kiadásával veszi kezdetét, amely a matematikusoké után másodikként lát napvilágot. A legjelentősebb, máig ható műfaj a magyar filozófiai hagyomány történeti elbeszélése, amely a filozófia lokális hagyományait nemzeti narratívába szervezi. A magyar filozófia és a magyar filozófusok folyamatos önértelmezésének mindenkor hármas feladatot kellett elvégeznie. Mindenekelőtt tisztázni kellett az egyetemes filozófiatörténet és az éppen létrejövő nemzeti szintű filozófiatörténet-írás viszonyát, emellett azonban ugyanúgy meg kellett határozni a magyar filozófia helyét a nemzeti kultúra éppen akkoriban létrejövő kánonján belül is. E kettős feladatból fakad a harmadik, a filozófia hozzájárulása magának a modern nemzetfogalomnak, ennek az alapvetően modern politikafilozófiai fogalomnak a kialakulásához.

POLITIKAFOGALMAK MAGYARORSZÁGON. BESZÁMOLÓ EGY OTKA KUTATÁSRÓL

Hörcher Ferenc

Nemzeti Közszolgálati Egyetem – ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

2022–2024 között OTKA projektet vezettem A politika és „a politikai” fogalma a magyar politikai gondolkodásban címmel (The Concept of Politics and “The Political” in Modern Hungarian Political Thought from the 16th to the 20th Century). E projekt az NKE Politika- és Államelméleti Kutatóintézetében zajlott. A kutatás résztvevői az intézet tagjai és Balázs Zoltán a Corvinus Egyetemről. Fő célja az volt, hogy megállapítsa, mennyiben alkalmazható az a kétféle politika-fogalom a magyar politikai gondolkodás történetében, amelyet a 20. századi politikai gondolkodásban Carl Schmitt kapcsán szokás megkülönböztetni.

A Schmitt–Machiavelli nevével fémjelzett „politikai” fogalma (Bence György politikumként is emlegette) a hatalom megszerzését, megőrzését és az ellenség legyőzését tekintette e tevékenység meghatározójának. Az arisztotelianus gondolkodásmód, mely a keresztény etikával is kibővült, a közjóra irányuló tevékenységi formaként értelmezte a politikát. A kutatás során aztán egy hármas felosztás alakult ki: a cinikusan pragmatikus machiavellianus szemlélettel egy ideológia vezérelt dogmatikus politika áll szemben, s az arisztotelianus, gyakorlati bölcsességre alapozott álláspont a két véglet között keresendő.

Az előadás ezt a hármas osztályozást fogja bemutatni, s a kíváncsúnak tartott „arany középutra” két példát fog említeni a magyar történelemből: Bethlen Gábor és Deák Ferenc politika-felfogását.

A projekt számos más esettanulmányt is kidolgozott, ezek a következő válogatásokban olvashatók: (1) Magyar politikai gondolkodók (vendégszerk. Hörcher Ferenc), Korunk, III. folyam, 34(2023)/9. 3–83. (Ezen belül én magam Kolnai Aurél és Raymond Áron vonatkozó felfogását mutattam be); (2) Hörcher Ferenc – Tóth Kálmán (szerk.): A ’politika’ és ’a politikai’ fogalma a kora modern és modern magyar politikai gondolkodásban: tematikus összeállítás pp. Magyar Tudomány, 186(2025)/11. 2183–2234. (vendégszerkesztés); (3) Hörcher, Ferenc – Ádám, Smrcz (szerk.): Concepts of Politics in Modern Hungarian Thought. London, Bloomsbury Academic, 2026.

IDENTITÁSPOLITIKAI SZEMPONT ÉS FILOZÓFIAI KÖVETKEZETESSÉG

Ungvári Zrínyi Imre

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

A filozófiatörténet tapasztalata azt mutatja, hogy egy-egy filozófus életműve olykor problémafelvetéseinek kultúrtörténeti, kultúrfilozófiai, identitáspolitikai vagy vallási hivatkozásai révén a szerző által is szándékoltan, vagy csupán a kortársak és az utó-

kor szemében „nemzeti jelentőségűnek” tűnik, és nemzeti filozófiai szemléletmódként receptálják. A 19. századi magyar filozófiatörténetben különösen ilyen volt Böhm Károly filozófiája, Az ember és világa értelmezésének „magyar filozófiai tett”-ként való felfogása és filozófiájának erőteljes kulturális partikularizmusa (nacionalizmusa, protestantizmusa, antiszemitizmusa). Az 1945 utáni erdélyi ideologikus filozófiában pedig különösen ilyen volt Gáll Ernő gondolkodása, az ember, illetve a humanizmus kérdéskörének a szocialista humanizmusra, illetve a „kisebbségi humanum”-ra való kiélezésével, illetve egy jellegzetes kisebbségi kulturális-etikai-politikai attitűd, a „sajátosság méltósága” problematikájának kidolgozásával. A nemzet (illetve nemzetiség)-eszmének a filozófiával, mégpedig az egyetemes emberre-emberiségre hivatkozó filozófiával való összekapcsolása, mint azt Fichte (Beszédek a német nemzethez) és Derrida (A nemzeti humanizmus onto-teológiája ill. Heidegger keze című tanulmányok) gondolatai bizonyítják, nem kivételes és botrányos eljárás, hanem épp ellenkezőleg, bensőleg összefüggő szempontok érvényesítése. Csakhogy az ilyen értelmezésmódok nem az adott nemzet történelmileg kialakult kultúrája formálódásának konkrétumait tartják szem előtt, hanem az általuk vizionált kulturális-filozófiai nemzet (nemzetiség) teoretikusan megalkotott ideologikus eszméjét, mint egyetemessé emelt partikularitást. Kérdésfelvetésem azt vizsgálja, hogy milyen értelmezési szempontok állnak, az ilyen döntések (és utólagos kanonizációs stratégiák) hátterében, illetve milyen hatással van az ilyen „identitás-politikai program” a kifejezéséül választott életművek gondolati következetességének megítélésére. Hogy az ilyen pótlólagos „filozófiai nemzet-alkotás”, bár hangsúlyos magyar tendencia, mégsem egyedülálló, azt az is bizonyítja, hogy az említett irányultság fichtei és heideggeri előzményein túl megtalálható olyan közép- és kelet-európai gondolkodók filozófiájában is, mint Jan Patočka vagy Lucian Blaga.

PALÁGYI MENYHÉRT AZ EGYETEMES ÉS A NEMZETI TUDOMÁNYOKRÓL, KITEKINTÉSSEL A „NEMZETI FILOZÓFIA” KÉRDÉSÉRE

Székelty László

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

Palágyi Menyhért elutasítja azt az elképzelést, mely szerint a nemzeti tudományoknak mintegy az egyetemes tudományokkal – vagy más népek tudományaival – szemben kellene meghatározniuk önmagukat, illetve ily módon kellene biztosítaniuk nemzeti jellegüket. Ugyanakkor kritikát fogalmaz meg azzal a nézettel szemben is, mely szerint a tudományok egyetemessége következtében nincs szükség specifikus nemzeti tudományokra, és ezért az ilyen tudományok csupán az egyetemes tudományok helyi és/vagy nemzeti nyelven történő művelését jelenthetik. Ennek során a filozófus az egyetemes és a nemzeti tudományok viszonyának három – egymásra épülő, de egyaránt fontos – rétegét különbözteti meg:

- A nemzeti kultúráknak el kell sajátítaniuk a tudományos haladás nemzetközileg elismert eredményeit. Ennek érdekében a kis nemzeteknek – köztük a magyarnak – törekedniük kell arra, hogy az oktatásban, a könyvkiadásban és a folyóiratokban az adott nemzet nyelvére lefordítva megjelenjenek a legfontosabb nemzetközileg elismert tudományos eredmények, hogy azok az anyanyelven is elérhetőek legyenek.
- Szükség van arra, hogy a nemzeti tudományok a tudomány legújabb eredményeit, belátásait és módszertanát fölhasználva olyan sajátos hazai témák felé forduljanak, mint a helyi fauna, föld- és vízrajz, a geológia, a mezőgazdaság, illetve a nemzeti történelem, szociológia, nyelv és kultúra. Az e kutatások által elért eredményeket a hazai befogadói közegen túl közvetíteni kell más népek tudósai felé is, ily módon hozzájárulva az egyetemes tudományok fejlődéséhez.
- Szükséges az is, hogy egy nemzet olyan tudósokat neveljen ki, akik a speciális hazai témák mellett képesek részt venni általánosabb tárgykörök kutatásában, és képesek közvetlenül is bekapcsolódni a nemzetközi tudományos életbe, ekképpen is hozzájárulva az egyetemes tudományok fejlődéséhez.

Bár Palágyi ezen elképzelése több, mint száz évvel ezelőtt fogalmazódott meg, s azóta a magyar tudományosság – éppen az általa is kívánatosnak tartott irányban – látványosan fejlődött, a magyar tudományos intézményrendszerrel kapcsolatos mai viták arra utalnak, hogy elemzése ma is aktuális, és az azóta történt jelentős változások figyelembevételével ma is alkalmazható.

Bár maga Palágyi koncepciója kifejtése során a szaktudományokkal foglalkozik, előadásomban kitérek arra, hogy elemzése az egyetemes és a nemzeti filozófia viszonyával kapcsolatosan újra és újra előtérbe kerülő dilemmára is alkalmazható.

ALEXANDER BERNÁT ÉS BRANDENSTEIN BÉLA NÉZETEI A MŰVÉSZETEKRŐL

Turbucz Péter

Zempléni Múzeum, Szerencs

Az előadás Alexander Bernát és Brandenstein Béla művészetfilozófiai gondolkodásának összehasonlító elemzésére vállalkozik. A vizsgálat alapját Alexander Bernát *Művészet. A művészet értékéről. A művészeti nevelésről* (1908), *Tanulmányok – Művészet* (1924), valamint *A művészet. Válogatott tanulmányok* című kötete, továbbá Brandenstein Béla *Művészetfilozófia és Művészet és élet* című munkái képezik.

A kutatás központi kérdése, hogy a két szerző miként értelmezi a művészet lényegét, értékét és az emberi életben betöltött szerepét. Alexander Bernát esztétikai gondolkodásában a művészet elsősorban az emberi élményvilág, a fantázia és az érzelmi élet sajátos megnyilvánulása, amely jelentős szerepet játszik a személyiség formálásában és a kulturális nevelésben. Brandenstein Béla ezzel szemben a művé-

szetet az objektív értékek és a lét rendjének megjelenítéseként értelmezi, amely a szépség tapasztalatán keresztül nyit utat az ember számára a magasabb rendű valóság felé.

Az előadás szövegközeli elemzéssel vizsgálja a két szerző művészetfelfogásának különböző előfeltevéseit. Amellett érvel, hogy a jelentős filozófiai különbségek ellenére mindkét gondolkodó a művészetet az emberi önformálás és önmegértés kitüntetett területeként fogja fel. A két életmű összevetése hozzájárulhat a 20. századi magyar esztétikai gondolkodás folytonosságainak és törésvonalainak pontosabb feltárásához.

A MAGYAR MODERNITÁS ALAKVÁLTOZATAI. A VASÁRNAPI KÖR MŰVÉSZETFILOZÓFIÁJA

Szabados Bettina

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

A Vasárnapi Kör jelentőségéről és utókorra gyakorolt hatásáról még egykori tagjai között is megoszlottak a vélemények. Tolnay Károly egyik kései interjújában igazat ad abban a marxista Lukácsnak, hogy a Vasárnapi Kör jelentőségét eltúlozzák. Ugyanakkor a hajdani tagok gondolkodására nézve mégiscsak azt látjuk, hogy nagy hatást gyakorolt, és meghatározta világnézetüket. Kétségtelen, hogy nemcsak tagjai szempontjából, de a magyar modernitás felől nézve is egy progresszív csoportosulásnak számított a Vasárnapi Kör és egyedülálló módon a metafizikai, spirituális eszméket képviselte az uralkodó pozitivistá és impresszionista kultúrával szemben. Talán nem túlzás azt állítani, hogy a Vasárnapi Kör legaktívabb kezdeti időszaka alatt (1915 és 1919 között) egy ellenkultúrát képviselt és kísérelt meg meghonosítani, amelynek egyik törekvéseként a Szellemi Tudományok Szabadiskoláját is megalapították.

Milyen filozófiai belátásokra alapozták kulturális és világnézeti meggyőződésüket a Vasárnapi Kör tagjai? Milyen szerepet játszott és szántak a művészetnek a kultúrában? Mit jelentett számukra a művészet? Miben különbözött művészetfelfogásuk a korszak művészetkoncepciójától?

Ezen kérdések mentén tervezem körüljárni a Vasárnapi Kör művészet- és kultúrafogalmát, tágabb perspektívában pedig arra szeretnék reflektálni, hogy milyen jelentősége volt a Vasárnapi Körnek a magyar modernitásban.

Noha több, mint száz év eltelt a Vasárnapi Kör aktív fennállása óta, tagjai meghatározó gondolkodói voltak a magyar kultúrának, ekképp időszerű minden kísérlet, amely rákérdez a filozófia- és irodalomtörténeti kánonban való elhelyezésükre, beilleszthetőségükre.

ANTI-FILOZOFIKUS/AFILOZOFIKUS MAGYAR KULTÚRA? LUKÁCS GYÖRGY ÉS TAMÁS GÁSPÁR MIKLÓS A HAZAI BÖLCSELETI HAGYOMÁNYRÓL**Perecz László**

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem – Eötvös Lóránd Tudományegyetem

Az előadás tárgya két magyar gondolkodó: Lukács György és Tamás Gáspár Miklós. Az a törekvése, hogy kettejük munkásságára sajátos szempontból vessen pillantást: alakjukat és gondolkodásukat a magyar kultúra antifilozofikus/afilozofikus karakterének összefüggésében villantsa föl. Lukács és Tamás Gáspár Miklós, mint a hazai filozófiai kánon kiemelkedő személyiségei, közvetlenül ritkán foglalkoznak a magyar bölcseleti hagyománnyal; ilyen jellegű gondolatmeneteikben azonban mindig hangsúlyosan fölsérelmezik a magyar bölcseleti hagyomány gyöngeségét. Előadásunk ezeknek a gondolatmeneteknek közelebbi elemzésére vállalkozik.

KORA ÚJKORI MAGYAR FILOZÓFIATÖRTÉNET – SZERZŐK, FILOZÓFIAI PROBLÉMÁK, KONTEXTUSOK A 16. SZÁZADBAN**Simon József**

Szegedi Tudományegyetem

Az előadás a kora újkori magyar filozófiatörténet szerzői kánonjára tesz új javaslatot. E javaslat megfogalmazását az az alapvető módszertani meggyőződés motiválja, hogy e kánon kialakítható pusztán az egyes gondolkodók filozófiai teljesítményének rekonstrukciója által, és nem szorul arra, hogy prima facie intézménytörténeti vagy más filozófián kívüli kontextuális szempontokat érvényesítsen; miközben nem mond le ezen utóbbi – döntően konfesszionális és egyetemtörténeti jellegű – mozzanatok analíziséről sem. Tárgyalt szerzők: Gyalui Torda Zsigmond (ca. 1518–1569), Gyulai Pál (ca. 1550–1592), Sárközi Bálint (?–1596 után), Enyedi György (1555–1597) – és egyetlen nem magyar ajkú szerzőként a Kolozsvárt alkotó – Christian Francken (1552?–1611 után). Tárgyalt problémák: protestáns természetjog Itáliában (Gyalui); a matematika és a logika tudományfilozófiai státusza, és ezek ismeretelméleti és elmefilozófiai konzekvenciái (Gyulai); neoplatonista metafizika és Giordano Bruno végtelen világegyeteme (Sárközi); a tapasztalat integrációs kísérlete a tudás szillogisztikus modelljébe és ennek alkalmazása a bibliai egzegetika területén (Enyedi); valláskritika és kora újkori tolerancia összefüggései és paradoxonjai (Francken). Tárgyalt kontextusok: a protestáns humanizmus politikai filozófiája (Gyalui); antitrinitárius filozófiai reflexiók (Gyulai, Enyedi); Giordano Bruno kálvinista recepciói (Sárközi); túl a felekezeteken (Francken).

BAYER JÁNOS A FILOZÓFIATÖRTÉNET-ÍRÁSBAN

Guba Ágoston

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

Kvacsala János az 1891-ben megjelent *Egy félszázad a magyarországi philosophia történetéből* (1630–1680) című tanulmányában összevetve Apáczait és Bayer Jánost azt az érdekes meglátást teszi, hogy mivel Apáczai nem „a maga törekvéseinek az eredményeit” nyújtotta, ezért minden erénye ellenére sem tekinthető filozófusnak, szemben Bayerrel, aki megfelel ennek a kritériumnak. Bárhogy is lássuk Kvacsala véleményét, tény, hogy Bayer két nagyobb művében, a módszertani témájú *Lux mentiumban* (Kassa, 1663) és a természetfilozófiai témájú *Ostium vel atrium naturae*-ban (Kassa, 1662) valóban önálló filozófia megalkotására törekszik. Az előbbinél még meglepőbb, hogy Bayer valószínűleg az egyetlen magyarországi filozófus a filozófia történetének mozgalmas 17. századából, akinek a munkássága a Kárpát-medencén kívül is valamilyen ismeretségre tett szert. Előadásomban azt szeretném megvizsgálni, hogy Bayer hol és miképpen jelenik meg az európai, első-sorban a latin nyelvű német 17–18. századi filozófiatörténetekben. Bayert két szerző említi és vizsgálja hosszabban: Daniel Georg Morhof a *Polyhistor, literarius, philosophicus et practicus*-ban (Lübeck, 1688–1707) és Johann Franz Buddeus *Introductio ad historiam philosophiae ebraeorum*-ban (Halle, 1702). Mind Morhof, mind Buddeus ismeri Bayer mindkét művét, de bizonyosan csak az *Ostium*-ról állíthatjuk, hogy olvasták is. A két szerző teljesen eltérően értékeli az *Ostium*-ot, amit művük eltérő nézőpontja magyaráz: Morhof ismertetése inkább kritikus, míg Buddeusé elismerő. Mindkét bemutatásban van azonban egy közös pont: Bayert nem pusztán Comenius utánzójának tartják, hanem Comenius filozófiai projektje, a Biblián alapuló természetfilozófia rendes kifejtőjének, akár egyenesen a megújítójának. Jól mutatja ezt az is, hogy Morhof a mozaista természetfilozófia kritikai értékelésénél nem Comenius *Physicae ad lumen divinum reformatae synopsis*-ára, hanem egyedül az *Ostium*-ra támaszkodik. Annak ellenére, hogy Morhof rendkívül kedvezőtlenül ítél Bayerről és az egész mozaista természetfilozófiai vállalkozásról általában, mégis a *Polyhistor* biztosította, hogy Bayer később is ismert maradjon külföldön. Johann Jakob Brucker *Historia critica philosophiae a mundi incunabulis ad nostram usque aetatem deducta*-jában (Lipcse, 1742–1744) Comenius mellett hosszabban foglalkozik Bayerrel is, azonban műveit már nem első kézből, hanem egyedül Morhof összefoglalásából ismeri, amelyet lényegében átvesz. Bayer korai filozófiatörténeti ismertségének legérdekesebb állomása, hogy „kilép” a latin nyelvű német filozófiatörténet-írás keretei közül. Brucker *Historia critic*-áját ugyanis lefordítják angol nyelvre is (*The History of Philosophy from the Earliest Times to the Beginning of the Present Century*, London, 1791), amely ha lerövidítve is, de megőrzi az eredeti mű struktúráját és alapgondolatait: így jutnak el Angliába egy 17. századi felső-magyarországi filozófus gondolatai.

AZ ÖNREFLEXIÓ ATTITÚDJE KORAI FICHTE-RECEPCIÓNKBAN

Gurka Dezső

Gál Ferenc Egyetem

Fichte filozófiájának magyarországi fogadtatását kezdettől fogva meghatározta a filozófus cselekvésfogalma. Első hazai fordítója, Körmöczy János a kolozsvári unitárius kollégium igazgatói székébe történt beiktatásakor elmondott beszédeként saját Fichte-átültetését, vagyis Előadások a tudás emberének rendeltetéséről magyar nyelvű szövegét olvasta fel. A passzivitás és a cselekvés dichotómiája Kölcsey Ferenc 1813-ban és 1814-ben írott műveinek is egyik központi problematikája. Szemere Pálhoz írott egyik levelének és a Küzdés című költeményének a Fichte művével való motivikus egyezései valószínűsítik, hogy a költő a teljes filozófia szöveget olvasta, s nem csupán a magyar nyelvű filozófiai összefoglalókból szerezte ismereteit. Mivel a cselekvés motívuma az Országgyűlési napló lapjain is többször felbukkant, a Fichte írása nyomán kialakított filozófiai szempontú önreflexió politikai, illetve társadalmi tematikájúvá vált, s részévé lett a reformkor törekvéseiben realizálódó mintakövető modernizáció folyamatának.

AZ IN STATU NASCENDI MAGYAR PROFESSZIONÁLIS FILOZÓFIA KETTÉVÁLÁSA A 19. SZÁZAD VÉGÉN

Varga Péter András

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

Előadásomban a témára irányuló korábbi kutatásaim alapján azzal a mélyreható változással szeretnék foglalkozni, amely az in statu nascendi magyar professzionális filozófia történetében érhető tetten a 19. század utolsó évtizedeiben. Más, különösen nyugat-európai komparatív nemzetközi példákkal ellentétben hazánkban a katolikus filozófia önként választott intézményi és intellektuális elkülönülése, a neoskolasztikus filozófiának a XIII. Leó pápa (pontifikátus: 1878–1903) Aeterni Patris enciklikája (1879) által kezdeményezett kialakulása ugyanis nem egy már kialakult filozófia kultúra előterében zajlott, hanem kéz a kézben haladt az önálló professzionális, azaz a tudományosság társadalmi kontextusán belül főállásban művelt és magyar nyelvű filozófia kialakulásával (ezen folyamat szempontjából terminus post quem Horváth Cyrill [1804–1884] évtizedes tanársága a [buda]pesti tudományegyetemen, terminus ante quem pedig Kiss János [1857–1930] és Alexander Bernát [1850–1927] párhuzamos egyetemi tanári működése a két szomszédvár fakultáson). Innen nézve a felekezeti filozófia historiográfiája talán a magyar filozófiatörténet-írás tágabb kontextusa számára is releváns, valamint aláhúzza egy olyan historiográfiai megközelítés legitimátását, amely kevésbé a kánonkérdések és a monumentalitás, mint inkább az intézmény- és esztörténetileg beágyazott, a biográfia médiumát komolyan vevő módszertani megközelítés irányában orientálódik.

28. szimpózium

Dráma- és színháztudományi szimpózium

Szervezés: Egyed Emese, Sirató Ildikó

Tudományterület: dráma- és színháztudomány

A MEGMUTATOTT ÖNISMERET: MAGYAR(SÁG)KÉP, ÖNINTERPRETÁCIÓ ÉS (ÖN)IRÓNIA A MAGYAR DRÁMAIRODALOMBAN A BÁNK BÁNTÓL A FÁCÁNTÁNCIG

Kusper Judit

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

A dráma mint performatív, jelenvaló és az egyidejűségre építő műnem kitüntetett helyet foglal el az újkori magyar irodalom kultúrapraxisában mind a formálódó-változó dramaturgiai megoldások, mind a dikciók (éppen a mindenkori egyidejűségre építő) aktualitása miatt. Előadásomban arra teszek kísérletet, hogy a felvilágosodás és a koraromantika drámairodalmával kezdődően, napjainkig felé haladva áttekintsem a magyar(ság)kép megjelenítési lehetőségeit, változásait, allegorikus és/vagy didaktikus intencióit a drámairodalom néhány kiemelt korszakának és alkotásának tükrében.

Bessenyei György Hunyadi László' Tragédiájától indulva felfejtjük a saját és idegen allegorikus interpretációs lehetőségeit, mind Bessenyei műve, mind Katona József Bánk bánjának segítségével hangsúlyossá tesszük a romantika előtti drámairodalom saját(os) nemzetfogalmait, azok önmagukon túlmutató, a klasszikus drámairodalom felől értelmezhető hőstípusait. A koraromantika drámapoétikájától mindinkább eltávolodó romantika 1810-es és 1820-as évekbeli példái után a század közepének, végének színműveit, népi(es) darabjait vizsgálva a nemzetfogalom és a nemzetiség fogalmának átfarmálódását is végigkövethetjük, ahogyan a 20. század első fele is kínál a romantikus nemzetfelfogáshoz igazodó műveket. Előadásom zárlataként a kortárs drámairodalom néhány példáján (pl. Pintér Béla Fácántánc) keresztül az allegorikus nemzetkép, saját- és idegenkép ábrázolására keresünk érvényes, a nézőkkel párbeszédet folytató megszólalásokat, így téve szemléletessé a (túl)kanonizált nemzetfogalom konstrukcióit és dekonstrukcióját.

OEDIP'S WONDERFUL CHILDREN IN YER FACE. DRAMA CLASSICS AND HUNGARIAN REWRITINGS IN TEACHING COMPARATIVE LITERATURE**Jankó-Szép Yvette**

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

The study of drama, this most metamorphic genre, evidentiates the relevance of a comparative approach in literary (and theatre) research. Moreover, the exploration of dramatic genre(s) throughout different ages and cultures has proven to be extremely useful in the practice of academic teaching. In depth analysis of contemporary Hungarian (and Finnish) rewritings of classical myths and dramas has formed an integral part of the discursive, interpretive and creative dramatic exercises my students participate in within the framework of a course on contemporary dramatic texts. The dissection of plays authored by Balázs Szálinger, István Tasnádi and E.L. Karhu calls for the activation of the students' knowledge about classical myths and texts, and leads to an open-ended creative process in bringing these texts from page to our minds' stage. My article reflects on the multipurpose use of classical drama studies in academic teaching.

ÖNISMERET- ÉS IDENTITÁSÉPÍTÉS A SZÍNPADRÓL. A NÉP- ÉS NEMZETKÉP VÁLTOZÁSAI A KORAI ÉS A KITEJESÉDETT ROMANTIKA DRÁMAI ÉS SZÍNI MŰFAJAIBAN**Sirató Ildikó**

Országos Széchényi Könyvtár – Magyar Táncművészeti Egyetem

Az 1830–60-as évtizedek magyar színművei központi jelentőséget kaptak a reformkor és romantika (kultúr)politikájában. Miképpen feleltek meg a feladataiknak a különböző dráma- és színi műfajok? Hogyan változott a téma- és hősválasztás, milyen dramaturgiai eszközökkel érték el kívánt hatásukat? Hogyan járult hozzá a drámairodalom és a színház a magyar nemzetkép kialakulásához e korszakban?

Az előadás a történeti vizsgálatok és a dramaturgiai analízis módszereit alkalmazva mutatja be azt a folyamatot, melynek során a dráma és a színház betöltötte a reformpolitika által rá szabott feladatokat. Elemezzük az 1830-as és az 1860-as évek eleje között kiadott/bemutatott műveket (a tematika és a [zene]dramaturgiai eszköztárának vizsgálatával a középpontban). Példáink az olvasó- és nézőközönség elé került műveket ölelik föl a vitézi és történeti szomorújátékoktól a magyar népszínművek első hullámában született darabokon át a forradalom és a szabadságharc időszakában bemutatott művekig, továbbá a korai zenés színjátékoktól a nemzeti operák 1844 és 1861 közti korszakáig.

Célunk az önismeret és identitás alakulási folyamatának áttekintése, melyben a szerzők és előadók nemcsak a magyar nemzeti vonások, hanem azok mellett a 'más', az idegen verbális és vizuális megjelenítésére is megtalálták a tartalmi és formai eszközöket.

A FERENCES ISKOLADRÁMÁK ÉNEKEI ÉS ÉNEKELT DRÁMASZÖVEGEI**Kővári Réka**

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

2025-ben lezárult egy jelentős kritikai szövegkiadás-sorozat, az 1989-ben újtára indult Régi Magyar Drámai Emlékek XVIII. század. A sorozatban megjelent 15 kötet 7 alsorozatra oszlik, melyek általában egy vagy két kötetesek. A Ferences iskoladrámák c. (6.) alsorozat azonban kivétel, mert hat kötetet tesz ki. A teljes magyar és latin-magyar nyelvű 18. századi drámaszöveg nagy része (bő harmada) a Csíksomlyón őrzött kéziratos forrásokból való. A ferences misztériumjátékok többsége passió, de több moralitás és egyéb műfaj is képviseli magát. Bennük a többi 18. századi magyar drámai emlékhez képest jóval hangsúlyosabb a zene, az ének, az énekelt drámaszöveg. A gregorián énektől kezdve az egyházi népéneken át egészen a szerzeményekig találunk utalást vagy énekelt drámaszöveget a forrásokban. A kritikai szövegkiadás jegyzeteiben a történeti források mellett a néphagyományban fennmaradt dallamokat is közreadtunk, amelyeken egykor felhangzott vagy felhangozhatott a didaktikai jelleggel a diákok számára megírt és sokszor a somlyói zárandokoknak előadott drámaszöveg. Előadásunk e nagyon vegyes anyagból kíván ízelítőt nyújtani, amellet, hogy e szöveganyagnak az önismeret és magyarságkép legnyilvánvalóbb pillanatait is felvillantja.

**EGY MINIEVAD JELENTÉSRÉTEGEI: SZÉKELY JÓZSEF TÁRSULATA NAGYENYEDEN, 1828
SZEPTEMBERÉBEN****Egyed Emese**

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

A kassai magyar színtársulat 1828 tavaszán Kolozsvárra szerződött, őszi nagyenyedi kiszállásuk két tucat produkciójának egyes előadásai külön-külön is, de főként összességükben nagyfokú művészeti vezetői tudatosságra vallanak. Az előadás egy nagyenyedi kéziratos forrás (Vita Zsigmondnak köszönhető) feltárásának kiegészítése, a sorozat új színháztörténeti, társadalomtörténeti összefüggéseinek bemutatására tesz kísérletet.

SZOMORY HABSBURG-DRÁMÁINAK MAGYARSÁGKÉPE

Varga Kinga Anikó

MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet

Szomory Dezső három Habsburg-drámája – A nagyasszony, amely Mária Teréziát állítja a középpontba, Mária Antónia, II. József – egymás folytatásai és kiegészítései. A nagyasszony és a II. József császár történeti hűséggel ábrázolja a feudális királyság hanyatlását és a polgári társadalom megszületését, egy egységes német nyelvű ország megteremtésének kísérleteit. A harmadik dráma, a Mária Antónia mint a francia forradalom születésének kronológiája, nem beszél a magyarországi eseményekről.

Szomory értelmezésében Mária Terézia nem erőlteti rá a német nyelvet a katonaságra, és figyelembe veszi az őt kiszolgáló főurak akaratát, néhol ünnepélyesen viseli a magyar királyi ékszereket. Igyekszik alattvalóit visszatéríteni a katolikus vallásra, jóllehet elfogadja a protestáns vallások hivatalosan egyenrangú létét. II. József azonban, miközben az emberi nyomorúság ellen harcol, szeretné megszüntetni a nyelvi különbségeket, a német nyelvet erőlteti, és nem koronáztatja meg magát magyar királynak. Halála előtt visszavonja rendelkezéseit, és ünnepélyesen visszaveti a koronát Bécsből a Magyar Királyság területére. Nem vonja vissza azonban a jobbágyság helyzetének javítására szolgáló törvényt és a türelmi rendeletet, és ez mint a magyarság győzelmeként jelenik meg a Szomory-drámában.

A nagyasszonyt 1910. február 4-én, a Mária Antóniát 1913. november 21-én, a II. József császárt 1918. április 9-én mutatták be a Nemzeti Színházban. A drámák magyarságábrázolásának motívumelemzése mellett a Nemzeti Színház előadásainak színháztörténeti adalékai és a vizsgálat tárgyát képezik.

HERCZEG FERENC MAGYARSÁGVÍZIÓJA A BIZÁNC CÍMŰ DRÁMÁBAN

Sájer Laura

Moldovai Szabad Nemzetközi Egyetem

Herczeg Ferenc a kereszténység legfájdalmasabb és legsúlyosabb vereségeként számontartott napot, 1453. május 29-ét, a Bizánci Birodalom utolsó napját nagyítja ki Bizánc című drámájában.

A bevezetésben részletezésre kerül, hogy Cs. Gyimesi Éva hermeneutikai elemzési modelljének alkalmazása során Herczeg Bizánca analógiás kapcsolatba állítható Sütő András Kolhaas-történetével. Mindkettő olyan történelmi parabola, mely a jelenről szól, mely a jelen történelmi értelmezésének modelljét kínálja. A Bizánc politikai dráma, mely a nemzethalál képével riaszt, és mint ilyen beilleszkedik a protestáns vallásos történelemszemlélet hagyományos vonulatába, melynek egyik legpresszistább darabja Kölcsey Zrínyi második dala. Herczeg drámája hasonlóan tragikus.

A dráma dióhéjban vázolt befogadástörténete mellett fontos hangsúlyozni, hogy Herczeg, a konzervatív irodalom nemzeti klasszikusa „nem született” nemzeti író volt. Az anyanyelvet váltó Herczeg „választott magyarként” érzékenyen reagált a nemzeti identitás kérdéseire. A nemzethez tartozás nála erkölcsi kategória, vállalt kötelesség volt. A nyelvváltás személyes szinten ugyanazt a kérdést veti fel, mint amelyet a Bizánc történelmi szinten: milyen közösséghez akarunk tartozni?

Az 1904-ben keletkezett paraboladráma hermeneutikai elemzése korunkban is érvényes értelmezést sugall: történelmi határhelyzetek általános érvényű modelljét nyújtja, miközben látnoki módon jeleníti meg tragikusra forduló európai létezésünk nagy dilemmáit.

A hercegi paraboladráma így válik az identitásvesztés-drámájává. Azt a folyamatot teszi érzékletessé, amely során a közösség elveszíti erkölcsi tartását, történelmi öntudatát, realitásérzékét, önvédelmi képességét, közösségi és erkölcsi identitását. Így a nemzethalált nem a külső ellenség, sokkal inkább a közösség önfelszámoló működése idézi elő.

MÉG EGY MAGYAR SORS XX. SZÁZADBAN. JUNGER BÉLA, DRÁMAÍRÓ (1922–1992)

Junger Mihály

Junger Béla 1922. augusztus 24-én született a Máramarosszigeten, amely 1920-ig Magyarország része volt, de a trianoni békeszerződés megkötése után a lakossággal együtt Romániához csatolták. Fiatakként Béla bejárta egész Erdélyt, és megtapasztalta a Romániában élő magyarok életét megnyomorító nemzeti megaláztatást és kizsákmányolást. Nagyváradon csatlakozott egy magyar ifjúsági szervezethez. Egy idő után a szervezet tagjai rendőri üldözések áldozataivá váltak, és a bebörtönzés elől menekülve, 1940-ben csoportosan emigráltak a Szovjetunióba. A II. Világháború után, 1945-ben végre Kijevbe került, ahol családot állapított. De Béla sose mondott le a legnagyobb álmáról, az író pályáról. Megtanulta az orosz nyelvet, és tehetségének köszönhetően 1952-ben felvételt nyert a moszkvai Irodalmi Intézetbe, ahol dráma szakon kezdett tanulni. Abban az időben a Szovjetunióban a szocialista realizmus az egyetlen hivatalosan elismert és engedélyezett alkotómódszer volt, amely a marxizmus–leninizmus világnézetén alapult, és az alkotótól az egyetemes emberi értékek feladását követelte az osztályi, a munkás–paraszt értékek javára.

A drámaíró munkásságában több évig a magyar téma volt a vezetőtémája. A „Tengeri Géza” színdarabja az új népi Magyarországon játszódott, és egy kamasz nehéz, de boldog életéről mesélt; a „Fehér róza” című mese-színdarab a magyar népművészet motívumai alapján íródott; az 1956-os magyarországi „események” megrendítő hatása alá kerülve Junger Béla alkotta meg az „Égnek a gesztenyefák” című drámát. Annak ellenére, hogy a szerző a szocialista ideológiát támogatta, a párt cenzúrája többet követelt, és végeredményben a színdarabot eltiltották a bemuta-

tástól. Nem láttak napvilágot „A kis csillag hullott le az égről” és „Kivégezni vagy megbocsátani?” című színdarabjai sem. Ennek az volt az oka, hogy az író nem mert elmondani a teljes igazságot, amit látott, amit mondani szeretett volna, de hazudni a szocialista realizmus követelményei szerint sem akart. Az így megalkotott művekből éppen önmaga hiányzott.

A '70-s években Junger Béla tündérmeséket kezdett alkotni. Ezek között „Mosolyogj, kis pajtás!” mese valóban szerzőjéről szólt, mert fő motívuma a szülőföld iránti honvágyának gyötrő átélése volt. Fokozatosan kezdett eltávolodni a szocreál dogmáitól, és nem a párt cenzornak, hanem magának írt. Így íródott a „Derűs és gyengéd” című hatodik színdarabja és a szerző halála előtt három hónappal alkotott lírai mese, a „Mennyei ajándék” című darab is.

Eszerint az 1955 és 1992 között Ukrajnában alkotó Junger Béla ideológiailag a szovjet államszocializmus pozitív elvárásaihoz kötődött, és ezért erősen függött a szocreál dogmáitól. Ez mindig az alkotás elvégzése közben merült fel, és a legkisebb alkotói szabadságot hagyta a szerzőnek, megbénította művészeti elképzeléserejét. Az ilyen körülmények között született művek, néhány kivételtől eltekintve, nem rendelkeztek fontos egzisztenciális tartalommal. Csak a szovjet rendszer közelgő összeomlása teremtette meg a szocreál csapdájából való spontán kiszabadulás helyzetét, amely Junger Béla erkölcsi végrendeletének, a „Mennyei ajándék” című darabnak a megírásához vezetett.

A PROTESTÁNS SZEMLE SZÍNIKRITIKAI ROVATA

Nagyné Mandl Erika

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Művészeti szakfolyóiratok hiányában – a két világháború között – néhány irodalmi-művészeti folyóirat, ill. enciklopédikus revue (Magyar Szemle, Protestáns Szemle stb.) biztosított fórumot az elemző színikritikának. Az előzmények hiánya teremtette meg a lehetőséget e lapcsoport számára, hogy egy-egy tehetséges rovatvezetőnek, szakírónak köszönhetően elsőként hívja fel a figyelmet a korabeli színházi kísérletekre. E művészeti rovatok koncepciózus szerkesztése mederben tartotta a témák és megítélések sokféleségét. A korszak egyik tipikus szakértő-publicista műfaja a szemle-esszé volt, amely az akadémikus értekezéseknél rövidebb, gördülékenyebb, elegánsabb stílust honosított meg. E lapok kezdeményező szerepet játszottak olyan új keletű tudományágak fogalomrendszerének, korszerű beszédmódjának kialakításában, mint a színháztudomány, filmelmélet stb. Az előadás témája szempontjából a Protestáns Szemle történetének – Ravasz László főszerkesztő nevével fémjelzett – második szakasza (1914-1938) a legfontosabb, mert a lap nagyrészt neki köszönhető, hogy a magyar szellemi élet fontos tényezőjévé vált. Ravasz László élénken érdeklődött az esztétika iránt, határozott elképzelései voltak a folyóirat szerkezetéről. Elsősorban a vitacikkek keltették fel a tágabb közönség érdeklődését. A havonta

megjelenő folyóirat szinte minden száma közölt színikritikát, összesen mintegy 160 színházi írás jelent meg benne. A szerzők közül a színikritikai rovat gazdáját, Vajthó Lászlót érdemes kiemelni. A rovatvezető elemzéseinek középpontjában nem első-sorban a darab irodalmi értékei, mint inkább annak színpadi értelmezése, a darab-választás és a színházi hatáselemek művészi indokoltsága állt.

A NEW YORK-I BROADWAY SIKERDARABJAINAK MAGYARSÁGKÉP TÍPUSAI

Heltai Gyöngyi

Vietnámi Nemzeti Egyetem

Az előadás azt vizsgálja, hogy a 20. század első évtizedeiben fennálló, máig páratlan magyar Broadway-jelenlét során mely darabok magyarságképe aratott sikert New Yorkban. Erre a Broadway működési logikájában az előadásszám (long run) utal elsősorban. Először tehát bemutatom a legnagyobb előadásszámot elért magyar darabok listáját, majd ezen adatok alapján teszek fel kérdéseket magyarságképük - szöveggönyvük és kritikák alapján vizsgált - eltéréseire vonatkozólag. Arra fókuszálva, hogy a sikeres, illetve a kevésbé sikeres produkciókban mely magyarságkép verzió elemei domináltak.

E kérdéskör vizsgálatakor figyelembe veendő, ahogy az Emro Joseph Gergely 1947-ben kiadott *Hungarian drama in New York: American adaptations 1908–1940* című kötetéből kiderül, hogy a magyar darabok (az operettlibrettók különösen) jelentős változtatásokon estek át a New Yorkban szinte kötelező adaptálás, a helyi befogadói ízléshez alkalmazás során. Herczeg Ferenc A Gyurkovics-lányokjának (*The Seven Sisters*) Broadway fogadtatása példáján felvetem azt az ellentmondást, hogy a miért épp a korban magyar szempontból leghitelesebbnek feltételezett, nemzeti sztereotípiákat mozgó produkciók maradtak relatíve sikertelenek New Yorkban. A vidéki magyar miliő miért nem jelentett vonzó egzotikumot? Ebből következhet a magyar vidék attribútumait mozgó, folk motívumokra épülő magyarság reprezentáció, illetve a Budapest szórakoztató színházi toposzaiból építkező magyarságkép eltérő sikerpotenciáljának kérdése általánosabb szinten. Úgy vélem ugyanis, hogy ez a dichotómia nemcsak a Broadway esetében áll fenn - legalábbias huszadi századi vonatkozásban - szélesebb perspektívában is értelmezhető.

A zenés szórakoztató színházi hagyomány esetében eléggé egyértelmű, hogy a magyarságkép két színházmodell harcában alakult. Egy pseudo-népi elemeiből építkező lírai, szándékosan nemzetépítő előadásforma (népszínmű, daljáték) állt szemben a nemzetközi szórakoztatóipar patronjait alkalmazó, nagyvárosi tematikájú, humorosabb, kevésbé a szövegre építő operettel. Kérdés, hogy ez a dichotómia mennyire alkalmazható a Broadway-n színre kerülő magyar exportdarabok esetén, illetve, milyen tér- és mentalitás képzetek kapcsolódtak a „vidéki” és milyenek a „budapesti” magyarságképhez.

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

29. szimpózium

***Karrierlehetőségek a 18. századi Magyarországon:
társadalmi, nemzeti, felekezeti átlépések és határaik***

Szervezés: Khavanova Olga, Forgó András
Tudományterület: történettudomány

A SZABAD KIRÁLYI VÁROSOK KÖZIGAZGATÁSI PROFESSZIONALIZÁCIÓJA A 17–18. SZÁZADBAN: IGAZGATÁSI ÉS TÁRSADALMI HATÁSOK ÉS JELLEMZŐK

Németh István

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem

A professzionalizáció kutatása a nemzetközi tudományosságban különösen a 21. század elején élénkült meg. A szakszerűség vizsgálata a történettudományban azonban már a '90-es években a történészi érdeklődés homlokterébe került, mivel az új igazgatási elvek mellett, amely a kora újkor állam kialakulását is döntően meghatározták, a társadalom számára új kiemelkedési lehetőségek is megnyíltak. Előadásomban a magyarországi szabad királyi városokban megfigyelhető változásokra fókuszálok, amelyek az állam felől érkező nyomásra történtek meg. A 17. század végén nagyon lassan kialakultak a korábban szinte teljesen önálló szabad királyi városokban is a hivatszerűség alapjai. Az uralkodó személyében megjelenő királyi biztosok új igazgatási elveket honosítottak meg a városi igazgatásban, amelyek a modern közigazgatási alapelveken nyugodtak. A városi közigazgatás, gazdálkodás és számvitel területén a professzionalizmus jegyei jelentek meg a 18. század első harmadában. Az új várospolitikai intézkedések egyben újszerű városvezetést is kialakítottak. Az új elit a hivatalnok-értelmiségiekre jellemző egyetemi képzettség, jogi és igazgatási ismeretek és egy újfajta hivatalnoki ethosz szellemében viselkedett és keresett új karrierlehetőségeket.

KARRIERLEHETŐSÉGEK A 18. SZÁZADI PEST VÁROS MAGISZTRÁTUSÁBAN**Nagy János**

Budapest Főváros Levéltára

Pest szabad királyi város belső tanácsának 1705 és 1790 között hivatalba lépett tagjainak prozopográfiai elemzése során jól kirajzolódott egy olyan értelmiségi és hivatalnoki profilú társadalmi csoport kollektív portréja, amelynek tagjai magasabb iskolázottságuk és jogi-közigazgatási ismereteik révén kiemelkedtek és elkülönültek a kézműves-iparos polgárság tömegétől, élethivatás-szerűen a közjó és városuk szolgálatára kötelezték el magukat. A vizsgált korszakban a Budai Kamarai Adminisztráció, majd a Magyar Kamara és a Helytartótanács joghatósága alatt álló város megőrizte önkormányzati igazgatását, egyúttal végrehajtotta a központi kormányzat modernizációs programját, miközben saját igazgatási rendszere és hivatalnoki kara lassan szakszerűsödött. Emellett modernizációs deficitre is felfigyelhetünk, így például a 18. századi Pesten megmaradt a rokonsági kapcsolatok szerepe a tisztségekbe jutásnál, vagy éppen a városi gazdálkodás erőforrásainak saját haszonra való fordítása. A század nagyobb részében hungarus tudatú polgárság elitje a felvilágosodás hatására a nyelvi-kulturális- politikai törésvonalak mentén szétszakadt: innen egyaránt vezettek utak a magyar rendi-nemzeti és lokálpatrióta (Boráros János), a német kultúra és centralizáció (Franz Gotthardi), a szerb felvilágosodás (Muskatirovics János) programja felé. Előadásomban azzal az etnikai, származáshelyi-, rendi tekintetben heterogén, 65 fős csoporttal szeretném megismertetni a közönséget, amely a 18. században a Rákóczi-szabadságharc pusztulását követő újjáépítését levezényelte és az erőteljesen agrár vonásokat viselő kisvárosból jelentős regionális forgalmat bonyolító, a testvérváros Budához hasonló népségű kereskedővárossá vált Pestet irányította.

KARRIERLEHETŐSÉGEK A 18. SZÁZADI EVANGÉLIKUS POLGÁRCSALÁDOK FIAI ELŐTT**Tóth Árpád**

Miskolci Egyetem

A jellemzően német kultúrájú evangélikus polgárság sajátságos térbeli megoszlásban és felekezeti kisebbségi helyzetét tekintve is változatos formák közt élt a 18. századi Magyar Királyságban. E rendies kulturális-társadalmi kör ambiciózusabb családjai előtt a németországi protestáns egyetemeken való tanuláson és az ezt követő elvándorláson kívül számos további mobilitási irány is nyitva állt, amely a kora kapitalista üzleti sikertől az államot, a (katolikus) főurakat vagy a városi közösségeket szolgáló korai értelmiségi pozíciókba és ezeken keresztül akár a nemesi rendbe emelkedést is lehetővé tette. Az előadás a Soprontól Győrön és Pozsonyon keresztül Kassáig terjedő térben mozgó családok karriertípusait vizsgálja.

SZÉKESFEHÉRVÁR MAGISZTRÁTUSÁBÓL FEJÉR MEGYE TISZTIKARÁBA: A KRESKAYAK KÉT HIVATALVISELŐ GENERÁCIÓJA

Nagy Ágoston

Nemzeti Közszolgálati Egyetem

Az előadás a fejér vármegyei Kreskay-család két hivatalviselő generációjának, Kreskay János székesfehérvári városbírónak és fiainak példáján keresztül azt vizsgálja, hogy a 18. század közepén egy birtoktalan, de tudástőkével rendelkező armalista család milyen lehetőségekkel rendelkezett a társadalmi emelkedésre.

PÜSPÖKI KARRIERUTAK A 18. SZÁZADI MAGYARORSZÁGON

Forgó András – Gőzsy Zoltán

Pécsi Tudományegyetem

Az előadás a kor katolikus püspökeinek életútjait, azok hasonlóságait és különbségeit kívánja bemutatni néhány jellemzőnek ítélt példa, valamint a csoport egészére vonatkozó statisztikai adatok segítségével. A prelátusok származásának, tanulmányainak és az egyházi karrier különböző állomásainak áttekintésével lehetőségünk nyílik megrajzolni azokat a társadalmi, kulturális és nem utolsósorban politikai mintázatokat, amelyek ezt a csoportot jellemezték. Egyúttal arra a kérdésre is választ keresünk, hogy milyen feltételrendszer mentén történt a korszak püspökeinek kinevezése, milyen egyházi és állami elvárásokkal szembesültek a század folyamán.

A katolikus egyházi hierarchiát a történeti szakirodalom hagyományosan a társadalmi mobilitás egyik fontos színterének tekinti, ahol a merev rendi keretek átlépésével az alacsony származásúaknak is lehetőségük nyílt magas pozíciók betöltésére. A 18. századdal foglalkozó történeti munkák azonban a magyarországi katolikus püspöki kart zárt arisztokrata csoportként írják le, amelyben az uralkodó által kinevezett, megbízható főúri családokból származó főpapok tevékenykedtek a katolikus expanzió előmozdításán. Az előadás során ismertetett adatok elemzésének ezt az ellentmondást is szeretnénk feloldani, és így pontosítani, illetve korrigálni a főpapi életutakról a szakirodalomban kialakult képet.

ÉRDEKKÉPVISELET A 18. SZÁZADBAN? KÜZDELEM A HIVATALNOKOK BÉREMELÉSÉÉRT

Kulcsár Krisztina

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

A Magyar Királyság központi állami hivatalaiban csak az 1720-as évektől szabályozták egységesen a fizetéseket. Ebben közrejátszott, hogy az 1724-ben megalakított

Magyar Királyi Helytartótanács hivatalnokai beosztásonként egységes fizetést kaptak kézhez. A bécsi székhelyű Magyar Királyi Udvari Kancellárián 1727-ben rögzítették a hivatalnokok járandóságát, amely azelőtt változó összegű volt. Ezt követően időnként, beosztásonként változtak a fizetések.

Az előadás azt mutatja be, milyen központi rendelkezések születtek a 18. század folyamán a hivatalnokok fizetéseiről, milyen szempontok szerint döntöttek a fizetésemelésről, mennyiben próbálták meg összehangolni a központi kormányzat alkalmazottainak bérét. Másrészt a hivatalnokok maguk is kérvényezték fizetésük emelését, hol egyénileg, hol csoportosan, néha pedig társadalmi jogállás szerint. Kérvényeikben az alkalmazott érvek nem csak egyéni, hanem kollektív nehézségekre, problémákra is rávilágítanak, és a közös érdekek miatt közös fellépést mutatnak. A helytartótanács alkalmazottak törekedtek arra, hogy fizetésük összhangban legyen a szintén pozsonyi székhelyű Magyar Kamara hivatalnokainak fizetésével. Ehhez meg kellett nyerniük mind az uralkodónőt, mind a 18. század utolsó harmadában a helytartóként Pozsonyban tartózkodó Albert szász-tescheni herceget is.

ESTERHÁZY MIKLÓS GRÓF: DIPLOMATA VAGY UDVARONC?

Khavanova Olga

OTA Szlavisztikai Intézet

Az előadás gróf Esterházy Miklós magyar főúr és osztrák diplomata 18. század közepi pályafutását vizsgálja. Ő volt az első magyarok egyike, akiket Bécsben hivatásos diplomáciai pályára jelöltek ki. Felmerül a kérdés: vajon fiatalkorában az idegen országok és a távoli utazások vonzották, vagy a kifinomult diplomáciai játszmákhoz volt-e inkább tehetsége? Bár szívesebben szolgált volna a bécsi udvarban, a sors úgy hozta, hogy a drezdai, a madridi és a szentpétervári képviseltekre kapott megbízást. A Szentpéterváron töltött nyolc év külön fejezetet alkot húszéves karrierjében: nemcsak Oroszország osztrák–francia szövetséghez való csatlakozását sikerült biztosítani, hanem egy széles kliensi hálózatot is kiépített, pazar életmódjával kivívta az udvari társaság csodálatát, és bizalmas barátságot ápolt Erzsébet cárnővel.

JELKY ANDRÁS KALANDJAINAK TRANSZFORMÁCIÓJA

Pusztai Gábor

Debreceni Egyetem

A Jelky András kalandjairól szóló mű először a 18. század végén jelent meg német, majd magyar nyelven és a 19. században több kiadást is megért. Az egyszerű kalandos életútból ekkor vált Jelky "magyar Robinsonná". Igazi népszerűsége akkor tett

szert, mikor Hevesi Lajos ifjúsági regénnyé dolgozta át a történetet. Jelky a legkisebb szabólegény szinte magyar népmesei figurája, a rátermett, furfangos, kitartó legény toposzává vált, aki Baján szobrot is kapott. A 20. században is számtalan kiadást megért ifjúsági regényt sokféle módon feldolgozták. Készült belőle hangjáték, diafilm és musical is. De Jelky történeti illetve irodalmi figurája tényleg a mindent nehézséget könnyedén legyőző, hős szabólegény alakja? Előadásomban az eredeti és a feldolgozott szövegek, valamint magyar és holland levéltári anyagok alapján igyekszem választ adni a kérdésre.

30. szimpózium

Hálózatok, karrier- és professzionalizációs modellek, értelmiségkutatás

Szervezés: Boka László, Biró Annamária

JÓSIKA MIKLÓS KÜLFÖLDI KARRIERÉPÍTÉSI MODELLJE

Gudor Noémi

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Báró Jósika Miklóst (1794–1865) a magyar „történelmi regény atyjaként”, az Abafi megteremtőjeként tartja számon az irodalmi kánon. Ennek eredményeként a szerző egyéb alkotásai szinte teljesen a kánonon kívül rekedtek. Jósika számára nem alakult ki a kellő nyilvánosság, valamint a szabadságharcot követő emigrációja végérvényesen hozzájárult a szerző feledésbe merüléséhez. De milyen karriermodellt alkalmazott Jósika Miklós a külföldi évei alatt? Hogyan és milyen médiumokon keresztül próbált jelen lenni az olvasók köztudatában?

Előadásom fókuszában Jósika Miklós külföldi karrierépítési modelljének vizsgálata áll. Az irodalmi karriertörténet négy pillér mentén vizsgálható: életpálya, kapcsolatháló, sajtó, valamint az alkotások. Jósika Miklós emigrációban töltött időszaka eddig nem vált önálló, hálózatelméleti és karrierépítési szempontú vizsgálat tárgyává, hisz az emigrációs korszakot leginkább életrajzi epizódként kezelik, nem pedig tudatos karrierstratégiai terepként. A négy pillérre épülő karrierépítési modell olyan globális jelenségekre mutathat példát, mint a szerzői életművön belül működő népszerűség és elavulás dinamikája, a laikus és a professzionális író szerepköre, a 19. századi populáris műfajhagyományok mechanizmusai.

POLITIKUS ÍRÓK A 19. SZÁZAD UTOLSÓ HARMADÁBAN

Császtvay Tünde

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

Kevés szó esik és keveset tudunk arról, hogy a magyar írók – köztük Toldy István, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán vagy Rákosi Jenő – milyen politikai szerepet vállaltak a 19. század utolsó harmadában, és ez miképpen jelent meg alkotásaikban. Előadá-

somban a két karrierlehetőség először összefonódó, majd a professzionalizációs folyamatokkal mindinkább egymástól eltávolódó útvjáról beszélek.

MAGYAR TANÁROK A 19. SZÁZADI BOLGÁR OKTATÁS- ÉS NEVELÉSÜGY MODERNIZÁCIÓJÁBAN

Peykovska, Penka

Bolgár Tudományos Akadémia

A 19. század második felében a kellően képzett bolgár szakértők hiánya miatt, számos külföldi bevándorló tanító és tanár (főként németek, a felszabadulás után pedig oroszok, csehek, szlovákok, horvátok) aktívan vett részt a bolgár oktatás- és nevelésügy modernizációjában. Az előadás eddig ismeretlen bolgár levéltári források alapján néhány olyan magyar szerepét és hozzájárulását vizsgálja, akiknek a neve a történetírásban gyakorlatilag ismeretlen maradt.

A SZÍNHÁZI ÜGYNÖKI SZAKMA PROFESSZIONALIZÁCIÓJA A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT: MARTON SÁNDOR (1871–1938) ÉS EDMUND PAUKER /PÓK ÖDÖN/ (1887–1962) TRANSZATLANTI KAPCSOLATRENDSZERE

Heltai Gyöngyi

Vietnami Egyetem, Hanoi

A két háború közötti időszak budapesti színházi iparára fókuszálva, először azokra a tényezőkre mutatok rá, melyek hozzájárultak a színházi ügynöki, színpadi kiadói foglalkozás professzionalizációjához. Utalok a fővárosi magánszínházi termékek (operett, exportdarab) iránti növekvő külföldi keresletre, a szerzői jogi törvénykezés (1912. évi LXI. törvénycikk a szerzői jogok kölcsönös védelméről az Amerikai Egyesült Államokkal, 1922. évi XIII. törvény Magyarország belépéséről a berni nemzetközi Unióba) fejlődésére, valamint a színházzakmai érdekvédelmi szövetségek (Országos Színészegyesület /1871/, Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete /1904/, Budapesti Színészek Szövetsége /1917/, Budapesti Színigazgatók Szövetsége /1918/) megalakulására. A magyar színdarab- és szakemberexporttal való foglalkozás a két háború közötti időszakban nemcsak presztízs növekedést, magas jövedelmet jelentett egyes fővárosi színházi ügynökök és színpadi kiadók számára, hanem profitorientált tevékenységüket a sajtó kulturális diplomáciai szolgálatként is elismerte.

A szakmai hálózat elitkörébe tartozáshoz jogi végzettség, üzleti érzék, nyelvtudás, hazai és nemzetközi kapcsolatrendszer kellett. A kor jelentős fővárosi cégeinek vázlatos bemutatása után két elismert szakember, gyakran összekapcsolódó kapcsolati hálóját mutatom be. A pesti székhellyel működő dr. Marton Sándor és a New York-

ban működő Edmond Pauker privilegiált pozíciójának okaira kérdezek rá, elsősorban a Broadway és Hollywood domináns helyzete okán kiemelkedő magyar-amerikai exportirány vonatkozásában. Ehhez Paukernek a New York-i Közkönyvtárban őrzött levelezését használok.

A SZÍNPAD: DIE BÜHNE ÉS A SZÍNPADI ÜGYNÖKSÉGEK SZEREPE A XX. SZÁZADI SZERZŐI ÉRDEKVÉDELEMBEN

Lengyel Emese

Széchenyi István Egyetem

Az előadás a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete (1904–1950) által létrehozott Színpad: Die Bühne című szaklapot a XX. század eleji szerzői érdekvédelem egyik meghatározó médiumaként vizsgálja. A szaklap fennmaradt példányai az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményében (jelzet: H.23.527) találhatóak: az 1914–1915. évi teljes évfolyamok, az 1916. évi III. évfolyam töredékes számai, valamint az 1917. évi 5–12. (összevont) lapszám maradt fenn.

A folyóirat nem csupán információközlő felületként működött, hanem aktívan hozzájárult a színpadi szerzők kollektív identitásának formálásához és szakmai legitimációjuk megerősítéséhez. Egyúttal a szerzői érdekek artikulációjának, a szakmai konfliktusok tematizálásának, valamint a nyilvános diskurzus alakításának fórumává vált.

Az előadás ezzel párhuzamosan a korabeli színházi ügynökök és színpadi ügynökségek működésére is kiterjed, amelyek közvetítő szerepük révén jelentős befolyást gyakoroltak a művek forgalmazására és a színházi repertoár alakulására. Az ügynökségek tevékenysége nem csupán gazdasági, hanem hatalmi kérdésként is értelmezhető, mivel közvetlenül érintette a szerzők érdekérvényesítési lehetőségeit itthon és külföldön egyaránt.

ÍRÓNŐ, FORDÍTÓ, ÚJSÁGÍRÓ VAGY TANÁCSADÓ KÖNYVEK SZERZŐJE: BENICZKY IRMA

Biró Annamária

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Előadásomban Beniczky Irma szakmai orientációját vizsgálom abból a szempontból, hogy egy 19. századi írónőnek milyen lehetőségei voltak a szépírói karrier kiépítésére. A regényírásról való lemondás egyben fordítói karrierje elindulását is jelzi, illetve a népszerű, tanácsadó könyvek írásának kezdetét. A kérdés az, hogy az anyagi stabilitás megteremtésének vágya milyen mértékben járult hozzá a műfajváltásaihoz.

BERDE MÁRIA IRODALOMSZERVEZŐI TEVÉKENYSÉGE**Balog Alexandra**

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

A recepciótörténeti áttekintés és a családtörténeti kontextus mellett érdekes kapcsolathálót azonosíthatunk Berde Mária körül: a rövid életű Zord idő szerkesztője, az Erdélyi Helikon egyik megálmodója és kiemelkedően aktív tagja, az Erdélyi Magyar Írói Rend egyik alapítója, később a Dolgozó nő szerkesztője, az évek során pedig számos lap munkatársa volt. Három évtizednyi irodalmi tevékenysége, kezdeményező készsége a két világháború közötti irodalmi közeg megkerülhetetlen tagjává tette. Nem csupán erdélyi íróknak kontextusában kerül elő a neve elsőként, hanem a teljes erdélyi irodalmi közeg tekintetében is. Szövegeinek recepciótörténeti vizsgálata igazolja az őt körülvevő megbecsülést, ugyanakkor nem tekinthetjük a kor által kitüntetett pozíciójának sem.

A korabeli levelek feldolgozottsága szerint kevés kötet áll rendelkezésünkre, amely Berde Mária hagyatékának valamilyen formájú sajtó alá rendezett változatát tartalmazná. Marosi Ildikó *A Helikon és az Erdélyi Szépmíves Céh levelesládája (1924–1944)* című kötete számos Berde Máriának címzett levelet tartalmaz, az általa írtak viszont szám szerint elenyészőek, de egyéni konfliktusain túl az irodalmi közeg ideológiai, gazdasági, művészeti feszültségeire is rámutatnak. Kuti Márta *Zord idő* antológiájának elsődleges célja a marosvásárhelyi folyóirat tartalmának írók szerinti sajtó alá rendezése, de bevezetőjében érinti a lap történetének és az EMÍR megalakulásának közvetett összefonódását: ennek az metszéspontnak a kulcsszereplője Berde Mária. Életműve nem alkalmas az egyértelmű női elnyomottság kimutatására az irodalmi szférán belül, viszont tagadhatatlanul a kevés nők egyike, aki el tudta/akarta érni az irodalomszervező és társadalmi felelősséget vállaló pedagógus státuszát.

A BÁNYATISZTTÓL A FORDÍTÓIG. RÉVAI KÁROLY ÉLETPÁLYÁJÁNAK ALAKULÁSTÖRTÉNETE**Berki Tímea**

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Révai Károlyt (1856–1923) ugyan számon tartja a román–magyar irodalmi kapcsolattörténet, de kevés olyan megközelítés született, amely értelmiségi életpályájának alakulástörténetét vizsgálná döntései, kapcsolathálója tükrében. Előadásomban erre vállalkozom kéziratári források, levelezése és a korabeli sajtó adatai feldolgozása által, rávilágítva Révai szocializációjának különböző állomásaira, nagybányai szerepvállalásaira, irodalmi vállalkozásainak jelentőségére, valamint a román és magyar irodalom közötti közvetítői munkásságára és fordítói gyakorlatára. Kapcsolathálójának vizsgálata az előbbieket elősegítése mellett új megvilágításba helyezheti az életpálya magánéleti és nyilvános, szakmai vonatkozásainak összefüggéseit.

ÖNISMERET ÉS MAGYARSÁGKÉP ZOLNAI BÉLA ÖNÉLETRAJZI ÍRÁSAIBAN**Tüskés Anna**

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

Zolnai Béla két önéletrajzi jellegű művében – a Garázda Péter vallomásai című regény és a 1912–1922 illetve 1944–1948 közötti napló – az egyéni identitás alakulása szorosan összefonódik a kollektív önértelmezés folyamataival, és mindkettő alapvetően dialogikus természetű: más kultúrák és politikai rendszerek kontextusában formálódik. A korai naplók (1912–1922) az önismeret individuális, intellektuális és erotikus tapasztalatokhoz kötött, erősen európai horizontú alakulását dokumentálják, ahol a magyarság tágabb kulturális identitás részeként jelenik meg. Az 1930-as évek második felében és 1944–1945-ben írt Garázda Péter vallomásai fő témái az élet és irodalom viszonya, az önéletrajzi tapasztalat esztétikai transzformációja, és az egyéni sors példázattá emelésének lehetősége, azaz az egyéni élettapasztalat kollektív jelentéshordozóvá válik. A második világháború utolsó évében és az azt követő két és fél évben vezetett naplóban (1944–1948) az önismeret nem választható el a történelmi katalizmák tapasztalatától, rögzíti a személyes létbizonytalanságot és a közösségi identitás válságát, amelyben a magyarság a túlélés, az erkölcsi felelősség és a másokhoz való viszony kérdéseiben alakul. A napló tanúsága szerint a magyar önkép nem autonóm konstrukció, hanem folyamatosan ütközik a német, román és szovjet jelenlét által közvetített külső nézőpontokkal.

H. BALÁZS ÉVA TÖRTÉNESZPÁLYÁJÁNAK INDULÁSA (1945–1961)**Széchenyi Ágnes**

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

A H. Balázs Éváról készülő monográfia középső nagy pályaszakaszának (budapesti tudományegyetem, pedagógiai főiskola, Történelmi Magyar Társulat, Történettudományi Intézet) kibontása. Történészek erőviszonyai az 50-es években, érvényesülési lehetőségek, témaválasztások, kapcsolati hálók, rokon- és ellenszenvek dinamikája.

31. szimpózium

Difficile est historiam non scribere – Magyarok és külföldiek a hosszú háború („tizenötéves” háború) történetíróinál

Szervezés: Gyulai Éva, Kasza Péter
Tudományterület: történettudomány

EGY ELFELEDETT TÖRTÉNETÍRÓ – JOÓ JÁNOS ÉS A HOSSZÚ HÁBORÚ ELSŐ ÉVEI

Bakos Dzsénifer

Szegedi Tudományegyetem – Kulcsár Péter Historiográfiai Kutatócsoport

Joó Jánosnak a hosszú háború 1593–1597 közötti, valamint feltehetően az 1605. évi eseményeket megörökítő feljegyzéseinek kritikai kiadása nincs, így fordítás sem készült hozzájuk, említésükkel, forráskénti használatukkal a történeti irodalomban nem találkozni. A tizenötéves háború korszakának vizsgálatakor az általában használt elbeszélő források Istvánffy Miklós, Baranyai Decsi János, Szamosközy István munkái. Előadásomban először röviden áttekintem Joó feljegyzéseit, majd azt vizsgálom, milyen különbségek figyelhetők meg a magyarok és a külföldiek megítélésében. Joó írásait ugyanis erős elfogultság jellemzi, gyakran találkozni az értékeléseivel, megjegyzéseivel. Mindezek közül kiemelkedik az, amelyik az 1597. év eseményeivel foglalkozó szöveg elején olvasható: ebben Joó több oldalon keresztül, udvarias fogalmazással, de határozottan bírálta az ausztriai ház magyarországi kormányzását. Mind e megjegyzései vizsgálata segítségével képet alkothatunk arról, miként vélekedett a századfordulón a kormányzatról, a külföldiekről egy, a királyság egyik nagybírájaként ténykedő magyar nemes.

ISTHVÁNFFI MIKLÓS ÉS A HOSSZÚ HÁBORÚ

Nagy Gábor

Miskolci Egyetem – Országos Széchényi Könyvtár – Kulcsár Péter Historiográfiai Kutatócsoport

A hosszú háború Magyarország addigi történetének legpusztítóbb hadakozása, amelyben Istvánffy Miklós (1538–1615) tisztségviselőként is, katonaként is, diplomataként is, történetíróként is érintetté vált. Noha tehát első rangú forrása a 16–17.

század fordulója magyarországi történelmének, a 16. századot átfogó alkotása (Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV) továbbra is kevesek által használt. Előadásomban egyrészt azzal foglalkozom, milyen kép tárt Istvánffy az olvasó elé a háborúnak a magyarországi társadalomra gyakorolt hatásáról, másrészt azt idézem fel, miként mutatta be a hosszú háború részeként dülő polgárháború, a Bocskai-mozgalom – Istvánffy szavaival: *servile impiumque bellum* – magyarországi résztvevőit.

EGY UNIKÁLIS PRÁGAI NYOMTATVÁNY ÉS EGY ELFELEDETT EMLÉKIRAT – DARÓCZY FERENC ÉS ERDÉLY

Gyulai Éva

Miskolci Egyetem

A „tizenötéves háború” historiográfiájában egyedülálló, 1600-ban Prágában megjelent nyomtatvány, amelynek máig csak egyetlen, ráadásul hiányos, korabeli kézírással kiegészített példánya ismeretes (ÖNB), a „hosszú háború” egyik mellékszálának, az erdélyi politikai és hadszíntérnek krónikaszerű forrása. Szerzője a közéleti karrierjén éppen elinduló fiatal katolikus nemes, beregdaróci birtokos, Daróczy Ferenc (1572 előtt–1616), akinek más műve, szövege ez idáig nem ismert.

A mű – címe szerint: *Vera descriptio rerum in Transsylvania post Moldavicam expeditionem gestarum* [Az Erdélyben a moldvai hadjáratot követően történt események igaz leírása] – az 1600-ban a moldvai fejedelmi hatalmat is megszerzett (Vitéz) Mihály havasalföldi vajda, erdélyi kormányzó (*Mihai Viteazul*, 1558–1601) alig öt hónapig tartó erdélyi hadjáratát követi végig, egészen az 1600. szeptember 18-ikán lezajlott miriszlói csatáig, amelyben Giorgio Basta (1550–1607) császári hadvezér megsemmisítő vereséget mért a vajdára. A műben, amely nem mentes a Basta melletti, és Mihály vajda elleni politikai propagandától, a magyar földön szembe került két „idegen” hadúr, a „keleti” Mihály vajda és a „nyugati” Basta generális katonai és személyes jellemzése mellett az erdélyi magyar hadakat és tisztjeiket, illetve a román fejedelem hadseregét is bemutatja a humanista történetírás hagyományait folytató szerző. Műve I. (II.) Rudolf székhelyén, Prágában jelent meg, szinte napokkal az erdélyi eseményeket követően, így bizonyosan a császári-királyi udvar döntéshozóinak is készült.

Daróczy saját nevén nem került be a hosszú háború ismert történetírói közé, művéből azonban több részletet átvett – „a forrás megjelölése nélkül” – *Simigianus*, azaz Somogyi Ambrus (1564–1637) az Erdély és Magyarország történetét 1590 és 1606 között tárgyaló, 1800-ig kéziratban maradt históriájában, amely egyébként éppen a hosszú háború időszakának krónikája. Somogyi, Daróczyhoz hasonlóan, saját kora historiográfusa, hiszen mindketten személyesen is részesei, részben elszenvedői voltak a tizenötéves háború hadi, politikai és mindennapi eseményeinek. Daróczyt,

illetve Somogyit követve, Bethlen Farkas (1639–1679) is több részletet átemel Daróczy művéből 1694-ben Keresden nyomtatásban is megjelent Erdély-történetében.

AZ ELVESZETT SZAMOSKÖZY? – BETHLEN FARKAS MŰVÉNEK BOCSKAIRÓL SZÓLÓ RÉSZE

Kasza Péter

Szegedi Tudományegyetem – Országos Széchényi Könyvtár

Bethlen Farkas monumentális Erdély története a késő 17. századi erdélyi történetírás egyik csúcsteljesítménye annak ellenére, hogy alapvetően kompilációs műről van szó. De bizonyos szempontból éppen ebben rejlik a mű unikális jelentősége. A 18. századi összkiadás utolsó kötete tartalmazza az 1604–1606-os esztendő, vagyis a Bocskai-felkelés történetét. Önmagában is izgalmas, hogy Bocskai mozgalmáról ez az egyetlen olyan beszámoló, amely „belülről”, erdélyi szemszögből beszél el a felkelés történetét, de még érdekesebb, ha figyelembe vesszük, amire számos jel mutat arra, hogy a Bethlennél olvasható szöveg alapvetően Szamosközy István Bocskairól írt művére alapszik.

Az előadásban példákkal illusztrálva azt mutatom be, mivel igazolható, hogy Szamosközy szövege képezi Bethlen vonatkozó részeinek szubsztrátumát, illetve azt is, hogy a magyarok és erdélyiek szenvedésének, a külföldiek és idegenek kegyetlenkedéseinek leírásával hogyan alapozza meg a szerző a felkelés legitimációját.

TRAUMÁBÓL IDEOLÓGIA: A TIZENÖTÉVES HÁBORÚ SZEPSI LACZKÓ MÁTÉ FELJEGYZÉSEIBEN ÉS A 17. SZÁZADI MAGYAR PROTESTÁNS TÖRTÉNETI GONDOLKODÁSBAN

Petneházi Gábor

University of Innsbruck – Országos Széchényi Könyvtár

Szepsi Laczkó Máté (1576–1633) hátrahagyott latin-magyar „krónikájának” (valójában: *Observationes Rerum Memorabilium*) egyetlen 1857-ben megjelent, cenzúrázott és csonka kiadása létezik. A mű autográf marosvásárhelyi kéziratából, valamint a kuruc kancellár, Négyesi Szepessy Pál (†1685) OSZK-ban található gyűjteményes kéziratából nemrégiben került elő két, az 1857-es kiadásból kihagyott, latin nyelvű röpirat: az egyik szerzője feltehetően maga Szepsi Laczkó volt, a másikat csupán bemásolta történeti feljegyzéseibe. E két forrás újra rávilágított arra a sokszor diszszonáns, de egyben nagyon markáns alapszólamra, amely a protestáns magyar történeti tudatot alapvetően meghatározta a 17. században, és Szepsi Laczkó művének is fő rendező elvét adja: arra az összeesküvés-elméletre, mely szerint a bécsi udvar

és különösen jezsuita tanácsadóinak mindenkori, elsődleges törekvése volt, hogy az egykori Magyar Királyság területét folyamatos háborúkkal addig gyötörjék és pusztítsák, hogy lakossága elfogyjon és végleg gyarmati sorba süllyedve soha többé ne erősödhessen meg.

Előadásomban e két forrás különböző kontextusainak elemzésén keresztül kíséreltem megragadni a protestáns magyar nemzeti identitás és történeti tudat alakulását a tizenötéves háborút követően, amelyet – a fenti röpiratokból igazolhatóan – Bethlen Gábor erdélyi fejedelem politikai törekvései is aktívan formáltak.

MAGYAROK ÉS ELLENSÉGEIK: NEMZETDISKURZUS ÉS NEMZETFOGALOM A BOCSKAI-FELKELÉS IRATAIBAN

Zászkaliczky Márton

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

A Bocskai-felkelés nemcsak a magyar történeti emlékezet egyik kiemelkedő eseménye, hanem a nemzeti identitás történetének is meghatározó fordulópontja. A felkelés egyik fontos fejleménye, hogy annak legitimációs és propagandairataiban a politikai nemzet rendi felfogása kiegészült: a politikai nemzet fogalma már nem kizárólag a privilégiumokkal rendelkező rendek közösségére vonatkozott. Ennek egyik következménye a politikai nemzet részben taktikai megfontolásokból, részben a politikai realitások hatására bekövetkező kitágítása volt. Ezzel párhuzamosan megerősödött a nemzeti közösség spirituális felfogása is, vagyis a kollektív identitás két eltérő diskurzusa egyidejűleg volt jelen, és átmenetileg egymással összefonódott. A felkelés további fontos fejleménye, hogy míg kezdetben a különböző sérelmeket elszenvedett társadalmi és politikai csoportok egymástól függetlenül, egymás mellett, vagy csupán alkalmi együttműködésben léptek fel és elkülönülve jelentek meg a felkelés propagandájának szövegeiben, a mozgalom előrehaladtával fokozatosan kialakult és megerősödött az egységes nemzet képzelete és ennek megfelelő diskurzusa.

E folyamatok jelentik annak a kontextusát is, ahogyan a felkelés résztvevői a külföldiekről, mindenekelőtt a németekről beszéltek. A támadóként és elnyomóként ábrázolt németekkel szembeni, olykor xenofóbnak is tekinthető retorika azonban eltérő formában jelent meg a különböző kommunikációs helyzetekben. Másképpen fogalmazott a belső propaganda, ahol a németek kifejezés a császáriakat jelentette; más hangot ütöttek meg a magyarországi német anyanyelvű evangélikus városokkal folytatott – nem mindig barátságos – levélváltások, amelyekben kerülték az etnicizáló érvelés; és ismét más retorikai stratégiát követtek a Német-római Birodalom rendjeivel folytatott diplomáciai érintkezések, hol világosan jelezték, hogy nem a német etnikum tagjaival van problémájuk.

A kompozit monarchia sajátosságaiból fakadóan a nemzeti diskurzusok sokrétűsége, valamint az egymás mellett létező és egymással kölcsönhatásba lépő diskurzustípusok jelentős mértékben meghatározták a külföldiek percepcióját is. Mindez ugyan még nem a történetírói hagyomány reflektált, „tudományos” diskurzusához tartozik, ám annak elsődleges társadalmi és intellektuális kontextusát, valamint nyelvi, textuális és fogalmi alapanyagát alkotja. E háttér nélkül aligha értelmezhető, hogy a kora újkori történetírók miként gondolkodtak a nemzeti közösségről, illetve hogyan formálták meg – többé vagy kevésbé tudatosan – saját kollektív identitásdiskurzusukat, illetve az országban élő „idegenekről” kialakított képüket.

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

32. szimpózium

Magyarságkép, nemzeti identitás a 16–18. századi lelkiesség-történet tükrében

Szervezés: Bajáki Rita

Tudományterület: irodalomtudomány

IMA AZ IRODALOMBAN. EGY OLASZ KÖNYV ÜZENETE

Nuzzo, Armando

HUN-REN – Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Barokk Irodalom és Lelkiesség Kutató-csoport

A nemrég Olaszországban megjelent, *La preghiera nella letteratura italiana* (Imádság az olasz irodalomban) című terjedelmes esszékötet olyan elmélkedésre ad okot, amely a magyar irodalom számára is hasznos lehet. Az előadás célja nem annyira a két – sok szempontból eltérő és távol álló – irodalomtörténet összehasonlítása, hanem annak megértése, miként értelmezhető vagy mondható el az irodalmi mű és az ima, valamint a szerző és az ima közötti személyesebb kapcsolat. Az olasz könyv fejezetekre (esszékre) oszlik, amelyek mindegyike az olasz irodalom egy-egy szerzőjével foglalkozik a 13. századtól egészen a 21. századig. Bár a szerkesztők megadtak bizonyos általános iránymutatásokat, alapvetően minden kutató a saját elképzelései és egyéni stílusa szerint járt el.

PÁZMÁNY PÉTER IMÁDSÁGOS KÖNYVÉNEK IDENTITÁSKÉPZŐ ÉS -FORMÁLÓ SZEREPÉRŐL

Bogár Judit

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Pázmány Péter Imádságos könyve 1606-os első kiadásától kezdve a magyar katolikus lelkiesség egyik alapműve lett, amely meghatározó szerepet játszott nemcsak a felekezeti, hanem a nemzeti, kulturális, társadalmi és egyéni identitás kialakításában és megerősítésében is. A kötet nem pusztán imádságok gyűjteménye, a benne található szövegek a katolikus tanítás és liturgia ismeretét is közvetítik, annak igazságát hangsúlyozzák. Magyar nyelvűsége több szempontból lényeges: anyanyelven válnak hozzáférhetővé korábban csak latinul elérhető áhítati szövegek, ezzel közvetlenebb és személyesebb vallásgyakorlás lehetőségét teremtve meg szélesebb réteg

számára, miközben Pázmány írásművészete a magyar irodalmi nyelvet is gazdagítja. Mindemellett a nemzeti identitást is erősíti, csakúgy, mint a magyar szentek említése vagy a Magyarországért való könyörgés. A társadalmi szerepnek megfelelő magatartásra oktatnak a különböző rendű és rangú emberek számára íródott imádságok; a mindennapok egyéni vallásosságához és a belső lelki megújuláshoz adnak keretet és útmutatást a napszakokhoz, élethelyzetekhez kötődő fohászok, a bűnbánati és Istent dicsőítő szövegek, az imádkozás helyes módjára való utalások. Az imákon túl az identitásformálás eszközei az egyes kiadásokban megjelenő reprezentációs és képi elemek is, az imakönyv birtoklása és használata pedig a művelt magyar katolikus identitásának külső jelévé vált.

AZ IMÁDSÁGOS IRODALOM HATÁSA A KORA ÚJKOR EMBERÉRE

Bajáki Rita

HUN-REN – Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport – Nemzeti Közszerológiai Egyetem

A Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport 2012. július 1. óta működik és azóta megszakiítás nélkül alapkutatóást folytat, melynek fókuszában a Pázmány-életmű elsősorban latin vonatkozású vizsgálatai mellett az 1800 előtti és a Kárpát-medencéhez kapcsolódó lelkiségtörténeti források felkutatása és vizsgálata áll. Így a korszak meghatározó műfajai a prédikációk és népénekek mellett a kutatócsoport egyik fontos alapkutatóási feladata a megjelent imák és imádságos könyvek felkutatása, szövegeiknek a köztudatba beemelése. Előadásomban az elmúlt bő évtized imatörténet-kutatásának eredményeiről számolok be, egyrészt nagy vonalakban vázoló a magyar nyelven megjelent imakönyvtermés mennyiségét, főbb jellegzetességeit, különböző szempontok szerinti értékelését, az imádságok sajátosságait, főbb típusait, ezzel együtt a források és fordítások tükrében a magyar nyelvű imairodalom hatását a magyarságkép, a nemzeti identitás formálására a 16–17. században.

SZENT KIRÁLYOK, SZENT ASSZONYOK, SZENT OLVASMÁNYOK: AZ ÁRPÁD-HÁZI SZENTEK KULTUSZA A KORA ÚJKORI NYOMTATVÁNYOKBAN ÉS A FERENCES KÖNYVÁLLOMÁNYOKBAN

Zvara Edina

Szegedi Tudományegyetem

A kora újkori magyarországi katolikus megújulás és az Árpád-házi szentek kultusza szervesen összefonódott. A protestantizmussal vívott felekezeti és hitviták hálójában alakjaik nemcsak elérendő vallási-erkölcsi példaképként szolgáltak, hanem ki-

emelt jelentőségű egyházi, teológiai és történeti legitimációs eszközként is működött az ősi katolikus hit kontinuitásának igazolására. Ez a szándék és szemléletmód megjelenik a korabeli katolikus híveknek szánt nyomtatott kiadványok szöveges tartalmában és ikonográfiai programjában egyaránt. Előadásom első felében ezen nyomtatott források körét tekintem át, figyelembe véve a magyar nyelvű, a hazai nyomdákban kikerülő, valamint a külföldön megjelent, de magyar szerzők által jegyzett munkákat. Ennek keretében kitérek többek között Hevenes Gábor, Illyés András, Tarnóczy István szentéletrajz-gyűjteményeire, Lippay Ferenc gyászbeszédére, egy Nádasi János-kiadvány Szent Erzsébet életrajzára, Pázmány Péter Kalauzára. Az előadás második felében a hangsúly a források recepciójára és könyvtártörténeti beágyazottságára tevődik át: a ferences bibliotékák fennmaradt anyagát és a korabeli könyvjegyzékeket elemzem abból a szempontból, hogy a ferences gyűjteményekben miként tükröződik vissza az Árpád-házi szentek tisztelete, a szerzetesek olvasmányanyagában kinek az élete és alakja örvendett a legnagyobb népszerűségnek, és mely szentek spirituális öröksége gyakorolt maradandóbb hatást a rendi közösségekre.

KATOLIKUS NEMESI TÖRTÉNELEM- ÉS ÖNSZEMLÉLET LISTIUS LÁSZLÓ MAGYAR MÁRSÁBAN

Hernády Judit

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

Listius László Magyar Márs címmel megjelent kötetében megjelenő nemesi történelemértelmezés és önszemlélet vizsgálata, melynek fontos összetevőit alkotják a katolikus vallásosságból eredő elemek (Mária-kultusz, nemzeti vonatkozású szentek tisztelete, fohászok szövegbeépítése, a történetek vallási kontextusú interpretációja).

A MAGYARORSZÁGI PRÉDIKÁCIÓTÖRTÉNET-ÍRÁS ÚJ IRÁNYAI ÉS LEHETŐSÉGEI

Maczák Ibolya

HUN-REN – Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport – Apor Vilmos Katolikus Főiskola

A Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport kiemelt kutatási területe a régi (1800 előtti) magyarországi prédikációirodalom – ezen belül is a nyomtatott, katolikus forráscsoport. Ennek megfelelően kapcsolódó vizsgálataimat Mihalovics Ede és Kudora János A katolikus prédikáció története Magyarországon, illetve A magyar katolikus egyházi beszéd irodalmának ezeréves története című munkáiból kiindulva végeztem. Munkám keretein belül az idők során számos részterület vizsgálatával

foglalkoztam – így a műfaj történetének áttekintésével, motívumtörténettel, valamint a korabeli politikai reprezentáció lehetőségeivel. Vizsgálataimban alapvető, kiemelt szerepet kaptak a lelkiségtörténeti és a szövegalkotással összefüggő kérdések. A tapasztalatok tükrében előadásomban a fentiek, valamint az elmúlt másfél évtized hazai kutatásainak irányai és összefüggései nyomán a prédikációtörténetírás új lehetőségeit, s az ehhez kapcsolható szempontrendszert igyekszem áttekinteni. Ennek során kitérek a szerzőséget és a szövegalkotást érintő kérdésekre, a kötet szerkesztési elvekre, valamint a felekezetre és az egyes szerzetesrendeket illető problémakörökre – s mindezekkel összefüggésben a reprezentáció prédikációtörténetét érintő szempontjaira is.

NÉPÉNEKKUTATÁS

Szádocski Vera

HUN-REN – Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport

A Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport egyik feladata a magyarországi katolikus népénekek kutatása. Ehhez szorosan kapcsolódik a 17. század utolsó két évtizedéből származó katolikus vallásos énekek vizsgálata, a korszakból származó források sajtó alá rendezése a Régi Magyar Költők Tára sorozat következő kötete(i)ként. A századvég kiemelkedő alakja, Náray György, jelentőset alkotott a *Lyra coelestis* című kötetében megjelent énekeivel. Az énekek egy részének forrásait Rómában érdemes keresni, ahol Náray több évet töltött. Más részükre a hazai gyakorlat hatott, haramadrészt pedig érdemes számításba venni a Náray könyvtárából előkerült, e témában megjelent kötetek hatását.

PAP ÉS KÖLTŐ A BAROKK KORBÓL (GYALOGI JÁNOS, 1686–1761)

Szelestei Nagy László

HUN-REN – Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport

2012-től akadémiai támogatással folytathatta munkáját a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának Lelkiségtörténeti Műhelye Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport elnevezéssel. Ezúttal a kutatócsoportban elért újabb kutatási eredményemről számolok be. Lelkiségtörténeti források vizsgálata közben bonthatkozott ki előttem egy vallási és irodalmi értékrendszer szerint is jeles költői arc, Gyalogi János jezsuita szerzetese. Az eddig nem vizsgált (irodalmi szempontból komolyan nem vett) vallásos tartalmú versek érintik/érinthetik az ember egészét. Latin időmértékes formában olvashatunk a költő belső világáról; környezetéhez, a termé-

szethez és az öregedéshez való viszonyáról; mit jelent nála, és milyen következményekkel jár, hogy pap és költő; hogyan létezhet együtt a vallásos érzésvilág és az antik múzsák jelenléte; mint vélekedett a költészetről. Gyalogi nem egyedüli jelenség a 18. század első felének hazai, latin nyelvű költészetében. A feltárt önvallomásos versek lírai költészetünk alapos feltárása után kiáltanak, bekéredzkednek irodalomtörténetünkbe.

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

33. szimpózium

Magyarságkép és magyarságtudat a XX–XXI. századi magyar irodalomban

Szervezés: Dr. Horváth Kornélia
Tudományterület: irodalomtörténet

JÓZSEF ATTILA ÉS SZABÓ LŐRINC HAZÁRÓL SZÓLÓ VERSEIRŐL

Horváth Kornélia
Pázmány Péter Katolikus Egyetem

A XX. század első fele két kiemelkedő költőjének versei mély, sajátos, ambivalens viszonyt mutatnak a magyarsággal és a hazával kapcsolatban. Az előadás József Attila Elégia és Hazám, valamint Szabó Lőrinc Hazám című műveit tárgyalja, külön hangsúlyt fektetve a költői szövegek poétikai megoldásaira.

ÉN, KÉP, MAGYARSÁG, TUDAT TŐZSÉR ÁRPÁD ÉLETMŰVÉBEN

Sütő Csaba András
Széchenyi István Egyetem

Tőzsér Árpád magyarságról alkotott képe, világfelfogása kapcsán elmondható: unikális költői attitűddel és ezek verses megvalósításával találkozhatunk. Az életmű bővelkedik az identitás összetett jelenségének (magyar, csehszlovákiai, később szlovákiai magyar, tágabban: a közép-európaiság megélésével, annak reprezentálásával messzemenőig számot vető) reflexív, öniróniától sem mentes vizsgálatával. Legyen szó akár a lírai beszéd alakíthatóságáról, a magyarság önazonosságának kritikus felülvizsgálatáról, vagy a magyar irodalmi hagyományhoz kapcsolódásról, a Tőzsér-életmű, a tőzséri gondolkodás 20. és a 21. századi viszonylatban is a párbeszéd lehetőségét, sőt, ennek szükségességét hangsúlyozza.

A MAGYAR KULTURÁLIS IDENTITÁS ALAKZATAI A KORTÁRS MAGYAR ELÉGIÁBAN

Szávai Dorottya

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

Előadásomban a kortárs magyar elégia néhány reprezentatív példáján vizsgálom (melyet évek óta kutatok, s számos publikáció formájában közöltem magyar és idegen nyelven) a magyar kulturális és nyelvi identitás különféle alakzatait, s azok hálózatos összefüggéseit műfajelméleti, ill. történeti keretben, valamint komparatív távlatban.

„ZÖMÜKET EGY-EGY ÉLMÉNY VÉGÉN MÉG AZNAP, AZON MELEGÉBEN VETETTEM PÁPÍRRA, NEMIGEN TÖRŐDVE MEGMUNKÁLÁSUKKAL”. (MAGYARSÁGKÉP, A NAPLÓ ÉS AZ ESSZÉ MŰFAJA ILLYÉS GYULA MAGYAROK CÍMŰ MŰVÉBEN)

Benda Mihály

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Illyés Gyula Magyarok című műve, bár szerzője szerint a napló műfájába sorolandó, sok esszéisztikus betétet tartalmaz. Formailag hasonlít a kései Kháron ladikján című könyvéhez, ahol szintén a naplót imitáló bejegyzések keverednek esszékkel és aminek műfaji meghatározása: esszéregény. Előadásomban a napló, az esszé és az esszéregény műfaji meghatározásának a segítségével megvizsgálom a Magyarok című mű formai sajátosságait és a könyvben kirajzolódó magyarságképet.

THE „HUNGARIAN” KOESTLER: NOTES ON THE HUNGARIAN ASPECTS OF THE EDINBURGH CORRESPONDENCE LEGACY

Soltész Márton

Tokaj-Hegyalja Egyetem

In my lecture, I will discuss the Hungarian aspects of Koestler's manuscript legacy preserved at the Library of the Edinburgh University in Scotland. I aim to show Arthur Koestler's vivid and often intimate network of connections with the Hungarian émigré community: the letters of Pál Ignotus, Mihály Károlyi, Lajos Hatvany and others reveal a writer who remained an outsider and yet was deeply bound to the Hungarian intellectual milieu. The correspondence illuminates Koestler's political and moral search for orientation—"my thoughts are permanently turning around you and your past, and the future of all of us," as he writes to Károlyi—as well as the role the Hungarian émigrés expected him to play during the war years. These doc-

uments vividly show how Koestler became an informal mediator of Hungarian affairs in London, even as he was shaping his own literary trajectory. As Hatvany put it: “Allow me, alongside my profound admiration for all your literary qualities, to endow you with the title and character of one of the most honourable figures of our age.”

KERTÉSZ IMRE – HOLOKAUSZTKULTÚRA ÉS ZSIDÓ-MAGYAR IDENTITÁSTUDAT

Horváth Péter

Kertész Imre Intézet

Az előadás azt kívánja bemutatni, hogy bár Kertész Imre származásánál fogva kettős, zsidó-magyar identitással rendelkezett, íróként mégis egy kulturális jellegű holokauszt-zsidó identitástudat mellett foglal állást.

MAGYARSÁGTUDAT ÉS HISTORIOGRÁFIAI METAFIKCIÓ. LÁNG ZSOLT: BESTIÁRIUM TRANSYLVANIAE – AZ ÉG MADARAI

Alpek Csenge

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

A magyar irodalmi posztmodern kilencvenes éveiben több áltörténelmi regény, vagy Linda Hutcheon kifejezésével élve historiográfiai metafikció jelent meg, úgy mint Háy János: Dzsigerdilen, Darvasi László: A könnyemutatványosok legendája, vagy Láng Zsolt: Bestiárium Transylvaniae. Ezen regények java – ahogy a XIX. századi magyar történelmi regények többsége is – a török időkben játszódik, azonban az események elbeszélésében a mai tudat sokszor ironikus, gunyoros, tragikomikus szemlélete érhető tetten. Tervezett előadásomban többek között a történelem allegorikus szemléletében fellelhető posztmodern magyarság szemléletet, magyarságtudatot szeretném feltárni Láng Zsolt: Bestiárium Transylvaniae – Az ég madarai című művén keresztül.

A KISEMBER ELIDEGENÍTÉSE – SZOCIOGRÁFIAI TABLÓ AZ ALFÖLDI (POSZT)SZOCIALISTA HÉTKÖZNAPOKRÓL

Sallai Regina

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Előadásomban Greccsó Krisztián prózáján keresztül kísérlem meg bemutatni a késő szocialista - posztszocialista alföldi vidék hőségének városba kerülésével támadt beil-

leszkedési szorongását és hovatartozásának dilemmáját (amely nemcsak az Alföldről származókra értendő, de precedensként szolgálhat az általános vidék-város ellentétben).

GreCsó Krisztián prózájára az alföldi tanyavilág realista és egyben idilli ábrázolása jellemző. Regényeiben és novelláiban többek között a paraszti sorból elszármazó főhős városba költözése által létrejövő identitástörést jeleníti meg, illetve az azzal való megküzdést, amely egyszerre ad korrajzot a magyar vidék és város rendszerváltás körüli időszakáról és az ott élő egyén identitáskereséséről is. A magyarságtudat alatt nemcsak a nemzeti identitást értjük, hanem a magyarokra oly jellemző szokások hétköznapi megélését is (gondoljunk itt például az étkezésre, ünnepi szokásokra), amely az egyéni mellett a kollektív identitást is erősíti. A regények főhőse a múlt hagyományának megélése és a jelen idegensége között próbálja meghatározni magát. GreCsó olyan hiteles, irodalmi és egyben társadalmi-szociokulturálisan elidegenített korrajzot ad a rendszerváltás körüli vidéki élet miliőjéről, amely nagyban meghatározza mind a mai napig a kisember magyarságtudatát.

34. szimpózium

Köztér és közösség: Városantropológiai megközelítések a szocialista városok vizsgálatában

Szervezés: Dobák Judit

Tudományterület: kulturális antropológia

A MAGYAR VÁROSKUTATÁS LEHETŐSÉGEI: SZOCIALISTA VÁROSOK, TERVEZETT TEREK,
MINDENNAPI HASZNÁLAT

Dobák Judit

Miskolci Egyetem

A magyarországi szocialista városok kutatása különösen alkalmas arra, hogy a tervezett városi tér és annak mindennapi használata közötti kapcsolatot vizsgáljuk. Ezekben a városokban a városszerkezet, a közterek rendszere, az egyes funkciók elhelyezése erőteljes tervezői szándék eredményeként jött létre. A megépült és használatba vett város azonban már sohasem teljesen azonos a tervezett várossal: a lakók saját gyakorlataikkal, útvonalaikkal, találkozási helyeikkel és a terekhez kapcsolódó jelentéseikkel folyamatosan alakítják azt.

A 2023 óta folyó kutatásban Kazincbarcika, Tiszaújváros és a miskolci Avas-dél lakótelep példáján vizsgáljuk ezeket a folyamatokat. A több kutató együttműködésében végzett munka során kérdőíves vizsgálatokat és interjúkat készítettünk, vizuális dokumentációt végeztünk, illetve a vizuális antropológia módszereit alkalmaztuk. Az előadás ennek a közös kutatásnak az egyik részeredményét mutatja be.

Elsősorban az érdekel bennünket, hogy mi történik a megtervezett térrel akkor, amikor használni kezdik. Hogyan veszik birtokba a lakók a számukra létrehozott tereket? Milyen informális használati módok, találkozási pontok és útvonalak jönnek létre, és hogyan változnak ezek az évtizedek során? A három kutatási terep összevetése arra is lehetőséget ad, hogy ne kizárólag a szocialista város történeti modelljéről beszéljünk, hanem arról is, mi maradt meg ebből a térszerkezetből, és hogyan élnek benne ma az emberek.

A szocialista város ebben a megközelítésben nem lezárt történeti örökség. A tervezés eredeti elképzelései, az egymást követő generációk térhasználati gyakorlatai és a jelen városi tapasztalatai egymásra rétegződve vannak jelen. Éppen ezért ezeknek a városoknak a vizsgálata a magyarságtudomány számára is fontos lehet: a 20. századi magyar modernizáció, az államszocialista társadalom- és téralakítás, valamint

mindezek máig érzékelhető következményei a hétköznapi városi térhasználaton keresztül is megközelíthetők. A város ebben az értelemben nem pusztán a kutatás helyszíne, hanem maga is forrás a közelmúlt és a jelen magyar társadalmának megértéséhez.

KÖZÖSSÉG ÉS EGYÜTTÉLÉS A LAKÓTELEPEN. MISKOLC-AVASI LAKÓTELEP KÉPE A SAJTÓBAN ÉS A KÖZBESZÉDBEN

Molnár Ágnes

Miskolci Egyetem

Jelen előadásomban elsősorban a korabeli sajtó cikkei alapján mutatom be egy nem-szervesen kialakult, hanem mérnökiileg megtervezett településrész lakosságának problémáit, azonkívül a közelmúltban végzett terepbejárások tapasztalataira, valamint ez ott elkészített interjúkra támaszkodom.

A szocialista iparosodás és modernizáció folyamatai vezettek el a modern, magas panelépületekből felhúzott, tömegek lakhatására megoldást kínáló lakótelepeket. A miskolci Avas-Dél ennek ékes példáját kínálja. A nehézipar felfutása szükségessé tette a munkások és családjaik helybéli lakhatásának olcsó és gyors megoldását. A házgári technológiával készült, egy közepes város méreteivel vetekedő lakótelepre az eredeti származási helyét és végzettségét tekintve meglehetősen heterogén népesség költözött be az 1970-80-as években. A zömében fiatal családok, a betanított munkástól a mérnökiig és a felsővezetőkiig tartó spektrumon elhelyezkedő dolgozók kénytelenek voltak egy teljesen új életformával megbarátkozni. A komfortos, világos, száraz panellakás sokak számára modernizációs előrelépést jelentett, másrésztől viszont számos hátránnyal is szembe kellett nézniük. A korabeli sajtó számtalan cikket, közleményt szentelt a lakótelepi problémák bemutatásának. Eredeti társadalmi közegükből kikerülve az itt lakók közül sokan az elmagányosodással, elidegenedéssel néztek szembe. Másrészt a kezdeti infrastrukturális hiányokat (kevés üzlet, kevés tanintézmény, zöld felületek hiánya) évek-évtizedek alatt sikerült csak többé-kevésbé pótolni.

Optimális esetben az egyes lakótömbök lakói önszerveződő közösséggé váltak, amelyre van példa úgy a szocialista, mint a posztoszocialista korszakból. A lakosság azonban a társadalmi-politikai-gazdasági változások hatására folyamatosan cserélődik, a közösségformálódás témája újból és újból felvetődik, mint ahogy a közterek használatának, „belakásának” kérdései is.

TEREK, ÉLETTEREK A TERVEZŐASZTALON. „NAGYMISKOLC” ELSŐ VÁROSRENDEZÉSI TERVEI

Hajdú Ildikó

Herman Ottó Múzeum

A második világháborút követően új földrajzi, társadalmi és legfőképp politikai kontextusba helyezett Miskolc elindult a Nagymiskolccá formálódás útján. 1945-ben, majd 1950-ben törvénymódosításokon és határozatokon keresztül a környező településekkel összevonva egyetlen nagy, ipari központként fogalmazták meg a város jövőjét. Miskolc városépítészeti terveinek elkészítésében a politikai változások határozottan testet öltöttek, és a szocializmus politikai ideológiái annak minden folyamatát determinálták, mint ahogy az a társadalom teljes szegmensét is érintette. 1951-re elkészült „Nagymiskolc tervezési programvázlata”, immár az összes települést magában foglalva és az épülő műegyetemi területeket is kijelölve, majd 1954-ben Wagner Ottó, végül 1955-ben Valentiny Károly városrendezési terve. Az előadás ezen dokumentumok tükrében mutatja be azokat a koncepciókat, amelyek első alkalommal tettek kísérletet az eltérő társadalmi, gazdasági szerkezettel rendelkező egykor önálló települések integrációjára, miközben kijelölték azokat a téregységeket, ahol az ipar, kereskedelem, kultúra intézményei és a lakóterületek elhelyezésre kerültek, az infrastruktúra dinamikus fejlesztésével együtt.

TÁRSADALOM ÉS SZÓBELISÉG: AZ EGYETEMI RÁDIÓ MINT A SZOCIALISTA VÁROS EGYIK KÖZTERE

Faragó László

Miskolci Egyetem

A Miskolci Egyetem egykori rádióstúdióját, a szerkesztőség által csaknem ötven év alatt készített adásokat külön-külön és együtt is szocialista város, Miskolc egyik közösségi terének tekintem, és azt vizsgálom, hogy a szóbeliség hogyan alakította a Dudujka-völgy mikrotársadalmát. Kérdés az is, hogy a rádióműsorokban artikulálódott narratív emlékezet hogy járult hozzá a Campus kulturális evolúciójához. Sajátos közösségi térként beszélhetünk a 85 hektáros területről, ahol a Nehézipari Műszaki Egyetem, majd a Miskolci Campus felépült. Ahol az egyetemisták spontán vagy valamilyen rituáléhoz kötve találkoznak és a csoport tagjai között diskurzus alakul ki. Községi tér tehát, ahol a bennünket körülvevő érintésnyire vagy szótávolságra lévő fizika környezet és a térben helyet foglaló aktív szereplő emberek folyamatosan formálnak bennünket, strukturálják, befolyásolják gondolkodásmódunkat, vagyis hatással vannak ránk, ahol a mentális közérzetünk, tudati orientációink alakulása merőben összefügg a bennünket körülvevő struktúrával. A stúdió az egyetemi önképzés és közösségi munka egyik példaértékű terepe volt. Tekintheszük

identitásformálónak és a magyar nyelv műhelyének is. Volt aki „átkozott sípládának, ordító doboznak” nevezte a kollégiumi folyón majd a szobákban elhelyezett hangszórókat, de vitathatatlanul az egyetemi köztér része volt, ráadásul politikai jóváhagyással. Az adások nem a miskolciaknak szóltak, nem a város lakosságának készültek. Ugyanakkor Miskolc és az Egyetemváros elválaszthatatlan egymástól vagyis a megyeszékhely egyik közösségi tere formálódott itt. Az egyetemi rádióról való gondolkodást az inspirálta, hogy az egykori stúdiósok 2026-ban egy emléktáblát állítottak a stúdiónak a IV-es kollégium bejáratánál. Itt, a 19-es szobában működött a szerkesztőség. Ezzel egyidőben megkaptam a stúdióhoz köthető digitális archívumot, amely rövidesen elérhető lesz az egyetemi könyvtárban. A kutatás az archívumban felelhető történeti anyagon, szövegeken, videófelvevételeken és hangzó emlékeken alapszik.

A LAKÓTELEP MINT SZÍNPAD: KÖZTÉRHASZNÁLAT ÉS MINDENNAPI ÉLET KELET-EURÓPAI SOROZATOKBAN

R. Nagy József

Miskolci Egyetem

Az előadás a lakótelepek televíziós sorozatokban megjelenő reprezentációit vizsgálja kelet-európai kontextusban. A kutatás középpontjában a volt szocialista országok sorozatkultúrája áll, kiegészítve néhány nyugat-európai példával. A lakótelep mint sajátos társadalmi és épített környezet a televíziós fikciókban nem pusztán helyszínként, hanem jelentéshordozó kulturális konstrukcióként jelenik meg, amely különböző történeti korszakokban eltérő ideológiai és társadalmi tartalmakkal telítődik. Az elemzés egyrészt a rendszerváltoztatás előtti időszak sorozatait vizsgálja, amelyekben a lakótelep gyakran a modernizáció, a társadalmi mobilitás és a szocialista életforma szimbólumaként jelenik meg. Másrészt foglalkozik a rendszerváltoztatást követő alkotásokkal is, amelyekben a korábbi optimista narratívákat sok esetben az identitáskeresés, a társadalmi különbségek, a perifériára szorulás vagy éppen a közösségi kapcsolatok átalakulásának témái váltják fel. Az előadás sorra veszi a szocialista közteret csupán díszletként használó blődli komédiákat is, amelyek a szórakoztatáson túl erős társadalomkritikaként is felfoghatók. A vizsgálat kitér a lakótelepi környezet vizuális kódjaira, a visszatérő karaktertípusokra, valamint arra, hogy a különböző televíziós műfajok miként alakítják és közvetítik a lakótelepekhez kapcsolódó kollektív képzeteket. Az előadás célja annak feltárása, hogy a televíziós sorozatok hogyan járulnak hozzá a lakótelep társadalmi képének, kulturális mítoszainak és változó ideológiai értelmezési kereteinek.

HIVATALOS KÉP ÉS MEGÉLT TAPASZTALAT: A SZOCIALISTA ÚJVÁROS A MAGYAR MOZIBAN

Bognár László

Miskolci Egyetem

Az előadás hipotézise szerint a szocialista telepítésű városok magyar filmes reprezentációja két eltérő, egymással feszültségben álló képrendet hoz létre. A mozihíradók a szocialista újvárost harmonikus, funkcionálisan megszervezett és közösségileg integrált térként jelenítik meg, vagyis a város hivatalos ideológiai képét konstruálják meg. A játékfilmek ezzel szemben ugyanennek a térnek a dramaturgiai repedéseit, társadalmi töréseit és emberi költségeit teszik láthatóvá: a lakótelep, a munkásszálló és az újvárosi környezet nemcsak az előrehaladás tere, hanem konfliktusok, izoláció és egzisztenciális krízisek színtere is. A rendszerváltás utáni filmek pedig e városi terek utóéletét mutatják meg, ahol a korábbi közösségi ígélet már nem megerősítést, hanem történeti kifáradást és válságtapasztalatot kap.

Az előadás a vizsgált filmeket négy, egymással összekapcsolható látószögből olvassa. A filmtörténeti és filmelméleti szakirodalom a filmek narratív, vizuális és hangji megszerkesztettségének elemzését teszi lehetővé; a társadalom- és várostörténeti kutatások a szocialista lakhatás, mobilitás és mindennapi élet történeti horizontját adják; az urbanisztikai és építészeti szakirodalom a lakótelepek, munkásszállók és újvárosi terek tervezési logikáját világítja meg; a reprezentációelméleti nézőpont pedig arra irányítja a figyelmet, hogy a híradók és a játékfilmek nem egyszerűen ugyanazt a valóságot mutatják másképp, hanem eltérő látószögből, intencióval konstruálják meg a városi teret. Az urbanisztikai és társadalomtörténeti kutatások megmutatják, mit szántak ezeknek a tereknek, a filmek pedig megmutatják, mi történt bennük, illetve mivé váltak az emberi tapasztalat szintjén. E megközelítések nem helyettesítik a filmek értelmezését, hanem kijelölik azt a történeti, térbeli és diszkurzív összefüggésrendszert, amelyhez képest a filmek saját narratív, vizuális és audiális mintázatai értelmezhetők.

*A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4*

35. szimpózium

Magyarország-kép változó nemzetközi koordinátái a 16–18. századi európai nyomtatott sajtóműfajok tükrében

Szervezés: G. Etényi Nóra

Tudományterület: történettudomány

HÁROM PORTUGÁL INFÁNS MAGYARORSZÁG-KÉPE

Rákóczi István

Eötvös Loránd Tudományegyetem – Szent Pál Akadémia – Universidade do Porto

D. Pedro infáns 1426 és 1428 között részt vett Zsigmond király török-ellenes harcaiban és két évet töltött hazánkban. Őt követően a Szent Liga magyarországi utolsó nagy hadjáratában részt vett Manuel infáns (a „Luzitán Mars”) a Pétervárad csatájában (1716), ahol kitüntette magát, és jelenléte a portugál hírmondókban is új(ra) fókuszba helyezte Magyarországot, amit egy hamis geneológia amúgy is a portugál első dinasztia megalapítójának hazájaként helyezett el Európa változó mentális térképén. A XIX. században D. Luís örökös herceg is „hazalátogatott”, lévén apai ágon kiterjedt rokonsága élt itt, különös tekintettel a Koháry családra. Ezen látogatások kiváló apropót jelentenek ahhoz, hogy bemutassuk általa, hogyan és miért is változott az imago Európa ellenkező perifériáján Magyarországról és lakóiról.

HIBRID NAPLÓ ÉS MAGYAR TANULSÁGAI A 16. SZÁZAD ELEJÉRŐL

Szovák Márton

Országos Széchényi Könyvtár

Marin Sanudo napi rendszerességgel, az egész világról begyűjtött és megőrzött híreinek – röviden: naplójának – jelentősége a magyar történelem és a magyarságkép 16. század eleji viszonyainak szempontjából aligha értékelhető túl. A közkeletű ’napló’ (Diarii) műfajmegjelölő cím óhatatlanul homogén, egyszemélyi szerzőségű forrásanyagot sugall, holott a szövegegyüttes nem is állhatna távolabb egy gondozott, önálló alkotástól. A Diarii további különlegessége, hogy nemcsak kéziratos szövegek (Sanudo saját tapasztalatainak egyéni lejegyzései, követjelentések kivonatai vagy másolatai stb.) találhatók benne, hanem néhány nyomtatott röplap is. A kéziratos és

nyomtatott kultúra szempontjából igazán különlegessé pedig az teszi a művet, hogy a korszak efemer sajtótermékeinek kézzel készült másolatai is szerepelnek benne.

Bár a nyomtatvány formátumban a naplókötetekbe kötött szövegek közt nincs magyar vonatkozású, a nyomtatványokról – közvetlenül, vagy további kéziratos közvetítőkön keresztül – készült másolatok közt megtalálhatók például Szapolyai I. János magyar király levelei a német-római császárhoz, illetve választófejedelmekhez. Az 1528-as keltezésű leveleket a nemzeti retrospektív bibliográfia RMK III. 275 szám alatt tartja számon.

Előadásomban bemutatom, hogy milyen politikai helyzetben, milyen egyéb hírforrásokkal került egyszerre Velencébe a két Szapolyai-levél, milyen egyéb hírforrásokkal kellett a versengenie a korai nyomtatványoknak és így milyen véleményformáló hatással lehettek. Kísérletet teszek továbbá a nyomtatvány megjelenési adatainak rekonstruálására is, amelyekkel máig adós a kutatás.

MAGYARORSZÁGRÓL SZÓLÓ HÍREK, ISMERTETÉSEK KORA ÚJKORI NÉMET KALENDÁRIUMOKBAN

Dukkon Ágnes

Eötvös Loránd Tudományegyetem

A bevezetesképp említett 16. századi, szórványos kalendáriumai híradások után az előadás az 1685-ben Rostockban megjelent Schreib-Calendert, Johann Moritz Poltz rostocki evangélikus lelkész (1638–1708) munkáját elemzi, melyben a Magyar Királyság történetéről szóló részletes leírás található, s eddig nem került a kutatók látókörébe. Poltz 1685-től 1700-ig adott ki olyan új típusú kalendáriumokat, amelyek követték a mecklenburgi Gustaw Adolph herceg rendeletét a babonának minősített asztrológiai tartalom elvetését illetően. Így került az 1685-ös kiadványba egy részletes, 30 oldalas áttekintés Magyarország történetéről. A témaválasztás aktualitását a török uralom visszaszorítására indított harcok sikerei adják, melyek nyitánya a keresztény seregek Bécs alatti győzelme 1683-ban, majd Párkány és Esztergom felszabadítása. Poltz utal a korabeli újsághírekre, melyek szintén sokat foglalkoztak Magyarországgal. Ezért vállalkozott egy alapos ismertetésre, amely a magyarok történetét tekinti át a hunoktól kezdve az Árpád-házi királyok, majd az őket követő uralkodók, dinasztiák felsorolásával. Forrásait is megnevezi: a középkori német krónikák mellett nagymértékben támaszkodott Bonfini munkájára, valamint Johannes Honterus, Ortelius, Martin Zeiller, Révay Péter és Frölich Dávid etnográfiai és történeti munkáira. Frölich német nyelvű kalendáriumai nagyban hozzájárultak, hogy Magyarországról német nyelvterületen, főleg Poroszországban hiteles információk kerüljenek nyilvánosság elé.

MAGYARORSZÁG KÉPE A 17–18. SZÁZADI HOLLAND SAJTÓ TÜKRÉBEN

Bozzay Réka

Debreceni Egyetem

Bár Magyarország földrajzilag messze helyezkedett el a 17. században önállóvá váló Hollandiától, a peregrinációs és egyházi kapcsolatok révén komoly érdeklődés mutatkozott Magyarország iránt a holland közvélemény körében. A politikai, gazdasági, de akár egyházi döntések is foglalkoztatták a holland nyilvánosságot, hiszen üzleti kapcsolatok és a református egyházi kötődés révén érdekelte őket, mi zajlik Európa e távoli szegletében.

Az előadás forrásait holland újságcikkek képzik, melyek ma már könnyen hozzáférhetők az internet segítségével. A Delpher adatbázisban indított célzott kereséssel (Magyarország nevének különféle változataira vonatkozóan) számos cikk található, melyek a korban (elsősorban a 18., de kisebb számban a 17. században) megjelent sajtótermékeket teszik hozzáférhetővé. Az már most is látható, hogy a cikkek nem egyenletesen jelentek meg, hanem bizonyos események köré csoportosultak, amikor egymás után több cikk is foglalkozott egy adott eseménnyel.

A kutatás most indul, az elsődleges mélyfűrészek alapján egységes Magyarország-kép kirajzolódása nem várható a két évszázad alatt, sokkal inkább egy folyamatosan változó, az aktuális eseményekre reflektáló cikkek sorozatát feltételezem.

TÖRÖK HÁBORÚK ÉS MAGYARORSZÁG-KÉP. MEGÚJULÓ TRADÍCIÓ A NÉMET-RÓMAI BIRODALOM 16-17. SZÁZADI HÍRMŰFAJAIBAN

G. Etényi Nóra

Eötvös Loránd Tudományegyetem

A három részre szakadt Magyar Királyság sokrétűen jelent meg a formálódó kora újkori nemzetközi nyomtatott nyilvánosságban. Az Oszmán Birodalom elleni küzdelem miatt konstans módon és aktuális krízisek idején is nemzetközi jelentőségűvé vált Magyarország teljesítőképessége. Magyar vonatkozásban is különleges jelentőségű a sokféle érdekegyezés miatt a több legitim politikai, gazdasági és kulturális központtal rendelkező Német-római Birodalom politikai nyilvánossága, ahol az egyházi és világi hatalomgyakorlók szerepe mellett a „fekete művészetből” élő elit társadalmi presztízse és az olvasóközönség információ igénye is kimutatható. A 17. század végére teaurált hatalmas forrásbázis alapján érdemes számba venni a sajtóműfajokból kirajzolódó Magyarország-kép összetevőit, az információk értékét, a pozitív és a negatív kép politikai jelentőségét, a nemzetközi hatalmi erőviszonyok átrendeződésének, s az államelméleti újdonságoknak a beépülését. A korszakra jellemző tipikus műfajokra, mint a vizuális információt is közlő röplapokra lebontva

is fontos elemezni, hogy milyen új adatokkal, normákkal, látásmóddal modernizálták az érdemi információkból teaurált ismeretanyagot. Lényeges probléma, hogy miként ragadhatóak meg a meghatározó fórumok és fordulópontok, s a manifeszt vagy rejtett kapcsolatrendszer, ami lehetőséget kínált a nemzetközi reprezentációra, miközben a Magyar Királyság nem rendelkezett önálló külpolitikával.

A GAZETTE DE FRANCE MAGYARORSZÁG KÉPE A VISSZAFOGLALÓ HÁBORÚ IDEJÉN (1683–1699)

Jelenfi Róbert

Eötvös Loránd Tudományegyetem

A tervezett előadás a Magyar Királyság 17. század végi felszabadító háborúinak (1683–1699) franciaországi sajtóreceptióját vizsgálja, fókuszba állítva a kormányzati hetilap, a Gazette de France híryanagát. Az előadás célja annak feltérképezése, miként jelent meg a Külügyminisztériumhoz (ministre des affaires étrangères) és en bloc a versailles-i udvarhoz közel álló sajtóorgánumban Magyarország képe e komplex geopolitikai helyzetben. A jelentős politikai változások ellenére az országnak nem volt önálló külpolitikai képviselete, miközben a Bourbon–Habsburg rivalizálás is folyamatosan befolyásolta a Magyarországgal kapcsolatos narratívákat.

A hagyományos forráselemzést digitális bölcsészeti módszertannal, a „távoli olvasás” (distant reading) és a statisztikai adatfeldolgozás eszközeivel egészíttem ki. Ez lehetővé teszi a „hírintenzitás” egzakt mérését, így például a figyelem csúcspontjainak, a kiemelkedő szereplőknek, valamint a földrajzi és tematikus súlypontok eltolódásának bemutatását, akár vizualizálását. A nagy adatsorok elemzése rávilágít, hogy a Gazette szerkesztői hogyan szelektáltak az információk között, és milyen narratív eszközökkel kívánta formálni a hírlap a francia nyilvánosság Magyarország-képét.

VÁROS, POLITIKA, NYILVÁNOSSÁG. A MAGYAR KIRÁLYSÁG VÁROSAINAK REPREZENTÁCIÓJA ANGOL NYELVŰ HETILAPOKBAN A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC ALATT

Horváth Réka

Eötvös Loránd Tudományegyetem

A 18. század első évtizede az európai hatalmi erőegyensúly gyors változásainak időszaka volt, amelyet a kontinensen zajló háborús konfliktusok határoztak meg. Ezek szorosan összefüggtek a folyamat egyik kulcsszereplőjének számító Anglia periodikus sajtójának első virágkorával. A cenzúra-törvény 1695. évi hatályon kívül helyeződését követően megjelenő angol periodikák részletesen tudósítottak az európai háborúkról, köztük a Rákóczi-szabadságharcról, átfogó képet nyújtva a korabeli

Magyar Királyság és az Erdélyi Fejedelemség viszonyairól. Ez a kép egy komplex és árnyalt ismeretanyagot enged feltételezni a térségekről az angol politikai diskurzusban, amely jelenség kitűnően prezentálható a városok sajtóbeli megjelenésében. A városok nemcsak földrajzi támpontokként, hanem hatalomgyakorlási központokként tűntek fel a tudósításokban, gyakran releváns gazdasági, társadalmi, politikai, vagy katonai mellékinformáció társaságában, nemcsak magáról a városról, hanem az adott régióról is. II. Rákóczi Ferenc és politikai holdudvarának mindenkori tartózkodási helyét mindig kiemelt sajtófigyelem övezte, sokrétűen megjelenítve a politikai döntéshozatal helyszíneit. Ezzel összhangban az országgyűlések és béketárgyalások városai is politikai szerepüknek megfelelő hangsúlyt kaptak. Egyes városok sajtórepresentációja regionális jellegzetességekkel egészült ki, így a hódoltsági, erdélyi, nyugat-, és észak-magyarországi városok ábrázolása történelmi örökségükhöz megfelelően politikai, gazdasági, vallási, vagy éppen kereskedelmi szerepükhöz igazodott. Előadásomban ezt a sajtórepresentációt mutatom be a korszak legolvasottabb londoni és dublini lapjainak magyarországi városokat érintő hírközléseinek keresztül a következő szempontok szerint: Régiók szerint hogyan jelentek meg politikai, gazdasági és katonai központok Rákóczi „államán” és túl, külön figyelmet szentelve Budának, Pozsonynak, Nagyszombatnak, a Pentapolitanak, valamint a bányavárosoknak? A városok lokációját milyen kontextusban kapcsolták össze az ország tágabb regionális viszonyaival? Miként szemléltették a városok hozzáállását fennhatóság-váltásaikhoz?

PHYSICUS HUNGARUS — REPRESENTÁCIÓ ÉS RECEPCIÓ. MAGYARORSZÁGI ORVOSOK ÉRTEKEZÉSEI ÉS PUBLIKÁCIÓI A 18. SZÁZADI NEMZETKÖZI TUDOMÁNYOS NYILVÁNSÁG TEREIBEN

Krász Lilla

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Az előadás a „hungarus physicus” alakját vizsgálja a 18. századi európai tudományos nyilvánosságban, különös tekintettel a magyarországi orvosok értekezéseinek és publikációinak külhoni reprezentációjára és recepciójára. A nemzetközi tudós társaságok folyóirataiban, recenzios rovataiban és levelezési hálózataiban megjelenő szövegek a szakmai kommunikáció mellett a Magyar Királyság tudományos „országképének” formálásában is szerepet játszottak. A forrásbázist külföldi akadémiai periodikák és magyarországi folyóiratok képezik; ezek összeolvasása lehetővé teszi a közvetítő médiumok, a hivatkozási mintázatok és a legitimációs stratégiák feltérképezését. Az elemzés arra kérdez rá, milyen témák és műfajok tették „láthatóvá” a magyar orvosi tudást, milyen retorikai és intézményi keretek között vált elfogadhatóvá, és miként alakította a recepció a szerzői önrepresentációt. A vizsgálat hozzájárul a kora újkori tudástranszfer, a tudományos sajtó és a transznacionális hálózatok magyarországi beágyazottságának jobb megértéséhez.

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

36. szimpózium

A magyar nemzet- és honismeret földrajzi vonatkozásai

Szervezés: Kocsis Károly
Tudományterület: geográfia

A NEMZET- ÉS HONISMERET *MAGYARORSZÁG NEMZETI ATLASZA* ÚJ SOROZATÁBAN

Kocsis Károly

HUN-REN Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont – Miskolci Egyetem

Az előadás a földrajznak és kartográfiának a magyar ön-, nemzet- és honismeretben betöltött szerepét vázolja Magyarország Nemzeti Atlasza (MNA) új sorozata alapján. A nemzeti atlaszok Földünk minden országában, mindenhol és mindenkor a zászló, a címer és a himnusz mellett a nemzeti jelképek egyik legfontosabbika és ebből eredően kormányzati támogatással, illetve a tudomány képviselőinek (elsősorban a tudományos akadémiáknak) a kezdeményezése alapján, széles körű nemzeti összefogással valósultak meg. Ez történt 1964–1967 és 1983–1989 között Magyarországon is, mikor az MNA első két, kizárólagosan a korabeli államterületre vonatkozó kiadása látott napvilágot. A nemzeti lét térhez, alapvetően a haza területéhez, esztünkben tehát a Kárpát-medencéhez kötődik, mely messze túlnyúlik a magyar állam jelenlegi területén. Ebből eredően az MNA új sorozat 2018 óta megjelenő kötetei immár (szemléletbeli megújulásként) a haza és nem csak az állam jelenlegi területére vonatkozóan mutatják be a magyarságismereti (nemzet- és honismereti) témakörök tetemes részét. Ezen törekvésünknek csak az adott tematikához szükséges határon túli adatok esetleges hiánya szabott gátat, többnyire a természeti környezet, legkevésbé az állam és nemzeti témakör esetében.

A MAGYARORSZÁGI CIGÁNYSÁG MAGYAR IDENTITÁSÁNAK TERÜLETI SAJÁTOSSÁGAI

Pénzes János

Debreceni Egyetem

Az előadás a magyarországi roma népesség települési részletességű adatainak elemzésén alapul, a 2011-es és 2022-es népszámlálásban megadott roma nemzetiiséghez kapcsolódó válaszok, valamint a romának vélt népességre vonatkozó, 2010–2013-ban és 2022–2024-ben összegyűjtött önkormányzati becslések felhasználásá-

val. A vizsgálat a két eltérő klasszifikációs megközelítésen alapuló etnikai/nemzetiségi adatsor összehasonlítását és annak területi, településhálózati jellegzetességeit járja körbe. A roma identitás népszámlálási önbevallási eredményekben megjelenő felvállalásának különbségei – és annak megelőző, 2011-es censushoz képest mért – változásai sajátos területi mintázatot mutatnak. Az elemzés ennek földrajzi dimenzióit, településhálózati jellegzetességeit, településmérettel való összefüggéseit és részben az okait igyekszik feltárni.

SZLOVÁK ÉS ROMÁN ELŐVÁROSOK? – A HATÁRON ÁTNYÚLÓ SZUBURBANIZÁCIÓ HATÁSA A MAGYARORSZÁGI KÖZÖSSÉGEKRE

Balizs Dániel

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem

A magyar–szlovák, illetve a magyar–román határ mentén az utóbbi két évtizedben migráció indult a határ túloldalán fekvő, részben magyarlakta városokból a közeli, magyarországi településekre. A folyamat egyre intenzívebben formálja át az érintett kisvárosok és falvak demográfiai és ingatlanpiaci karakterét. A határon átívelő szuburbanizáció új kihívásokat, interakciókat és feszültségeket teremt.

A KÁRPÁTALJAI MAGYAROK ASSZIMILÁCIÓJÁNAK ÉS DISSZIMILÁCIÓJÁNAK TERÜLETI SAJÁTOSSÁGAI A XXI. SZÁZADBAN

Molnár József (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem) – **Tátrai Patrik** (HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet) – **Kovály Katalin** (HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem) – **Molnár D. István** (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem) – **Erőss Ágnes** (HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet, Free University of Bozen-Bolzano) – **Ferenc Viktória** (Európai Parlament, Brüsszel) – **Rákóczi Krisztián** (VEKTOR Társadalomkutató Egyesület)

Az asszimiláció az etnikai közösségek lélekszámát befolyásoló három fő tényező egyike, azok között talán a legnehezebben számszerűsíthető. Hatása jelentős különbségeket mutat az egyes etnikai közösségek és régiók vonatkozásában, de egyazon régió (Kárpátalja) és egyazon nemzetrész (a kárpátaljai magyarok) esetén is számottevő földrajzi eltérések figyelhetők meg. Kárpátalján – hasonlóan a Kárpát-medence régióinak többségéhez – az ún. intergenerációs asszimiláció dominál. Ennek színteréül az etnikailag vegyes családok szolgálnak. E vegyes családokból származók (ön)identifikációja határozza meg az intergenerációs asszimiláció irányát és mértékét.

A határon túli nemzetrészek többségétől eltérően, ahol a magyarság asszimilációs veszteségeket könyvelhetett el, Kárpátalján az utóbbi évtizedekben magyar–ukrán viszonylatban az asszimilációs folyamatok közel szimmetrikusan alakultak, így a 2001-es népszámlálás alkalmával a magyar–ukrán vegyes házasságok gyerekeinek 53%-a magyarként lett összeírva. Hasonló tendenciákat mutatott a 2017-ben lebonyolított SUMMA 2017 felmérés is. Azonban a járások, illetve megyei jelentőségű városok szintjén vizsgálva a kérdést, jelentős változékonyságot tapasztaltunk: a magyar nyelvterület közigazgatási egységeiben a magyarság asszimilációs nyereségre tett szert (a Beregszászi járásban például a vegyes családban születettek 75%-a lett magyarként regisztrálva), a szórványmagyarság körében viszont a folyamat veszteségesnek bizonyult (a kisszámú magyar szórvány által lakott járásokban csupán 15%). Összességében tehát, az asszimiláció irányát befolyásoló egyik legfontosabb tényezőként a lokális, települési etnikai arányokat lehet kiemelni.

A MAGYAR ÉRDEKKÉPVISELET VÁLTOZÓ FÖLDRAJZI MINTÁZATAI KÁRPÁTALJÁN

Molnár D. István

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem

Az előadás a kárpátaljai magyarság érdekképviselésének rendszerváltás utáni átalakulását és területi sajátosságait vizsgálja. A bemutatás kiindulópontja 1989, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség megalakulása, majd az 1991-ben létrejött Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség megjelenése. Az elemzés nemcsak a politikai képviseletre összpontosít, hanem kitér az önkormányzati, intézményi, oktatási, kulturális és civil érdekérvényesítés térbeli mintázataira is. Megvizsgálom, hogy az egyes parlamenti, megyei, járási és helyi választások során milyen arányban és mely térségekben tudta képviseltetni magát a magyar közösség, továbbá miként kapcsolódott ehhez a magyar oktatási és kulturális intézményhálózat, az egyházi szervezetek, valamint a civil egyesületek jelenléte. Külön figyelmet kap a magyar lakosság területi koncentrációja, a közigazgatási reformok, a választókerületek átalakítása, az elvándorlás és a háborús mobilitás hatása. Az aktuális állapotokat tematikus térképek segítségével szemléltetem, amelyek lehetővé teszik a hagyományos érdekképviselési központok, a meggyengülő térségek és az új helyi súlypontok összehasonlítását. Az előadás célja annak feltárása, hogy a kárpátaljai magyar érdekképviselő földrajzi szerkezete miként vált egyre differenciáltabbá és többközpontúvá.

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

37. szimpózium

Stílus- és diskurzustípusok a mai magyar nyelvi gyakorlatban

Szervezés: Pethő József
Tudományterület: nyelvtudomány

A KÖZÖS MEGÉRTÉS ÉS KONTEXTUSLÉTESÍTÉS STILISZTIKAI DINAMIKÁJA SPONTÁN TÁRSALGÁSOKBAN ISMERETLENEK KÖZÖTT

Tolcsvai Nagy Gábor

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

Mind az alkalmi élő társalgásoknak, mind az internetes felületek dialogikus kommunikációjának meghatározó tényezője a többnyire rövid fordulók stílusa. Ezekben a helyzetekben a beszélőtársak nem csak mondanak egymásnak valamit (megosztanak valamilyen tartalmat), hanem magát a kontextust (annak meghatározó tényezőit) is létrehozzák. Ez utóbbi – nyilván nem függetlenül a beszélgetés bármilyen témájától – gyakran impliciten történik (például az internetes kommentoldalakon általában nincs formát adó cím, köszönés, megszólítás), és alapvetően az adott beszélő a megszólalásának módjával, stílusával alakítja a kontextust, azaz a többi megszólalóhoz való viszonyát, és ezáltal magát a beszédhelyzetet. Az előadás ezt a jelenségekört vizsgálja kortárs anyagon, a dialógusok ezredforduló utáni dinamikus alakulásmintázataira összpontosítva.

A STÍLUSOK VITÁJA ÉS A VITA STÍLUSA: IDEOLÓGIÁK ÉS ÉRVELÉSI MÓDOK AZ ÜGYFÉLKOMMUNIKÁCIÓ MEGSZÓLÍTÁSAINAK MEGÍTÉLÉSÉBEN

Domonkosi Ágnes

Miskolci Egyetem – ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja

Az előadás egy 262 kommentből álló Facebook-párbeszéd elemzése révén mutatja be az ügyfélkapcsolatokban terjedő tegezés társadalmi megítélését. Az elemzett vita indítékát az a marketingstratégiai döntés adja, hogy a magyar szolgáltató cégek egy része áttért az általános, sokszor egyoldalú tegező forma használatára. A vita feldolgozásában az udvariassági metadiskurzusok kvalitatív tartalomelemzése stilisztikai

fókuszú értelmezéssel egészül ki, feltárva a megszólítási formákhoz fűződő ideológiai és a reflexiók nyelvi, stilisztikai megformáltságát is.

Az elemzés rávilágít, hogy a megszólítások körüli vita stílusát kettősség jellemzi. A tegezéspártiak funkcionális érvelése gyakran agresszív megbélyegzéssel (pl. boomer, agyrák) párosul, a konzervatív érvelések szólásokkal (pl. nem őriztünk együtt libát) és általánosító morális ítékezéssel (pl. bunkóság, tahóság) védik a tiszteletadás hagyományos kereteit. Emellett egy harmadik, gyakorlatias megközelítés is jelen van, amely a nyelvi váltást elkerülhetetlen technológiai és globális trendként, a vállalati automatizáció hatásaként fogadja el. A kommentfolyamban a két domináns érvcsoport egyáltalán nem közeledik: a felek a gúnyos fölény és a kioktató irónia eszközeivel kölcsönösen érvénytelenítik egymás ideológiáit.

HELYESÍRÁS ÉS STÍLUS A KÖZÖSSÉGI MÉDIA NYELVHASZNÁLÓI GYAKORLATÁBAN ÉS METANYELVI DISKURZUSAIBAN

Hámori Ágnes

Miskolci Egyetem

Az előadás a közösségi média nyelvhasználói diskurzusaiban, elsősorban kommentekben elemzi a fő stílusdimenziókat és a helyesírási jellemzőket, valamint a nyelvhasználók ezekre vonatkozó metanyelvi diskurzusait. Az eredmények hozzájárulnak a stílussal és helyesírással kapcsolatos mai magyar nyelvhasználati tendenciák, valamint a nyelvhasználói elvárások, ideológiák megismeréséhez; emellett segítenek feltárni a magyar nyelv új használati színtereinek, szövegtípusainak és ezek kulturális beágyazódásának jellemzőit.

SZÉKELYEK AZ INTERNETEN: TIPIZÁLT FIGURÁK ÉS KOMMUNIKÁCIÓS REPERTÓÁROK

Németh Boglárka (Babeş-Bolyai Tudományegyetem) – **Krizsai Fruzsina** (Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Károli Gáspár Református Egyetem)

A hagyományos dialektológiai megközelítés mellett egyre inkább megélnünk látszik a székely nyelvjárás iránti szociolingvisztikai érdeklődés is. Újabban a regisztrálás (enregisterment, Agha 2007) elméletének hatására egyre népszerűbbé válik az a szociolingvisztikai perspektíva is, melyben a kérdőíves módszerrel frontálisan elicított viszonyulásmódokról a hangsúly átkerül azokra a spontánul szerveződő metapragmatikai folyamatokra, amelyek során különböző nyelvi-kommunikációs jelenségek a székely nyelvjárás emblematikus jegyeiként válnak felismerhetővé egy közösség tagjai számára, és amelyek során a székely mint regiszter különböző társas kategóriák, tipizált figurák indexeként működik (Szabó–Bodó 2021, Krizsai–Szabó 2024, Barabás 2025, Németh 2021).

Kutatásaink során a közösségimédia-platformok általunk kiválasztott, már a téma-megjelölés szerint is a székely beszédmodot megszólaltató videóiban és az azokhoz kapcsolódó kommentfolyamokban zajló regisztrálási folyamatokat tárunk fel több szempont együttes alkalmazásával. Ez az előadás a kutatás azon részeredményeit mutatja be, amelyek a vizsgált tartalmakban nyelvi és egyéb szemiotikai erőforrások használatba vételével megalkotott székely figurák jellegzetességeire, a figurák és kommunikációs repertoárjaik hitelesként vagy épp hiteltelenként való minősítését alakító evaluatív készletekre, illetve a tartalmakban és az általuk elindított beszélgetésekben implicit vagy explicit módon mozgósított sztereotípiáállomány fokális pontjaira vonatkoznak, ezáltal a székelynek mint regiszternek a társas indexeit, valamint az ezekkel kapcsolatos interpretatív stratégiákat körvonalazzák.

Mindezek felderítése érdekében elemezzük a platformokon megosztott videókat, különös figyelmet fordítva a bennük megkonstruált figurák nyelvi jellemzőire (a hangzásbeli, lexikális, morfoszintaktikai és diskurzusszintű jelenségekre) és a tipizáláshoz alkalmazott egyéb szemiotikai erőforrásokra (a testbeszédre és a felhasznált színpadi kellékekre, valamint audiovizuális effektusokra). Ezzel szoros összefüggésben állnak a tartalmakhoz kapcsolódó kommentfolyamok, amelyekben a hitelesítési/hiteltelenítési mozzanatokot elemezzük, vizsgálva az azok alapját képező evaluatív stratégiákat, valamint a tipizálás alapjául szolgáló sztereotip viszonyulások tematikus kategóriáit.

Eredményeink annak jobb megértéséhez járulnak hozzá, hogy a közösségi médiában ilyen módon megalkotott székely figurák miként vesznek részt a közkeletű nyelvi és kulturális sztereotípiák artikulálásában, újratárgyalásában és vitatásában, tehát miként alakítják azt, hogy milyen nyelvi jellegzetességek és karakterológiai vonások válnak a székely regiszter emblematikus, hitelesnek minősülő ismertetőjegyeivé és indexéivé. Az előadás ezáltal nemcsak a székely figurákhoz kapcsolódó evaluatív készletek és interpretatív stratégiák árnyaltabb leírásához járul hozzá, hanem tágabb értelemben rávilágít arra is, hogy miként vesz részt a közösségi média humora a regionális beszéd-módok társas jelentéseinek nyilvános rögzítésében, újratermelésében és alakításában.

Hivatkozott irodalom

Agha, Asif 2007. *Language and Social Relations*. Cambridge / New York: Cambridge University Press.

Barabás, Blanka 2025. *Linguistic, semiotic and affective aspects of Hungarian–Hungarian encounters: a linguistic ethnographic study of the Tusványos festival* [doktori disszertáció]. Budapest: ELTE BTK.

Szabó Gergely – Bodó Csanád 2020. A székely nyelv regisztrálása a közösségi médiában. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 64/1: 39–56.

Krizsai Fruzsina – Szabó Gergely 2024. Személyjelölés a térbeli változatosság tapasztalatainak internetes megjelenítésében. In Czetter Ibolya – Hajba Renáta – Tóth Péter (szerk.): VII. Dialektológiai szimpozion. Szombathely: Savaria University Press 128–139.

Németh, Boglárka 2021. On the enregisterment of Szekler. *Communicational stereotypes recreated in the sketch Úgy-e Magdi? by Open Stage*. *Hungarian Studies Yearbook* 3/1: 89–121.

SZÉKELYEK AZ INTERNETEN: EGYÉNEK ÉS CSOPORTOK KÖZÖSSÉGI MÉDIÁS REPREZENTÁCIÓI

Krizsai Fruzsina (Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Károli Gáspár Református Egyetem) – **Németh Boglárka** (Babeş-Bolyai Tudományegyetem)

A székely nyelv regisztrálása (enregisterment, l. Agha 2007) és a hozzá kapcsolódó nyelvi attitűdök vizsgálata egyre népszerűbb kutatási téma, amelynek feltérképezésére változatos módszertanú munkák láttak és látnak napvilágot (újabbban pl. Barabás 2025, Gál-Klippel 2021). A kérdőíves és részvételi megfigyeléses módszerekkel gyűjtött adatok mellett a közösségi média különböző felületei új lehetőséget nyitnak a jelenségkör feltérképezésére (Szabó – Bodó 2021, Krizsai – Szabó 2024, Németh 2021). A nyilvános közösségimédia-tartalmakban megalkotott székely figurák és az ezekre érkező hozzászólások vizsgálhatóvá teszik az egyes tartalomtípusok köré szerveződő digitális kommunikáció formai és társas jellegzetességeit, ezzel együtt azt is, hogy bizonyos székely figurákra milyen reakciók érkeznek, és ezekben hogyan jelenítik meg magukat a kommentelők.

Kutatásunk három tényező, a megjelenített figura, a hozzászólásokban grammatikailag is jelölt egyének (E/1) és közösségek (T/1), valamint a közösségimédia-felület összefüggésében kíván hozzátenni a székely nyelv regisztrálásáról szóló diskurzus-hoz. Az előadás ennek egyik összetevőjére, a hozzászólásokban megnevezett egyénekre és közösségekre összpontosít. Kérdésfeltevése, hogy milyen specifikus mintázatok mutathatók ki székely karaktereket középpontba állító humoros videókra érkezett közösségimédia-hozzászólásokban egyes platformokon. Ennek háttérében az a felvetés áll, hogy a különböző felületeken a felhasználói csoportok összetételének és a felületek belső működési szabályainak viszonylatában alakulnak a tartalmakra érkező reakciók.

A kérdés felderítésére egy mennyiségi és minőségi adatelemzésre egyaránt támaszkodó vizsgálatot terveztünk, melyben 1) különböző platformok mennyiségi mutatóit (mint a kedvelések vagy a hozzászólások száma) detektáljuk, 2) dokumentáljuk a megjelenített székely figurák jellemzőit, 3) leírjuk az egyes tartalmakra érkezett hozzászólások mennyiségi jellemzőit (kedvelések és további hozzászólások száma), majd 4) egy kidolgozott szempontrendszer mentén annotáljuk és elemezzük a hozzászólásokban nyelvileg kidolgozott egyéneket és csoportokat. Végezetül a kapott adatokat a közösségimédia-platform mentén (is) összehasonlítjuk.

Az eredmények a megjelenített figurák, a körük szerveződő online közösségek és a közösségimédia-platform összefüggéseire mutatnak rá. Ezáltal a székely nyelv regisztrálásának, a hozzá kapcsolódó attitűdöknek a digitális kommunikációban dinamikusan megképződő sajátosságait tárják fel összefüggésben a platformmal, vagyis a megszólalások és a rájuk érkező reakciók sajátos mediális közegével.

Hivatkozott irodalom

Agha, Asif 2007. *Language and Social Relations*. Cambridge / New York: Cambridge University Press.

Barabás, Blanka 2025. Linguistic, semiotic and affective aspects of Hungarian–Hungarian encounters: a linguistic ethnographic study of the Tusványos festival [doktori disszertáció]. Budapest: ELTE BTK.

Szabó Gergely – Bodó Csanád 2020. A székely nyelv regisztrálása a közösségi médiában. *Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények* 64/1: 39–56.

Krizsai Fruzsina – Szabó Gergely 2024. Személyjelölés a térbeli változatosság tapasztalatainak internetes megjelenítésében. In Czetter Ibolya – Hajba Renáta – Tóth Péter (szerk.): VII. Dialektológiai szimpozion. Szombathely: Savaria University Press 128–139.

Gál-Klippel Rita 2021. Magyarok egymásról: erdélyi és magyarországi magyar fiatalok sztereotípiái és nyelvi attitűdjei [doktori disszertáció]. Budapest: ELTE BTK.

Németh, Boglárka 2021. On the enregisterment of Szekler. Communicational stereotypes recreated in the sketch *Úgy-e Magdi?* by Open Stage. *Hungarian Studies Yearbook* 3/1: 89–121.

STÍLUS- ÉS DISKURZUSTÍPUSOK A MAI MAGYAR SAJTÓBAN: A FŐBB VÁLTOZÁSTENDENCIÁK

Pethő József

Miskolci Egyetem

Minden társadalom kommunikációs hálózatban funkcionál, amelyhez belső struktúrális, kulturális, politikai, gazdasági, technikai és egyéb releváns változásaihoz igazodva permanens módon új, az aktuális helyzethez igazodó, autentikus beszédmódokat, szókészletet, közösségi szemantikát és stílust rendel. Ezt az összetett folyamatot az előadás a mai magyar közösségi nyelvhasználat egyik kitüntetett jelentőségű területén, a sajtóban (a médiában) vizsgálja, a stílus- és diskurzustípusok változástendenciára fókuszálva. A legutóbbi évtizedek sajtójában ugyanis különösen szembetűnőek és relevánsak a műfaji változások: a digitális forradalomban a hagyományos sajtóműfajok jelentős mértékben átalakultak, mind belső szerkezetükben, mind hierarchikus és mennyiségi elrendeződésükben, továbbá fontos új diskurzustípusok is megjelentek. Jelentős változások mentek végbe a stílus vonatkozásában is, az idetartozó folyamatokat és jelenségeket az előadás főképpen a stílus szociokulturális rétegzettségére felől közelíti meg, és azt vázolja fel, hogy milyen általános tendenciák mutatkoznak ezen a téren. A megközelítés nyelvelméleti, módszertani háttérét a funkcionális nyelvészet, ezen belül a kognitív stilisztika adja, így a nyelvi jelenségek, tendenciák dinamikus és skaláris jellegének tételezése alapvető háttérfeltevés, amely az elemzések céljait és konklúzióit is meghatározza. Az alapkategóriák fogalmi körüljárása, tisztázása után a kifejtés az utóbbi évek online sajtójából származó nyelvi példák elemzésével valósul meg.

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

38. szimpózium

Nálunk és szomszéd nemzeteknél: Szimpózium Kiss Gy. Csaba emlékére

Szervezés: Mészáros Andor, Bárczi Zsófia

LÉTEZIK-E SZÖVEG A SZÖVEGEN KÍVÜL? A HORVÁT POLITIKAI TRAUMÁK MINT IDEO-
LÓGIAI TŐKE AZ ÚTIRAJZ-IRODALOMBAN

Sukalić Martin
Zágrábi Egyetem

Ivan Kukuljević Sakcinski a 19. század negyvenes éveinek horvát illír-mozgalomának egyik központi alakja volt. Az 1848–1849-es események idején politikailag közel állt Josip Jelačićhoz, a negyvenes évek során pedig meghatározó pozíciót töltött be a pánszláv közegben is. A neoabszolutizmus bevezetésével és a politikai tevékenység betiltásával azonban a nemzeti történelem kutatása felé fordult azzal a céllal, hogy a historiográfia keretein belül találjon alapot az egész évszázadon át óhajtott politikai autonómiához. Ezekben az években többször is Dalmáciába utazott, amely – Horvátországgal és Szlavóniával ellentétben – a Monarchia osztrák részéhez tartozott, de amely viszont az egykor dicsőséges horvát királyság utópisztikus terét jelképezte. Utolsó dalmáciai útjára 1856-ban került sor, ám az erről az utazásról szóló útirajzát csak 1873-ban publikálta, éppen akkor, amikor az illír-mozgalom örökösei új politikai szervezésben utolsó esélyt kaptak egy olyan kérdés felülvizsgálatára, amelyet a nemzeti identitás szempontjából meghatározónak tartottak: a horvát-magyar kiegyezés revíziójára. Ebben a pillanatban, 1873-ban, Kukuljević Sakcinski útirajzíróként szólal meg, és közel két évtizeddel korábbi utazási tapasztalatát idézi fel, hogy újraélessze a horvát történelem egy utópisztikus epizódját.

PALIMPSZESZT VERSUS ANTOLÓGIA. A VÁROSI TÉR A VERSENGŐ NEMZETI ÖNREPRESENTÁCIÓK IRODALMI LENYOMATÁBAN**Bárczi Zsófia**

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem

Az előadás a két- és többkultúrájú városok köztereinek a nemzeti önrepresentáció irodalmi vetületeiben betöltött szerepének vizsgálatára fókuszál, különös tekintettel arra a történeti dinamikára, amelynek során e települések különböző államalakulatok fennhatósága alá kerültek. E politikai és hatalmi átrendeződések következtében a városi közterek szimbolikus reprezentációja folyamatosan átalakult: az adott időszakban domináns, saját homogenitását hangsúlyozó nemzetállami diskurzusok a térben is materializálódtak, elsősorban az aktuális nemzeti identitást kifejező emlékművek, elnevezések és egyéb vizuális jelek révén.

Az előadás célja annak feltárása, hogy e nemzeti önrepresentációk miként jelennek meg a városi tereket tematizáló irodalmi szövegekben. Elemzésem arra irányul, hogy bemutassa: ezek a reprezentációk milyen módon lépnek egymással interakcióba — versengenek, egymást felülírják vagy éppen eltörlik —, és miként járulnak hozzá a városi múlt és identitás eltérő, esetenként egymással markánsan szembenálló értelmezéseinek kialakulásához.

Kutatásom fókuszában az egykor többnyelvű és többkultúrájú felvidéki városok közösségi tereihez kapcsolódó nemzeti önrepresentációk változása (és változatai), illetve ezek irodalmi vetületei állnak.

Az előadás elméleti kereteinek kialakításához elsősorban Pierre Nora, Gaston Bachelard, Henri Lefebvre, Anderson Benedict, Aleida Assmann, Svetlana Boym tanulmányait használom fel, az eseteleírás vonatkozásában pedig levéltári anyagokra, a regionális sajtóban megjelent információkra és nem utolsósorban irodalmi szövegekre támaszkodom.

Az előadás ötlete Kiss Gy. Csaba „Nyitra, drága Nyitra” c. esszéje nyomán született, s szellemiségében is ahhoz kíván igazodni.

AZ ELSÜLLYEDT ATLANTISZTÓL A MITIKUS PERIFÉRIÁIG. KÖZÉP-EURÓPA AZ EZREDFORDULÓ LENGYEL IRODALMÁBAN**Kertész Noémi**

Miskolci Egyetem

Milan Kundera Az elrabolt Nyugat, avagy Közép-Európa tragédiája című 1983-as esszéje nyomán a szocialista országokban és nyugaton egyaránt megélt a közép-európaiságról szóló eszmecsere. A cseh szerző írása nem volt előzmények nélküli, a 20. század második felében irodalmi szövegek sora idézte meg a közép-

európai hagyományokat és tájakat, és számolt be azokról a változásokról, amelyek radikálisan átalakították a térség arculatát. Számos disszidens és emigráns kapcsolódott be a vitává szélesedő diskurzusba, Közép-Európa irodalmi reprezentációi is gyarapodtak. Előadásomban azt kívánom elemezni, hogy miként alakul a lengyel irodalmi szövegek Közép-Európa-képe, milyen sajátos nézőpontok jellemzik azt 1989 után, valamint kitérek arra is, hogy milyen kontextusban bukkannak fel a vizsgált művekben magyar helyszínek és szereplők.

A 20. századi lengyel emigránsok, többek közt Stanisław Vincenz, Czesław Miłosz, Jerzy Stempowski éppen az elveszett heterogeneitást, a kulturális/civilizációs értékeket és a nacionalizmusok holtterében nyomokban még létező patriarchális viszonyokat mutatták fel értéként, Közép-Európa így nemegyszer elsüllyedt Atlantisz-ként jelenik meg műveikben.

Az 1990-es évektől kezdve viszont a polgári világ és a szovjet dominancia emlékei egymásra rétegződnek, ráadásul a nyugati világ nemcsak értékeket rejt, hanem csapdákat is. Az új írógeneráció tagjai, mint például Andrzej Stasiuk vagy Krzysztof Varga már saját koruk tapasztalatát vetítik a térbe, ahol nemegyszer provinciális viszonyok uralkodnak, számukra a régió nem Atlantisz, hanem rozsdásodó gépállomások, feltörő komplexusok és indulatok, vagy sorsukra hagyott közösségek domíniuma. Az előző nemzedék emlékező, elmélkedő attitűdjének a helyébe az utazás, a tudósítás lép, a nosztalgia helyére a melankólia tör be: Varga a nemzeti sérelmek és mítoszok nyomába ered, miközben jól adja vissza a hétköznapi hangulatát, Stasiuk műveiben a periféria kerül a fókuszba, az istenhátamögöttség az autentikum mítoszána táplálójává válik.

Témaválasztásommal a közép-európai kultúrák és a lengyel–magyar komparatistika jeles kutatójának, egykori kollégámnak, Kiss Gy. Csabának a kutatásaihoz is kapcsolódok.

ÉVSZÁZADOK NEGATÍV MAGYARSÁGKÉPÉNEK TUDOMÁNYOS FORRÁSAI

Rab Irén

Georg-August-Universität

Ludwig August Schlözer (1735-1805) korának neves göttingeni professzorát az erdélyi szászok 1792-ben felkérték, hogy tudományos igénnyel írja meg az erdélyi szászok történetét. Schlözer saját történetfilozófiai elméletébe próbálta belehelyezni Erdély és Magyarország történetét, és ami abba nem illeszkedett, azt egyszerűen átírta. Elmélete szerint a magyar ázsiai nép, a besenyőknél és a hunoknál is alacsonyabb rendű, és csak a szerencsének és a németeknek köszönheti, hogy kis lélekszáma ellenére is meg tudott maradni Európában.

A német nyelvterületen évszázadok óta élő negatív magyarságkép „tudományos” megfogalmazása Schlözer nevéhez fűződik, további elterjesztése a három kötetben

kiadott munkájának köszönhető. (Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. I–III. Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht, 1795–1797. 712 oldal.) Ezt a könyvet forrásként használták, hatására a szászok történelemszemléletében és nyelvhasználatában megjelent a schlözeri terminológia. Mindez nemcsak a magyar-szász kapcsolatok romlását hozta magával, hanem a 19. századtól megjelenő nacionalizmus magyarellenes gondolkodásmódjának, röpiratoknak és könyveknek forrásként szolgált. A könyv utolsó kiadására a 20. század végén került sor.

IRODALMI MAGYARORSZÁG-KÉP KÖZÉP-EURÓPÁBAN

Mészáros Andor

Eötvös Lóránd Tudományegyetem

A Közép-Európa identitás sok vonatkozásban irodalom. Az egymásról alkotott kép is sok esetben irodalmi szövegekből áthagyományozódott megállapításokból tevődik össze.

A SZEKFŰ GYULA SZERKESZTETTE MI A MAGYAR? CÍMŰ KÖTET – ELŐZMÉNYEK ÉS UTÓÉLET

Hammerstein Judit

VERITAS

Az előadás azt a kérdést igyekszik többek között körbejárni, hogy a Szekfű Gyula által szerkesztett, 1939-ben napvilágot látott *Mi a magyar?* című kötet miként illeszkedik a magyar önismeret problematikáját érintő, két világháború közötti diskurzusba, egyúttal miként helyezhető el Szekfű munkásságában. Hangsúlyosan vizsgálja továbbá, hogy a kötet megjelentetése mögötti szerkesztői megfontolások, a tanulmányokban felvetett kérdések és megállapítások milyen módon köszönnek vissza jóval később, immáron egy másik történelmi kontextusban. Jelesül a rendszerváltást, az euroatlanti integrációt követően a 2005-ben Romsics Ignác történész és Szegedy-Maszák Mihály irodalomtörténész szerkesztésében megjelent *Mi a magyar?* című tanulmánykötetben, illetve a 2017-18-ban a *Replika* oldalain közzétett, szintén a magyarság mibenlétére reflektáló írásokban. Mennyiben tekintik ezek a szövegek relevánsnak, vagy éppen korszerűtlennek az 1939-es tanulmányfüzér megközelítési módjait? Miként szélesítik annak tematikai horizontját, illetve melyek azok a tematikai hangsúlyok, amelyek háttérbe szorulnak a magyar önkép vizsgálata, a magyar karakter megrajzolása során?

A 19. SZÁZADI MAGYARORSZÁGI TÖRTÉNELEMTANKÖNYVEK ETNIKAI AUTO- ÉS HETEROSZTEREOTÍPIÁI

Lajtai László

Nemzeti Közszerológati Egyetem

A javasolt előadás arra keres választ, hogy "a hosszú 19. század" folyamán született, különféle iskolatípusok számára írodott hazai történelemtankönyvek elbeszéléseiben mennyiben és milyen módokon jelent meg a hazai történelem multietnikus jellege, valamint az egyes hazai etnikai közösségek (a 19. század közepétől közkeletű megnevezéssel: nemzetiségek) közös múltjának elbeszéléséhez milyen jellegzetes auto- és heterosztereotíp minősítések társultak, továbbá hogy ezek megfogalmazódása idővel milyen változásokon ment keresztül.

EXTRA HUNGARIAM NON EST VITA... A HUNGARUS-PARADIGMA SZÁZADAI

Bene Sándor

Zágrábi Egyetem – ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja – Károli Gáspár Református Egyetem

„Extra Hungariam non est vita...” Tarnai Andor elemzésében e szállóige pontosan meghatározott eszmekört jelöl: „a német és szlovák evangélikus értelmiségi réteg patriotizmusát és feudális állampolgárságát, amely [...] virágkorát az 1690-es évektől 1770 tájáig élte”.

Minél tisztábban látszik azonban az előtérben megvilágítva a tárgy, annál inkább válik problémává viszonya háttérhez, amelyből kiemelkedik: miből lett, és főként mivé lett?

Az előadás egy vázlatos időtérkép megrajzolására vállalkozik, a Hungarus-eszme történeti kontextusairól. Új hipotézist állít fel az „Extra Hungariam...” szállóige 16. századi erasmista eredetéről, majd a Hungarus-hazafiság fontos átmeneti pontjait érinti, a Tarnai által vizsgált korszak után. Szó lesz Kollár Ádám Ferenc bécsi udvari könyvtáros szerepéről Herder híres (a magyarság eltűnését jövendőző) jóslatának keletkezésében, majd a felvilágosodás és a reformkor nagy nyelvi- és identitásvitáiról, Berzeviczy Gergely és Széchenyi István fogalom-átértelmező kísérleteiről. Az áttekintés utolsó fókuszpontja az 1960-as évek „nemzet-vitája”, amelynek Tarnai Andor legendás tanulmánya is részét képezi, határozott történeti állásfoglalásával. E vitapozíciónak pedig fontos ösztönző szerepe lesz mind a liberális történetírás Hungarus-diskurzus iránti érdeklődésében, mind a posztmodern multikulturalizmus történeti előképeként értett közép-európai „Hungarus-modell” létrejöttében.

KÖZGYŰJTEMÉNYEK SZEREPE A MAGYARSÁGKÉP FORMÁLÁSÁBAN**Berta Erika**

Magyar Nemzeti Múzeum

Az előadás során azt járom körül, hogy a közgyűjtemények, ezek közül is főként a Magyar Nemzeti Múzeum hogyan tudja a magyar mint idegen nyelv és a hungarológia oktatását segíteni. Ezen keresztül pedig a magyarságkép formálásában betöltött szerepét is vizsgálom a közgyűjtemények és a Magyar Nemzeti Múzeum kiállításainak áttekintésével, mindezt gyakorlati példák szemléltetésével kívánok megtenni.

JANCSÓ BÉLA MUNKÁSSÁGA: JANCSÓ BÉLA KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI SZEREPE A KÁRPÁT-MEDENCEI KISEBBSÉGI MAGYARSÁG NEMZETI ÖNTUDATÁNAK A MEGŐRZÉSÉBEN**Cseke Péter**

Babeş-Bolyai Tudományegyetem

Az 1926-ban Németh Lászlóval és Illyés Gyulával a Nyugat hasábjain induló Jancsó Béla torzóban életműve – ide értve négykötetes levelezését – nagyformátumú gondolkodót revelál. Németh László „a hiányzó nemzeti tudat megszövését” tekintette hivatásának. Jancsó Béla azért küzdött, hogy Trianon ne fakítsa ki az első világháború előtti nemzettudatot. Az 1920-as évek végétől egyik központi alakja volt a történelmi Magyarország romjain öntudatra ébredő ifjúsági mozgalmaknak. Összhangba próbálta hozni az Erdélyi Fiatalok, a Bartha Miklós Társaság, a Kolozsvár-szegedi Bethlen Gábor Kör, a szlovenszkói Sarló fiataljainak kezdeményezéseit. Annak a ma is érvényes korparancsnak a tudatosítására vállalkozott, hogy csak akkor maradhatunk meg magyarnak, ha kialakítjuk azokat a gondolkodásmódokat, és megteremtjük azokat a közösségi szervezeti formákat, amelyek lehetővé teszik, hogy saját államiság nélkül is megmaradhassunk szülőföldünkön magyarnak.

A PARTIUMI MAGYAR SAJTÓ JELLEGZETESSÉGEI 1900–1950 KÖZÖTT**Fleisz János**

Sapientia Varadiensis Alapítvány, Nagyvárad

Előadásom a mai értelemben vett egész Partium (Arad, Bihar, Máramaros, Szatmár, Szilágy romániai megyék) területén, kialakult és folyamatosan változó sajtót vizsgálja a 20. század első felében. Célja kiemelni a régió írott sajtójának mennyiségi súlyát, minőségi színvonalát, feltárni fontosabb jellegzetességeit, körvonalazni a korabeli

társadalomban betöltött szerepét és jelentőségét. A közvetlen előzmények és a fejlődési szakaszok rövid ismertetése után kitérek a korabeli partiumi magyar sajtó általános helyzetére, vázolva súlyát az összmagyar és a vidéki sajtó keretében, illusztrálva mennyiségi növekedését, minőségi előre lépését, valamint típusok és jelleg szerinti felosztását. Fontos adatokkal szolgál a korabeli írott sajtó területi, regionális megoszlásának az elemzése, a jelentősebb sajtóközpontok teljesítményének megismertetése és értékelése, illetve a lapok állóképességének analízisa. Kutatásaim során arra a következtetésre jutottam, hogy a 20. század első felében a vizsgált területen a sajtó elterjedtsége és jelentősége folyamatosan növekedett.

AZ ÓKELETISZLÁV KRÓNIKÁK A KÖZÉPKORI MAGYARORSZÁGRÓL

Font Márta

Pécsi Tudományegyetem

A középkori Magyarország és keleti szláv szomszédai közötti kapcsolatokról a magyar földön keletkezett elbeszélő források szórványos tudósításaihoz képest az ókeletiszláv krónikák bővebben szólnak. Ez a viszonylagos információbőség azonban nem egyenletes. A legkorábbi krónika (magyarul: Régmúlt idők elbeszélése) a 12. század második évtizedében keletkezett. A krónikás saját információi a 11-12. század fordulójáról közvetlen tapasztalatokon alapulnak, a korábbiakat bizánci forrásból vették át. A 12. század végén keletkezett Kijevi krónika a század közepéről jól tájékozott, de az igazi információdömpinget a Halics-Volhíniai krónika szolgáltatja a 13. század első feléről. A 15. század elején keletkezett Ipatyjev Kódex tartalmazza az említett mindhárom krónikaszöveg egy-egy változatát, amelyek különbözően módosult formában a 15-16. században kompilált kódexekben is megjelennek. A keleti szláv területen a krónikaírás még a 17. században is produktív műfaj volt. A későbbi kódexek korábbi időről szóló beszámolóit kevésbé megbízhatók. Mint pl. a Gusztini Kódex, amely az említetteken kívül magyar és lengyel krónikákból is merített – többnyire pontatlanul.

A Rusz régióinak struktúrája a 14-15. században jelentősen átalakult. A Rusz nyugati részén a lengyel és litván uralkodók befolyása érvényesült. Moszkvai uralkodó pedig csak a mongol függésből szabadulva fordult az európai politika felé, ld. III. Ivan (1462–1505). Ez a helyzet az információ mennyiségére is hatással volt.

Az előadás az események hátterét felvillantva a diplomáciai érdekekre, a mindezt befolyásoló szemléletmódra kíván rámutatni (pl. a latin és az ortodox kereszténység határvidékére jellemző megnyilvánulások).

A MAGYAR–FRANCIA KAPCSOLATOK A KÖZÉPKORBAN: HISTORIOGRÁFIA, MAGYAR-SÁGKÉP ÉS NEO-MEDIEVALIZMUS

Csernus Sándor

Szegedi Tudományegyetem

A magyar-francia kapcsolatok történetének történetírása az elmúlt másfél évszázadban komoly eredményeket produkált. A 19. század pozitivista történetírásának mezsgyéjén jelentős forrásfeltáró munka során fontos kutatási eredmények születtek. A historiográfiai forrásanyag arra utal, hogy a kapcsolattörténeti kutatások intenzitására a 20. században jelentős hatással voltak a magyarságkép alakulásának szisztematikus tanulmányozását igénylő politikai törekvések, melyek az ország történetének alakulását befolyásolták. A fellendülésnek motorja volt a kiegyezés utáni és nagy léptekkel a millenniumi ünnepségek felé tartó Magyarország, a trianoni trauma feldolgozási folyamata, de nem kis mértékben befolyásolni látszott a folyamatokat Magyarország uniós tagságának célkitűzései is. A kapcsolattörténet a korábbiakhoz képest felértékelődött és átpolitizálódott (vagy újrapolitizálódott). A középkorra vonatkozó fejezete érdekes összefüggéseket mutat a neo-medievalizmus általános tendenciájával is. Különösen érdekes és elgondolkodtató az a folyamat, mely a középkori francia-magyar kapcsolatok tanulmányozásának eredményeit mutatja be.

LENGYEL–MAGYAR IRODALMI ÉS TÖRTÉNELMI KAPCSOLATOK A XIX–XX. SZÁZADBAN

Pétsy Zsolt Balázs

Károli Gáspár Református Egyetem

A Magyarországon és Lengyelországban a XIX–XX. században kialakult történelmi és irodalmi kultuszok nem pusztán különböző nemzeti narratívák részei, de közös kulturális mintázatokat hordoznak Közép-Európában. A történelem számon tartja azt, mi miként történt, az irodalom pedig láttatni tudja, hogyan élték meg egy adott kor emberei ezeket a történelmi eseményeket. A lengyel és magyar szabadságeszme irodalmi reprezentációin keresztül például egyértelműen bemutatható, miként válhattak egyes történelmi szereplők és események egy közös, közép-európaiként meghatározható kollektív társadalmi emlékezet részévé. A történettudomány és az irodalomtörténet összehasonlító megközelítése egy szélesebb történeti és földrajzi térben ahhoz járulhat hozzá, hogy a különböző népek, nemzetek közös múltbeli tapasztalatait és értelmezési kereteit láthatóvá tegyük a szélesebb közönség számára is. A fókuszban álló történelmi eseményeket olyan értelmezési keretben vizsgálom meg, amely a népek közös kollektív emlékezetére épít. A szomszédos népek, s kultúrák részletesebb megismerése egyúttal saját társadalmunk és saját múltunk – beleértve magyarságképünk változásait is – mélyebb, alaposabb megértését egyaránt szolgálja.

A IX. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus rezümékötete
Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar, 2026.
ISBN 978-963-358-448-4

40. szimpózium

Digitális technológiák a humán tudományokban a 21. században

Szervezés: Palkó Gábor, Fellegi Zsófia
Tudományterület: digitális bölcsészet

WIKIDATA-TÓL ITIDATA-IG. A SZEMANTIKUS ADATBÁZISOK LEHETŐSÉGEI ITTHONI ÉS
NEMZETKÖZI GYAKORLATOKBAN

Dobás Kata

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja, DigiPhil

Az előadás a szemantikus adatbázisok bölcsészettudományi alkalmazásának lehetőségeit mutatja be nemzetközi és hazai példákon keresztül. Kiindulópontja a Wikidata, amely napjainkra a nyílt, összekapcsolt tudás egyik legfontosabb nemzetközi infrastruktúrájává vált, és egyre meghatározóbb szerepet tölt be a digitális bölcsészeti kutatásokban. Az előadás ezt követően többek között a Wikibase technológiájára épülő, történészek számára készült FactGrid kutatási platformot ismerteti, amely számos történeti és digitális bölcsészeti projekt számára biztosít együttműködési és adatkezelési környezetet.

A nemzetközi példák után az előadás az ELTE HTK Irodalomtudományi Kutatóintézetében fejlesztett ITIdata szemantikus adatbázisra fókuszál. Az ITIdata példáján keresztül bemutatja, hogyan támogatják a szemantikus technológiák a magyar irodalomtudományi kutatásokat, a kutatási adatok strukturált kezelését, valamint az egymástól független projektek adatainak összekapcsolását. Az előadás végül arra is kitér, hogy a szemantikus adatbázisok milyen fejlődési és alkalmazási lehetőségeket kínálnak a hazai bölcsészettudományi kutatási infrastruktúrában, és milyen szerepet tölthetnek be a jövő digitális tudományos ökoszisztémájának kialakításában.

KÉZIRATTÓL A KÉPERNYŐIG: DIGITÁLIS KRITIKAI KIADÁSOK A DIGIPHIL-EN**Fellegi Zsófia**

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja, DigiPhil

A digitális kritikai kiadás nem csupán a nyomtatásban megjelent kritikai kiadás képernyőre helyezett változata: létrehozása során a filológiai döntések strukturált, géppel is értelmezhető adatszerkezetben rögzülnek. Az előadás az Irodalomtudományi Intézetben működő DigiPhil kutatási infrastruktúra példáján mutatja be, hogyan jut el egy kéziratos vagy nyomtatott forrás a tudományos digitális publikációig. Röviden áttekinti a platform 2014 óta formálódó működését, valamint azt a munkamegosztást, amelyben sajtó alá rendezők, digitális filológusok és informatikusok közösen alakítják ki az adott kiadáshoz illeszkedő szerkesztési és kódolási modellt. A folyamat a források feldolgozásától és a digitális objektum meghatározásától a testreszabott virtuális kutatókörnyezetben készülő TEI XML-átíraton, az ellenőrzésen, lektoráláson és verziókezelésen át a repozitóriumi közzétételig vezet. Az előadásban bemutatom, miként teszi a DigiPhil felülete a strukturált szöveget olvashatóvá, kereshetővé és a szövegváltozatok összehasonlítására alkalmassá, továbbá hogyan kapcsolódik össze a kiadások filológiai megbízhatósága a hosszú távú megőrzés és az újrafelhasználhatóság követelményeivel. Az előadás célja, hogy a digitális kritikai kiadások létrehozását és közzétételét többféle szakértelmet, technológiai réteget és egymásra épülő munkafolyamatot összehangoló komplex vállalkozásként mutassa be, egyúttal kijelölve azokat a kapcsolódási pontokat, amelyeket a szimpózium további előadásai részletesebben tárgyalnak.

XML-TŐL A NYOMDÁIG: KRITIKAI KIADÁS ELŐÁLLÍTÁSA PYTHON ÉS LATEX SEGÍTSÉGÉVEL**Hernády Judit**

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja, DigiPhil

A digitális technológiák megjelenésével a kritikai kiadások elkészítése területén is új lehetőségek nyíltak meg, a szövegek strukturált tárolása, automatikus feldolgozása és professzionális tipográfiai megjelenítése ma már programozási eszközökkel is támogatható. Az XML-ben a szöveg a jelölőnyelvi kódok révén összetett adatszerkezetként jelenik meg. A Python nyelv segítségével automatizálhatók azok a feladatok, amelyek kézi elvégzése nagy mennyiségű szöveg esetén lassú és hibalehetőségekkel teli lenne. A LaTeX különösen alkalmas tudományos és tipográfiaileg összetett dokumentumok létrehozására. Míg a hagyományos szövegszerkesztőkben a szerző gyakran közvetlenül a dokumentum kinézetét alakítja, a LaTeX elválasztja a tartalmat és a megjelenítést. A kutató meghatározza a dokumentum szerkezetét, a tipográfiai szabályokat pedig a rendszer kezeli. A három technológia együttes alkalm-

zása lehetővé teszi, hogy a born digital kiadásokból tudományos igényű, nyomdakész kritikai kiadást hozzunk létre. Előadásomban a Babits Mihály összes versei kritikai kiadássorozat 3. és 4. köteteivel kapcsolatos munkafolyamatokat fogom bemutatni.

KÉZIRATOK A DIGITÁLIS TÉRBEN – HTR TECHNOLÓGIÁK ÉS ESZKÖZÖK

Kovács-Bobák Barbara

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja, DigiPhil

A kéziratos források kutatásában, az utóbbi években egyre nagyobb szerepet kapnak a mesterséges intelligenciára épülő dokumentumfeldolgozó technológiák. Ezek a kézírásfelismerő (Handwritten Text Recognition, HTR) technológiák lehetővé teszik a kézzel írott források automatikus átírását, kereshetővé tételét és hatékony kutatását, ezzel új perspektívákat nyitva a levéltári, könyvtári, bölcsészeti és filológiai munkában. Az előadásban bemutatásra kerülnek a HTR-technológiák működésének alapjai, különös tekintettel a Transkribus platformra, amely jelenleg az egyik legelterjedtebb megoldás a történeti kéziratok automatikus feldolgozásában. Részletes ismertetést kap egy saját fejlesztésű, TrOCR-re épülő alkalmazás is, amelynek kialakítását és továbbfejlesztését gyakorlati kutatási igények motiválták, és amely különböző kéziratos források feldolgozásában szerzett tapasztalatok alapján kerül bemutatásra. Röviden kitér az eScriptorium nyílt forráskódú platformra, valamint a Vision Language Model (VLM) megközelítésre is, amely a dokumentumok vizuális és szöveges információinak együttes értelmezésével a jövő egyik ígéretes kutatási irányát képviseli. A bemutatott technológiák saját fejlesztésű projektek példáin keresztül kerülnek összehasonlításra, rávilágítva a gyakorlati alkalmazásuk során szerzett tapasztalatokra.

FILOLÓGIA A NAGY NYELVMODELLEK KORÁBAN

Palkó Gábor

ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja, DigiPhil

A generatív mesterséges intelligenciáról, vagy, általánosabban, a nagy nyelvi modellekről többnyire úgy beszélünk, mint különös módon működő, nehezen átlátható eszközökről: szövegeket fogadnak be, szövegeket hoznak létre, miközben működésük lényege rejtve marad előttünk. De miben áll valójában egy nyelvtechnológiai apparátus „megbízhatósága”? Ki „hibáztatható”, ha a bemenet, a feldolgozás és a kimenet egymásba fonódó műveletsorában már nem választható el élesen az emberi és a gépi közreműködés?

Az előadás különböző nyelvtechnológiai eljárásokon keresztül azt vizsgálja, miként lényegül át az irodalmi szöveg adattá, numerikus reprezentációvá, majd ismét ér-

telmezhető szöveggé. Az egyszerű szógyakorisági elemzéstől a stilometriai reprezentáción át a nagy nyelvmodellekig minden nyelvtechnológia sajátos módon tesz láthatóvá bizonyos mintázatokat, miközben másokat elfed. Ezen fekete dobozok (részleges) felnyitása ezért nem pusztán technikai feladat, hanem filológiai és hermeneutikai kérdés is.

A vizsgálat hátterét egy több mint ezer magyar regényt tartalmazó korpusz építése, valamint a RACKA magyar nyelvmodell fejlesztésének tapasztalatai adják. A cél nem annak eldöntése, hogy a gépi olvasás helyes vagy hibás, hanem annak megértése, milyen döntések, korlátok és előfeltevések alakítják azt, amit a modell egy szövegből érzékelni és megmutatni képes.

FELTÁRATLAN ÖRÖKSÉG NYOMÁBAN: A MAGYAR BÁNYÁSZLAP (1913–1962) ÉS AZ APPALACHE-I MAGYAR KÖZÖSSÉG DIGITÁLIS FELTÉRKÉPEZÉSE

Péter Róbert

Szegedi Tudományegyetem

Az 1870-es és az 1920-as évek között az Osztrák–Magyar Monarchia területéről jelentős kivándorlási hullám indult az Egyesült Államokba. Ezek a bevándorlók többnyire az északkeleti, a közép-atlanti és a délkeleti államok gyáraiban, szénbányáiban és acélüzemeiben találtak munkát. Közülük kiemelkedő szerepet játszott Himler Márton (1888–1961), a Magyar Bányászlap című hetilap alapítója és szerkesztője. A lap létfontosságú támasz volt a magyar bevándorló közösségek számára. Az újság a kapcsolattartás és az identitásmegőrzés egyik legfontosabb fóruma volt: nemcsak az amerikai magyarsággal és az óhazával kapcsolatos híreket közölte, hanem lehetőségeket is közvetített, például állás- és lakáshirdetéseket, közösségi felhívásokat, leveleket, személyes történeteket, sőt eddig ismeretlen irodalmi műveket is. Így tehát nem pusztán a bányászoknak szóló lapként működött. Jelentősége ellenére a Magyar Bányászlap mindaddig javarészt feltáratlan maradt az amerikai–magyar kapcsolatok kutatásában. Az Országos Széchényi Könyvtár fontos előrelépést tett azzal, hogy digitalizálta a lapot. A legkorszerűbb technológia alkalmazásával a teljes folyóiratot újra OCR-eztük, majd megkezdtuk a kinyert szövegek tisztítását és előfeldolgozását. A digitális bölcsészet módszereire támaszkodva elemzéseket készítettünk a csaknem teljes Magyar Bányászlap anyagán. Az AVOBMAT (Analysis and Visualization of Bibliographic Metadata and Texts) kutatási eszköz segítségével többek között n-gram elemzést, témamodellezést és névelem-felismerést végeztünk. Ezek a vizsgálatok új kutatási irányokat nyitnak meg az appalache-i magyar örökség, valamint a közösségi élet és a nyelvhasználat feltárásában. A digitális elemzés láthatóvá teszi a közösség legjelentősebb személyeit, helyszíneit, intézményeit és a lap visszatérő témáit, emellett új távlatokat nyit az amerikai magyar kölcsönszavak kutatásában is.

A MAGYARORSZÁGI KATASZTERI FELMÉRÉS ÉS LEVÉLTÁRI FORRÁSANYAGA, 1850–1918

Reisz T. Csaba

Magyar Nemzeti Levéltár

A Habsburg Birodalom örökös tartományaiban 1817-ben indult meg az országok részletes, a földadó igazságos kivetését megalapozó kataszteri felmérése. A Magyar Korona országaiban csak a levert szabadságharc után, 1850-ben vezették be a földadót, és az ehhez szükséges kataszteri felmérési munkálatok is megindultak. Az igen részletes térképek és az ahhoz készült egyéb kataszteri iratok (kataszteri telekkönyv, birtokosok névjegyzéke, helynevek jegyzéke stb.) a történettudomány számos területének (gazdaság-, társadalom-, család- és helytörténet stb.) biztosíthat kiemelkedő forrásanyagot. A kataszteri térkép- és iratanyag fennmaradása és megőrzése napjainkban igen sok – és nem csak magyarországi – (köz)gyűjteményhez kapcsolódik, azok fellelése és kutatása sokszor az információhiány miatt nem lehetséges. A forrásegyüttes virtuális egyesítését és településszintű adatbázisát a Magyar Nemzeti Levéltár tudományos projektjei, 2019 óta a „Négyzetkataszter” című NKFIH-támogatású projekt keretében végezzük. Az előadás a projekt célkitűzéseit és eredményeit ismerteti a kataszteri felmérések forrásértékének kontextusába ágyazva.